

A KATONAI BIZTONSÁGI HIVATAL
TUDOMÁNYOS TANÁCSÁNAK
KIADVÁNYA

A TARTALOMBÓL

Miniszteri köszöntő a 20. évfordulón
Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének
jelene és lehetséges jövője
A bioterrorizmus
A nemzetközileg ellenőrzött termékek és
technológiák ....forgalmának ellenőrzése II.
Biztonságtervezés
Camorra – a nápolyi szervezett alvilág
Terrorcselekmények büntetőjogi értelmezése
Gondolatok a szovjet csapatok kivonásának
évfordulójára
Ellenséges államból NATO-tag

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bizottság elnöke: Tarján István a KBH TT elnöke, PhD hallgató

Bizottság tagjai: Dr. Hamar Ferenc a KBH TKH vezetője
Dr. Izsa Jenő PhD
Dr. Kobolka István a KBH TT titkára, PhD
Dr. Korsós László

Felelős kiadó: Kovácsics Ferenc
MK KBH főigazgatója

Főszerkesztő: Ledács Kiss Jenő

Tördelő szerkesztő: Juth Marianna

Székhely: Budapest

ISSN: 1785-1181

Postacím: MK KBH Tudományos Tanács
1885 Budapest, Pf.: 25.
Telefon: 236-5111/ 24-301, 31-423 mellék

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

- Elsősorban a honvédelemmel, ezen belül a nemzetbiztonsággal összefüggő kérdéseket feldolgozó, elemző írásokat várunk. A kéziratokat másfeles sortávolsággal, gépelve - elektronikusan is - kérjük a TT titkárához vagy az SZB valamelyik tagjához eljuttatni a szerző neve, beosztása, rendfokozata, lakcíme és telefonszáma feltüntetésével.

- A cikk, tanulmány, írás terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy ívet (21-23 gépelt oldal).

- A közlésre nem kerülő cikkeket nem őrizzük meg, de a szerző kérésére visszaküldjük.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Miniszteri köszöntő a 20. évfordulón	5
<i>ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK</i>	
Szternák György Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének jelene és lehetséges jövője	7
Faludi Gábor A bioterrorizmus.....	21
Récsei Mihály A hadiipari gyártással és kereskedelemmel, valamint a haditechnikai eszközök és szolgáltatások legális forgalmának ellenőrzésével kapcsolatos eljárási rend II. rész	36
Teke András Biztonságtervezés – csapdahelyzetek	61
<i>AKTUÁLIS</i>	
Kaputa László Camorra – a nápolyi szervezett alvilág története, felépítése és működése	79
Szánki László Katonaföldrajz a gyakorlatban	105
<i>KONZULTÁCIÓ</i>	
Reményi Péter Települési szintű lakosságszám-változások a jugoszláv utódállamokban 1991-2001 között	111
Tóth József Édesvízkészletünk, mint nemzetbiztonsági kockázat	118
ifj. Récsei Mihály Nyitott Égbolt Szerződés	126
<i>DOKTORANDUSZOK FÓRUMA</i>	
Sikesdi László	

Gondolatok a szovjet csapatok kivonásának évfordulójára	139
	Oldal
Tóth Csaba Mihály	
Ellenséges államból NATO-tag, San Fransiscotól Madridig	157
Győri-Barcsa Andrea	
A Bundeswehr afrikai szerepvállalása.....	171
Besenyő János	
A kelet-kongói milíciák lefegyverzésének tapasztalatai	180
Deák Anita	
Az észak-kaukázusi térség biztonsági helyzete	195
<i>TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL</i>	
Izsa Jenő	
Állambiztonsági propaganda a gyakorlatban.....	203
Szabó Ervin Antal	
<i>Vázlatok az orosz hírszerzés történetéből</i>	
A Szajna partján	212
Sőregi Zoltán	
Egy felemás diverzáns akció – szabadcsapatok Kárpátalján	
1938 őszén	221
<i>TUDOMÁNYOS ÉLET-KÉPZÉS</i>	
Krisztián Béla	
Új összefoglalás - a nyugat-balkán kötet.....	231
Az iszlám eredettörténet – előadások az iszlámról.....	233
<i>HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK</i>	
Szabó Ervin Antal	
<i>Összeállítás a külföldi sajtó nemzetbiztonsági kérdéseket érintő</i>	
<i>cikkeiből</i>	
Az FSZB tisztjei elhagyták a Krímet.....	235
Moszkvában újabb ál-tábornokot tartóztattak le	237
Speciális szolgálatok: 2009. év mérlege	238
Contents	242
<i>SZERZŐINK</i>	244

**MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
HONVÉDELMI MINISZTERE**

Miniszteri köszöntő

Dr. Szekeres Imre honvédelmi miniszter köszöntőlevele a Magyar Köztársaság Katonai Biztonsági Hivatala állományához

Tábornokok, Főtisztek, Tisztek, Zászlósok, Tiszthelyettesek, Hölgyeim, és Uraim!

Köszöntöm Önöket a Katonai Biztonsági Hivatal megalakulásának 20. évfordulója, a KBH napja alkalmából.

Minden évben ezen a napon mondunk köszönetet azoknak a munkatársaknak, - önöknek - akik a katonai pályának ezt a rendkívül fontos, ám kevésbé látványos szegmensét választották hivatásul. Valóban nélkülözhetetlen, hiszen ahhoz, hogy a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági érdekeit szüntelenül változó világunkban minden körülmények között érvényesíteni tudja, elengedhetetlenül szükséges az önök által végzett, nyílt és titkos információgyűjtő tevékenység.

Ugyanakkor jól tudom, hiszen több éve tapasztalom, hogy kevésbé látványos, de annál eredményesebb is ez a tevékenység, mert a Hivatal dolgozói akkor végzik jól a munkájukat, ha arról az állampolgárok nem tudnak, mindössze azt érzik, hogy biztonságban vannak, és rendben mennek dolgaik.

A Magyar Köztársaság Katonai Biztonsági Hivatala immár 20 esztendeje végzi kiemelkedő színvonalon a törvények által meghatározott feladatait. Két évtized nagy idő, nehéz azt pár sorban összegezni. Egy azonban biztos, a KBH tevékenységével nagyban hozzájárult nemcsak Magyarország belső stabilizációjához, hanem - a Honvédség missziós tevékenységében való részvételével - a különböző regionális, illetve globális konfliktusok rendezéséhez is.

Itt szeretnék köszönetet mondani minden kedves családtagjuknak is, akik a háttérben áldozatvállalással, stabil háttér biztosításával elősegítik, hogy a Hivatal állományának tagjai magas színvonalon végezhesék ezt a - gyakran lemondásokkal járó - munkát.

Egy ország biztonsága speciális szakterület, amellyel összefüggésben megállapíthatjuk, hogy a Katonai Biztonsági Hivatalra a jövőben is hatalmas szerep hárul majd a Magyar Köztársaság, a Honvédelmi Minisztérium, illetve a Magyar Honvédség nemzetbiztonsági védelmének tekintetében.

Hölgyeim és Uraim!

A Katonai Biztonsági Hivatal ünnepén elismerésemet fejezem ki a szolgálat minden munkatársának az elvégzett szakszerű, törvényes és tisztességes munkáért. Kérem, hogy a jövőben is a Hivatal jelmondatának megfelelően, hűséggel, bátorsággal, becsülettel lássák el feladataikat. Ehhez kívánok sok sikert, erőt, és egészséget!

Budapest, 2010. február „ 14 „ - n

Dr. Szekeres Imre
miniszter

H-1885 BUDAPEST, PF.: 25. • TEL.: (36-1) 474-1104 • FAX: (36-1) 474-1285

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

SZTERNÁK GYÖRGY

AZ ÉSZAK-ATLANTI SZERZŐDÉS SZERVEZETÉNEK JELENE ÉS LEHETSÉGES JÖVŐJE

Az Észak-atlanti Szövetség évek óta halogatja az új stratégiai koncepció kidolgozását, pedig a jelenlegi és a jövőbeni katonai műveletek sikeres végrehajtása szempontjából szükséges lenne. Az energiáért folytatott egyre kielezettebb verseny, a terrorizmust kiváltó okok, a kritikus infrastruktúrák védelme, a számítógépes rendszerek elleni lehetséges merényletek, mint biztonsági kockázatok sürgetik az új stratégiai koncepció kidolgozását, amelynek tükrében erősíteni lehet a tagállamok védelmét, ezzel együtt a világ biztonságát. Más szóval, pontosan meg kellene határozni a Szövetség helyét, szerepét; viszonyát a világban, politikai, katonai, gazdasági és más kérdésekkel összefüggésben; valamint az ezekből következtethető feladatait.

A Strasbourg-Kehl jubileumi csúcstalálkozóra, a várakozások ellenére sem született a Szövetségnek új stratégiai koncepciója a meglévő problémák kezelésére és a szervezet jövőbeni szerepére. A tagállamok állam- és kormányfői csupán határozatot hoztak, hogy szakértői csoportot hoznak létre, hogy az kidolgozza az atlanti szervezet új stratégiai koncepciójának tervzetét.

Az előkészítés után a következő tavasszal – valószínűleg Portugáliában – tartandó Észak-atlanti Szerződés Szervezete (a továbbiakban NATO) csúcstalálkozón akarják az állam- és kormányfők elfogadni az új stratégiai koncepciót. A tíz évvel ezelőtt megfogalmazott irányelvek helyére lépő dokumentumban – a tagállamok által most elfogadott megfogalmazás szerint – rögzítendő, hogy a kollektív védelem tétele továbbra is a NATO „sarokköve” marad, ám a Szövetségnek növelnie kell válságkezelő és konfliktusmegoldó képességeit mindenütt, ahol érdekei ezt kívánják.

A NATO kinyilvánította, hogy számára Oroszország nagyon fontos „mint partner, és mint szomszéd.” A NATO-Oroszország Tanács, a Strasbourg - Kehl csúcstalálkozót követő megbeszélésein kiderült, hogy Oroszország nem ellensége a NATO-nak. Ugyanakkor nem érdektelen az a belpolitikai helyzet a Szövetség szempontjából, hogy Oroszországban a volt elnök lett az új kormányfő, az új

államfő pedig a Gazprom korábbi elnöke lett. Ez a tény az elképzelhető leg-egyértelműbb folytatása az orosz geopolitikai és geostratégiai célkitűzéseknek.

A terrorizmussal szembeni küzdelem megítélésében a különbség az utóbbi kettő csúcstalálkozó után is megmaradt az európai és az amerikai álláspontok között. A tagállamok állam- és kormányfői egyik csúcstalálkozón sem tárgyalták meg a valós veszélyek mögött található okokat, azok megszüntetésének lehetőségéről pedig szó sem esett. Másképpen fogalmazva, az új stratégiai koncepció hiánya miatt, jelenleg a Szövetség nincs felkészülve, vagy nem képes a hosszabb távú problémák kezelésére.

Amint az ismert előttünk, a NATO-főparancsnokságának két fő, egy politikai és egy katonai szervezete van. A politikait az *Észak Atlanti Tanács*, a katonait pedig a *Katonai Bizottság* irányítja. A Stratégiai Szakbizottság az utóbbi alárendeltségébe tartozik és fő feladata, hogy a NATO politikai irányelvei és ambíciói alapján kidolgozza azon katonai stratégiákat, amelyek mentén szervezhető és alkalmazható a Szövetség mintegy egy millió katonára tehető fegyveres ereje. A Stratégiai Szakbizottság tulajdonképpen minden olyan témával foglalkozik, amelyet a NATO két fő bizottsága, vagy a nemzetek „stratégiaiainak” minősítenek. A főtitkár célja, hogy a végleges stratégiai koncepciót a 2010. őszre tervezett lisszaboni csúcstalálkozó alkalmából benyújtja az állam- és kormányfők részére jóváhagyásra.

Az új koncepció kialakításakor a NATO egyre több külső szakembert szeretne bevonni a részletes vitába, s a tagállamok lakosságának véleményére is kíváncsi. Így egy olyan dokumentumot lehet létrehozni, amely visszatükrözi a valós igényeket. A vitasorozat egyébként július 7-én kezdődött a tagállamokban, és

ennek 2010 áprilisáig kell lezárulnia. Ekkor egy „Bölcsök Tanácsának” nevezett, tizenkét nemzetközi szakemberből álló testület – amelyet *Madeleine Albright* volt amerikai külügyminiszter vezet – összegzi a felmerült javaslatokat, s jelentését átadja a szövetség főtitkárának. Az új stratégiai koncepciónak a tagállamokhoz a jövő év végéig kell eljutnia.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete fennállása óta négy stratégiai koncepciót dolgozott ki: *a tömeges megtorlás* (1949), *a rugalmas reagálás* (1967), *a hidegháború utáni átváltozás* (1991) és *a megújulás-bővítés* (1999) stratégiáját.

A még ma is érvényben lévő, 1999-es washingtoni stratégiai koncepció, másfél évig készült, és csak a csúcstalálkozónak köszönhető, hogy sikerült végleges formába önteni, valamint az állam- és kormányfőkkel elfogadtatni. Ez az esemény is azt mutatja, hogy a konszenzus-építés stratégiai kérdésekben a tagállamok között nagyon nehéz, hosszú folyamat. De mint ahogyan akkor, napjainkban sem hagyható el ez a munka, még annak ellenére sem, hogy jelenleg két nézet van az új stratégiai koncepció szükségességével kapcsolatban. *Az egyik sze-*

rint, az 1999-ben elfogadott stratégiai elgondolás napjainkban is használható. A másik, a biztonság- és katonapolitikai körülmények alapvetően megváltoztak a világon, így új stratégiai koncepcióra, ezen túlmenően a Szövetség formai és tartalmi megújulására van szükség. Tanulmányunkban ennek a vitának a hátterét és a megoldás lehetőségeit vizsgáljuk.

Pavel Zolotarjov az Egyesült Államok és Kanada Intézet igazgatóhelyetese fejtette ki az új stratégia szükségességével kapcsolatos véleményét. „Az utóbbi időben nem vettem észre valamiféle új NATO-stratégiának jelét. Irakban az Egyesült Államok új harci, hadműveleti módszereket próbált ki, most ezt a tapasztalatot Afganisztánban alkalmazzák. De ugyanazokat a hibákat követik el, amelyek annak idején jellemzők voltak a szovjet csapatokra. Növekszik a személyi állomány, ez pedig nem segít a problémák megoldásában. Hiszen ezzel növekszik az ellátásért felelős logisztikai csapatok létszáma, amelyek a legsebezhetőbbek közé tartoznak, ami elkerülhetetlenül az áldozatok száma növekedéséhez vezet.

Hasonló véleményt fogalmazott meg az afganisztáni tapasztalatok alapján a műveletek egyik irányítója is: *„a biztonsági szférában a helyzet rosszabb, mint hittük. Nagyobb katonai hadműveleteket folytatunk”* – vallja be Jim Dutton tábornok, Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők parancsnokának helyettese. – *„A legrosszabb pedig az, hogy a Nyugat elveszítette a politikai akaratot Afganisztánban.*

Kanada és Hollandia a közelmúltban bejelentette, hogy kivezenyi csapatait Afganisztánból. Más európai országok nem válaszolnak azokra a felhívásokra, hogy növeljék csapataikat. Az a baj, hogy a koalíció országai pénzt és vért áldoznak fel korrumpált afganisztáni rendszer támogatására.

Az elnöki választások Afganisztánban a legnagyobb botrányokkal jártak: csak a nyugati források szerint Karzaj hívei a szavazatok legalább egy harmadát meghamisították. A hatalom milyen legitimitásáról lehet itt szó?” – hangsúlyozta a tábornok.

A közelmúltban, a szlovák fővárosban tartották a NATO tagállamok honvédelmi minisztereinek kétnapos találkozóját, ahol megvitatták a szervezet tevékenységének alapkérdéseit, az új stratégia kidolgozásának feladatait. Az egyik fő téma a tanácskozáson az Afganisztánban működő Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők tevékenységének vizsgálata, értékelése volt. Ezek az erők a Hindu Kushban működő egységek. Jóllehet ennek a stratégiának újabb ellenzői jelentek meg és mindent megtesznek a csapatok kivonása érdekében, de úgy tűnik, változatlan marad az afgán probléma megoldásával kapcsolatos elképzelések lényege. A honvédelmi tárcák vezetői egyeztették a *„kulcsfontosságú prioritásokat”* a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők tevékenységében.

A célkitűzések között van a szorosabb együttműködés a lakossággal, a nemzeti biztonsági erők képzésének javítása, az államhatalmi struktúrák segítésének fokozása. Ezen kívül a találkozó résztvevői jóváhagyták azt a koncepciót,

hogy a felelősséget az ország jövőjéért át kell hárítani az afgán államra. Ezt fokozatosan, az előfeltételek megjelenésével kell megvalósítani. Különbözően továbbra is a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők parancsnoksága fog dönteni arról, hogy megvannak-e vagy nincsenek ezek az előfeltételek. A szakemberek véleménye szerint aligha lehet a „kulcsfontosságú prioritásokat” gyökeres fordulatnak tekinteni a NATO afgán stratégiájában.

Megállapítható, a találkozáson folyó vitákból ítélve, a Szövetség afganisztáni elgondolásának lényege változatlan. *Ezt egyszerűen lehet megfogalmazni*, hangzott el a megbeszélésen, előbb a katonák, utána a pénz, vagy fordítva. *Anders Fogh Rasmussen*, a Szövetség főtitkára és *Robert Gates*, amerikai védelmi miniszter, arra szólították fel a tagállamokat, hogy támogassák *Stanley McChrystal* amerikai tábornoknak, az Afganisztánban szolgáló nemzetközi erők amerikai főparancsnokának kezdeményezését további 40 ezer katona irányításáról Hindu Kushba. Ez a javaslat már a pozsonyi tanácskozás után vált ismeretessé, *McChrystal* tábornok újabb kérelmet adott át a NATO parancsnokságának a csapatok létszámának növeléséről. Ezúttal már 85 ezer főről volt szó. A létszámnövelés problémájával párhuzamosan arról is folyt a vita, hogy „*be kell foltozni*” a NATO költségvetését 545 millió euróval a körülbelül 2 milliárdnyi évi kiadások mellett.

Ez a vita abból a helyzetből alakult ki, hogy előre nem láthatóan megnöttek a kiadások az afganisztáni katonai műveletekben. A tartalékokra és pénzre vonatkozó felhívásokra azonban az európai szövetségesek honvédelmi minisztereinek többsége diplomatikusan értésre adta, hogy az idősebb partner, az Egyesült Államok döntésére vár. Továbbá, a gazdasági válság hatásai miatt, nehéz lesz újabb összegeket előteremteni.

Mit gondol az afganisztáni műveletek sikeréről *Alekszandr Konovalov*, a moszkvai Stratégiai Értékelések Intézetének elnöke? „*Nekem úgy tűnik, hogy jelenleg mind a NATO, mind az Egyesült Államok ingadozik – mondja Konovalov. – Mert teljesen nyilvánvaló – azzal a kontingenssel, amelyik most ott van Afganisztánban, a problémát nem lehet megoldani. Növelni kell, még hozzá lényegesen. De megoldható-e az afgán probléma létszámnöveléssel, amíg Afganisztánban olyan kormány van, mint a mostani – ez nagy kérdés.*” Ez a rövid elemzés is igazolja azt az állítást, hogy nem könnyű mindenki számára jól megoldani az afganisztáni problémát.

Hasonló véleménnyel van a műveletekről *Karl Eikenberry*, az Egyesült Államok afganisztáni nagykövete is. Az ő megállapítása azért lehet mérvadó, mert korábban altábornagyi rendfokozatban az ott állomásozó amerikai erők parancsnoka volt. Véleménye szerint „*Hamid Karzai, afgán elnök és kormányának tagjai korrumpáltak, nem tesznek semmit a korrupció megszüntetése érdekében.*” Az afgán elnök szerint az amerikaiak „*saját pecsenyéjüket sütögetik az országban.*” A kijelentések miatt feloldhatatlan az ellentét a diplomata és az afgán elnök között. *Eikenberry* tábornok szerint egyre jobban érezhető a vietnami szindróma az amerikai katonák körében. A tálibok könyörtelenek és az egész or-

szág ellenséges terület. Nem megoldás a csapatok létszámának a növelése, különösen akkor nem, ha az európai tagállamok nem hajlandók erre. A költségek növelése sem megoldás, mert így is minden ezer fő után, aki Afganisztánban van, egymilliárd dollár az évi kiadás. A jelenlegi gazdasági körülmények között a tagállamok nem szívesen adnának többet – nyilatkozta a tábornok.

Az új stratégiai elgondolás lényeges pontja lehet a NATO és Oroszország viszonya a jövőben. Ezzel kapcsolatban néhány vélemény így összegezhető.

„Meg kell Oroszországot győzni arról, hogy a NATO nem lép fel ellene. Ehhez szükséges fejleszteni a stratégiai partnerséget mindenütt, ahol vannak közös érdekeink.” Ezt jelentette ki *Anders Fogh Rasmussen*, a szervezet főtitkára, újságírókkal beszélgetve a balti országokban tett körútja során.

A főtitkár részletesen felsorolta az irányvonalakat, amelyeken fejlődhet az együttműködés a Szövetség és Oroszország között. Ez elsősorban a békes élet helyreállítása Afganisztánban. Többek között, Rasmussen főtitkár szerint, az Oroszország területén keresztüli tranzitszállítmányokra vonatkozó megállapodás hatálya kiterjedhet az Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők ellátására is. Oroszország szállíthatna felszereléseket az afgán biztonsági erőknek és részt vehetne kiképzésükben. Más területek, ahol a főtitkár szerint a NATO-nak és Oroszországnak vannak közös érdekei, a terrorizmus és a nemzetközi kalózkodás elleni harc, a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozása, a nukleáris leszerelés. A balti országok keletről jövő állítólagos fenyegetettségéről Rasmussen főtitkár kétféleképpen nyilatkozott. *Egyrészt* azt mondta, *hogy Oroszország senkit sem fenyeget. Másrészt* viszont azonnal hozzátette, *hogy a NATO valamennyi szövetségesét, beleértve a balti „hármakat” is, védi az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkelye, amely a kollektív védelemről szól.*

A nemrégiben rendezett „Nyugat-2009” orosz-belorusz hadgyakorlatról *Anders Fogh Rasmussen* azt mondta, *hogy ez a gyakorlat nem veszélyeztet senkit a térségben.* Ugyanakkor rögtön felszólította Oroszországot, *hogy „értse meg: az ilyen hadgyakorlatok aggodalmat válthatnak ki egyes országokban.”* Még egy disszonáns hang volt a partnerségre való felhívás fényében az, hogy Rasmussen főtitkár elutazása előtt olyan nyilatkozatot tett, hogy az Európai Unió Bizottságának beszámolója, amely Grúziát nevezte meg a kaukázusi konfliktus kiobbantójának, nem változtatja meg a Szövetség álláspontját Grúzia NATO-tagságára vonatkozóan, mint ahogy Ukrajnát illetően sem. A főtitkár különleges képviselőjeként Grúziába látogató *Robert Simmons* Grúziát a NATO számára „kívánatos” jelöltnek nevezte.

Anders Fogh Rasmussen főtitkár elengedhetetlennek tartja a jövőben a NATO és Oroszország közötti párbeszéd fejlesztését, aminek alapja a stratégiai kapcsolatok rendezése lenne. Ennek értelmében egy olyan, mindkét félre nézve praktikus kooperáció kialakítását vinnék véghez, amely a közös biztonsági érdekekre épülne. Ez az együttműködés főként azokat a területeket érintené, amelyek mindkét fél érdekszférájának részei, mint Ukrajna vagy Grúzia. A főtitkár mégis úgy véli, hogy a közös cél elérése érdekében elsőként Oroszországnak kell meg-

tennie a kezdő lépést, ami a nemzetközi kötelezettségek teljes mértékű betartását jelentené. Ebbe beletartozik szomszédjai területének és politikai szabadságának tiszteletben tartása.

Vjacseszlav Nyikonov politológus, az Orosz Világ Alapítvány igazgatója a következőkben összegezte álláspontját Oroszország és a NATO viszonyáról. „Sok év folyamán ezeket a kapcsolatokat kettősség jellemezte” – mondja a szakértő. *Egyrészt több irányban is fejlesztettük az együttműködést. Ugyanakkor Oroszország mindig úgy fogta fel a NATO bővítését, mint az ország biztonsága számára egyértelműen negatív folyamatot. Kétségtelenül nem beszélhetünk arról, hogy az Oroszország – NATO viszonyban gyökeres változások következtek be. A NATO soha nem fog lemondani a további bővítés terveiről, Oroszország soha nem fog egyetérteni azzal, hogy ez megfelel nemzeti érdekeinknek. Ha számolnak Oroszország érdekeivel ebben a kérdésben, akkor ez természetesen hozzájárul a kapcsolatok javulásához. Vannak különben pozitív tendenciák is. A fő az, hogy elkezdődött az Egyesült Államok kezdeményezésére a kapcsolatok „kifagyasztása.” A párbeszéd megújult, és folytatódik*” – hangsúlyozta Vjacseszlav Nyikonov.

Tom Donnellynek, a washingtoni American Enterprise Institute védelmi és nemzetbiztonsági tanulmányokért felelős állandó munkatársának véleménye a stratégiai kérdésekről, a következőkben összegezhető.

Néhány szakértő újabban a Szövetséget lenézően „*csevegő klubként*” festi le. Ugyanakkor a világon meglévő geopolitikai bizonytalanságok és nézetkülönbségek korában, még soha nem volt nagyobb szükség egy transzatlanti párbeszédre a problémákról. A párbeszéd fontosságának hangsúlyozásán túl figyelemreméltó javaslatokat is megfogalmaz a Szövetség jövőjére vonatkozóan:

Véleménye szerint, *először*, ha Franciaország és Németország el akarja fogadni az amerikaiak világképét, ha az Európai Unió pozitív szerepet akar játszani a nemzetközi biztonsági ügyekben, ha Közép- és Kelet-Európa újonnan felszabadult államai végleg be akarnak integrálódni a Nyugatba, és ha az atlanti közösséget egy véges földrajzi terület helyett alapelvek együtteseként kívánják láttatni, akkor mélyreható érvek szólnak a párbeszéd folytatása mellett.

Másodszor, a NATO-nak folytatnia kell a működésével és a döntéshozattal kapcsolatos reformját. Azok a szervezetek, amelyek a múltban jól szolgálták a Szövetséget, mára megérték a változásra. A konszenzus elérése különösen egy bővülő koalíción belül rendkívül nehéznek mutatkozik a gyakorlatban.

Harmadszor, a bürokratikus reform elsődleges céljaként azt kell biztosítani, hogy a NATO megőrizze „haderő-szolgáltatói” szerepét. Ahogy az Egyesült Államok fegyveres erőinek elsődleges küldetése, hogy képzett és harcra kész erőket biztosítsanak a katonai feladatok végrehajtásához, úgy a NATO lesz az az elsődleges közvetítő, amelyen keresztül az amerikaiak megtanulják a többnemzeti, összhaderőnemi műveletek és a stabilizáló hadműveletek kialakult elméletét és gyakorlatát.

Negyedszer, a folyamatosan fennálló haderő-képesség jelentőségéhez kapcsolódóan, a NATO-nak Európában a védelmi reform szószólójává kell válnia. A katonai átalakulás folyamata azt a lehetőséget adhatja, hogy egyrészt az amerikai és a brit haderők, másrészt még a nagyon modern francia és német erők között is fennálló képességbeli szakadék nem válik áthidalhatatlanná. Különösen az új információs technológiák formálhatják a katonai hadműveletek új elméletét, elgondolását és igénylik az újszerű szervezeteket. Az iraki hadműveletek, Afganisztán és a Balkán katonai tapasztalatai alapján, illetve szigorúan a harci képesség szemszögéből nézve a puszta tény az, hogy az Egyesült Államok számára egyszerűbb egyoldalúan cselekedni egy nagyobb kihívást jelentő küldetés esetében.

Ötödször, a NATO-nak a súlypontot délre és keletre áthelyezve újra kell gondolnia működési lehetőségeit, képességeit egy stratégiai átrendeződés során, hogy bekapcsolódhasson a Közel-Kelet biztonsági problémáinak megoldásába. A haderőket új helyeken kell állomásoztatni. A kiképzést új módszerekkel és új helyszíneken kell végezni. A hadgyakorlatokat új partnerekkel kell lefolytatni. Emellett szimbolikus jelleget öltene, ugyanakkor tényleges jelentőséggel is bírna és jót tenne a NATO-nak, ha központját áthelyezné Brüsszelből, akár a Szövetség Olaszországban, Nápolyban működő Déli Parancsnokságának kibővítésével vagy teljes áttelepüléssel, mondjuk a törökországi Isztambulba.

Tom Donnelly ugyanakkor elismeri, hogy ezek a javaslatok nem tekinthetők kimerítőnek vagy átfogónak. Habár ambíciózusak, alig lépnek túl a Szövetség lehetőségeinek körén, a hidegháború utáni években valójában már történtek figyelemre méltó átalakítások.

Tom Donnelly felveti a NATO-orosz kapcsolatokban rejlő lehetőségeket is. *„Napjainkban volt szovjetköz társaságokat hívnak meg a NATO-hoz való csatlakozásra. A NATO-Oroszország Tanács magát Oroszországot is bevonja a biztonságpolitikai kérdések megvitatásába. Az Oroszországgal fennálló viszony folyamatos javítása további lendületet biztosít ahhoz, hogy Európa bekapcsolódjon az iszlám világ stabilizálásába, ahol Oroszországnak legitim biztonsági érdekei vannak.”*

Európában néhányan úgy gondolják, hogy a Szövetség mindössze egy „kis” – nem méreteiben, hanem képességeiben kicsi – katonai erő fenntartására képes. Ez a jövőkép egy olyan szervezetet képez el, amely kizárólag az Európán belüli biztonság fenntartásának lesz képes megfelelni. Tom Donnelly véleménye szerint, a Balkánon és néhány más szerényebb forgatókönyvön kívül ez az elképzelés csak a folyamatos katonai hanyatlás receptje lehet. Ilyen bevetésekhez egyetlen tagállam sem láthatja értelmét egy modern vagy átalakított haderő kiépítésének.

Az ambíciók palettájának másik végén néhány elemző úgy véli, hogy a Szövetség életben tartásának egyetlen módja a Közel-Keleten és máshol végrehajtott új bevetések fenntartások nélküli elfogadása. *„A NATO-nak túl kell lépnie saját területén, különben megszűnik létezni”* – mondják gyakran a szakértők,

ami azt jelenti, hogy a Szövetség létének egyetlen igazolási módja az iszlám világ átformálására irányuló amerikai tervezet teljes „5. cikkely” szerinti felvállalása.

Ugyanakkor a Szövetség tagjai közötti mély geopolitikai megosztottságok miatt ez csak a politika körüli egyre nagyobb összetűzéseknek lehet biztos receptje, ami tovább korlátozza az Egyesült Államok képességét és az európai partnerek hajlandóságát, hogy válsághelyzetben katonai erővel cselekedjenek.

A következőkben vizsgáljuk meg Lionel Ponsardnak a NATO római Védelmi Kollégiuma Akadémiai Kutató Részlege helyettes vezetőjének és David S. Yostnak a kaliforniai Montereyben működő Haditengerészeti Továbbképző Iskola professzorának, aki jelenleg a NATO római Védelmi Kollégiumánál kihegyezett vezető kutató munkatársként dolgozik, a vitájának lényegét az új stratégiai koncepció szükségességéről. A két szakember, álláspontjuk ismertetése érdekében több levelet váltott, amelyekben igyekeztek egymást meggyőzni az új stratégiai koncepció kidolgozásának szükségességéről, illetve sürgősségéről.

Először az új stratégiai koncepció kidolgozása melletti érvek: ma a NATO olyan stratégiai kihívásokkal néz szembe, amelyek nagyon különböznek a korábbiaktól. Teljesen új kihívás, hogy a Szövetségnek politikailag és katonailag is olyan aszimmetrikus fenyegetésekkel kell megbirkóznia, mint amelyet a terrorizmus jelent.

Az 1999-es stratégiai koncepció tükrözi a NATO stratégiáinak alkalmazkodását az akkor új hidegháború utáni körülményekhez. Az elfogadott dokumentum fenntartotta az 5. cikkely garanciáját, de felismerte, hogy a tényleges kollektív védelem olyan intézkedéseket kíván, amelyek eltérnek a hidegháború alatt és közvetlenül a hidegháború után kialakítottaktól. Figyelembe vette a nem demokratikus államok által jelentett fenyegetéseket, a tömegpusztító fegyverek elterjedését és más, nemzeteken túlmutató fenyegetéseket, mint például az etnikai vagy vallási ellentéteket. Nem látta azonban előre a terrorista fenyegetés nagyságrendjét.

Az új stratégiai koncepció kulcsfontosságú kérdése lehet a NATO és az Egyesült Nemzetek Szervezetének viszonya, pontosabban az ENSZ Biztonsági Tanácsa által a NATO műveletekhez adott jóváhagyás kérdése, ennek formai és tartalmi követelményei. Más szavakkal, világosan meg kell határoznia a NATO viszonyát az Egyesült Nemzetek Szervezetével és különösen az erő használatának jogi keretét.

Az új stratégiai koncepcióról szóló megbeszélések ideális lehetőséget teremtenének a transzatlanti biztonsági vita újrafogalmazásának elősegítéséhez és az Európai Unióval folyó fokozottabb stratégiai szintű párbeszéd ösztönzéséhez. Ezek a megbeszélések segíthetnék összhangba hozni a NATO stratégiai koncepcióját az Egyesült Államok Nemzetbiztonsági Stratégiájával és az Európai Unió

Biztonsági Stratégiájával, melyeket egyaránt 2001. szeptember 11. után fogadtak el.

1999-ben, a koncepció elfogadásakor a Szövetség hadműveleti tapasztalatai nagyrészt a Balkánra korlátozódtak. A közben eltelt évek során azonban a NATO sokkal sokrétűbb küldetéseket vállalt és jelenleg Afrikában, Ázsiában és a mediterrán térségben, valamint Európában folyó műveletekben vesz részt. Egy új stratégiai koncepciónak ezeket a műveleti tapasztalatokat tükröznie, és tisztázni kell. És tükröznie kell egy olyan katonai stratégiát, amelybe beépül a Szövetség által az elmúlt években tett számos kezdeményezés és különösen az „átalakítás” koncepciója.

Az ellene szóló érvek: nem szabad túlbecsülnünk azt, hogy politikailag mennyire érzékeny egy új koncepció megfogalmazása. Most nincs itt az ideje újra felülvizsgálni a Washingtonban elfogadott stratégia koncepciót. A szövetségesek nagyrészt túljutottak a 2002-2003. év iraki konfliktussal kapcsolatos bosszúságain, de a stratégiai koncepció felülvizsgálata, új elfogadása jelenleg még mindig felszínre hozhatja a fennmaradó nehezteléseket. Egyes szövetségesek Irak esetét felhasználhatják arra, hogy újra felszínre hozhassák azokat a vitákat, amelyek szövetségesek általi az 1999-es koszovói konfliktusban alkalmazott katonai erő jogi alapjai körül folytak. Továbbá kétséges, hogy a Szövetségesek ki tudnak-e alakítani egy jobb kompromisszumot, mint amely az 1999-es stratégiai koncepcióban szerepel az ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazásával kapcsolatban, a katonai erő 5. cikkely szerinti szükséghelyzeteken kívüli alkalmazására.

Egy sikeres felülvizsgálat lefolytatásához a szövetségeseknek meg kell alapodniuk arról, hogy egy új stratégiai koncepcióra van-e szükség és meg van-e a szükséges feltételek egy ilyen vállalkozás megkezdéséhez. Ha most indítanák el a Stratégiai Koncepció felülvizsgálatát, amikor a politikai környezet még nem érett meg erre, akkor ez hátráltathatja a konszenzus-építés folyamatát és egy olyan rugalmas és hasznos dokumentum megfogalmazását, mint amilyen az 1999-es stratégiai koncepció.

Tapasztalatok alapján a Szövetségesek történelmileg csak akkor vállalkoztak a korábbi stratégiai koncepció felülvizsgálatára, amikor meggyőződtek ennek a nagy erőfeszítést igénylő tevékenységnek a szükségességéről, és amikor megbizonyosodtak, hogy a politikai összefüggések kedvezőek a felülvizsgálat pozitív eredménye szempontjából. A stratégiai koncepciók a múltban egy működő konszenzus elérését összegezték, szükség esetén mesterségesen ködös kifejezések használata mellett, hogy elfedjék a tovább fennálló nézetkülönbségeket.

A szövetségesek egyetértenek, hogy az 1999-es Stratégiai Koncepció még mindig tartalmazza a lényeges dolgokat, és hogy semmiféleképpen nem gátolta eddig a hatékony fellépés vagy politika meghatározását. Valóban, nehéz meghatározni bármit is, amit a Szövetség azért nem ér el, mert nem áll rendelkezésre egy frissített stratégiai koncepció. Végül is a Szövetségesi politikát kifejezi az Észak-atlanti Tanács által szentesített összes dokumentum, és nem csak a straté-

giai koncepció. Ez az oka, hogy még egy új stratégia koncepció hiányában is a szövetségesek teljes mértékben bekapcsolódtak a biztonsági környezet változásainak kezelésébe.

Mivel a lényegét tekintve sürgősen, annak a kilátása, hogy olyasmibe kezdjenek bele, ami egy új stratégiai koncepció megfogalmazása, valószínűleg ezen a ponton megosztottsághoz vezető folyamatnak bizonyulna, s érhetően társítaná a szövetséges kormányokat. Összegezve, alapos indokai vannak, hogy egy új stratégiai koncepció kidolgozása miatt nem szerepel előkelő helyen a Szövetségesek prioritásai között.

A tanulmány további részében eltekintünk a levelek ismertetésétől abban a reményben, hogy a témával bővebben foglalkozók figyelmét felkeltettük. Nézzünk meg egy másik véleményt, amelyet Szenes Zoltán fogalmazott meg a Szövetség jövőjével kapcsolatban.

„Nagy szükség van az egyetértésre törekvő, konszenzust elősegítő mélyebb politikai vitákra a NATO feladatairól, biztonságpolitikai szerepéről, a transzatlanti kapcsolatok megújításának lehetőségeiről.

Az európai tagállamok reményei szerint az Egyesült Államok a jövőben jelentősen átértékeli a NATO–Európai Unió kapcsolatokat mind formai, mind tartalmi kérdésekben. Megérti, és egyre inkább elfogadja, hogy Európa helyzete, veszély-felfogása, olykor követni kívánt értékei különbözhetnek az Egyesült Államokétól, de ez nem lehet az amerikai-európai politikai, gazdasági és katonai együttműködés gátja.

Európának is érdeke az Egyesült Államokkal fenntartott kapcsolatok erősítése. Az európaiak egyre inkább megértik, hogy a washingtoni vezetés szemében külpolitikai mozgásterüket meghatározza az amerikai műveletekhez való hozzájárulás mértéke. Az Egyesült Államok „tehermentesítése” valójában egy olyan washingtoni értékmérő (konkrét szám), amely megadja egy-egy ország „helyi értékét” az amerikai világtérképen. Még az európai „nagyok” is belátják, hogy érdemes figyelembe venni az Atlanti-óceán túlsópartján az európai államokkal szemben megfogalmazott igényeket.

Tapasztalatok alapján bizonyítható, hogy az Egyesült Államok és Európa újbóli „egymásra találása” nem lesz gyors és látványos. Valószínűsíthető, hogy egyik fél sem tesz azonnali gesztusokat. Európa nem fogja kritikátlanul követni Amerikát, és elvárja, hogy meghallgassák, az Egyesült Államok viszont nagyobb toleranciát vár európai partnereitől. A közeljövő nagy ügyei (Irán atomprogramjának kezelése, Kína elleni fegyverembargó Európai Unió által tervezett feloldása stb.) megmutatják, hogy az érintettek mennyit tanultak az elmúlt nehéz időszakból.

Katonai képesség-fejlesztési szempontból az is megvizsgálandó, hogy mennyire hatékony a szövetségnek a jelenlegi konszenzusos alapon történő működése. Minden képesség-fejlesztés, minden műveleti hozzájárulás először politikai „akarat-generálással” kezdődik, melynek komolysága határozza meg az eredményeket. A jelenlegi műveletek nehézségei, a feladat-csúszások elsősorban nem képességek hiányából, hanem politikai akarat hiányából származnak. A NATO

bővítése kapcsán a döntéshozó fórumokban egyre inkább felerősödnek a változást igénylő vélemények. Bár a konszenzus elve még mindig szilárdnak tűnik, felmerül a „nagy országok”, illetve az egyes műveletekhez nagyságrendileg többet adó államok – egyébként informálisan most is létező – megkülönböztetésének valamiféle intézményesítése. Ennek egyik megoldása az lehetne, ha az általános, politikai konszenzuson alapuló döntés után a műveletek megindításának és „levezénylésének” kérdéseiről már csak a feladatban résztvevő tagországok döntenének.

A transzatlanti kapcsolatok javulásával az Egyesült Államok várhatóan jobban támogatja az európai védelem megerősödését, de elutasítja a versengő katonai képességek létrehozását. Nem lenne jó, ha az Európai Unió ezen a területen az Egyesült Államok ellensúlya akarna lenni. Az együttműködés nehézségeinek egyik oka az, hogy az Európai Unió egyes tagállamai – talán a Balkán kivételével – nem érdekeltek magasabb szintű politikai együttműködésben sem a NATO-val, sem a Szövetségben meghatározó szerepet játszó Egyesült Államokkal. A problémák másik oka, hogy a NATO és az Európai Unió közötti katonai képességek használatáról kötött Berlin Plusz megállapodást eltérően értelmezik az országok, illetve az, hogy az Európai Unió elképzelései egyre inkább az önálló, saját (azaz nem a NATO-tól kölcsönzött) eszközökre és képességekre támaszkodó katonai szerepvállalás felé mozdult el. Ez a helyzet is mutatja, hogy egyes fontos kérdésekben az Európai Unió – bár jobban érti az európai és szomszédos régiók biztonsági problémáit, mint az Egyesült Államok – nem képes egységesen és eredményesen fellépni. A kérdés láthatóan továbbra is megosztja a tagországokat, így nem meglepő, hogy a közös stratégiát célzó tervekből nem lett semmi, pedig erre szükség volna.”

A címben vállalt téma bővebb kifejtése szempontjából nem elhanyagolható a nagy gyakorlati tapasztalattal rendelkező Klaus Naumann tábornok véleménye sem.

Klaus Naumann tábornok arra figyelmeztet, hogy a Szövetség haszontalanná válhat, amennyiben nem teszünk sürgős lépéseket a politikai és katonai megújulás érdekében. Az Egyesült Államok által vezetett afganisztáni hadműveletek rámutattak a NATO-tagállamok fegyveres erőinek képesség-hiányosságaira.

„Ennél is rosszabb, hogy néhány amerikai tisztviselő a NATO koszovói légi hadműveletben nyújtott teljesítményének hibás értékelése alapján, amelyet ők lenézően „bizottságokkal vívott háborúnak” neveztek, úgy gondolták, hogy a NATO nem képes hatékonyan cselekedni egy ilyen válság esetén. Napjainkban a megítélés rosszabbodott: Többen tagadják, hogy a NATO-nak bármilyen jelentősége lenne a jövő válságainak kezelésében, amikor pedig a NATO létének okáról kérdezik őket, kerek perec azt válaszolják: „hogy fenntartsuk az illúziót.” Egy harmadik csoport úgy gondolja, hogy az Egyesült Államok és Oroszország közötti együttműködés idővel kétoldalú döntéshozatalhoz fog vezetni, amiből kihagyják az európai szövetségeseket. Ha ez a szemlélet meghatározóvá válna az Egyesült Államokban, az majdnem elkerülhetetlenül a NATO végéhez vezetne – állítja a tábornok.

Az európai szövetségesek nem engedhetik meg maguknak, hogy ez megtörténjen. Európában még mindig vannak kockázati tényezők, amelyek egyre globálisabb természetűek. Európa azonban nem rendelkezik azokkal a globális képességekkel, amelyek a globális kihívások kezeléséhez szükségesek, ezért biztonsága és stabilitása szempontjából továbbra is függ az Egyesült Államoktól és a NATO-tól. A probléma a NATO-nak, mint szervezetnek nyilvánvalóan eltérő értelmezése az Atlanti-óceán két oldalán. Az európai szövetségesek kollektív védelmi és válságkezelési szervezetnek látják a NATO-t, míg az Egyesült Államok, mint a Szövetségnek legnagyobb és nélkülözhetetlen tagja már nem tartja a NATO-t olyan katonai eszköznek, amelyet válságban és háborúban való felhasználásra igénybe lehet venni. Ehelyett a NATO-t hasznos politikai eszközként és kollektív biztonsági keretként fogják fel, amelyen keresztül stabilizálni lehet, Európát lehet és valóra váltani azt az álmod, amely eredetileg a NATO megalapításához vezetett 1949-ben, a „szabad és teljes” Európát.

Az amerikai álláspont következményeként a prágai- és azt követő csúcstalálkozókra való felkészülés során az Egyesült Államok a Szövetség meglehetősen ambiciózus bővítését, és az Oroszországgal való kapcsolat erősítését hirdette, ami valószínűleg napjainkra felemésztette a NATO európai országai energiájának nagy részét. További gondot okozott, hogy az Egyesült Államok hirdette terrorizmus elleni harc miatt több amerikai szakember az 1999-es stratégiai koncepció módosítását is szükségesnek tartja, bár korántsem biztos, hogy a legtöbben egyetértenének azzal, hogy ez a módosítás ugyanolyan fontos, vagy fontosabb, mint a terrorizmus okainak teljes körű feltárása, meghatározása és kiküszöbölése.

Ha a NATO alapvetően politikai szervezetté válna, és többé nem használnák válságokban, védelmi garanciája hiteltelenné válna, hamar elveszítené a támogatását, és végül megszűnne. Ez nem csak Európa számára lenne katasztrófa, de az amerikai érdekeket is súlyosan sértené. Az Egyesült Államok azt kockáztatná, hogy elveszíti az ellenőrzést az egyik szomszédos part felett és feladná az egyik legerősebb eszközt Európa politikai befolyásolására – állítja Naumann tábornok.

A 2009-es Müncheni Biztonságpolitikai Konferencián Merkel kancellárasszony a nemzetközi külügyi és biztonsági együttműködés növelésére biztatta az európai tagállamokat, természetesen az Egyesült Államok bevonásával, a jövőben. *„Ma a jelenlévő globális konfliktusokat egyetlen ország sem képes egymaga megoldani, szükségünk van egymásra”* - mutatott rá Merkel kancellárasszony. Ebben a környezetben, a *„hálózati biztonság”* koncepciójának kell megoldást találnia a válságokra és a háborúkra, valamint azok jövőbeni megelőzésére. A *„hálózati biztonság”* koncepciójának is szerepelnie kellene az új NATO stratégiában, vetette fel a szövetség jövőjét illetően. *„Ugyanakkor, a NATO-nak politikai egyeztetések színterévé kell válnia.”* Kifejezte, hogy a NATO a központi alkotóeleme a transzatlanti szövetségnek. Azon célból, hogy a globális együttműködés elérje a kívánt minőséget, a megfelelő egyezmények megkötése szük-

séges. Merkel kancellárasszony merészebb és különleges lépéseket javasolt a lefegyverzésre azon az úton, mely egyszer egy olyan világhoz vezet el, melyben „a nukleáris fegyverek feleslegessé válnak.”

Az említett konferencián James Johns, az amerikai elnök nemzetbiztonsági tanácsadója javasolta, hogy a NATO szerveződjön át védelmi szövetségből biztonsági szövetséggé. „*A történelem teszi szükségessé a változást*” - mondta. „*A szövetségnek nagyobb rugalmasságra van szüksége, hogy gyorsabban tudjon válaszolni a jövő kihívásaira.*”

Véleményünk szerint az új stratégia kidolgozásával egy időben Szövetség szakembereinek újból meg kell határozniuk a korszerűsítés kulcsterületeit és kiválasztani azokat a képességeket, amelyek előfeltételei a hadműveleti és válságkezelési készenlétnek, és amelyek helyreállítják a tagállamok haderői együttes tevékenysége képességét

A modernizáció egyik kulcsterülete a vezetés, irányítás, kommunikáció és számítástechnika, hírszerzés, megfigyelés és felderítés (C4ISR). Ez az a váz, amely köré minden más képességet fel lehet építeni, amelyek szükségesek a katonai technika forradalmának gyakorlati átültetéséhez. A Szövetségnek az együttes tevékenység képességet biztosító C4-re és nagyobb hatékonyságú ISR-re kell koncentrálnia, mivel ezek a hadművelet, harc irányításának előfeltételei, amelyek a sikert feltételezik. A katonai parancsnokoknak képesnek kell lenniük biztonságos és kifinomult módon vezetni és irányítani erőiket és kommunikálni velük, valamint tudniuk kell, mi történik körülöttük. A képességek javítása ezen a területen szintén megkönnyíti majd az erősebb képességekhez vezető két utat a Szövetség számára: *nevezetesen a bevethető válságreakáló erő megközelítést és az erők közös használatának képességét.*

Véleményünk szerint a Lisszabonban hozandó döntések, egy európai képességek javítását célzó csomag formájában, fontos, anyagilag lehetséges és kivitelezhető megoldást képeznének, és a katonai képességek modernizálása, illetve a katonai technológia forradalma gyakorlatba való átültetése felé mutatnának. Az új stratégiai koncepció gyakorlati megvalósítását kezdetben a fegyveres erők leépítésével és néhány, korábbi költséges program csökkentésével lehetne finanszírozni. Ezzel együtt az európai szövetségeseknek el kell kötelezniük magukat a védelmi költségvetéseik növelése mellett, úgy hogy körülbelül az elkövetkező 10 évben elérjék azt a szintet, amelyet a NATO-tagságra jelentkező országok számára próbáltak előírni, nevezetesen a nemzeti össztermék két százalékáig.

Az új stratégiai koncepció elkészítése és elfogadása közelebb viszi a tagállamokat a NATO főtitkára, *Anders Fogh Rasmussen* felhívásához: „*képességek, képességek, és képességek.*” Ezeket azonban ki kell egészíteni további módosítással a lisszaboni csúcstalálkozó után, amint a NATO-nak lesz elég ideje átgondolni és megemészteni a globális szövetséggé való átalakulás következményeit a Szövetség új stratégiája számára.

Az új stratégiai koncepció, egy az *1967-es Harmel-jelentéshez hasonlítható általános jellegű dokumentum* lehet, amely felvázolná a NATO stratégiai irányvonalát a következő évtizedekben. Véleményünk szerint olyan korszakba léptünk, amikor a régi stratégia már nem megfelelő és nem érvényes, de nagy szükség van az újra.

Ennek a stratégiának össze kell egyeztetnie a nem katonai műveleteket (konfliktusmegelőző erőfeszítéseket) egy módosított elrettentő stratégiával, ami inkább a megelőzésre, mint a katonai műveletek végrehajtására helyezi a hangsúlyt; de meghagyja annak alkalmazási lehetőségét; valamint a védelem növelésére tett új erőfeszítésekre, beleértve az új kétoldalú leszerelési és bizalomépítési kezdeményezéseket. Az új stratégiai koncepciónak a globális Típusú fenyegetések kezeléséhez globális dimenzióra van szüksége.

„A Szövetségnek a tagállamok védelmét kell garantálnia, a jövőben is ez lehet az alapfeladat. De nézetem szerint a NATO-nak át kell alakulnia, korszerűsödnie kell, hogy megfeleljen a XXI. század kihívásainak. A hidegháborúinak vége, a régi beidegződésekkel szakítani kell, hiszen új kockázatokkal, új fenyegetésekkel nézünk szembe, ” – fejtette ki Anders Fogh Rasmussen, a Szövetség főtitkára.

Felhasznált irodalom

1. Szenes Zoltán: A NATO jövője Új stratégiai koncepcióra van szükség
1. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/2/2005_2_1.html 2009-11-01
3. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2009/17 A NATO új stratégiai koncepciója – adalékok a magyar szempontoz.
4. www.svki.zmne.hu 2009-11-13
5. <http://hungarian.ruvr.ru/main.php?lng=hun&q=5037&cid=103&p=16.10.2009> 2009-11-01
6. <http://hungarian.ruvr.ru/main.php?lng=hun&q=5141&cid=103&p=26.10.2009&pn=1> 2009-11-01
7. <http://hungarian.ruvr.ru/main.php?lng=hun&q=4965&cid=103&p=12.10.2009&pn=1> 2009-11-01
8. <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue2/hungarian/art2.html> 2009-11-01
9. <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/hungarian/debate.html> 2009-11-01
10. <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/hungarian/art3.html> 2009-11-01
11. A 2009-es Müncheni Biztonságpolitikai Konferencia
12. <http://www.biztonsagpolitika.hu/index.php?nav=narch&start=80#79> 2009-11-14

A BIOTERRORIZMUS

Az időben 1999 bioterrorizmussal összefüggő eseményeire visszatekintve, némi meglepetéssel állapítható meg, hogy már tíz év telt el, azóta, hogy Arlingtonban, Virginiában megrendezésre került az amerikai kontinens első bioterrorizmusról szóló tudományos konferenciája. Számos elszórt egyedi esetismertetés, szórványosan megjelenő tudományos közlemény után, közegészségügyi-járványügyi szakemberek, orvosok, katonák, hírszerzők, diplomata és politikusok, a téma által érintett legkülönbözőbb szakértők közössége gyűlt össze két napra, hogy áttekintsék a terrorizmus és a főként a bioterrorizmus kapcsán felhalmozott tapasztalatokat, és megpróbálják meghatározni a hatékony védelmet szolgáló cselekvés főbb irányainak prioritásait. A rendezvény fő szervezője az a D.A.-Henderson professzor volt, aki a nevét a fekete himlő sikeres globális eradikációs programjának WHO vezetőjeként, örökre beírta az orvostudomány történetébe, és aki a konferencia idejében a frissen alapított, John Hopkins Civil Biovédelmi Központ vezetője lett. Az elhangzott és összegyűjtött előadásokat, egy teljes tematikus számban jelentette meg az Emerging Infectious Diseases (CDC/Atlanta), a nagy népszerűségnek örvendő tudományos folyóirat szerkesztősege, hasábjain (1.). Azt hiszem, nem túlzás kijelenteni, hogy a konferencia átöröszést idézett elő a terület széleskörű kutatásában. Az akkori szerzők közül számosan mára a bioterrorizmus nemzetközileg elismert teoretikusaiként váltak ismertté.

A lap jó érzékkel választott fedőborítója is finoman utalt az aktuális tartalomra, Joe Singer Sargent festményén az első világháború valamely gáztámadásának sérült áldozatai vonulnak el a harctérről. A festő megrázó közelségbe hozza az iszonyt, ahogy az egymásba kapaszkodó, vakon, fuldokolva, köhögve a vegyi és más fegyverektől is sérült, sebesült, botladozó katonák tömegei, egymást segítve, csoportokban keresik a kiutat az addig elképzelhetetlenből. A tömegpusztító vegyi fegyverek harctéri alkalmazásának felidézése jól szemléltette a csaknem feledésbe merült múlt és a jelenkor között húzódó rejtett összefüggéseket, azt, hogy a fenyegetettség, másként, új köntösbe rejtetten, továbbra is lesben áll.

Tíz éve még a bioterrorizmus, mint kifejezés is, eléggé különösnek tetszett, – a számítógép szövegszerkesztője mindig biztosan alá húzta, mint ismeretlen kifejezést. A vonatkozó orvosi vagy hadtudományi szakirodalom tanulmányozása során, bizonyos szakmai kétkedéssel, óvatos fenntartással lehetett eleinte tájékozódni a téma vonatkozásaiban. 2009-re már bizonyossággá vált, hogy a bioterrorizmus sokkal több, mint egyszerű nyelvi lelemény. A megállapítást jól alátámasztja az az egyszerű tény, hogy ma az internetes keresőbe (Google) beír-

va a bioterrorizmus szót, a másodperc töredéke (0,24 sec.) alatt 603 000 kapcsolódást lehet leválogatni angolul, és még rövidebb idő alatt (0,14 sec) még magyarul is 20 900 szókapcsolat listázható ki.

Sajnos, a szakirodalom bizonyítékait, a valóság messze felülmúlja. A XXI. század elejének embere a mindennapjai során bármikor szembesülni kényszerülhet azzal, hogy a terrorizmus, és annak speciális válfajai – a tömegpusztító fegyvereket is fegyvertárába illesztő terrorizmus, az új keletű terminológia egyik aktuális változata szerint – a CBRN terrorizmus – azon belül a bioterrorizmus, a hétköznapiak része lett. A bioterrorizmus egy létező reális fenyegetéssé vált, és a szakértőknek, valamint az események elszenvedőinek viselniük kell a kialakult helyzet minden felbecsülhető és felbecsülhetetlen következményét.

I. A terrorizmus megjelenése és a CBRN terrorizmus

A tömegpusztító fegyverek sokáig a hadseregek titkos arzenálokba zárt, elrettentő eszközrendszerét képezték. Elterjedésüket - a tömegpusztító fegyverek (WMD) proliferációját - a nemzetközi jog és diplomácia eszközeivel, a nemzetközi tilalmi egyezményekkel pl.: Biológiai és Toxin Fegyver Tilalmi Egyezmény (BTWC), Vegyi Fegyver Tilalmi Egyezmény (CWC) stb., elég sokáig, meglehetősen sikerrel lehetett korlátok közé szorítani. Napjainkra azonban az eszközök egy bizonyos része, és az előállításukra szolgáló technológiai ismeretek is általánosan ismertté váltak, és kikerültek a jól ellenőrzött és szigorúan kézben tartott katonai termelő üzemekből és raktárakból. Ahogyan a puszkapor, a porcelán vagy az acélgyártás titkai is megakadályozhatatlanul elterjedtek a világban, a civilizációs fejlettség egy szintjén az ipari mikrobiológiai termelési tudás, a biotechnológiai ipari fejlődés vagy a biológiai tudományok egyéb, új és korszerű ismeretei is szétterjedtek a világban. (12.) A tudás kisugárzásával az egyszerűbb biológiai fegyverek előállítása is sokak számára viszonylag könnyen hozzáférhetővé vált. A helyzet változását szemlélteti az a szakértők között gyakran idézett mondat, hogy két – három egyetemi, főiskolai hallgató, fejét összedugva, egy szerszámos kamrában is képes ma egy olyan biológiai fegyvert előállítani, amelyre valamikor az ötvenes évek titkos stratégiai fegyver-fejlesztési programjaiban dollármilliókat költöttek. Saját számításaim szerint is, egy kb. fél-egymilliós forintos befektetéssel már valamilyen, nem túlságosan kifinomult, de használható eszközt elő lehet állítani. Az elmondottak alapján értelemszerű, hogy a terrorista szervezetek figyelme is a CBRN (vegyi, biológiai és radionukleáris) eszközök használata irányába terelődött. Ebben szerepet játszott a CBRN fegyverek néhány jellemző tulajdonsága, olcsóság, jól rejthetőség, jelentős elrettentő hatás. Különösen jellemzőek a felsorolt tulajdonságok a biológiai fegyverek bizonyos fajtáira, főleg a rejtett katonai alkalmazások céljaira kifejlesztett ún. szabotázs-eszközökre, amelyek legtöbbje változtatás nélkül, közvetlenül átemelhető a terrorizmus eszköztárába.

Az orvostudomány figyelmét azonban, talán nem is indokolatlanul, sokáig elkerülte a terrorizmus jelensége minden vonatkozásával egyetemben. Noha új-

sághírekből hazánk is régebben már értesülhetett bizonyos terrortámadásokról, de távol a helyszínektől, a történetek eléggé érthetetlenek tűntek, legfeljebb valamiféle helyi, egzotikus vagy helyi érdekességnek látszottak még az európai terror mozgalmak is, mint az IRA vagy az ETA. Ma már világosan megítélhető, hogy valójában a jelenség sokáig mélyen alulértékelt volt és csak felszínes érdeklődést keltettek az egyedi események. A terrorizmus sokáig alárendelt jelentőségű bel-, igazságügyi vagy rendőri ügynek tűnt, esetleges egészségügyi vonatkozásai eleinte fel sem igen merültek. Ebben a tekintetben, gondolkodásunk változása szempontjából is fordulópont volt az említett bioterrorizmus kongresszus. Hatására is, a világ számtalan műhelyében kezdődött meg a téma kutatása, ezen belül a CBRNE terrorizmus tanulmányozása, elemzése, vizsgálata. (12.). A kutatási terület hazai elfogadása is hasonló utat járt be az elutasító kételkedéstől a lassan beletörődő elfogadásig (15.).

II. A terrorizmus és epidemiológiája

A terrorizmus elleni küzdelemben eleinte az USA bizonyult a domináns teherviselő és a fő szenvedő félnek. Elegendő, ha a legfontosabb kulcs eseményeket utalásszerűen sorolom fel, időrendben: 1993. World Trade Center elleni első támadás, 1995 Federal Building Oklahoma, 1998 afrikai USA nagykövetségek (Kenya, Tanzánia) elleni robbantásos merényletek, 2000 USS Cole hadihajó elleni támadás Adennél, és végül 2001. szeptember 11-én bekövetkező merényletsorozat a WTC ikertornyai, és más objektumok (Pentagon) ellen. Az eseménysor meggyőző erejét vitatni sem lehetséges. A bemutatott eseménysor egyben igazolja, hogy miért kezdtek USA szakértői már évekkal korábban foglalkozni a terrorizmus szerepével és jelentőségével és tettek szert bizonyos előnyre a védelmi intézkedések kidolgozása és bevezetése terén. A téma kifejtése során is, az általános terrorizmus felől közelítve, a tömegpusztító fegyvereket alkalmazó terroreseményeken keresztül jeleníthető meg a bioterrorizmus jelensége.

Ha a tudományban egy új szakterület vizsgálata válik szükségessé, akkor a munka első lépései közé tartozik az alapvető definíciók megalkotása, és a helyzet objektív adatokon alapuló felmérése, a terrorizmus epidemiológiájának vizsgálata. Az USA Külügyminisztériuma nyíltan közzétett éves jelentéseiben kitűnő összefoglaló elemzésekkel segítették a szakterülettel foglalkozókat első lépéseik megtételében (2.). A terrorizmus, ebben a közleményben használt belső, technikai célra szolgáló munkadefiníciója is a hivatkozott globális riportokból származik:

A terrorizmus **előre kitervelt** és végrehajtott, **politikailag motivált erőszak-cselekmény**, **nem fegyveres személyek** célcsoportja ellen, **rejtett szélsőséges** (vallási, etnikai, nemzeti kisebbségi stb.) **csoport vagy ügynök** által, **politikai nyomásgyakorlás**, előnyszerzés céljából.

Hangsúlyozni kell, hogy napjainkban a jog, szociológiai, had- és más tudományágak több, mint 109 különféle terrorizmus definíciót ismernek, amelyek

kritikai vizsgálata után sem egyeztek még meg egyetlen, közösen használható meghatározásban. A mindenkit kielégítő meghatározás hiányában, kompromisszumos megoldásként, a terrorizmus köz-, és katonaegészségügyi vonatkozásainak az elemzéséhez a fent megadott munkadefiníció, gyakorlati szempontokból, eddig elegendőnek bizonyult (3.). A terrorizmus jelenségét meghatározó objektív törvényszerűségek tanulmányozásához a definíciónak megfelelő események gyűjtése, adatbázisok létrehozása, kezdődött meg. A különböző források statisztikai elemzései jól szemléltetik, hogy pl.: a világban 1982 és 2003 között évente maximum 655 és minimum 192 terrorista esemény fordul elő, amelyek zömét amerikai hivatalos személyek ellen, vagy érdekeltségeik kárára hajtották végre. A terrorizmus belső törvényszerűségeinek feltárását és tipológiáját a Monterey I, jelentés (4.), valamint annak II-es és III-as kiegészítései foglalták össze, ismeretanyagát bővítették (5., 6.). Az adatbázis a XX. század nyílt forrásaiból összegyűjtött összes terrorcselekményét vizsgálta meg. A Monterey I. jelentés 415 eseményt elemzett, amelyből 160 kriminálisan volt motivált, 151 esetben volt bizonyított a politikai háttér és 38 alkalom bizonyult a háttérből államilag támogatott (state sponsored) terroreseménynek. Az események típus szerinti csoportosítását a jelentés nyomán ábrában adtam meg. A 151 történelemből 22 biztosan biológiai ágens használatával lett elkövetve, és természetesen szerepelnek az adatbázisban az olyan megkülönböztetetten „híres” események, mint az AUM Shinrikió tokiói szarin támadása 1995-ben, megismerhettük Larry Wayne Harrist a bioterrorizmus önjelölt prófétáját, vagy a Rayneeshee Cult cselekedeteit is. A jelentésben eseménynek minősítik a riasztással történő fenyegetést is (mint az egyéb bombairadók esetében történik), amely alkalmas eszköz lehet a rend megzavarására, a terror légkörének kialakítására. A riasztásokat illetve fenyegetéseket ma mindenütt a támadási formák egyike közé sorolják. Az adatbázis elemzésével feltárhatóvá váltak a terrorizmus más megjelenési formái, mint az ökológiai és/vagy az agroterrorizmus és teljesen új terület a számítógépes ún. cyber terrorizmus, amelyet most nem terveztem elemezni. A kiegészített Monterey jelentések adatainak megoszlását a 1909 és 2002 között a tömegpusztító eszközök szerinti bontásban mutatom be, ahol jól látható a 2001. év megkülönböztetett jelentősége is. A tömegpusztító fegyverek megújuló jelenléte a vizsgált időszakokban mindig észlelhető volt. A Monterey jelentéshez hasonlóan még további négy nyílt vagy korlátozott hozzáférésű, eltérő időszakokat felölelő, más adatbázisok adatai is ismertek, amelyek egymást erősítve bizonyítják, hogy a nemzetközi terrorizmus a világ egészét fenyegető, semmitől vissza nem riadó, mindenkit érintő veszélytényezővé nőtte ki magát, amelyben a magános farkas típustól a valamely állam rejtett támogatását élvező szervezetig minden típus egyaránt fellelhető (7.). Az utóbbira jó példa lehet a régebbi Carlos jelenség (14.), vagy napjainkban az Al-Qaeda. Az utóbbi esetében a támogató ugyan gazdaságföldrajzi értelemben véve nem egyetlen ország, hanem egy vallási szempontból elkülönülő államcsoport (a mohamedán világ), amelynek nyíltan ki nem mondott támogatását használja fel a terrorszervezet tevékenységének háttéréül. A terror-támadások áldozatainak száma nem csökkent napjainkban sem. A National

Counterterrorism Center (NCTC) 2008-as jelentése szerint, 15 765 személy vesztette életét terrortámadás következtében (8.). A kumulatív adatok tartalmazzák az afganisztáni és iraki katonák elleni támadások adatait is, amelyek közös ábrában történő megjelenítése pszichológiailag érthető, de szigorúan szakmai szempontból mégis vitatható, mert terrorizmus definíciója szerint, a támadás **csak a nem fegyveres célcsoportok** ellen lehetne figyelembe vehető. A különbségtétel elvi jelentőségű is, mert néha nehéz a városi gerillaharc, és általában a partizánháború világos megkülönböztetése a terrorizmustól. A helyes helyzetértékelés nemcsak azért fontos, mert a gerillaharc és a terrorizmus közötti különbség könnyen összemósódhat hanem, mert alapvető a várható kimenetel prognosztikai szempontjából. Az adatok vizsgálata alapján megállapítható a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem egyre szélesedő mérete, növekvő nagysága, jól értékelhető a globális területi megoszlása. Az adatok világosan elénk tárják a terrorizmus jelentőségének évről-évre súlyosbodó tendenciáit.

Európa helyzetének megváltozása

A felvázolt világhelyzetben csak idő kérdése volt, hogy a látszólag békésnek mutakozó európai helyzet meddig maradhat fenn változatlanul. Végül „az iszlám számum” lecsapott a XXI. Század első évtizedében az Európai kontinensre is, bizonyítva, hogy a terrorizmus globális, mindenkire kiterjedő hatása alól nincs kivétel. Tényszerűen összefoglalva az alábbi kulcsemények támasztják alá az elmondottakat: Moszkva, színházi túsdráma, 2002.10.26. (140 áldozat.), Madrid, vonatrobantás, 2004.03.11. (191 áldozat), Beszlán, iskolai túsdráma 2004. 09. 07. (330 áldozat,) London 2005.07.07. metró és buszok elleni támadás-sorozat, 7 áldozattal, 190 sérülttel...

A jelen század első évtizede során bizonyossá vált, hogy az Európai Uniónak is fel kell készülnie a váratlanul és szándékosan előidézett terrortámadások elleni védekezésre, az ajándékba kapott néhány éves felkészülési haladék ideje lejárt. Az egyes tömegpusztító fegyverek megjelenése az európai folyamatokban sem maradhatott el: 2003.06.04-én a Reuter jelentéséből tudta meg a világ, hogy adamsittal (egyfajta arzén tartalmú vegyi harcanyag) preparált (szennyezett) leveleket küldtek a belga miniszterelnöki hivatalba és még néhány állam brüsszeli nagykövetségének is. A két postai kézbesítő könnyebb mérgezést szenvedett, a nyomozás folyik, a bizonyítékok egy – feltehetően iszlám irányultságú – ismeretlen elkövetőre mutatnak (9.).

A felsorolt események nyomása is bizonyára szerepet játszott abban, hogy 2007-től már az EU rendőri szervezete az EUROPOL is éves jelentésekben (TE-SAT) összegzi és ismerteti az európai terrorizmus helyzetének változásait (10.). Módszertanilag is érdekes, hogy a klasszifikáció kismérvű különbségeket mutat az US tipológiához képest. A terroresemények a kategorizálása használja a TE-SAT a jihadista (iszlám terrorizmus) kifejezést, az etno-nacionalista, a balszélsőséges/anarchista, jobb szélsőséges/neonáci kategóriát, és az egyéb fanatikus (ökológiai, állatvédő stb.) terroristák felosztást. A TE-SAT 2008. jelentés ösz-

szegzetten kezeli a megghiúsított támadási kísérletet, az eseménnyel (pl. robbanással) való fenyegetést, és a sikeres végrehajtást. Az ismertetett szempontok szerint 2006 évben 472, 2007 évben 583 és 2009. évben 515 esemény, vagy kísérlet történt az EU területén.

Az elmúlt tíz éves időszak eseményeiből levonható az a tanulság, hogy az EU – a globális folyamatok részeként – számíthat a terrortámadások megújuló bekövetkezésére, következésképpen rendelkeznie kell a megfelelő tervezési képességekkel, és felkészülési tervekkel még az események bekövetkezése előtt, és hatékony válaszadási képességgel az esemény bekövetkezését követően. A kockázatbecslések azt mutatják, hogy közepes veszélyeztetéssel lehet számolni, amelyek eszkalációja a valóságban bármilyen irányban változhat. Talán nem túlzás az a következtetés, hogy a terrortámadások nagyon változatos sokszínűségére lehet számítani, mint amilyen a repülőgépek használata nagy objektumok (WTC, Pentagon) rombolására, ami egy meglehetősen újszerű és sajnos drámai-an sikeres módszernek bizonyult. Az elmondottak arra mutatnak, hogy a tömegpusztító fegyvereknek az adaptált terror eszközeiként való használata növekvő valószínűséget mutat. A jelen dolgozat további részében, már terjedelmi okok miatt is, a tömegpusztító fegyvereket felhasználó (CBRN) terrorjelenségek közül a bioterrorizmussal kíván foglalkozni, az alább megadott meghatározás figyelembe vételével.

III. A bioterrorizmus

Definíció szerint: **A terrorcselekmények olyan válfaja, amelynek végrehajtásához a tömegpusztító fegyverek eszköztárából, a biológiai fegyvert alkalmazzák az elkövetők, céljaik elérésére.** A bioterrorizmus megismerését két ismert esettel lehet szemléltetni:

Az Aum Shinrikió

Az Aum Shinrikió (Legfelsőbb Igazság) fanatikusai 1995-ben a vegyi fegyverek terrorista használatának vitathatatlan lehetőségét bizonyították be az egész világ számára Tokióban. Tettükkel egyben új korszakhatárt húztak a terrorizmus történetében. A szekta egyidejűleg mindent megtett, hogy a bioterrorizmus történetébe is beírja a nevét. A világvége káoszára váró és annak eléréését bármi áron siettetni kívánó szekta a biológiai fegyverek iránt is jelentősen érdeklődött. A nyomozások bebizonyították, hogy a szekta 1993-ban Tokió Kameido nevű kerületében háztetőkről, légi porlasztással, kísérleti anthrax kibocsátásokat is végzett. Szerencsére a főpróbaként kibocsátott baktériumspóra felhőben egy ártalmatlan, kórokozásra képtelen anthrax törzs készítménye lett kiporlasztva, így a kísérlet nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket (13.). Shoko Ashara, a szekta vezére, jelentős személyes erőfeszítéseket tett az Ebola vírus megszerzésére Kikwitben, Afrikában (16.). A szekta tevékenységeinek mindkét területét

jellemző adatokat (17.) táblázat szemlélteti. Tevékenységét összegezve az Aum Shinrikió végül a vegyi terrorizmus területén érte el kimagasló hírhedtségét.

A biolevélbombák

A bioterrorizmus szempontjából meghatározó jelentőségű események valamivel később következtek be: New York, Amerika és a világ még fel sem ocsúdott a szeptember 11.-ei tragédia döbbenetéből, amikor 2001. október 4-én – szinte észrevétlenül az események árnyékában – az emberiség a CBRN terrorizmus történetében egy második határvonalat is átlépett. Számos addig inkább csak a szakemberek által ismert, és talán kisebb horderejű előzmény, (Weather underground 1970, R.I.S.E 1972, Red Army Fraction 1980, Minnesota Patriot Council 1991 és a már említett L.W. Harris működése (15.) után, bekövetkezett egy meghatározó fontosságú tragikus esemény. 2001. október 4-ről 5-re virradó éjszaka kórházba szállították, ahol később meghalt, egy Boca Ratonban, Floridában lakó férfi beteg, akinél klinikailag tüdő-anthrax fertőzést állapítottak meg, és már nem lehetett rajta segíteni.

Ezzel az esettel kezdődött el egy sorozat, amely később az „Amerithrax” esetek elnevezést kapta. Az Amerithrax az egész világ számára korszakváltást jelentett, amelyben a biológiai fegyver (biolevélbomba minőségében) a terror eszközöként sikeresen mutatkozott be. Az első esetet további még további 22 követte, közülük öten életüket is veszítették. Az esetek Floridán kívül érintették Washington, New Yorkot, de diagnosztizáltak betegeket New Jersey, Maryland, Delaware, Pennsylvania és Virginia államokban is. Az utolsó ismertté vált támadás 2005-ben a Pentagon ellen következett be, amikor 2 postázó szennyeződött el és 900 potenciálisan szennyezett személyt kellett megelőző kezelésben részesíteni (Promed). Noha a támadások „eredményessége” a tényleges sérültek és áldozatok számait tekintve, távol esik a reguláris katonai biológiai fegyverek elvárható és számított „tömegpusztító hatásától”, a biológiai csapás hatásainak más elemei, az elrettentés, az egészségügyi ellátó rendszer túlterhelődése és az egész világra kisugárzó pánik „sikeresen” bekövetkezett, egyben a bioterrorizmus a maga teljességében az elméleti lehetőségek világából a gyakorlatban is megérkezett.

A későbbi nyomozások során bebizonyosodott, hogy az ismeretlen elkövető anthrax spórával szándékosan szennyezett leveleket küldött a különféle célszemélyeknek. A címzettek között fontos, kiemelten védett személyek is előfordultak. A feltehetően „magányos farkas” típusú elkövető levelei, szállításuk közben, folyamatosan szennyezték a kézbesítési utakat, a postásokat, a leveleket átvevő adminisztratív személyzetet és környezet más tagjait is. A magányos farkas típusú elkövetőről tudott, hogy az egyik legnehezebben felderíthető terroristaféle, sokszor csak a véletlen segítheti a hatóságokat a felderítésében. Ez a körülmény is magyarázza, hogy sokáig egy másik személy állt a nyomozó hatóság gyanújának fókuszában. Végül is, hét év után, 2008-ban, nem sokkal a letartóztatása előtt, öngyilkosságot követett el az a 62 éves orvos, aki a bizonyítékok

mai állása szerint, alaposan gyanúsítható az anthrax spórával szándékosan fertőzött (szennyezett) levelek elkészítésével és szétküldésével. A nyomozás korábbi fázisának gyanúsítottja pedig, „szenvedése miatt” komoly összegű kártérítést kapott. Az Amerithrax áldozatok szenvedései mellett, súlyos költségek képződtek a 125 000 különleges klinikai mintavétel, valamint az 1 millió környezeti mikrobiológiai minta vizsgálatainak kapcsán. Az áldozatok gyógykezelése és a környezet gyógyszeres kemoprofilaxisa összesen meghaladta a 918 millió dollárt, átment hiányok alakultak ki az erősen kínálati jellegű gyógyszerpiacon. Az egész világ megrettent, a postabontókban komoly félelmek lángoltak fel.

A „fehérporos levelek”

Az Amerithrax levelek másodlagos következményei sem kevésbé érdekesek. A világ minden országban élnek tréfás kedvű emberek, akik rögtön elkezdtek a „fehér poros” levelekkel „játszózni”. Az Országos Epidemiológiai Központ adatai is azt bizonyítják, hogy egy 2001-es maximumot követően lassan csökkenő mértékben, de minden évben következnek be változó számban, fenyegető jellegű, szándékolt riasztások Magyarországon is. Sőt az utóbbi két évben, ismét egy kisebb, de kifejezett emelkedés volt érzékelhető. Az imitált riasztások képesek le-, és túlterhelni a laboratóriumi egészségügyi, katasztrófavédelmi erőket, a nyomozó hatóságokat, és az ország egyben jelentős forrásokat kényszerül elveszteni. Az események értékelésének másik lényeges szempontja, hogy a „fehérporos levelek” léte, fel-felbukkanása, bizonyíték arra, hogy a terror eszközeként az elkövetői oldal valamilyen a mértékben, folyamatosan számításba veszi az alkalmazás valamilyen lehetőségét, és csak idő kérdése, mikor csap át a sok false riasztás eredményes eseménybe. Ugyanakkor, van egy bizonyos haszna a küldemények küldözésének, mert a folyamatos készenléte, és a készenléti képességek állandó finomítását kényszeríti ki. A bioterrorizmus jelenségének tanulmányozása során számos meghatározó összefüggés vált ismertté, vagy került új megvilágításba, ezek közül ismertettek néhányat:

A bioterrorizmus összehasonlítása a reguláris biológiai csapással

A reguláris biológiai hadviselés, a haderő biológia fegyver elleni védelmi elvei és eszközei sok hasznos ismeretet őriztek meg a lakosság védelme számára, de jelentős különbségekre is fény derült. A fegyveres erők előre jól felkészíthetők és kiképezhetők. Általánosan képesek védőeszközök viselésére és el is vannak látva azokkal. A védelem a kiváltott biológiai csapás hatásának csökkentésére, egy hipotetikusán jól felszerelt és jól felkészült hadseregben, ahol az állomány oltott, vagy gyorsan oltható, alapvetően egészséges, jó kondícióban levő, és központosított az irányítás, jól szervezettek az egészségügyi és vegyvédelmi szolgálatok, szinte azonnali effektív reagálásra képes. A felsorolt működési feltételek birtokában, elvben el lehet érni a haderővédelmi intézkedések során a

100 %-os védelem szintjét a komplex biovédelem – a rendszerek rendszerének – alkalmazásával.

A polgári társadalom a maga sokszínűségével, kor és egészségi állapot szerinti sokféleségével, elvileg is jelentősen különbözik a hadseregek személyi állományától. Vannak, akik betegségük, koruk (pl. csecsemők, öregek) miatt, a védőeszközöket nem tudják fizikailag sem felvenni. Másfelől, még egy olyan fejlett ország számára is, mint hazánk, nehézséget jelentene állandóan 10 millió gázálcot használatra készenlétben tartani. A Föld teljes népességénél pedig ez elvileg sem kivitelezhető. A biovédelmi intézkedések bevezetésére az államigazgatás gazdag, több központú végrehajtási rendszerei biztosan csak idővesztéssel tudják feladataikat megvalósítani, mert az egyeztetések idővesztést jelentenek, és a védelmi eszközök kapacitása sem érheti el a hadseregben biztosított szintet. A katonai és civil feltételrendszer összehasonlításából adódik az a következtetés, hogy a bioterrorizmus esetén elvileg sem lehet elérni a 100%-os lakossági védelmi szintet, mert mindig lesznek, akik nem védhetőek meg, pl.: a gyógyszeres kemoprofilaxisból ki kell maradniuk. Ugyanakkor, a felkészülés, a tervezés a hatékony fellépés lehetőségét adja a felelősök kezébe, hogy a tényleges védelem hatékonysága, a válaszadási képesség közelíthessen a 100% körüli idealizált cél felé. Az elmondottak alapján a bioterrorizmus - határozottan ki mondható - „civil ügy”, amely ugyan támaszkodhat a hadtudomány, katasztrófavédelem és a rendészettudomány eddig felhalmozott ismereteire, de saját eljárásrendet és saját megoldásokat kell kidolgoznia.

A bioterrorizmusok kivitelezésének is eltérő eszközkészleteivel kell számolni. A hadianyagok üdítő egyszerűségével szemben, amikor is a katonai célba juttató eszközök lehetnek tüzéségi lövedékek, rakéták, légi kiöntő berendezések, vagy fűrtösbombák, a terrorista fegyverzet esetében az improvizált eszközök hihetetlen sokszínűségét láthatjuk. Eszközeik között találhatunk tűzoltó készüléket, locsoló kocsikat, kerti permetezőket és kisebb - nagyobb aeroszolgenerátorokat valamint mezőgazdasági permetező gépeket, egészen a növényvédelmi helikopterekig és permetező-repülőig. Némelyik kifejezett nagyteljesítményű eszköz, míg mások, mint a „biolevélbombák” hatása jelentősen korlátozott. Az bioterrorizmusok jellemzője a célterületek sokrétűsége is, amely a tömegellátó rendszereken át kulturális és hivatali élet valamennyi területét célba veheti, a lehetséges célpontokat két táblázatban összegeztem (18.).

Az biológiai ágensek kérdése

Az amerithrax esetek kapcsán, de minden más esetben is, még a természetes járványok (SARS, vagy Influenza A (H1N1)v) kórokozói esetében is, mindig elhangzik a kérdés az alkalmazott ágens eredetének mesterséges vagy természetes eredetéről. Az biológiai fegyver előállítására alkalmas és a bioterrorizmus-hoz használt ágensok közötti eltérések igen jelentősek, bár vannak egyezések is. Az offenzív biológiai fegyverfejlesztések, és az azóta felhalmozott tudományos ismeretek alapján mintegy 44 ágens tartanak alkalmas biológiai fegyvernek a

NATO szakértői. (19.). Eredetük fő forrása ma még többségében a természet anyánk és az evolúciós folyamatok ereje, de formálódik már az emberi mesterséges génmódosító beavatkozások ma még másodlagos vegykonyhája is. Külön megbeszélés témája lehetne az is, miért beszélünk biológiai ágensről és miért nem, talán helyesebb lenne mikrobiológiai ágenseket említünk. Mégis a kialakult, kissé slamos szokás alapján maradok az elfogadott kifejezés mellett.

A biológiai ágensek, sejtes vagy nemsejtes, természetes vagy módosított genetikai állományú mikrobiológiai egységek, vagy replikatív entitások (prionok), vagy mindezek mérgező anyagcseretermékei.

A katonai fegyvergyártás azonban gazdasági és hatékonysági tényezők messzemenő figyelembe vételével optimalizálja működését, így számos kórokozó „gyártása, fegyverre formálása” szóba sem kerülhet, vagy, mert nem okoz eléggé súlyos betegséget, pl. a nátha rhinovírusa, vagy nem eléggé ellenállóképes a környezeti hatásokkal szemben, mint pl. a HIV vírusa. A bioterrorizmus ágensei esetében ezek a szempontok másként érvényesülnek. (11.) Ismeretes több eset, amikor a HIV pozitív vérrrel töltött fecskendő fegyverként került használatra, vagy az oregoni salátabárban felhasznált *Salmonella typhimurium* valószínűleg nem lenne választott, reguláris biológiai fegyver ágens soha. A bioterrorizmus viszont bármilyen ágenszt használhat, amely éppen megszerezhető, tovább szaporítható, és legalább annyira kórokozó, hogy pánikkeltésre, zsarolásra alkalmas legyen. Ez a „rugalmas kritérium rendszer” a lehetséges természetes kórokozók listáját hihetetlenül kibővíti, és ekkor még nem is vettük számításba a genetikailag módosított kórokozók esetleges megjelenésének lehetőségét is. Mindazonáltal tény, az improvizáció nyújtotta lehetőségek gazdag tárházából, előkelő gyakorisággal merül fel a lépfene kórokozója a felhasznált ágensek között. Ennek magyarázata igen kézenfekvő: az első világháború óta ismert, hogy „pestiesen szólva”, az anthrax spórát az isten is biológiai fegyvernek teremtette, igen jelentős környezeti ellenálló képességével, súlyos patogenitásával, jó tárolhatóságával, és „viszonylag könnyű” előállíthatóságával. Az Amerithrax esetek kapcsán sikerült arra is fényt deríteni, hogy nyílt kereskedelmi forgalomban lévő nem ipari eszközökkel, „hadiipari” minőségű anyagot lehet előállítani házi körülmények között (Promed). A kulcsfeltétel ebben az esetben is a hozzáértés, és nem feltétlenül kell elrejtett, korábbi, vagy külföldi katonai készletekből származott a készítményekre gondolni kizárólag. Az eddig bemutatott ismeretek számos következtetés levonására kényszerítik a védelmi oldal tervezőit.

IV. A bioterrorizmus fontosságának felismerése

A bioterrorizmus fontosságának fokozatos felismerése jelentősen módosította a viszonyunkat a világhoz, módosította helyzetértékelésünket. A változás jeleit ma már számos területen érzékelhetjük, néhányat a teljesség igénye nélkül említek meg, építkezve az eddigi megfogalmazottakra.

Elméleti oldalról közelítve, a bioterrorizmus a tömegpusztító fegyverek elterjedésének (proliferációjának) egy speciális területe, amely komolyan veszélyezteti az eddig elért eredményeket, mert értelemszerűen kivonja magát minden jogi egyezmény és emberi szabály alól. Kétségtelen, hogy az antiproliferációs küzdelem mostanában néhány veszített csatát is elkönnyvelni kényszerült. Az utóbbi időben, India és Pakisztán atomhatalom lett, és nem túl biztató Irán és Észak-Korea pozíciója a nukleáris fegyverek terjedése vonatkozásában sem. A CBRNE terrorizmus azonban, így a bioterrorizmus is, születése pillanatától veszélyezteti a nehezen kialakult nemzetközi konszenzust, mindenféle egyezmények a priori ignorálásával.

A ismertett folyamatok arra engednek következtetni, hogy középkor nagy járványai óta, talán először, ez egészségügy ismét biztonságpolitikai tényezővé vált, és cselekvési lehetőségek a súlypontja kissé a szaktudományok a jogalkalmazók és a közegészségügyi – járványügy, valamint a vészhelyzeti tervezés, katasztrófa védelem szakterületei irányába tolódott el. Sajnos, a hatásos védelem sokkal költség igényesebb, mint egy támadó akció végrehajtása. A tömegellátó rendszerek sérülékenysége a bioterrorizmus révén új dimenziót nyert, és az ilyen rendszereket be kell vonni a különleges védelemre szoruló, úgynevezett kritikus infrastruktúrák körébe. A védelem szempontjából mérlegelendő tényező a fejlett egészségügy ellátó alrendszerek helyzete is. A fejlett diagnosztika, a feltöltött oltóanyagkészletek és gyógyszer tartalékok birtokában, egy jól működő egészségügyi alap és szakellátási szint mellett, a jól felkészült közegészségügyi – járványügyi szolgálat működése egy esetleges bioterrortámadás esetében a „elvárható haszon” olyan mértékű csökkenését eredményezheti, hogy a támadás végrehajtása célszerűtlenné válhat.

A szaktudományok szűkebb területein is változásokat generált a bioterrorizmus: a himlő eradikációjával az emberiség egy létező és valóban rettenetes fenyegetéstől tudott megszabadulni. A fekete himlő az emberiség egésze számára maga a rémálom. Egy potenciális himlő terrortámadás kimenetele számos szimuláció és gyakorlat szerint is jelentős civilizációs tragédia lenne. Az emberiség jelenlegi helyzete analóg az amerikai indiánok helyzetével, Kolumbusz érkezését követően. A bioterror-fenyegetések hatására megváltozott az emberi populáció sérülékenységének az értékelése. Ha meggondoljuk, valójában nem fordult elő egyetlen eset sem, mégis, világszerte újraindultak a himlő elleni védőoltást gyártó gépsorok, milliós készletek újra felhalmozása kezdődött meg. Ezzel egy időben a sikeres és eredményes eradikációs politikák is megváltoztak. A jövőben a posteradikációs helyzet megőrzésének költségeit és feladatait is hozzá kell számítani egy adott betegség felszámolásának tervezett költségeihez. Ezek a megfontolások már érvényesülnek az újabb eradikációs programok, a járványos gyermekbénulás, vagy a kanyaró eradikációja esetében is.

Az evolúciós folyamatok eredményeként az emberiség az elmúlt 30 évben 40 új és igen súlyos fertőző betegséget fedezett fel, amelyek önmagukban is egy kisebb infektológiai tankönyv anyagát jelentik (22.). A fenyegető és újra-

felbukkanó fertőző betegségek (emerging infections) ellen a WHO mindig a globális védekezés fontosságát hangsúlyozta. A pándémiás események és a régebbi egyedi járványok (SARS, vérzéses lázak) csak megerősítik a WHO elképzelések létjogosultságát. A bioterrorizmus elleni hatékony védekezés igénye, újabb tényezőként, tovább erősítette a globális védelmi rendszerek kialakításának sürgető szükségességét.

A hazai védelmi képességek újraértékelése is elkerülhetetlen a bioterrorizmus jelentősége felismerésének köszönhetően. A tömeghadsereg korábban kidolgozott tömegvédelmi eszközök nagy része haditechnikai szempontból előregedett, és alkalmazásukra sem elvi, sem gyakorlati szempontból a professzionális haderővédelemhez nem volt szükség. A mentesítés nagykapacitású technikai elemei, és eljárásai lassan kikerültek a hadrendből, pótlásukra a korábbi formában nincs is szükség. A folyamat előrehaladásával párhuzamosan azonban, fel kell figyelni arra, hogy a dinamikus bevethető, nagykapacitású eszközökre továbbra is komoly szükség van, mert a védelemre szoruló tömeg megmaradt az ország határain belül. A korábbi tömeghadseregekben meghonosított tömegeljárások polgári alkalmazására, képességekre, eszközökre és a hozzáértő jól felkészített-kiképzett szakemberekre, a lakosság egészségbiztonsága szempontjából fokozott szükség mutatkozik. A hazai viszonyok között meg kellene találni azt a szervezeti formát, amelyben megőrizhető lenne a lassan biológiailag is elveszni látszó védelmi kultúra. Végezetül, változatlanul a legnehezebb területnek látszik a CBRN terrorizmus elleni reagáló képesség szintjének emelése nemzetközi, és belföldi téren is. A különböző államigazgatási és hatósági struktúrák közötti egyre elmélyülő és összehangolt együttműködési modell kialakítására kell a jövőben is törekedni. Az elmondottak igazolják, hogy a bioterrorizmus jelentős befolyással hatott létező világunk szinte minden dimenziójára, számos ellenintézkedés meghozatalát kikényszerítve.

V. Az egészségügyi biztonságpolitika formálódó új épülete

A tömegpusztító fegyverek elleni védekezés épülete szerkezetileg egy görög templomot formáz, amelynek oszlopai a diplomácia és nemzetközi jog valamint a hírszerzés elsősorban a védelem megelőzési oldalát képviselik, a rendőrség, katasztrófa és vegyivédelem, valamint az egészségügyi védelmi rendszerei a reagálási oldalt. Az oszlopok közösen együtt tartják a védelem egészének tympanonját. A XX. század a főhangsúlyt az első két oszlopra helyezte, most a hangsúlyok kiegyenlítődni látszanak, mert jól érzékelhetően megerősítésre szorulnak a védelmi (reagáló) oszlopok. Az egyensúlyok megtalálása kényes feladat, hogy ne gyengüljön sem a többi oszlop, sem a teljes épület szilárdsága. Az egészségügyi biztonság és hatékony lakosságvédelem kialakulásának egyre több jele, egyre markánsabban érzékelhető. A formálódó biztonsági dimenziók egyre többretegű, rózsabimbószerű szerkezetre kezdenek hasonlítani, amelyben a legkülső, szinte mindent beborító globális „szíromlevél” a nemzetközi biztonsági egyezmények átfogó rendszere (BTWC, CWC etc.), amelyek alapul szolgálnak

minden tömegpusztító fegyverfajta korlátozásához, és jogalapot teremtenek a megsértőik elleni fellépésre. Tovább, kívülről befelé haladva, újabb globális védelmi dimenziót alkot a WHO által kezdeményezett és 194 tagállam által elfogadott Nemzetközi Egészségügyi Rendszabályok – 2005 (továbbiakban: NER-2005.), amely már egy erősebben szakmai orientációjú szféra. A mélyebb rétegekben olyan regionális együttműködések szirmai borulnak össze, mint a NATO közös biztonsági szféráját teremtő euro-atlanti térség, vagy az Európai Unió 27 országának már csaknem kontinentális nagyságú biztonsági zónája. A felsoroltak mellett számos más hasonló céllal létrehozott ország csoport is ismert, magyarázat nélkül: DoDGEISS, GOARN stb. Szakmai fontosságát és érdemeit tekintve meg kell említeni a világhálón működő globális kölcsönös tájékoztató hálózatot, a Promed-et. A Promed a fertőzőbetegségeket, járványokat és más egészségre veszélyes eseményeket a szakemberek számára jelentő, nyílt, szabadon használható információs forrás, és a tudományos tájékozódás igényes eszköze. Több éves, egyre szélesedő működésével a világ egészségbiztonságának megbecsült eszköze lett. A többbrétegű védelem centrális magját alkotják a sok réteg mélyen meghúzódó nemzetállamok a maguk két- és többoldalú, védelmi, együttműködési – kapcsolati rendszereikkel. A felvázolt struktúrából, némileg önkényesen két elemet ismertetnék: A NER – 2005-öt, és az EU Egészségügyi Biztonsági tevékenységének néhány vonatkozását.

A Nemzetközi Egészségügyi Rendszabályok - 2005. (NER-2005.)

A Nemzetközi egészségügyi Rendszabályok – 2005. a WHO tagállamai által elfogadott szabályzat a világ egészségügyi biztonságának növelésére. A NER-2005 a két korábbi szabályozást (1951, 1969) továbbfejlesztő nemzetközi joganyag, amelyet hazánk is elfogadott, és 2009. évi XCI (IX. 25.) törvénnyel a Magyar Parlament a Nemzetközi Egészségügyi Rendszabályok 2005-öt kihirdette és 2009. október 1-jétől életbe is léptette. A NER-2005 tartalmilag több szempontból felülmúlja elődeit, mert nem csak egy járványügyi rendszabály gyűjtemény, hanem annál sokkal több, mert:

Elfogadásával létrehozott az egész Földre kiterjedő, globális vészhelyzeti riasztó és reagáló rendszert, amely már életbe is lépett 2007. június 15.-től.

Intézkedéseket hozott az általános nemzetközi utasforgalom biztonságának fokozására a kikötők, repülőterek, szárazföldi határátkelő helyek, valamint a hajók és repülők fokozottabb, nem csak járványügyi, hanem közegészségügyi ellenőrzésére is, úgy hogy a lehető legkisebb mértékben akadályozzák az áruforgalmat, és az elképzelhető legkisebb kényelmetlenséget okozzák az utasforgalom résztvevői számára. A NER-2005. intézkedik a közegészségügyi vészhelyzetek kezelésére is, beleértve a CBRN terrorizmus eseteit, a természeti katasztrófák következményeit, vagy a pandémiához hasonló eseményeket, ezáltal a rendszabályok nem csak a járványügyekre, hanem valamennyi nemzetközi jelentőségű közegészségügyi vészhelyzeti eseményre is kiterjednek.

A megfogalmazott célok elérése érdekében a WHO a rugalmas válaszadási (reagálási) képességhez szükséges működési feltételek kialakítására felszólít minden érintett tagállamot, egyben felkér mindenkit, a válaszadáshoz szükséges mechanizmusok (a közegészségügyi-járványügyi képességek) megerősítésére öt év alatt, 2012.-ig. A NER-2005, külön hangsúlyozza a nemzeti és nemzetközi hatóságok közötti szoros interszektoriális együttműködés fontosságát. Az öt kontinensre kiterjedő megelőzést szolgáló globális jelentő rendszer alkalmas a bioterrorizmus globális kihívásával szembeni válaszadásra nemzetközi, nemzeti, és helyi szinteken is. A NER 2005-tel hatékony eszköz került az egészségügyi biztonság megvalósítóinak a kezében.

EU Egészségügyi Biztonsági tevékenységek fejlődése

Az Európai Unió formálódó válaszai az egészségügyi vészhelyzetek, ezen belül a CBRNE terrorizmus kezelésére is, napjainkra válik egyre kézzelfoghatóbbá. Az Unió jogalkotási és szervezési folyamatai jól tükrözik az egészségügyi biztonság megteremtésének ontológiáját. Még 2001.-ben létrehozták az Unió a RAS-Bichat kommunikációs és krízis központját a CBRN terrorizmus eseményeinek gyors jelentésére. A XXI. század közegészségügyi kihívásaira válaszul a 2003.-ban megszületik a DG SANCO közegészségügyi vészhelyzet-kezelő szervezete az Egészségügyi Fenygetések Egysége (Health Threat Unit). A Health Threat Unit a Közegészségügyi és Fogyasztóvédelmi Főigazgatóság (DG SANCO) szervezetébe integráltan végzi feladatait, részben Brüsszelben és Luxemburgban. Intézményi keretei között működik az Egészségügyi Vészhelyzeti Műveleti Központ, amely napi 24 órás készenléttel őrökdi Európa viszonyai felett. A főigazgatóság mellett 2005-ben létrehozásra került az Európai Betegség Ellenőrző Központ (ECDC), amely a fertőző betegségek európai surveillancének központja, a kontinentális járványügyi események őre, és a bioterorr-események korai felismerésének és a gyorsriasztásnak is egyik letéteményese. Az elmúlt évek során működésbe helyeztek számos járványügyi felderítést (MEDISYS), kockázat értékelést, korai riasztási (EWRS, RAS CHEM) és helyzetelemzést szolgáló (HEDIS) informatikai rendszert, amely a tagállami közös fellépés kereteit bővítette.

A fejlődésnek olyan mérföldkövei is megfogalmazódtak, mint 2005-ben „az egészségügyi biztonság: kollektív köteleesség és új jog” (20.), valamint „Az Európai közösségek Bizottságának közleménye a Tanácsnak: „Európa megújulása a XXI században” (21.) című joganyagok. Megszervezésre került az Egészségbiztonsági Bizottság (Health Security Committee / HSC) amelynek hatásköre teljes kiterjesztésre került állandósult 2009-ben. A kifejezetten a CBRN terrorizmussal, általános tervezés-készenléttel és pandémiás tervezéssel hivatottan foglalkozó bizottság munkáját összehangoltan végzi a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel, a WHO központi és regionális szerveivel és szorosán támaszkodik az ECDC-re, valamint a DG SANCO kiterjedt európai tudományos intézményi háttérbázisára. A felvázolt kép közel sem teljes és a fejlődés további jelei

arra utalnak, hogy szándék szerint a bioterrorizmus és a CBRNE terrorizmus elleni készenlét terén az Unió megkezdte az intenzív felzárkózását. Ma már a rendszerek együttműködésének finom hangolása, a párhuzamos jelentések és tevékenységek kiküszöbölése, és a sokoldalú együttműködés van napirenden (23.). Az eltökélt és konzekvens haladást mutatja az EU tagállamai közegészségügyi-járványügyi gyakorlatainak tematikus rendszere. 2005-ben két nagy egészségügyi rendszergyakorlat lebonyolítására került sor: A Common Ground, amely egy Európára sújtó himlő bioterrortámadási helyzet kezelését kísérte végig, és a New Watchman, amely az influenza pandémiás készültséget mérte fel. A sort folytatta az Aeolus II. 2008, amely ismét a bioterrorizmus vetületeit vizsgálta 27 tagország és Svájc részvételével. A felsorolt események mögötti erőfeszítések és eredmények akár büszkeségre is okot adhatnának, ha nem lenne nyilvánvaló, hogy a nehezített gazdasági körülmények mellett még hosszú út áll előttünk.

Összefoglalásul, talán nem túlzás kijelenteni, hogy hazánk, mint egy nemzetközi közösség része, és maga az Unió is, messzire jutott az elmúlt évtized alatt, a kezdeti hitetlenkedés után a nemzetközi kötelezettség vállalások hosszú sorának végrehajtása kezdődött meg. Bizonyos, hogy sok erőfeszítés áll még a terület művelői előtt, de az egészségügyi biztonság épületének kiteljesítése valamennyiünk ügye és haszna is.

Felhasznált irodalom:

1. D.A.Henderson: About the First National Symposium on Medical and Public Health Response to Bioterrorism. Emerging Infectious Diseases 5 vol / 4No. July - August 1999.491.
2. Pattern on Global Terrorism 1998 – 2003/US State Department/ http://www.state.gov/www/global/terrorism/1999-2003_report/appb.html Patterns of Global Terrorism:1998 – 2003.
3. Józsa László: Globális terrorizmus-fogalmi keretek. In: Tóth: Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig. Tanulmánykötet. SVKH-Chartapress 2002. Budapest.
4. J.B.Tucker: Historical Trends Related to Bioterrorism: an Empirical Analysis, Emerging Infectious Diseases 5 vol / 4. No. July – August, 498 – 504.
5. A.Dolnik, J.Pate: 2001. WMD Terrorism Chronology CNS Reports <http://cns.miis.edu>
6. W.Turnbull, P. Abhayaratne: 2002 WMD Terrorism Cronology CNS Reports <http://cns.miis.edu>
7. Milton Leitenberg: Biological Weapons in the Twentieth Century: A Review and Analysis. Critical Reviews in Microbiology 27(4): 267-320 (2001).
8. Report on terrorism. 2008. NCTC
9. Giles Castonguay: Belgium Finds Nerve Gas Ingredient in Letters. Reuters 2003.06.04.
10. Terrorism situation and trend report 2008. Europol.
11. M. G. Kortepeter, G. W. Parker: Potential Biological Weapons Threats, Emerging Infectious Diseases 1999. 5(4)523-527.
12. Faludi –Rókus: A biológiai fegyver. 2003. MH. Egészségügyi Csoportfőnökség.

13. H.Takahashi, P.Klein, A.F.Kaufmann, C.Keys, K.L.Smith, K.Taniguchi, S.Inouye, T.-Kurata: Bacillus anthracis incident, Kameido, Tokyo, 1993. Emerging Infectious Diseases 10/1/2004.
14. Faludi Gábor: A biológiai fegyver jelentőségének megváltozása. Honvédorvos 1998. 50(1) 37-69.
15. Jurányi: 2003. A járványtan tankönyve. 19. fejezet: Járványügyi katasztrófák - Bioterrorizmus.
16. Az orvosi molekuláris virológia. Szerk.: Berencsi Gy. Faludi G.: A vírusok és a bioterrorizmus. 2006.
17. Deadly cultures. Biological weapons since 1945. eds Mark Wheelis, Lajos Rózsa, Malcolm Dando. Harvard University Press. 2003.
18. Sammy Salama Special report: Manual for Producing Chemical Weapon to Be Used in New York Subway Plot Available on Al-Qaeda Websites Since late 2005. <http://cns.miis.edu/pubs/salama-060720.htm>
19. NATO Amed P6 (B)
20. Eu Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye „Az egészségügyi biztonság: kollektív kötelezettség és új jog. 2005/C/120/10.
21. 2007. Com. 412, Az Európai Közösségek Bizottsága közlemény a Tanácsnak: Európa megújulása XXI. Században.
22. WHO report 2007. A Safer Future. The Global Public Health Security in the 21th century. 2007. Geneva.
23. The EU Strategy against the Proliferation of Weapons of Mass Destruction. EC , 12 December 2003.

RÉCSEI MIHÁLY

A HADIIPARI GYÁRTÁSSAL ÉS KERESKEDELEMMEL, VALAMINT A HADITECHNIKAI ESZKÖZÖK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK LEGÁLIS FORGALMÁNAK ELLENŐRZÉSÉVEL KAPCSOLATOS ELJÁRÁSI REND

II. rész

A publikáció második részében keríték sort a hadiipari gyártással és kereskedelemmel, valamint a haditechnikai eszközök és szolgáltatások legális forgalmának ellenőrzésével kapcsolatos hatósági eljárási rend ismertetésére, az ebben érintett magyar hatóságok, és érintőlegesen a nemzetbiztonsági szolgálatok szerepének bemutatására. A témakörrel foglalkozó, számos jogszabályt felölelő előírásrendszerből csupán az általam legfontosabbnak ítélt szabályokról tesz említést. Ezen túlmenően első alkalommal vállalkozom az iparbiztonság általam megalkotott fogalomkörének közzétételére, amelyben a non-prolifерáció is nagy hangsúlyt kapott. Reményeim szerint a publikáció elősegíti a tájékozódást ebben az összetett, ugyanakkor a kockázatok között jellegéből adódóan kiemelt helyet elfoglaló témakörben.

Az iparbiztonság tágabb és szűkebb értelmezése

A hadiipari gyártás és szolgáltatás felügyeleti eljárásaival, a kettős felhasználású termékek és technológiák, valamint a haditechnikai termékek kiviteléhez, behozatalához, transzferjéhez és tranzitjához szükséges engedélyezési eljárási renddel kapcsolatos ismereteket részletező dolgozattal azért álltam elő, mivel a jelentősége ellenére nem találkoztam még ezt a szakterületet ilyen összefüggésben bemutató anyaggal. Fontos szempont volt a számomra az is, hogy az iparbiztonság részterületeit az összetevői egyenkénti felmérését és kibontását követően egymás mellé illesszem és bemutassam.

A publikáció az iparbiztonság tágabb értelmezéséből indul ki, szerepelttem benne a proliferáció elleni küzdelem legfontosabb összetevőit is. A tájékozódás során nem támaszkodhattam a NATO iparbiztonsággal foglalkozó direktíváira¹, mivel ezekben nem található meg az iparbiztonság fogalma. A releváns nemzeti jogszabályok sem adnak ebben a vonatkozásban útmutatást.

A tágabb értelemben vett iparbiztonság számtalan, egymással szorosan összefüggő feladat összehangolt végrehajtásából áll. Ez egy komplex tevékenységi forma, amelyben a nemzetbiztonsági szolgálatok mellett szerepet kap a teljesség igénye nélkül a Nemzeti Biztonsági Felügyelet, a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal, a Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság, a Haditechnikai Külkereskedelmi Tárcaközi Bizottság, a Haditechnikai Ipari Bizottság, Haditechnikai Külkereskedelmi Bizottság, a Non-proliferációs Tárcaközi Bizottság, az Külügyminisztérium, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, az Országos Atomenergia Hivatal, valamint a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága. A fogalomalkotásnál igyekeztem figyelembe venni az összes lehetséges szempontot, amely alapján a tágabb értelemben vett **iparbiztonság** alatt az alábbiakat értem:

„Tervszerű, folyamatos, egymásra épülő intézkedések sorozata, amelyben az érintett állami- és közigazgatási szervek, gazdálkodó szervezetek és más intézmények a hatáskörükhöz és illetékességükhöz igazodó feladataik végrehajtása során szorosan együttműködnek a hazai jogi normatívákban, továbbá nemzetközi egyezményekben és megállapodásokban foglalt előírásoknak megfelelő biztonsági követelmények kialakításában, a változásokhoz igazodó módosításában. A biztonsági követelmények kiterjednek a nemzetbiztonsági védelmet igénylő védelemgazdasági, haditechnikai és a kritikus infrastruktúra részét képező területekre, a tudományos-technikai kutatás eredményeinek védelmére, a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák, a haditechnikai eszközök és szolgáltatások külkereskedelmi forgalma engedélyezési eljárásának teljes tartamára. A jogellenes tevékenységi formák vonatkozásában megteremti ezek felderítésének, megelőzésének, megakadályozásának, valamint megszakításának

---

¹ A NATO biztonsági alapelvekkel foglalkozó szabályzata, a C-M (2002)49 „G” melléklete, valamint az iparbiztonság részletes szabályait tartalmazó AC/35-D/2003. számú direktíva

feltételeit. Az együttműködésben érintettek tevékenysége magában foglalja a minősített adatok megőrzését célzó biztonsági rendszabályok létrehozását, működtetését, betartását és betartatását, amely az adatbiztonság és a működőképesség követelményeinek érvényesítése, valamint a gazdálkodó szervezetekhez, intézményekhez kötődő titkosszolgálati intézkedési rendszer realizálása útján valósul meg, és érvényesül a minősített adattal végzett tevékenység - így különösen a minősített tenderek - egész folyamatában”².

A szűkebb értelemben vett iparbiztonság fogalomkörének behatárolása terén némi útmutatást ad az Európai Bizottság jogszabályi háttérének³ iparbiztonsággal foglalkozó módosításában szerepeltetett alábbi meghatározás:

„Titokvédelmi intézkedések és eljárások foganatosítása a vállalkozó vagy alvállalkozó által a szerződéskötés előtt, valamint a minősített szerződés teljesítése során megismert EU minősített információk elvesztésének vagy illetéktelen részére történő hozzáférhetővé tételének megelőzése, észlelése, valamint az eredeti állapot lehetőség szerinti helyreállítása céljából.”⁴

Ezt a fogalom-meghatározást túlzottan leegyszerűsítettnek tartom, mivel leszűkíti ezt a szerződésekkel összefüggő minősített információk védelmére. Ennél azért, mint ahogy a fentiekből is látni lehet, szélesebb körű értelmezésben gondolkodom. Ezt a gondolatmenetet követem, amikor *a szűkebb értelemben vett iparbiztonság* alatt az alábbiakat értem:

„Tervszerű, folyamatos, egymásra épülő intézkedések, biztonsági rendszabályok sorozata, amelyben az érintett állami- és közigazgatási szervek, gazdálkodó szervezetek és más intézmények a hatáskörükhöz és illetékességükhöz igazodó feladataik végrehajtása során szorosan együttműködnek az ipar bármely területére kihelyezett minősített adatok megőrzése céljából. Felöleli a minősített tenderek egész folyamatát is. Az intézkedések a fizikai-, adminisztratív-, és elektronikus biztonság megvalósítására, a biztonsági tudatosság kialakítására, a cégellenőrzések, a kapcsolódó személyi nemzetbiztonsági ellenőrzések végrehajtására, valamint a jogellenes tevékenységi formák felderítésére terjednek ki.

Reményeim szerint a témakörrel behatóan foglalkozó, ebben járatos szakemberek véleményezni fogják az iparbiztonság első változatban elkészített tágabb és szűkebb értelmezését, segítve ezáltal a még pontosabb, kiforrottabb, a tudományos szempontoknak jobban megfelelő behatárolását.

A Magyar Köztársaság non-proliferációval, speciális kereskedelme ellenőrzésével foglalkozó szervezeteinek feladatrendszer

A publikáció további részében a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák, valamint a haditechnikai eszközök és szolgáltatások jogellenes

² A fogalomkör megalkotása részét képezi a készítés alatt álló PhD dolgozatomnak, ebből adódóan még egyáltalán nem tekinthető a végső változatnak

³ Az Európai Bizottság 2001/844/EB, ESZAK, Euratom határozatának 2006.08.02-i módosítása

⁴ Tartalmi fordítás

forgalmának felderítése, megelőzése, megakadályozása, valamint a legális forgalmának ellenőrzése vonatkozásában szerepet játszó végrehajtó apparátus legfontosabb szervezeti elemeit, feladatrendszerét, és az általuk végzett munka releváns jogszabályi háttérét tervezem a teljesség igénye nélkül ismertetni.

A Külügyminisztérium Biztonságpolitikai és Non-proliferációs Főosztálya

A főosztály 3 osztályának egyike a *Fegyverzet-ellenőrzési és Non-proliferációs Osztály*. Fő feladatai az alábbiak:

- Szakmai segítségnyújtás az Országgyűlés számára a non-proliferációs kérdésekben.
- A non-proliferációs és exportellenőrzési tevékenység elemzése, nyomon követése.
- Az érintett szervezeti egységekkel együttműködve figyelemmel kíséri és értékeli a tömegpusztító fegyverek elterjedése által okozott biztonsági kihívásokat, koncepciót dolgoz ki ezek kezelésére, illetve véleményezi az ezekkel kapcsolatos javaslatokat.
- Közreműködik a feladatkörébe tartozó szerződések és rezsimek végrehajtására alakult nemzeti hatóságok munkájában.
- Képviseli a Külügyminisztériumot a Non-proliferációs Tárcaközi Bizottságban, a Haditechnikai Külkereskedelmi Tárcaközi Bizottságban, valamint a Haditechnikai Külkereskedelmi Bizottság és Szakértői Munkacsoportja ülésein.
- Figyelemmel kíséri az ENSZ, EBESZ és az EU haditechnikai eszközökre és szolgáltatásokra vonatkozó embargós rendelkezéseit, valamint nyomon követi azok hazai végrehajtását.
- Ellátja a feladat- és hatáskörébe tartozó nemzetközi szerződésekkel, illetve más együttműködési formákkal, így a nemzetközi exportellenőrzési mechanizmusokkal és rezsimekkel kapcsolatos feladatokat.
- Összehangolja a magyar részvételt a vonatkozó szerződések végrehajtására alakult fórumok munkájában.

Az MK Információs Hivatal

A hivatal exportellenőrzéssel összefüggő információszerző tevékenységének fő területei az alábbiak⁵:

- Információgyűjtés a nemzetbiztonságot veszélyeztető, a külföldi szervezett bűnözéshez köthető jogellenes fegyverkereskedelemről, a tömegpusztító fegyverek és alkotóelemeik, illetve az előállításukhoz szükséges anyagok és eszközök jogellenes nemzetközi forgalmáról.
- A nemzetközi exportellenőrzés hatálya alá tartozó (engedélyköteles) nemzetközileg ellenőrzött termé-

⁵ http://mkih.hu/feladatokorok_expert.shtml

kek és technológiák, valamint haditechnikai eszközök illegális transzferével, az abban részt vevő vállalatokkal, szervezetekkel, pénzintézetekkel, személyekkel, kapcsolódó szállítási útvonalakkal, kikötőkkel, átrakodó helyekkel, okmányolásokkal és pénzügyi elszámolási módokkal kapcsolatos információk felderítése.

- Azoknak az illegális csatornáknak a felderítése, amelyek válságövezetek, nemzetközi embargó alatt álló országok hagyományos fegyverekkel való ellátására jöttek létre, különös tekintettel azon ügyletekre, ahol a magyar érintettség kimutatható.

- A hagyományos fegyverekkel folytatott legális és illegális nemzetközi kereskedelem Magyarország biztonsági érdekeit sértő vagy veszélyeztető aspektusainak felderítése.

- Közreműködés a fegyverkereskedelmi tevékenységet kérelmező cégek, magyar export esetén a vevő, illetve a végfelhasználó és a közvetítők ellenőrzésében.

- Konkrét ügyletekben részt vevő államok, cégek és személyek (eladó, közvetítő, szállító, megrendelő, tényleges felhasználó), szállítási útvonalainak felderítése

- A legális külkereskedelmi tevékenység ellenőrzése céljából részvétel a Haditechnikai Külkereskedelmi Bizottság Szakértői Munkacsoportja ülésein.

Az MK Nemzetbiztonsági Hivatal

A transznacionális kihívások részét képező fegyverkereskedelemmel kapcsolatos feladatok:

- Felderíti és elhárítja a jogellenes fegyverkereskedelmet.

- Közreműködik a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák valamint a haditechnikai eszközök és szolgáltatások jogellenes forgalmának felderítésében, megelőzésében, megakadályozásában és *legális forgalmának ellenőrzésében*.

- Információkat szerez a nemzetközi gazdasági tilalom megszegése (Btk. 261/A. §)⁶ bűncselekményre vonatkozóan.

- A proliferáció ellenes küzdelemben tevékeny szerepet játszó hatóságok munkájának segítése (pl., részt vesz a Non-prolifерációs Tárcaközi Bizottság ülésein).

- A legális külkereskedelmi tevékenység ellenőrzése érdekében részvétel a Haditechnikai Külkereskedelmi Tárcaközi Bizottság, valamint a Haditechnikai Külkereskedelmi Bizottság és Szakértői Munkacsoportja ülésein.

⁶ A Btk. 261/A. § (3) bekezdése szerint a nemzetközi gazdasági tilalom megszegése öttől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, ha lőfegyver, lőszer, robbanóanyag, robbanószer vagy ezek felhasználására szolgáló készülék, vagy egyéb katonai célú felhasználásra szánt termék kereskedelmével összefüggésben követik el. Aki a nemzetközi gazdasági tilalom megszegésére irányuló előkészületet követ el, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő

Az NBH 2004. évi évkönyve⁷ szerint egy kelet-európai cég a Rakétatechnológiai Ellenőrzési Rendszer (MTCR⁸) jegyzékén szereplő, engedélyköteles terméket kívánt Magyarországon keresztül egy közel-keleti országba szállítani. A szállítmány nem rendelkezett a nemzetközi előírásoknak megfelelő engedélyekkel. Az NBH az együttműködő társszervek segítségével az illegális tranzit lebonyolítását megakadályozta. A berendezést a forrásországba visszaszállították.

Az MK Katonai Felderítő Hivatal

A hivatal illegális fegyverkereskedelemmel összefüggő információszerző tevékenységének fő területei az alábbiak:

- Információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető jogellenes fegyver-kereskedelemről.
- Közreműködik a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák jogellenes forgalmának felderítésében és megelőzésében.
- Részt vesz a Non-proliferációs Tárcaközi Bizottság, valamint a Haditechnikai Külkereskedelmi Bizottság Szakértői Munkacsoportja ülésein.

Az MK Katonai Biztonsági Hivatal

A transznacionális kihívások részét képező fegyverkereskedelemmel kapcsolatos feladatok:

- Információt gyűjt a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség biztonságát veszélyeztető szervezett bűnözésről, ezen belül kiemelten a jogellenes kábítószer- és fegyverkereskedelemről⁹.
- Felderíti a lőfegyverrel, lőszerrel, valamint robbanóanyaggal történő visszaéléseket.
- Részt vesz a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák, valamint a haditechnikai eszközök és szolgáltatások jogellenes forgalmának felderítésében, megelőzésében, megakadályozásában, és legális forgalmának ellenőrzésében¹⁰.
- A működési területén belül információkat szerez a nemzetközi gazdasági tilalom megszegése (Btk. 261/A. §), valamint a visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel (Btk. 263/B. §)¹¹ bűncselekményekre vonatkozóan.
- Ellátja a honvédelemért felelős miniszter által vezetett és a Magyar Honvédség szervezeteiben folytatott

⁷ <http://www.nbh.hu/evk2004/05-0043>

⁸ The Missile Technology Control Regime

⁹ A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 7. § d. pontja

¹⁰ A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 7. § e. és f. pontjai

¹¹ Ennek a bűncselekménynek már az előkészülete is öt évig terjedő, míg a bűncselekmény elkövetése két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő

*hadiipari kutatással, fejlesztéssel, gyártással és kereskedelemmel összefüggő nemzetbiztonsági feladatokat*¹².

- Részt vesz a Non-prolifерációs Tárcaközi Bizottság, valamint a Haditechnikai Külkereskedelmi Tárcaközi Bizottság Szakértői Munkacsoportja ülésein.

A haditechnikai eszközök és szolgáltatások legális forgalmával kapcsolatos előírások megsértésére került sor 1996-ban, amikor a végfelhasználó a Magyar Honvédség hadrendjéből kivont MÍG-21 típusú harci repülőgépeket kívánt megvásárolni statikus múzeumi végfelhasználói nyilatkozat alapján. A valódi cél a repülőgépek importáló ország légtérben történő üzemszerű használata volt. Ebből adódóan a repülőgépek katapult berendezéseit működésképesen hagyták. Az egyik MÍG-21 tartozékokat tároló konténerében hatástalanítás nélküli fedélzeti gépágyút is elhelyeztek. Az eljárás során a fegyveren kívül a katapultülésekbe beépített 15 kg piropatron is előkerült. A haditechnikai eszközök kiszállítását megelőző vámvizsgálat eredményeként lefolytatott bírósági eljárás során a BTK 263/B.¹³ §-ba ütköző fegyvercsempészet, valamint a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák forgalmára vonatkozó kötelezettségek megsértése büntetnének alapos gyanúja bizonyítottá vált. A büntetőeljárás végén az elkövetők börtönben letöltendő szabadságvesztést kaptak.

Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal¹⁴

2004-ben a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal (a továbbiakban: MKEH) lett a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium Engedélyezési és Közigazgatási Hivatalának a jogutód szervezete. Az MKEH a Kormány *irányítása* és a nemzeti fejlesztési és gazdasági miniszter *felügyelete* alatt álló, önálló jogi személyiséggel rendelkező országos hatáskörű szerv. Az MKEH főigazgatóját a gazdasági és közlekedési miniszter javaslatára a miniszterelnök határozatlan időtartamra nevezi ki. *Az MKEH feladatrendszerét tovább módosította a 260/2006. (XII. 20.) Korm. rendelet.* Ennek egyik lényeges eleme, hogy a *főigazgató az MKEH kiadmányozási jogkörrel rendelkező köztisztviselőjét a hatósági eljárásban nem utasíthatja.*

Az MKEH a külkereskedelmi és engedélyezési feladat- és hatáskörében ellátja:

- Az EU jogszabályokból, a nemzetközi gazdasági egyezményekből, valamint a külön jogszabályokból fakadó, egyes árukra vagy országokra vonatkozó behozatali és kiviteli engedélyezési, illetve korlátozások végrehajtásához kapcsolódó feladatokat. Ennek keretében jogosult az importengedélyezésre, illetve a kedvezményes import vámkontingenshez kapcsolódó biztosíték elkülönített számlán történő kezelésére.

¹² A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 7. § 1. pontja

¹³ Visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel büntette; megállapította a 2007. évi XXVII. törvény 13. §-a

¹⁴ A Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalról szóló 297/2005. (XII. 23.) Korm. rendelet amellyel a 36/2004. (III. 12.) Korm. rendelet a hatályát veszítette

- A haditechnikai külkereskedelmi jogszabályok végrehajtásával kapcsolatos feladatokat. Együttműködik a hazai, valamint a nemzetközi szervezetekkel, javaslatot dolgoz ki e termékek és technológiák forgalmazásának szabályozására.
  - A kettős felhasználású termékek és forgalmazása nemzetközileg vállalt feltételeinek betartásával összefüggő engedélyezési feladatokat. A nemzetközi egyezmények hazai végrehajtásához szükséges intézkedéseket tesz, javaslatot dolgoz ki e technológiák forgalmazásának szabályozására.
- A kettős felhasználású termékek exportengedélyeinek kiadását, valamint ezen termékek EU-n kívüli harmadik országokból Magyarországra történő behozatalának ellenőrzését és a *Nemzetközi Importigazolás* kiadását¹⁵.
- Nyilvántartás vezetését a kettős felhasználású termékek forgalmazására exportengedéllyel rendelkező gazdálkodó szervezetekről, amelyet a nyilvántartásba vételi kérelmek kedvező elbírálása alapján tesz meg. A nyilvántartásba vett ügyfél a nyilvántartási adatokban bekövetkezett változásokról haladéktalanul tájékoztatja az MKEH illetékesét¹⁶.
- A vegyi fegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről szóló nemzetközi szerződésből, továbbá a Bakteriológiai (Biológiai) és Toxin Fegyver Tilalmi Egyezményből fakadó engedélyezési feladatokat. Közreműködik a szabályozásra vonatkozó javaslatok előkészítésében és gondoskodik azok hazai végrehajtásáról.
- Kijelölt nemzeti hatóságként a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott előállításához, gyártásához is felhasználható vegyi anyagokkal végezhető legális tevékenység engedélyezési, nyilvántartási és ellenőrzési kötelezettségét, valamint a vám- és rendőri együttműködés kivételével a hazai és nemzetközi együttműködés szervezési feladatait.
- A vámkontingensek kezelésével kapcsolatos engedélyezési feladatokat.
- A kontingentált vállalkozási exporttal, vállalkozási importtal összefüggő engedélyezési feladatokat.
- A 428/2009/EK Tanácsi rendelet¹⁷ hatálya alá tartozó kettős felhasználású termékekkel és technológiákkal összefüggő konzultációkat¹⁸.
- A Kormány külkereskedelmi államigazgatási és hadiipari gyártás- és szolgáltatás-felügyeleti hatósági feladatait.
- Együttműködik a hazai, valamint nemzetközi szervezetekkel.

¹⁵ A kettős felhasználású termékek és technológiák külkereskedelmi forgalmának engedélyezéséről szóló 50/2004. (III. 23.) Korm. rendeletben szereplő feladat

¹⁶ A kettős felhasználású termékek és technológiák külkereskedelmi forgalmának engedélyezéséről szóló 50/2004. (III. 23.) Korm. rendeletben került rögzítésre

¹⁷ A 1334/2000. EK Tanácsi rendelet helyébe a kettős felhasználású termékek kivitelére, transzferjére és tranzitjára vonatkozó közösségi ellenőrzési rendszer kialakításáról szóló 428/2009. EK Tanácsi rendelet (2009. 05. 25.) lépett, amely a 2009. 08. 27-e után indított ügyekre irányadó. Ennek 1. számú melléklete tartalmazza a kettős felhasználású termékek aktualizált listáját is. A változások átvezetése, ratifikálása céljából az 50/2004. (III. 23.) Korm. rendelet helyett egy másik készül, amely várhatóan 2010. júniusában lép hatályba

¹⁸ A kettős felhasználású termékek és technológiák külkereskedelmi forgalmának engedélyezéséről szóló 50/2004. (III. 23.) Korm. rendeletben került rögzítésre

Az MKEH részt vesz az engedélyezési feladatokat érintő nemzetközi megállapodások előkészítésében, illetve nemzetközi egyeztetésében. Az MKEH további feladatai közé tartozik a kereskedelmi és igazgatási hatáskör, valamint a műszaki-biztonsági felügyeleti hatáskör ellátása is. Az MKEH a kormányrendelet szerint a Haditechnikai és Export Ellenőrzési Hatóság feladatkörén kívül ellátja a Hadiipari Gyártás- és Szolgáltatás Felügyelet¹⁹ feladatait, nyilvántartja és kezeli Kereskedelmi- és Piacfelügyeleti Hatóság, a Közraktározás-felügyeleti Hatóság, a Nemesfémvizsgáló és Hitelesítő Hatóság, a Mérésügyi Hatóság, a Műszaki Biztonsági Hatóság, valamint az Építésügyi Hatóság²⁰ átruházott feladatait is.

A Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság feladatrendszere²¹

A hadiipari gyártás és szolgáltatás-felügyeleti eljárásaiban, valamint a haditechnikai termékek kiviteléhez, behozatalához, transzferjéhez és tranzitjához szükséges engedélyezési eljárásban *első fokú hatóságként*, országos illetékességgel jár el. A kettős felhasználású termékek és technológiák tekintetében a nemzetközi megállapodásokban foglaltak szerint *nemzeti hatóságként*, szintén országos illetékességgel jár el. Javaslatot dolgoz ki a haditechnikai eszközök és szolgáltatások külkereskedelmi forgalmazásának, valamint a haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának szabályozására. A Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság az alábbiakban szereplő három osztályra tagolódik.

Hadiipari Osztály

- A haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezésével kapcsolatos hatósági feladatok ellátása.
- Javaslatok kidolgozása a haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezésére vonatkozó szabályozás továbbfejlesztésére.
- *A Haditechnikai Ipari Bizottság és a Hadiipari Szakmai Bizottság titkársági feladatainak ellátása.*
- A haditechnikai és kettős felhasználású termékek gyártásával, forgalmazásával, valamint felhasználásával foglalkozó cégek *ellenőrzése*, együttműködve a Haditechnikai Külkereskedelmi Osztállyal és az Exportellenőrzési Osztállyal.
- A hadiipari tevékenységi engedéllyel rendelkező cégek, felelős vezetőik és az engedélyek adatainak nyilvántartása és kezelése.
- A hadiipari engedélyezésről szóló éves beszámolók kidolgozása.

¹⁹ A 260/2006. (XII. 20.) Korm. rendelete szerint ennek a feladatnak az ellátásáért az MKEH a felelős. Első fokon a feladatait országos illetékességgel a Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság látja el

²⁰ Beiktatta: 25/2008. (II. 14.) Korm. rendelet 7. §

²¹ A Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság, valamint a részét képező három osztálya feladatrendszerét az MKEH honlapja tartalmazza, <http://www.mkeh.gov.hu>

- A hadiipari tevékenységgel kapcsolatos állásfoglalások kialakítása és képviselése a főhatóságok (minisztériumok) közötti együttműködés során.
- A hadiipari tevékenységi engedélyezési eljáráshoz kapcsolódó ügyfélszolgálati feladatok ellátása.
- A nemzetközi szervezetekben képviselendő magyar álláspont megjelenítése.

Haditechnikai Külkereskedelmi Osztály

- A haditechnikai termékek kivitelére, behozatalára és tranzitjára vonatkozó jogi szabályozással kapcsolatos javaslatok előkészítése.
- A haditechnikai termékek külkereskedelmével kapcsolatos tevékenységi, tárgyalási, forgalmi és tranzit engedélyezési eljárás lefolytatása, az engedélyek, valamint az engedélyekkel kapcsolatos határozatok kiadmányozása, illetve kiadása.
- A polgári rendeltetésű, de a haditechnikai szabályozás alá tartozó kézi-lőfegyverek és lőszerük kivitelével és behozatalával kapcsolatos forgalmi engedélyezési eljárás lefolytatása, az engedélyek, valamint az engedélyekkel kapcsolatos határozatok kiadmányozása, illetve kiadása.
- *A haditechnikai külkereskedelemre vonatkozó tevékenységi engedéllyel rendelkező cégek ellenőrzésének lefolytatása.*
- A haditechnika termékek külkereskedelmével statisztikai adatok összegyűjtése, elemzése és a jogszabályokban, valamint nemzetközi kötelezettség alapján előírt jelentési kötelezettségek teljesítése.
- *A Haditechnikai Külkereskedelmi Tárcaközi Bizottság és a Haditechnikai Külkereskedelmi Bizottság titkársági feladatainak ellátása.*
- *A Haditechnikai Külkereskedelmi Bizottság Szakértői Munkacsoportjának vezetése.*
- *A honvédelmi- és nemzetbiztonsági kérdéseket érintő előterjesztések véleményezése.*
- A haditechnikai termékek külkereskedelmével kapcsolatos állásfoglalások kialakítása és azok képviselése a főhatóságok (minisztériumok) közötti együttműködés során.
- A haditechnikai termékek külkereskedelmével kapcsolatos nemzetközi együttműködés szervezése és fejlesztése.
- Az EU intézményekben, szakbizottságokban, munkacsoportokban a haditechnikai kereskedelmet érintő területeken a magyar érdekek képviselése és érvényesítése.
- A haditechnikai termékek külkereskedelmével kapcsolatos engedélyezési eljáráshoz kapcsolódó ügyfélszolgálat ellátása.
- Részvétel a polgári rendeltetésű, de a haditechnikai szabályozás alá tartozó kézi-lőfegyverek és lőszerük, az ipari robbanóanyagok, továbbá a közbiztonságra különösen veszélyes eszközök kivitelével és behozatalával, tranzitjával kapcsolatos tevékenységi engedélyezési eljárások lefolytatásában.
- Részvétel az ipari robbanóanyagok, a polgári légi járművek és alkatrészeik, az egyes közbiztonságra különösen veszélyes eszközök, továbbá a polgári rendeltetésű gázálcok és légzőkészülékek kivitelével és behozatalával kapcsolatos forgalmi engedélyezési eljárásban.

- Részvétel a különféle nemzetközi fegyverembargós megállapodásokkal kapcsolatos hazai kötelezettségek végrehajtásának ellenőrzésében.
- Részvétel a haditechnikai termékkör vonatkozásában a Wassenaar-i Megállapodás keretein belül a magyar képviselő ellátásában és a vállalt kötelezettségek hazai végrehajtásában.

Exportellenőrzési Osztály

- *A 428/2009/EK Tanácsi rendelet, valamint az 50/2004. (III. 23.) Korm. rendelet alapján az exportengedélyek és nemzetközi import igazolások kiadása, az exportőrök és importőrök, valamint e termékek és technológiák végfelhasználóinak ellenőrzése.*
- A Vegyifegyver Tilalmi Egyezmény végrehajtásából Magyarországra háruló feladatok elvégzésének összehangolása.
- A Bakteriológiai (Biológiai) és Toxin Fegyver Tilalmi Egyezmény végrehajtásából Magyarországra háruló feladatok elvégzésének összehangolása.
- *A Non-Proliferációs Tárcaközi Bizottság titkársági feladatainak ellátása,* a hazai hatóságok exportellenőrzési tevékenységének összehangolása.
- A Vegyifegyver Tilalmi Szervezettel való kapcsolattartás.
- A Vegyifegyver Tilalmi Egyezmény által előírt nyilatkozattétel előkészítése és összehangolása.
- A Bakteriológiai (Biológiai) és Toxin Fegyver Tilalmi Egyezmény által előírt nyilatkozatok előkészítése és összehangolása.
- Az osztály tevékenységével összefüggő nemzetközi szervezetekben a magyar álláspont képviselése.
- Részvétel az Ausztrália Csoport, a Rakétatechnológiai Ellenőrző Rendszer, a Nukleáris Szállítók Csoportja és a Wassenaar-i Megállapodásban részes államok megfelelő hatóságaival való kétoldalú együttműködésben.
- Részvétel a Vegyifegyver Tilalmi Egyezményben részes államok, valamint a non-proliferációs rezsimekben részes államok megfelelő hatóságaival való kétoldalú együttműködésben.
- Részvétel a Bakteriológiai (Biológiai) és Toxin Fegyver Tilalmi Egyezmény ad-hoc bizottságainak munkájában.
- Részvétel az exportellenőrzési rendszer EU jogszabályi követelményei szerinti átalakításában.
- Részvétel a Kereskedelmi és Piacfelügyeleti Hatóság felelősségi körébe tartozó radioaktív és egyes nukleáris anyagok külön tevékenységi engedélyezési eljárásában, továbbá egyes közbiztonságra különösen veszélyes eszközök, ipari robbanóanyagok, polgári rendeltetésű pirotechnikai termékek, gázálarok és légzőkészülékek, polgári légi járművek és alkatrészeik, valamint az egyes különösen veszélyes mérgező, illetve robbanó tulajdonságú vegyi anyagok kivitelével és behozatalával kapcsolatos engedélyezési eljárásban.

A fentiekben már jelzett módon a **Haditechnikai Ipari Bizottság** (a továbbiakban: HIB)²² a Hadiipari Osztály koordinációja mellett látja el a feladatait. Független, javaslattevő tárcaközi szervezet, amely jogosult az MKEH-hez be-

²² A haditechnikai termékek gyártása és a haditechnikai szolgáltatások nyújtása engedélyezésének részletes szabályairól szóló 301/2005. (XII. 23.) Korm. rendelet

nyújtott kérelmekkel kapcsolatos szakértői vélemények kialakítására. *Elnöke az MKEH főigazgatója*, aki szavazati joggal is rendelkezik. Tagjai: az igazságügyi és rendészeti miniszter, a nemzeti fejlesztési és gazdasági miniszter, *a honvédelmi miniszter, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter által kijelölt egy-egy személy*. A Bizottság tanácskozási joggal rendelkező állandó tagja a Magyar Védelmiipari Szövetség képviselője. A HIB elnöke tanácskozási joggal más minisztériumok, valamint országos hatáskörű szervek képviselőit is bevonhatja a tárgyalásokba. *A Bizottság véleményét a szavazati joggal rendelkezők egyhangú szavazással alakítják ki*. Ennek hiányában a bizottság a kérelmet elutasításra javasolja. A nemzeti fejlesztési és gazdasági miniszter *a HIB a munkájáról évente egy alkalommal jelentést tesz az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottságának*.

Szintén a Hadiipari Osztály koordinációja, valamint a titkári teendők ellátása mellett látja el a feladatait a **Hadiipari Szakmai Bizottság**. Független, javaslattevő tárcaközi szervezet, amely jogosult az MKEH-hez benyújtott kérelmekkel kapcsolatos szakértői vélemények kialakítására.

A Haditechnikai Külkereskedelmi Osztály koordinációja mellett működik a **Haditechnikai Külkereskedelmi Tárcaközi Bizottság**²³, amely felelős a haditechnikai eszközök és szolgáltatások nemzetközi forgalmazásának engedélyezésével összefüggő stratégiák, a vonatkozó jogszabályok érvényesülésének vizsgálati eljárások kidolgozásáért. Tagjai²⁴: *a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányításáért felelős miniszter által kijelölt személy; a honvédelemért, az iparügyekért, a katasztrófák elleni védekezésért, a külpolitikáért, valamint a rendészetért felelős miniszterek által kijelölt szakállamtitkárok*. A HKTB ülésein állandó meghívottként részt vesz a Haditechnikai Külkereskedelmi Bizottság elnöke. A HKTB elnökét a tagjai közül a miniszterelnök, titkárát pedig az ipari ügyekért felelős miniszter nevezi ki. A HKTB elnöke a tanácskozási joggal esetenként más központi államigazgatási szervek, szakmai képviseletek képviselőit is bevonhatja a közös munkába²⁵.

Szintén a Haditechnikai Külkereskedelmi Osztály koordinációja mellett működik az MKEH-hez benyújtott engedélyezési eljárás hatálya alá tartozó külkereskedelmi tevékenységi, tárgyalási és forgalmi engedély iránti kérelmekkel kapcsolatban szakértői véleményt kialakító, javaslattevő tárcaközi szervezetként a **Haditechnikai Külkereskedelmi Bizottság**²⁶. Tagjai²⁷: az MKEH vezetője, egyben a HKB elnöke, az adópolitikáért, a honvédelemért, az iparügyekért, a katasztrófák elleni védekezésért, a külpolitikáért, a rendészetért, valamint a *polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányításáért felelős* miniszterek által kijelölt személyek.

²³ A továbbiakban: HKTB; feladatait a 16/2004. (II. 6.) Korm. rendelet tartalmazza

²⁴ Megállapította a 257/2009. (XI. 20.) Korm. rendelet; hatályos 2009. december 1-jétől

²⁵ U.o.

²⁶ A továbbiakban: HKB; a 16/2004. (II. 6.) Korm. rendelet alapján

²⁷ Megállapította a 257/2009. (XI. 20.) Korm. rendelet; hatályos 2009. december 1-jétől

A HKB titkára az ipari ügyekért felelős miniszter által kijelölt személy. A HKB elnöke a tanácskozási joggal esetenként más központi államigazgatási szervek képviselőit bevonhatja a közös munkába. A HKB a véleményét a HKTB által kidolgozott szempontok figyelembevételével, valamennyi tag egyetértésével alakítja ki. Egyetértés hiányában a HKB elnöke kikéri a HKTB véleményét. A haditechnikai eszköz és szolgáltatás nemzetközi forgalmazásáról, és tranzitjáról csak külön felhatalmazással rendelkező személy hozhat nyilvánosságra információt. Felhatalmazást erre a HKB elnöke adhat. Nemzetközi kötelezettségekkel kapcsolatos adatszolgáltatást az MKEH és a külpolitikáért felelős miniszter által vezetett minisztérium külön felhatalmazás nélkül végezhet. A HKB véleményezi a külpolitikáért felelős miniszter által vezetett minisztérium és az MKEH által évente a hazai nyilvánosság és a nemzetközi közösség részére a haditechnikai termékek forgalmazásáról készített összefoglalót. Az iparügyekért felelős miniszter a haditechnikai külkereskedelmi engedélyezési tevékenységről évenként egy alkalommal jelentést tesz a Honvédelmi és Rendészeti, valamint Külügyi és Határon túli magyarok országgyűlési bizottságainak²⁸.

Az Exportellenőrzési Osztály koordinálása mellett végzi a tevékenységét a **Non-proliférációs Tárcaközi Bizottság**²⁹. Prioritásként a nemzetközileg ellenőrzött kettős felhasználású termékek és technológiák külkereskedelmi forgalmazásával, valamint a vonatkozó nemzetközi szerződések és tömegpusztító fegyver non-proliférációs egyezményekkel kapcsolatos feladatok végrehajtásának koordinálását látja el. Megvitatja az elé terjesztett elvi jelentőségű export-ellenőrzési ügyeket, és azokban kialakítja az elvi álláspontját. Az általa jóváhagyott ügyrend szerint működik.³⁰ A munkájában részt vesznek a Külügyminisztérium, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, a Miniszterelnöki Hivatal Nemzetbiztonsági Iroda, az Országos Atomenergia Hivatal, Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága képviselői. A Bizottság munkájában állandó meghívottként – tanácskozási joggal – az öt nemzetbiztonsági szolgálat képviselője is részt vesz.

A Magyar Köztársaság hadiipari gyártással, kereskedelemmel, szolgáltatások nyújtásának engedélyezésével foglalkozó jogszabályi háttér bemutatása

Néhány szó a közösségi vámjogról³¹

Az elfogadott törvény jelentősége abban rejlik, hogy a magyar jogrendszer részévé tette az EU vámszabályokat. *Az ebben szereplő általános elvek és szabályok minden árura, köztük a speciális termékekre is vonatkoznak.* A Vám-

²⁸ U.o.

²⁹ 50/2004. (III. 23.) Korm. rendelet; a non-proliférációs területen működő tárcaközi bizottságok tevékenységének összehangolásáról szóló 2016/1999. (II. 10.) Korm. határozat

³⁰ 50/2004. (III. 23.) Korm. rendelet 15. § alapján

³¹ A közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény

kódex, az ennek végrehajtására hozott rendelet, valamint ez a törvény együttesen szabályozzák a külkereskedelmi tevékenység végzését.

A haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezése³²

A törvény kidolgozásának célja az ország alapvető biztonsági érdekeinek védelme mellett a nemzetközi szervezetek okirataihoz való csatlakozással vállalt kötelezettségek teljesítése. A törvény és a hozzá kapcsolódó jogszabályok együttesen alkotják azokat az intézkedéseket, amelyek biztosítják a tervezett cél elérését és megvalósítását.

A törvény kimondja, hogy a Magyar Köztársaság területén haditechnikai terméket gyártani³³, vagy a termékekkel kapcsolatos bármilyen szolgáltatást nyújtani *kizárólag tevékenységi engedély birtokában lehet*. A törvény egyértelműen meghatározza, mit kell *hadiipari tevékenység³⁴, haditechnikai termék³⁵, gyártás és szolgáltatás³⁶* alatt érteni. A törvény az engedély kiadására az MKEH Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóságot jogosítja fel. *A hadiipari tevékenység engedélyezése iránti kérelem tartalmi elemeit a Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság Hadiipari Osztály honlapja tartalmazza.³⁷* A törvény mellékletét képezi a *Haditechnikai termékek és szolgáltatások jegyzéke³⁸*. Ennek XXVI. fejezete részletezi a *titkosszolgálati eszközöket* (lehallgató eszközök, azok alkatrészei és tartozékai; lehallgató eszközök felderítésére, működésének kimutatására szolgáló eszközök; a titkos vizuális megfigyelés eszközei; a titkos behatolás eszközei; rejtjelző- és titkosító berendezések; egyéb eszközök). Az engedély kiadásának feltételeit a törvény általános és biztonsági kritériumokhoz köti.

A hadiipari tevékenységi engedély kiadásának kritériumai az alábbiak:

- Nem végezhető olyan tevékenység, amely az MK nemzetközi kötelezettségvállalásába ütközik.
- A kérelmező vagy valamely felelős vezetője rendelkezik a termék gyártásához, vagy a szolgáltatás nyújtásához szükséges – külön jogszabályban megjelölt – szakirányú végzettséggel és gyakorlattal.
- A kérelmező rendelkezik olyan székhellyel (telephellyel) és eszközökkel, melyek műszakilag alkalmassá teszik a kérelmezett tevékenység végzésére,

³² A haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezéséről szóló 2005. évi CIX. törvény alapján

³³ A haditechnikai termék előállítására, átalakítására irányuló tevékenység

³⁴ Haditechnikai termék gyártása vagy haditechnikai szolgáltatás nyújtása;

³⁵ A védelem terén alapvető biztonsági érdekeket érintő, kifejezetten katonai, nemzetbiztonsági, rendvédelmi és rendészeti célokra alkalmas, az e törvény melléklete szerint I-XXVI. fejezetekbe tartozó termék, illetőleg szolgáltatás

³⁶ Agyártási folyamatból esetenként elkülönült műszaki és gyártástechnikai tervezés, a termék élettartamán belül annak készletezése, forgalmazása, minőségi vizsgálata, üzembe helyezése, üzemben tartása, karbantartása, javítása, korszerűsítése, szét- és összeszerelése, hatástalanítása, megsemmisítése, tovább a haditechnikai termékkezelői képzés, oktatás;

³⁷ <http://www.mkeh.gov.hu/haditechnika/nemzeti/hadiipar/hadiipariteveng>

³⁸ Munition List/Military List

azok biztonságtechnikailag alkalmasak a haditechnikai termékek biztonságos mozgatására, szállítására, tárolására és őrzésére.

- *A kérelmező felelős vezetője rendelkezik a külön jogszabály szerinti nemzetbiztonsági ellenőrzöttséggel.*³⁹
- A tervezett gyártáshoz vagy szolgáltatás nyújtásához kapcsolódó munkakörökben alkalmazottak rendelkeznek hatósági erkölcsi bizonyítvánnyal, a tervezett alkalmazását megelőző 3 évben nem volt elítélve a törvényben részletezett bűncselekmények valamelyikének elkövetése miatt (pl., állam elleni bűncselekmény, bűncselekmény bünszövetségben történt elkövetése, visszaélés robbanóanyaggal vagy robbanószerrel, visszaélés radioaktív anyaggal, garázdaság, önbíráskodás).
- A tervezett gyártáshoz vagy szolgáltatás nyújtásához kapcsolódó munkakörökben alkalmazottak a tervezett alkalmazást megelőző két évben ipari robbanóanyaggal és pirotechnikai termékekkel, lőfegyverrel, közbiztonságra különösen veszélyes eszközzel kapcsolatos szabálysértés, rendzavarás, sportrendezvény rendjének megbontása, számszeríj vagy szigonypuska jogellenes használata, veszélyes fenyegetés, jogosulatlan vadászat, természetvédelmi szabálysértés elkövetése miatt büntetést nem szabtak ki, vagy intézkedést nem alkalmaztak.

A kérelem elbírálásának határideje 35 *munkanap*. Érvényességi ideje *határozatlan időtartamú*, amennyiben a kérelmező 2005. december 1. előtt legalább két éven keresztül kifejezetten hadiipari gyártási vagy szolgáltatási tevékenységet végzett. A többieknek az érvényességi idő *két év*, majd ezt követően ha továbbra is megfelelnek az előírásoknak, *határozatlan időtartamú*. Az engedély *bármikor visszavonható*.

*A Hadiipari Gyártás- és Szolgáltatás Felügyelet*⁴⁰ *nyilvántartja és kezeli:*

- Az engedélyes adatait (név, székhely, levelezési cím, cégjegyzékszám vagy vállalkozói igazolványszám, statisztikai és adóazonosító jel), a cég képviselőjének nevét, telefon- és telefax számát, e-mail címét; egyéni vállalkozó esetén a születési helyét, időpontját, anyja nevét és lakcímét).
- A felelős vezető személyes adatait (név, születési hely és időpont, anyja neve, lakcím, telefon- és telefax szám, e-mail címe, szakirányú végzettsége, a végzettséget igazoló okirat sorszáma).

A személyes adatok kezelésének célja a benyújtott kérelem elbírálhatóságának biztosítása, valamint a jogszabályban meghatározott és az engedélyezés alapjául szolgáló feltételrendszernek való megfelelés folyamatos ellenőrzése. Az adatokhoz az MKEH Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság munkatársai, valamint a Haditechnikai Ipari Bizottság tagjai férhetnek hozzá. A hadiipari gyártás- és szolgáltatás felügyelet a kérelem kézhezvételétől a kérelem jogerős elutasítását vagy az engedély visszavonását követő *6 hónapig* jogosult a fentiek-

³⁹ Erről igazolást kell kiállítania a cégvezetőnek és becsatolnia a beadványhoz

⁴⁰ Nyilvántartást vezet a kiadott engedélyek érvényességi idejéről, azonosító számáról, valamint a visszavont engedélyekről.

ben szereplő adatok kezelésére. A kezelési idő lejártá után az adatokat meg kell semmisíteni.

Visszavonásra kerül az engedély:

- Ha a kiadás bármely feltételében olyan változás következik be, melynek megléte nem tette volna lehetővé a kérelem kedvező elbírálását.
- Az engedélyes nem tesz eleget az időszakonkénti adatszolgáltatási kötelezettségének.
- Az engedélyes tisztességtelen piaci magatartást folytat.
- Tevékenysége akadályozza, ellehetetleníti a rendvédelmi, illetve nemzetbiztonsági szervek jogszabályokban foglalt feladatainak ellátását.
- Az engedélyes ellen irányuló csődeljárás, felszámolás vagy végelszámolás során azt nemzetgazdasági vagy nemzetbiztonsági érdek indokolja.

A haditechnikai termékek gyártása és a haditechnikai szolgáltatások nyújtása engedélyezésének részletes szabályairól szóló engedélyezési eljárás menete⁴¹

Az engedély iránti kérelmet egy példányban, írásban kell benyújtani. Az eljárás *illetékköteles*.

A kérelem tartalmi jegyeit a jogszabály teljes részletességgel tartalmazza. Ezek közül kiemelésre fontosnak tartom a *nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött tevékenység estén az erre vonatkozó adatok beírását*.

A kérelemhez 13 különböző okmányt, igazoló okiratot kell becsatolni, amelyeket a jogszabály szintén részletez. Ezek közül kiemelésre érdemesnek tartom az alábbiakat:

- A kérelmező nyilatkozatát arról, hogy rendelkezik a gyártáshoz vagy a szolgáltatások nyújtásához szükséges személyi, szakmai és tárgyi feltételekkel, valamint a titokvédelmi és biztonsági előírások betartásának feltételeivel;
- *A külön jogszabályban meghatározott munkakör betöltője rendelkezik-e az ott meghatározott nemzetbiztonsági ellenőrzöttséggel;*
- A tervezett gyártáshoz, vagy a szolgáltatás nyújtásához közvetlenül kapcsolódó munkakörökben alkalmazottak megfelelnek a Httv.⁴² 5. §-ban meghatározott követelményeknek. Ehhez kapcsolódik kiegészítő elvárásként a kormányrendelet mellékletében szakterületenként előírt szakképzettség és szakmai gyakorlati idő;
- Nyilatkozat arról, hogy a kérelmező a külön jogszabályban előírt termékekről nyilvántartást vezet, illetve arról adatot szolgáltat.

⁴¹ A haditechnikai termékek gyártása és a haditechnikai szolgáltatások nyújtása engedélyezésének részletes szabályairól szóló 301/2005. (XII. 23.) Korm. rendelet

⁴² A haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezéséről szóló 2005. évi CIX. törvény (a továbbiakban: Httv.) 5. §-a taxatív felsorolást ad az alkalmazottakkal szembeni követelményekről

A kérelem MKEH által történt pozitív elbírálását követően a hadiipari tevékenységi engedély kiadásra kerül. *Az MKEH az általa kiadott engedély egy másolati példányát megküldi az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumnak, a Honvédelmi Minisztériumnak, a KBH-nak, valamint az NbH-nak. A Httv. mellékletének XXVI. fejezete szerinti titkosszolgálati eszközöket érintő engedélyek esetén az MKEH az általa kiadott engedélyről másolati példányt küld az NbSznek. Az engedély visszavonásáról az MKEH szintén értesítést küld a fentiekben említett szervezeteknek.*

Az engedély érvényességének lejártá előtt legalább 30 nappal az engedélyesnek nyilatkoznia kell a tevékenység folytatásával kapcsolatos szándékáról. Az engedélyes *haladéktalanul* köteles bejelenteni az ellene irányuló csődeljárás, felszámolás vagy végelszámolás megkezdését. A végelszámolás alatt álló engedélyes esetén az MKEH köteles bekérni és a HIB-nek javaslatlétre bemutatni a végelszámoló írásbeli állásfoglalását a korábban engedélyezett tevékenységről. Ebben az esetben az eljárást lefolytató köteles az MKEH felé az engedélyezett tevékenység során felhasznált veszélyes anyagokkal tételesen elszámolni. Ha az engedélyes ellen a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény szerint hivatalosan indult versenyfelügyeleti eljárásban a Versenytanács 77. § (1) bekezdés d). e). f). g). és i). pontja szerinti határozatától a jogerős döntés meghozataláig az MKEH jogosult az engedély szerinti tevékenység felfüggesztésére. Az MKEH által megtagadott, illetve visszavont engedélyekkel kapcsolatban benyújtott fellebbezést nemzeti fejlesztési és gazdasági miniszter bírálja el.

Visszavont engedély esetén az engedélyes további gyártást vagy szolgáltatási tevékenységet nem folytathat. Az engedélyes jogutódlással történő megszűnése esetén a jogutódnak, amennyiben folytatni kívánja az engedélyezett tevékenységet, *új kérelmet* kell benyújtania. Öt évig nem kaphat engedélyt az a kérelmező, akitől az MKEH korábban jogerősen visszavonta, kivéve, ha az engedély visszavonására a tagsági jogviszonyától vagy felelősségétől független tény miatt került sor.

A haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelének, behozatalának, transzferjének és tranzitjának engedélyezése⁴³

A kormányrendelet szerint a *haditechnikai eszköz* fogalma: „a rendelet 1. számú mellékletében felsorolt termék, (eszköz) és annak hatástalanított változata akkor, ha az alkalmas kiképzési, oktatási vagy egyéb hasonló célra”.

A Magyar Köztársaság területén haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelével, behozatalával, transzferjével és tranzitjával összefüggésben kereskedelmi tevékenység folytatására engedély csak olyan gazdasági társaságnak, külföldi székhelyű vállalkozás fióktelepének adható ki, amely a cégbíróság *által legalább egy éve nyilvántartásba került*, határon átnyúló szolgáltatás esetén az

⁴³ A haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelének, behozatalának, transzferjének és tranzitjának engedélyezéséről szóló 16/2004. (II. 6.) Korm. rendelet

EU tagállamban vagy az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes valamely más államban *legalább egy éve bejegyzett* gazdasági társaság. Ilyen engedélyt kaphat továbbá a költségvetési szervek törzskönyvi nyilvántartásába bejegyzett *költségvetési szervek*, valamint *kereskedelmi képviselők* is. A továbbiakban ezeket egységes elnevezéssel *vállalkozásoknak*⁴⁴ illeti a jogszabály.

A vállalkozások részére az MKEH engedélye szükséges az alábbi tevékenységekre:

- Haditechnikai eszközökkel végzett kivitel, behozatal és transzfer tevékenység folytatása (tevékenységi engedély, tárgyalási engedély és forgalmi engedély).
- Haditechnikai eszközhoz kapcsolódó szolgáltatás nyújtásához és igénybevétele (tevékenységi engedély, tárgyalási engedély és forgalmi engedély).
- Haditechnikai eszközzel és szolgáltatással összefüggő, az MK területén vagy azon kívül végzett képviselői, ügynöki, közvetítői brókeri tevékenység (tevékenységi engedély és tárgyalási engedély).
- Haditechnikai eszközök tranzitja (tranzittevékenységi- és tranzitengedély).
- Az egyes halálbüntetés, a kínzás vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés során alkalmazható áruk kereskedelméről szóló 2005. június 27-i 1236/2005/EK tanácsi rendelet III mellékletében meghatározott árukkal végzett transzfer tevékenység (tevékenységi engedély, tárgyalási engedély, forgalmi engedély és tranzit engedély).
- A 1236/2005/EK tanácsi rendelet III mellékletében meghatározott áruk kiképzési, oktatási vagy egyéb más hasonló célra alkalmas hatástalanított változataival végzett kiviteli, behozatali és transzfer tevékenység (tevékenységi engedély, tárgyalási engedély, forgalmi engedély és tranzit engedély).
- A 1236/2005/EK tanácsi rendelet III melléklete szerint engedélyköteles termékek, valamint azok hatástalanított változatai tekintetében az engedélyezési eljárásra, az ellenőrzésre és jogorvoslatokra e rendelet előírásait kell alkalmazni.

A kérelem elbírálásának határideje – a tranzit engedély iránti kérelem kivételével – három hónap. A tranzit engedély elbírálásának határideje 10 munkanap. Az e rendeletben szabályozott tevékenység, valamint az engedélyben előírt feltételek betartásának ellenőrzésére az MKEH, valamint a Vám- és Pénzügyőrség jogosult.

Nem engedélyezhető haditechnikai eszközök kivitele, tranzitja, szolgáltatás nyújtása:

- Fegyveres konfliktusban álló országokba;
- Olyan országokba, amelyekkel szemben az ENSZ BT, az Európai Unió Tanácsa vagy az EBESZ haditechnikai termékek szállításának, haditechnikai szolgáltatások nyújtásának vagy ehhez kapcsolódó képzésnek a tilalmát rendelte el;

⁴⁴ Megállapította a 257/2009. (XI. 20.) Korm. rendelet; hatályos 2009. december 1-jétől

- Ha az ügylet ellentétes a 1236/2005/EK tanácsi rendelet III mellékletében (Magatartási Kódex) fegyverexportra vonatkozó követelményeivel (a kormányrendelet 2. számú melléklete);
- Olyan országok, szervezetek valamint magánszemélyek részére, ahová vagy akinek a terrorizmus elleni nemzetközi és uniós fellépés rendelkezései alapján tilos haditechnikai eszközt szállítani, vagy azzal kapcsolatos szolgáltatást nyújtani;
- A szállítások teljesítését megelőzően az engedélyt vissza kell vonni, illetve a teljesítést meg kell tiltani, ha a körülményekben olyan változás áll be, amely miatt a szerződés teljesítése a fentiekben felsorolt akadályokba ütközik.

Nem engedélyezhető haditechnikai eszköz és szolgáltatás behozatala olyan országból, amellyel szemben az ENSZ BT, az EBESZ vagy az Európai Unió Tanácsa által kiadott fegyverkereskedelmi tilalom van hatályban⁴⁵. A HKO nyomon követi az ENSZ BT, az EBESZ és az EU által a fegyverkereskedelem tiltólistáján szerepeltetett országok jegyzékét.⁴⁶ Az MKEH a kiadott engedélyt *visszavonja*, ha az engedély kiadását követően olyan változás állt be, amely alapján a kérelem elutasításának lenne helye, vagy a vállalkozás a rendeletben foglalt előírásokat, az engedélyben meghatározott feltételeket, illetve a kereskedelemre vonatkozó szabályokat megszegi. Nem engedélyezhető olyan kereskedelmi tevékenység, amely ellentétes az MK nemzetközileg vállalt kötelezettségeivel, akadályozná vagy ellehetetlenítené a rendvédelmi, illetve *nemzetbiztonsági szervek* jogszabályban meghatározott tevékenységének ellátását, illetve ha *nemzetbiztonsági érdeket sért*⁴⁷.

Az ügyrendi előírások szerint az MKEH az által rendszeresített formanyomtatványon vállalkozások havonta kötelesek az engedély-állományról és a lebonyolított forgalomról a tárgyhót követő hónap 15. napjáig tájékoztatást adni. Az MKEH a benyújtott okmányokon szereplő adatokat kizárólag hivatalos eljárás során használhatja fel, és köteles azokat minősített információként kezelni. Az MKEH első fokú közigazgatási határozatai ellen benyújtott jogorvoslati kérelmeket másodfokon az iparügyekért felelős miniszter bírálja el. *A haditechnikai eszköz kivitelét, tranzitját és szolgáltatás nyújtását elutasító engedélykérelem adatairól az elutasítás indoklásával együtt értesíteni kell az EU tagállamainak illetékes hatóságait*⁴⁸.

A tevékenységi engedély lehet teljes (valamennyi termékre, viszonylatra, ügyletre kiterjedő) és *részleges* (meghatározott termékre, viszonylatra, ügyletre kiterjedő). A tevékenységi engedély iránti kérelmet az MKEH-hez az általa rendszeresített formanyomtatványon kell benyújtani. A kérelemnek a közigazgatási hatósági eljárás általános szabályairól szóló törvényben foglaltak mellett tar-

⁴⁵ A 2009. 02. 19-ei keltezésű jegyzék szerint a tiltólistán az Al-Qaida és a Tálib rezsim, Azerbajdzsán, Myanmar (Burma), Elefántcsontpart, Irak, Irán, Kína, Kongói Demokratikus Köztársaság, Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, Libanon, Libéria, Örményország, Sierra Leone, Szomália, Szudán, Üzbegisztán és Zimbabwe szerepel.

⁴⁶ A jegyzék elérhető a <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st06665/en09/pdf> link alatt

⁴⁷ Megállapította a 257/2009. (XI. 20.) Korm. rendelet; hatályos 2009. december 1-jétől

⁴⁸ Megállapította a 257/2009. (XI. 20.) Korm. rendelet; hatályos 2009. december 1-jétől

talmaznia kell a kérelmező váamazonosító jelét (VPID szám), adóazonosító számát, egyéni vállalkozó esetén az adóazonosító jelét, egyéni vállalkozói nyilvántartási számát, a kérelem indoklását, a forgalmazni kívánt technikai eszköz, szolgáltatás megnevezését, valamint a kérelmezett országok körét⁴⁹. A kérelem csatolni kell 3 hónapnál nem régebbi cégbírósi bejegyzést, egyéni vállalkozó és költségvetési szerv esetén a nyilvántartásba vétel igazolását, a számlavezető bank által kiadott bankinformációt, *a vállalkozás vezetőjének nyilatkozatát arról, hogy rendelkezik a személyi és szakmai, valamint a titokvédelmi, biztonsági előírások betartásához szükséges feltételekkel*, a vállalkozás vezetőjének közjegyzői hitelesítéssel ellátott aláírás-mintáját, az eljáró ügyintéző meghatalmazását, valamint a határon átnyúló szolgáltatás esetében a szolgáltató hitelt érdemlő igazolását arról, hogy az EU tagállamban vagy az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes valamely más államban bejegyzésre került vállalkozásként, ott végezheti a tevékenységét és a jogszabályoknak megfelelően működik. A tevékenységi engedély⁵⁰ a vállalkozást feljogosítja a haditechnikai eszköz kivitelével, behozatalával, transzferjével, tranzitjával, szolgáltatás nyújtásával és igénybevitelével kapcsolatos előkészítő tevékenységre (piackutatás, ajánlattétel, előkészítő tárgyalások)⁵¹. Ha a kérelmező nem szerepel a köztartozásmentes adózói adatbázisban, 30 napnál nem régebben kiállított közokirati igazolást kell mellékelnie arról, hogy az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény 178. § 32. pontja szerint *köztartozásmentes adózónak minősül*. A tevékenységi engedély 24 hónapra adható, amely egy alkalommal további 24 hónapra meghosszabbítható. A tevékenységi engedély meghosszabbítása iránti kérelemhez csak akkor kell becsatolni cégbírósi igazolást, ha abban idő közben változás következett be. Változatlan adatok esetén elégséges a vállalkozás vezetőjének ilyen irányú nyilatkozata. Ha a kérelmező nem csatolja be a letelepedésének helye szerinti államtól származó, a fentiekben feltüntetett igazolást, ezt az MKEH hivatalból szerzi be. Tevékenységi engedéllyel rendelkező cég jogutóddal történő megszűnése esetén a jogutód haditechnikai eszközt csak tevékenységi engedély birtokában forgalmazhat. *A tevékenységi engedéllyel rendelkező vállalkozás vezetője a tulajdonviszonyokban bekövetkezett változásról 6 munkanapon belül köteles írásban értesíteni az MKEH-t*. A tulajdonosváltást megelőzően kötött szerződéseit a vállalkozás teljesítheti.

A Tárgyalási Engedély érvényes tevékenységi engedély birtokában kérelmezhető. A kérelmet az MKEH által rendszeresített formanyomtatványon kell egy példányban benyújtani. A tárgyalási engedély 12 hónapig jogosítja fel a kérelmezőt a szerződés elkészítésére. A tárgyalási engedély egy alkalommal további 12 hónapra meghosszabbítható.

A Forgalmi Engedély a hatályos tárgyalási engedély birtokában kérelmezhető. A haditechnikai eszköz kivitelére, behozatalára, transzferjére, szolgáltatás

---

⁴⁹ U.o.

⁵⁰ Az MKEH az engedéllyel rendelkező vállalkozásokról vezetett nyilvántartását a honlapján közzéteszi

⁵¹ Megállapította a 257/2009. (XI. 20.) Korm. rendelet; hatályos 2009. december 1-jétől

nyújtására és igénybevételére vonatkozó szerződés csak forgalmi engedély birtokában teljesíthető. A forgalmi engedély iránti kérelmet egy példányban kell benyújtani. A haditechnikai eszköz kivitelére vagy kiszállítására és szolgáltatás nyújtására vonatkozó kérelemhez csatolni kell a vevő *Végfelhasználói Nyilatkozatát*, beviteli engedélyek másolatát, illetve a *Nemzetközi Import Igazolást*, valamint az áru tulajdonosától kapott megbízást abban az esetben, ha a kérelmező nem azonos a tulajdonossal. A haditechnikai eszköz behozatalára vagy beérkezésére és szolgáltatás igénybevételére vonatkozó kérelemhez csatolni kell a belöldi címzett *Végfelhasználói Nyilatkozatát*. Abban az esetben, ha a származási/szerződő ország hatóságai igénylik az Igazolást, akkor az erre vonatkozó kérelmet. A forgalmi engedély 12 hónapig érvényes, egy alkalommal további 12 hónapra meghosszabbítható. *A vevő, a végfelhasználó és az esetleges közvetítő, ügynök, bróker megbízhatóságát a kérelmező köteles megvizsgálni és arról az MKEH felé nyilatkozni.*

A Tranzit Engedély a tevékenységi engedély birtokában kérelmezhető, amelynek az elbírálási ideje 10 munkanap. A tranzitengedély iránti kérelmet két példányban kell benyújtani. A kérelemhez csatolni kell a hivatalos csomagolási listát vagy a csomagolási részleteket tartalmazó kereskedelmi számlát, a szállítmányt indító ország kiviteli engedélyét, a rendeltetési ország *Végfelhasználó Nyilatkozatát*, illetve beviteli engedélyét, illetve *Nemzetközi Import Igazolását*. Ha a rendelkezési hely nem szomszédos országban van, akkor a tranzit kilépési irányába eső szomszédos ország tranzit engedélyét is.

Az ügyintézéshez szükséges valamennyi okmány mintáját az MKEH biztosítja⁵². A 1236/2005/EK tanácsi rendelet III. melléklete szerint engedélyköteles termékek tekintetében az engedélyezési eljárás során 1236/2005/EK tanácsi rendelet V. melléklete szerinti formanyomtatványt kell használni. A haditechnikai eszközök behozatala esetén a végleges vámjogi rendeltetést végző vámhivatal a Tanúsítványt érvényesíti, ezzel igazolva, hogy az abban foglalt haditechnikai eszközök megérkeztek Magyarországra. Az MKEH *Nemzetközi Import Igazolást* bocsát ki a haditechnikai eszköz beérkezése esetén annak igazolására, hogy az importőr szabályszerűen működik. Az Igazolás kizárólag az abban nevesített vállalkozás nevében használható fel származási/szerződő ország hatóságai előtti eljárás során (6 hónapot követően a hatályát veszti, ha addig nem mutatták be). Az *Nemzetköz Import Igazolást* iránti kérelemhez csatolni kell a *Végfelhasználói Nyilatkozatot*. A haditechnikai eszköz behozatala esetén a végleges vámjogi rendeltetést végző vámhivatal a *Végfelhasználói Tanúsítványt* érvényesíti. Az MKEH nagyobb változások esetén, a pótlólagos adatszolgáltatás elmaradásakor a *Végfelhasználói Nyilatkozatot*, illetve a *Nemzetközi Import Igazolást* visszavonhatja. Az engedélyezéssel kapcsolatos engedély és egyéb okmányok átruházása tilos. A vámhivatalkok a teljes mértékben kihasznált vagy lejárt tranzitengedélyt kötelesek bevonni, és haladéktalanul visszaküldeni az MKEH-nek. A vállalkozások a felhasznált vagy lejárt engedélyek eredeti példányairól készi-

⁵² Az MKEH honlapja a <http://www.mkeh.gov.hu> alatt található

tett hitelesített fénymásolati példányt kötelesek szintén megküldeni az MKEH-nek.

Nem szükséges engedély, ha a haditechnikai eszközt az Országgyűlés vagy a Kormány által jóváhagyott csapatmozgás, továbbá hatályos nemzetközi szerződésben kifejezetten engedélyezett kötelezettségek keretében szállítanak át az MK határán. A tevékenységi engedéllyel rendelkező költségvetési szervek a saját beszerzési szervezeteikkel, saját célra és a költségvetésük terhére történő beszerzéseik tekintetében mentesülnek a tárgyalási engedélykérelem benyújtásának kötelezettsége alól. Az EU tagállamaiban bejegyzett vállalkozásokkal keretszerződés⁵³ alapján kötendő szerződésekhez tárgyalási engedély nem szükséges.

A Kormány Nemzetbiztonsági Kabinetjének döntése, illetve Kormányhatározat alapján a haditechnikai eszköz segély szállítására, szolgáltatás nyújtására vonatkozó engedélyeket az MKEH a HKB előzetes véleményének mellőzésével is kiadhatja. A költségvetési szervek részére 5 évig érvényes tevékenységi engedély adható. Haditechnikai eszköz kiszállítására, beérkezésére, kivitelére, behozatalára, valamint szolgáltatás nyújtására és igénybevételére vonatkozóan olyan *általános tárgyalási engedély* is adható, amely az EU, illetve a NATO tagállamaiban telephellyel rendelkező partnerrel lebonyolítandó, *több évre kiterjedő ügyletre vonatkozik*. Az EU, illetve a NATO tagállamaiba irányuló kiszállítás vagy kivitel esetén a vevő beviteli engedélye, Igazolása vagy Végfelhasználói Nyilatkozata közül az egyik benyújtása is elégséges lehet az engedélyezési eljárás megindításához. A tartós termelési, értékesítési kapcsolatban álló vállalkozások részére a kapcsolat idejére érvényes általános tárgyalási keret engedély adható. Több évre szóló kétoldalú szerződés esetén a kiszállításra, illetve beérkezésre vonatkozóan 24 hónapra érvényes forgalmi engedély adható ki, *amely egy alkalommal*, további 12 hónapra meghosszabbítható.

Összességében megállapítható, hogy a 16/2004. (II. 6.) kormányrendelet meghatározza, hogy az MK területén haditechnikai eszközökkel való külkereskedelmi tevékenységhez, tehát a kivitelhez, a kiszállításokhoz, a re-exporthoz, a beérkezéshez, illetve tranzithoz *hatósági engedély* szükséges (ez magában foglalja a tevékenységi engedélyt, a tárgyalási engedélyt és a forgalmi engedélyt). Behatárolja azt a kört, amelyben kötelező engedélyt kérni, ebből adódóan az ügynöki, képviseleti, brókeri, közvetítői tevékenység csak engedély birtokában végezhető. Meghatározza, hogy a haditechnikai eszközök tranzitjához tranzittevékenységi- és tranzit engedély megszerzése szükséges. Kiköti, hogy a haditechnikai eszközök és szolgáltatások nemzetközi forgalmazásáról csak külön felhatalmazással rendelkező személy hozhat nyilvánosságra bármilyen adatot. A rendelet betartásának ellenőrzése az MKEH és a VPOP jogosult. Ha a kiadott tárgyalási engedély és a beadott forgalmi engedély során változás áll be, akkor ezeket vissza lehet vonni. Ha bármely jogi személy az engedélyező hivatal döntésé-

---

⁵³ A keretszerződés olyan megállapodás, amely változatlan kondíciókkal működik, hosszabb időintervallumot ölel fel, és többszöri szállítást feltételez.

vel nem ért egyet vagy ezt sérelmesnek tartja, akkor a nemzeti fejlesztési és gazdasági miniszternél fellebbezhet.

A kormányrendelet 1. számú melléklete a „*Haditechnikai export-import forgalomban engedélyköteles haditechnikai eszközök és szolgáltatások jegyzéke*”. Ennek megjegyzések nélküli változata megtalálható a haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezéséről szóló 2005. évi CIX. törvényben is.

A kormányrendelet 2. számú melléklete⁵⁴ az *EU Vámkódexének magyar jogszabályi keretek közé történő ratifikálását jelenti*. Ezeket részletesen taglaltam a publikációm első részében, ebből adódóan itt csupán a legfontosabbakat fogom szerepeltetni:

- Az ENSZ BT, az EBESZ és az EU által hozott fegyverembargók végrehajtására vonatkozó nemzetközi kötelezettségek betartása (Atomsorompó Szerződés⁵⁵, Biológiai és Toxin Fegyver Tilalmi Egyezmény⁵⁶, Vegyifegyver Tilalmi Egyezmény⁵⁷, Ausztrália Csoport⁵⁸, Rakéta Technológiai Ellenőrzési Rendszer, a Nukleáris Szállítók Csoportja⁵⁹, Wassenaar-i Megállapodás⁶⁰, a gyalogsági aknák minden típusának exportját tiltó kötelezettségvállalás).
- Az államok ENSZ Alapokmányban szereplő, az önvédelemhez szükséges eszközök forgalmazásához való jogának elismerése.
- Az emberi jogok tiszteletben tartása a fogadó (rendeltetési) országban és a nemzetközi humanitárius jog tiszteletben tartása a fogadó országok által. A vizsgálatnál döntő lehet, ha az ENSZ BT, az Európa Tanács vagy az EU illetékes testülete az emberi jogok súlyos megsértését állapította meg.
- A regionális béke, biztonság és stabilitás megőrzése.
- A tagállamok a tervezett exportnál figyelembe veszik a technológia saját, baráti, a szövetséges és más országok erői elleni felhasználásának, valamint nem szándékos átadásának kockázatát.
- Fontos szempont a célország nemzetközi jog tiszteletben tartásához, a terrorizmushoz, a nemzetközi szervezett bűnözéshez való viszonya, a nemzetközi közösséggel szemben tanúsított magatartása, a non-prolifерáció, valamint a fegyverzetellenőrzés és a leszerelés más területei iránti elkötelezettsége.
- Minden esetben mérlegelni kell, mekkora annak kockázata, hogy az eszköz a vásárló országon belül *nem jogos nemzeti biztonsági és védelmi célokra használja fel*, hanem más felhasználóhoz jut, vagy nem kívánatos feltételekkel re-exportálásra kerül.
- Fel kell mérni, milyen a befogadó ország műszaki felkészültsége az eszköz használatára, a képessége hatékony exportellenőrzés működtetésére.

⁵⁴ A 257/2009. (XI. 20.) Korm. rendeletben foglaltak alapján

⁵⁵ Nuclear Non-proliferation Treaty

⁵⁶ Biological and Toxin Weapons Convention

⁵⁷ Chemical Weapons Convention

⁵⁸ Australian Group

⁵⁹ Nuclear Suppliers Group

⁶⁰ Wassenaar Arrangement

- A tagállamok vegyék figyelembe az ENSZ Fejlesztési Programja, a Világbank, a Nemzetközi Valuta Alap, valamint a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet jelentéseit annak megállapításához, hogy a tervezett export nem hátráltatná-e súlyosan a fenntartható fejlődést a befogadó országban. Ebben az összefüggésben mérlegelni kell a fogadó ország katonai és szociális kiadásainak relatív szintjét.

Az NSIP keretében megvalósuló beszerzésekre vonatkozó részletes szabályok⁶¹

A rendelet hatálya a NATO Biztonsági Beruházási Program (a továbbiakban: NSIP) keretében megvalósuló beszerzésekre terjed ki. Amennyiben a beszerzés a 228/2004. (VII. 30) Korm. rendelet hatálya alá is tartozik, akkor **e rendelet szabályai szerint kell** eljárni. A rendelet hatálya kiterjed az NSIP keretében Magyarországon lefolytatásra kerülő beszerzési eljárásokban részt vevő szervezetekre, valamint a beszerzési eljárásokban résztvevőkre. Az eljárás során alkalmazni kell a 164/2002. (VIII. 2.) Korm. rendelet előírásait, amely során a pályázó gazdálkodó szervezetek „NATO Beszállításra Alkalmos”, valamint „Minősített NATO Beszállításra Alkalmos” határozatot kaphatnak.

A NATO Infrastrukturális Ügynökség jogosult az NSIP keretében kiírni beszerzéseket. Ha a NATO Infrastrukturális Ügynökség BOA eljárást rendel el, akkor a vonatkozó NATO-irányelveknek megfelelően az NC3A-t kell az eljárás lefolytatásával megbízni. Ebben az esetben a pályázat a NATO ide vonatkozó előírásai szerint kerül lebonyolításra.

Befejezés

Az anyag készítésekor törekedtem arra, hogy a non-prolifерáció szerves részét képező hadiipari gyártással, kereskedelemmel, valamint a haditechnikai eszközök és szolgáltatások legális forgalmának ellenőrzésével kapcsolatos hazai eljárási rend bemutatása szervesen kötődjön a Szakmai Szemle 2009. évi 4. számában megjelent, a témakör nemzetközi rendszerének áttekintését taglaló publikációhoz. A kettős felhasználású termékek és technológiák külkereskedelmi forgalmának engedélyezésével, a nukleáris kettős felhasználású termékek nemzetközi forgalmának szabályozásával, valamint a vegyifegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmával összefüggő eljárási rend ismertetésével terjedelmi okok miatt a Szakmai Szemle következő számában foglalkozom.

Fontosnak tartom ismételtén kihangsúlyozni, hogy a proliferáció olyan kockázati tényező, amely rendkívül komoly következményekkel járhat, ezért is fontos akár ilyen részletességgel is foglalkozni vele. A jogszabályi háttér tanulmányozása alapján megállapítható, hogy a taglalt szakterület jól leszabályozott, jelentős mértékben harmonizál a nemzetközi egyezményekben foglaltakkal. A

⁶¹ A NATO Biztonsági Beruházási Program keretében megvalósuló beszerzésekre vonatkozó részletes szabályokról szóló 40/2005. (III. 10.) Korm. rendelet:

garanciális szabályok sora megalapozottá teszi az engedélyeztetés és ellenőrzés rendszerét. A szakterület kiemelten fontos szereplője az MKEH, amely egységes rendszerben tudja kezelni az engedélyezéssel kapcsolatos hatósági feladatokat. A honlapjuk nagy előnye, hogy felhasználó barát, mivel tartalmazza a hivatalos ügyintézésrel kapcsolatos összes tudnivalót és formanyomtatványt is. A nemzetbiztonsági szolgálatok aktív szerepet vállalnak a felsorolt szakbizottságok munkájában és tevékenyen hozzájárulnak a proliferáció kockázatának minimálisra csökkentéséhez.

Felhasznált irodalom:

1. Az MKEH honlapja; <http://www.mkeh.gov.hu>
2. Az NBH évkönyvei; <http://www.nbh.hu>
3. A KFH 2008. januári különszáma a transznacionális kihívásokról; <http://www.kfh.hu/publikaciok/2008-konferencia.pdf>

Jogszabályi háttér:

1. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény, CD Jogtár, 2008.
2. 1995. évi C. törvény a vámjogról, vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról, CD Jogtár, 2008.
3. A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény, CD Jogtár, 2008.
4. A non-proliférációs területen működő tárcaközi bizottságok tevékenységének összehangolásáról szóló 2016/1999. (II. 10.) Korm. határozat
5. A NATO Biztonsági Beruházási Program keretében kiírásra kerülő pályázatokon való részvételi jogosultság feltételeiről, a jogosultság megszerzésével kapcsolatos eljárás szabályairól és az eljáró szervezetről szóló 164/2002. (VIII. 2.) Korm. rendelet, CD Jogtár, 2008.
6. Az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény, CD Jogtár, 2008.
7. A közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény, CD Jogtár, 2008.
8. A lőfegyverekről és lőszerkekről szóló 2004. évi XXIV. törvény, CD Jogtár, 2008.
9. A haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelének, behozatalának, transzferjének és tranzitjának engedélyezéséről szóló 16/2004. (II. 6.) Korm. rendelet, CD Jogtár, 2008.
10. A kettős felhasználású termékek és technológiák külkereskedelmi forgalmazásáról szóló 50/2004. (III. 23.) Korm. rendelet, CD Jogtár, 2008.
11. A védelem terén alapvető biztonsági érdeket érintő, kifejezetten katonai, rendvédelmi, rendészeti célokra szánt áruk beszerzése, illetőleg szolgáltatások megrendelésére vonatkozó sajátos szabályokról szóló 228/2004. (VII. 30.) Korm. rendelet, CD Jogtár, 2008.
12. Az államtitkot, vagy szolgálati titkot, illetőleg alapvető biztonsági, nemzetbiztonsági érdeket érintő vagy különleges biztonsági intézkedést igénylő beszerzések sajátos szabályairól szóló 143/2004. (IV. 29.) Korm. rendeletet, CD Jogtár, 2008.
13. A haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezéséről szóló 2005. évi CIX. törvény, CD Jogtár, 2008.
14. A NATO Biztonsági Beruházási Program keretében megvalósuló beszerzésekre vonatkozó részletes szabályokról szóló 40/2005. (III. 10.) Korm. rendelet, CD Jogtár, 2008.

15. A haditechnikai termékek gyártása és a haditechnikai szolgáltatások nyújtása engedélyezésének részletes szabályairól szóló 301/2005. (XII. 23.) Korm. rendelet, CD Jogtár, 2008.
16. A Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalról szóló 297/2005. (XII. 23.) Korm. rendelet, CD Jogtár, 2008.
17. A Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalról szóló 260/2006. (XII. 20.) Korm. rendelet CD Jogtár, 2008.

BIZTONSÁGTERVEZÉS-CSAPDAHELYZETEK

Nyolc évvel a WTC⁶² elleni terrortámadás után azt lehetne gondolni, hogy a biztonságról alkotott nézetekben lényegi változások következtek be, amelyek nemcsak a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben, hanem a „hétköznapi” biztonságértelmezésben is éreztetik a hatásukat. A globalizáció következményei napjainkban komplex módon érvényesülnek, és ehhez még hozzájárul az a tény is, hogy Magyarország 2004.05.01. óta egy tipikusan globalizációs intézményrendszer, az EU tagja. A rendszerváltozás óta eltelt két évtized alatt remélhető, hogy a biztonsággal kapcsolatos gondolkodásmódban változások következtek be, amelyek mérhető módon éreztetik a hatásukat. Az megállapítható, hogy biztonságot hivatalos síkon, formálisan, kellő komolysággal kezelik. Mégis felmerülnek kérdések, amelyekre nehéz adekvát választ adni. Példaként felhozható a 1076/2004. (VII. 22.) Kormányhatározat az „Európa Terv (2007-2013) kidolgozásának tartalmi és szervezeti kereteiről” című jogszabály, amely alapján „Biztonság stratégiát” kellett volna készíteni 2005. szeptember 30-ig vagy december 31-ig, összhangban más dokumentumokkal. A vitaanyag el is készült (az országos hatáskörű szervek képviselői kidolgozták), de az Európa Tervben a biztonság pozicionálása (politikai indíttatású) „megtakarításra” hivatkozva a „fenntarthatóság” „integráns” részévé vált, így nem lett önálló pillér, sőt még prioritás sem. A konszenzusos koncepció kényszerű nélkülözése folytán egyértelművé vált a valós ok is: az ágazati stratégiák - horizontális stratégia lévén - a tárcakereket átlépik, a koordinációs szerepet komolyan kellene venni, a felelősséget meg kellene fogalmazni és az adott pillanatban felelős döntést kellene hozni stb., ergo nem készült el az előírt dokumentum. A sort még lehetne folytatni olyan példakkal, amelyek látványos megoldásokkal a pillanatnyi (politikai) sikert célozták meg. Jelen tanulmány-vázlat a biztonság folyamat, rendszer és hálózatos szemléletű megközelítésével, egy készülő átfogó tanulmány kutatási anyagának rendszerezésével, kísérletet tesz, a fentieket figyelembe véve arra, hogy bizonyos csapdahelyzeteket a biztonságtervezés és a biztonsághoz kapcsolódó gondolkodás során hogyan lehetne felismerni, illetve elkerülni.

Bevezetés

A biztonságról mindenki másképp és más összefüggésekben vélekedik. Egy közös: a biztonság szükséges tényező, amely egyre jobban artikulálódik a mindennapokban. A biztonságnak értéke van, pénzbe kerül és az értékét rendszerint egy direkt vagy indirekt érték-és érdekmotivációs mechanizmus, érintettségi alapon határozza meg, amit más érdekek katalizálhatnak, tompíthatnak, illetve torzíthatnak. A biztonság a politika eszköztárának szerves részévé vált, az

---

⁶² World Trade Center (WTC) 2001. szeptember 11.

érvényesülési, befolyásolási mechanizmus egyik ütőkártyája lett, amely rendszert csak a kitűzött politikai cél eléréséig bír kellő prioritással.

Számos kérdés merült fel a biztonság megközelítését illetően, amelyek megválaszolása során a komplex megközelítés visszatérően mellőzésre került. Nincsenek tisztázva a folyamatok, a rendszerek természete nem került azonosításra és a hálózatos megközelítés is teljesen elhanyagolt. A biztonsági igény markánsá válása az élet területén csupán a rendészeti (az ezzel sokak által azonosított rendőrségi) tevékenységgel, a látszattmegoldásokkal, a kriminálpolitikai statisztikai zsonglőrködéssel, a részleges kivitelezésekkel, a hatásmechanizmusokat és a következmények vizsgálatát figyelmen kívül hagyó, sok esetben tudatosan mellőző, nem valós helyzetértékelésre alapozott döntésekkel nem olyan mértékben kerül kielégítésre, amely egy tolerálható elégedettségi szinttel társulna.

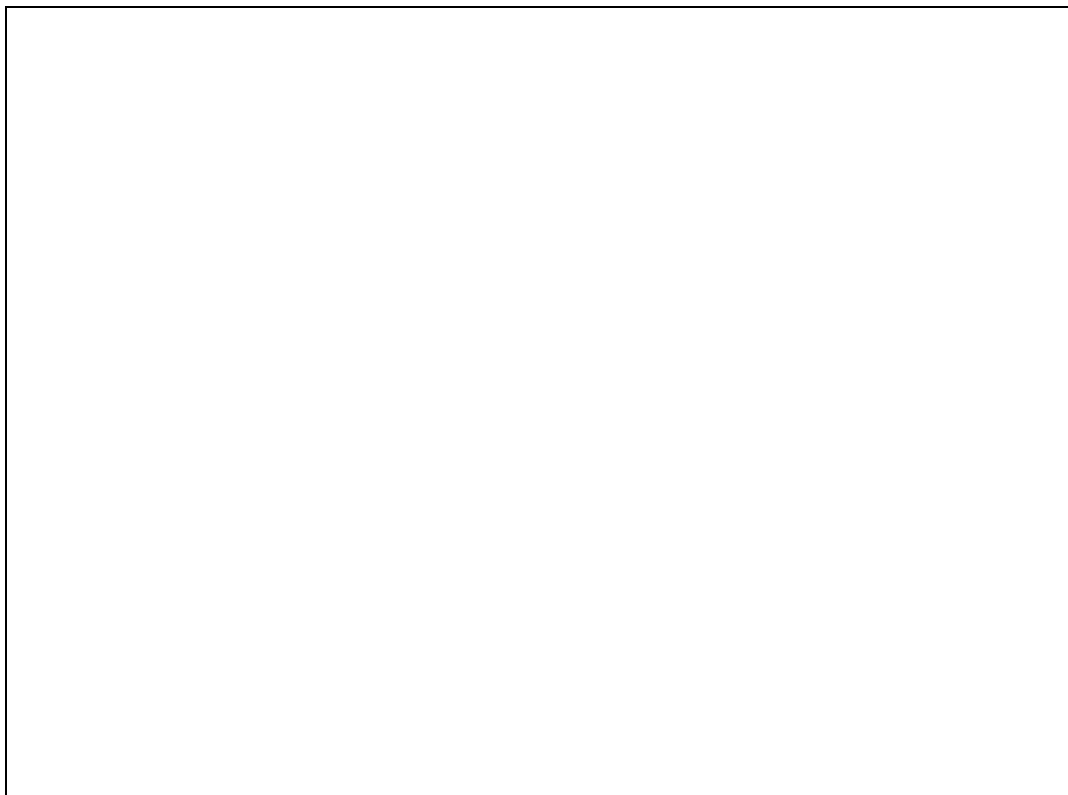
A fentieket figyelembe véve, az EU ajánlásai és programjai akceptálásával elkészítettem egy problématerképnek is felfogható kiindulási vázlatot, amelynek felvetései alapján kísérlet történik a megoldás során várható csapdahelyzetek elkerülésére. Furcsa helyzet adódik: a problémák lehetséges megoldása kapcsán egy problémahalmaz kerül felvázolásra, ezzel is segítve vagy bonyolítva az érdemi megoldáskeresést. Ennek megfelelően ez egy tanulmány-vázlat, amelyben a probléma megjelenítésén és a megoldáskeresés irányain van a hangsúly. Az anyag orientáló jellegű, amit a terjedelmi kötöttség is magyaráz. A gondolkodást szeretnénk motiválni és a kész megoldás-sugalmazás helyett inkább a közös gondolkodásra serkenteni az érintetteket. Társadalmi szintű gondolkodás nélkül, kellő mélységű kitekintés mellőzésével nem várható a biztonság terén érdemi előrelépés.

Csapda-helyzetek
(A tanulmány-vázlat „vázlata”)

1.	A biztonság dimenziói
2.	Interdiszciplinaritás
3.	Fogalomértelmezés
4.	Probléma-megközelítés
5.	Információk Problémák, döntések (Helyzetértékelés)
6.	Következmények vizsgálata
7.	Problémakezelés
8.	Biztonságtervezés
9.	Képességtervezés
10.	Tervhierarchia
11.	Biztonságkultúra-politikai kultúra
12.	Modell (másolás vagy adaptáció)
13.	Fenntarthatóság
14.	Biztonság és környezettudatosság
15.	Értékrend
16.	Társadalmi biztonság
17.	Horizontalitás

18.	Szubszidiaritás
19.	Helyettesítés (biztonságszolgáltatás)
20.	Konszenzus-lehetőségek

1. A biztonság dimenziói

1. A biztonság dimenziói

A kétpólusú világban megszokott külső és belső biztonság, a katonai és a politikai megközelítés egyoldalúsága ma már kritikával sem fogadható el. Magyarország EU-tagságával, a teljes jogú schengeni tagsággal, a NATO-szerepvállalással, a globalizációs folyamatokban való részvétellel, stb. együtt az államhatár már nem tekinthető a biztonság dimenziós szegmensének. **Nehéz és nem is szabad a „klasszikus” külső és belső biztonság kategóriákban gondolkodni.** A tanulmány-vázlat során többször történik utalás a „*konceptió-szereplők-szabályok*” hármására. A szűkebb és tágabb környezeti viszonyok, az alkalmazott technológiák, eljárások megváltoztak, ami kihat a biztonság dimenzióinak értelmezésbeli és tartalmi változásaira is. A schengeni övezet a biztonság egy új szintjét jelenti, amelyben a nemzeti, az egyéni és közösségi biztonság megközelítése a hagyományostól eltérő gondolkodást igényel. A globalizáció következtében a fizikailag távoli eseményeknek is lehet direkt hatása. Ha valaki továbbra is úgy gondolkodik, hogy egy pakisztáni öngyilkos merényletnek nincs köze, és nem lehet következménye valamely európai történéshez, akkor nem látja át a folyamatok összefüggéseit. Nem beszélve egy tőzsdei manipulációról vagy egy migrációt katalizáló nemzetközi segédlettel megoldott társadalmi konfliktus hatásairól. **A biztonság dimenzión belül között az egyén helyét és szerepét ki-**

emelten célszerű kezelni. Korábban a biztonságpolitika az egyén biztonsági problémáit nem kezelte, államokban, nemzetekben, szövetségekben gondolkodott. Mára a helyzet megváltozott. Éppen ezért célszerű megvizsgálni az egyéni szükségletek biztonság-összefüggéseit, mert az igazi csapda-helyzetek itt eredeztethetők. Az egyén mellett egyre nagyobb szerepet kapnak a közösségek.

A Maslow-féle szükségleti piramis⁶³ második szintjén szerepel maga a **biztonság iránti igény**, csakhogy az igények mindegyik szintjéhez (!) kötődik valamilyen direkt vagy indirekt biztonsági igény és ez valahogy a biztonság kérdéseinek elemzésénél „elfelejtődik”, ahogy az egyén és a kisebb közösségek biztonságának kiemelt kezelése is. A piramis legalján az alapvető fiziológiai szükségletek szerepelnek: éhség, szomjúság, pihenés, tehát az alapvető létfeltételek megléte. Ezek a napi megélhetés kérdései. Ehhez szociális biztonsági aspektusok is tartoznak. A szegénység problémái látható módon már itt megjelennek.

A második szint a létbiztonság, veszélyektől mentes élet, védelem (itt a tolerálható biztonságot célszerű érteni). Ide tartozik például, hogy fedél legyen a fejünk fölött, vagy legyen olyan hely, ahova behúzódhassunk az időjárás viszonyosságai, a veszélyek elől. A család védelme, a munkahely biztossága, az egészséget biztosító életmód, vagy akár a biztosítótársaságoknál kötött biztosítási szerződések is itt jelennek meg.

A harmadik szint a szeretet és megbecsülés szükséglete, tartozni valahova, elfogadottnak lenni: szülők, család, szeretetteljes, elfogadó kapcsolatok megléte. Társadalmi vonzata is van ennek, ami kapcsolódik a következő szintekhez, és az elfogadottság mellett akár xenophóbia, szegregáció vagy más intoleráns megnyilvánulásokban fejeződik ki.

A negyedik szint a megbecsülés szükséglete: teljesíteni, elnyerni mások megbecsülését, elismerését, esetleg tiszteletét, hírnevet, elismertséget szerezni.

Az ötödik szint az úgynevezett kognitív szükségletek szintje: tudás, tanulás, megélt dolgok megértése, megismerése.

Ezek után következnek: az esztétikai rend, szimmetria, szépség, harmonikus környezet, majd a piramis csúcsán az önmegvalósítás: alkotás, önmagunk kiteljesítése, lehetőségeink valóra váltása szerepel.

(Számos forrás csak öt szintet említ, ahol az ötödik az önmegvalósítás szintje, és itt az önértékelés, önbizalom, eredményesség szerepel. A köztudatban is az öt szint ismert. Maslow eredeti, 1954-ben publikált „piramisában” még csak ez az öt fokozat szerepelt, de 1970-ben, további két szintet nevezett meg.)

Az egyén helye és szerepe tehát a biztonság dimenzió körében felértékelődött és egyértelműen átértékelődött. A **biztonság-paradoxon és biztonság-di-**

---

⁶³ Abraham Harold Maslow (New York, 1908 ápr. 1 – Waltham, Mass., 1970. június 8.), a huszadik század egyik meghatározó amerikai pszichológusa kidolgozott egy olyan elméletet, központi kérdése a motiváció: milyen igények és szükségletek irányítják az emberi tevékenységet. Ezek szerint a szükségleteknek létezik egy hierarchiája (szükségleti piramis), amely az alapvető biológiai szükségletektől a komplexebb lelki-szellemi motívumokig terjed.

lemma⁶⁴ figyelembevételével a szabadság és biztonság kényes egyensúlyát célszerű megteremteni. A biztonság dimenzióinak releváns értelmezése és értékelése elősegítheti a biztonsággal kapcsolatos problémák érdemi megoldását és elvise a csapda-helyzetek elkerülését.

Amíg a kérdéseket az arra illetékesek úgy teszik fel, hogy „ez kire tartozik”, „kinek a dolga lenne”, akkor a szektoriális szemlélet nem változik és az összefüggések feltárása helyett csak tüneti kezelést kiváltó, az adott intézkedési szintet rosszul megválasztó reagálás történik. A biztonságot érintő „határok” fizikai jellege egyre inkább formálissá válik, míg a gondolkodásbeli határok ezzel arányosan növekedve fejtik ki korlátozásbeli hatásukat, ami főleg a következményekben jelenik meg, aminek a megítélésében éppen a fenti korlátok akadályozzák a felelősöket.

2. *Interdiszciplinaritás*

„...az igazgatásban, a törvényalkotásban, az egyes válságterületek ’gondozásában’ nem jelentkezik kellően az ágazati együttműködés, nem egyértelmű a tárcák illetékessége, nincs összhangban az egyes intézmények reformja, fejlesztése, és nincs meg az adott komplex politikai dimenzió interdiszciplináris elméleti megalapozása.”⁶⁵

A szó maga azt jelenti, hogy több tudományterületet érintő valamiről van szó. Ezt a kifejezést olyan esetekben használják, ahol két vagy több tudomány módszereinek vagy fogalmainak összekapcsolásával írnak le egy-egy jelenséget. A biztonság esetében ez még bonyolultabban jelenik meg. A biztonságot tekintjük nagyrendszernek, ami maga a szintézis, amit megalapoz az interdiszciplináris és multiszektoriális szemlélet, valamint a széles körű partnerségi kapcsolat. Ezt tekinthetjük a komplex szemlélet egyik garanciájának is.

3. *Fogalomértelmezés*

A biztonság összetevői tágabb értelmezése alatt a társadalmi (jogi, szociális), politikai diplomáciai), gazdasági, környezeti (ökológiai), katonai, informatikai, pénzügyi, egészségügyi, belügyi stb. biztonságot értik. A különböző összetevők sorrendjét alapvetően meghatározza az adott állam célja, illetve a történelmi környezet. Míg a hidegháborúban a katonai biztonság volt elsődleges, addig napjainkban elsősorban a politikai, gazdasági és környezeti és az egyéni biztonság elérése a fő cél. ***A különböző összetevők, szektorok elválasztása csak az elméleti vizsgálódások szempontjából lehetséges, a mindennapi élet során ezek elválaszthatatlanok, hiszen azok komplex formában jelennek meg.***

---

⁶⁴ Teke András: A „pull-push factor” biztonság alapú megközelítése, In: Magyarországot érintő nemzetközi migráció, Felsőoktatási Tankönyv, MK Katonai Biztonsági Hivatal, Budapest, 2006. (145-166. old), ISBN 963 06 0444 2

⁶⁵ Biztonságpolitikai kézikönyv, Szerk.: Deák Péter, Budapest 2007. Osiris, (10.o.) ISBN 978 963 389 915 1

A tanulmány-vázlat elkészítésekor az alábbi munkafogalmat alkalmaztam.

„A biztonság alapvető egyéni, nemzeti és közösségi (szövetségi) érték, olyan állapot vagy helyzet, amely a fenyegetések és a veszélyek tudatosan (hallgatólagosan) elfogadott, elviselt szintjén valósul meg. Alapját a külső fenyegetettségtől való megbízható védelem, a (védendő, vagy védelmi) rendszer belső stabilitása, rendezettsége képezi. A biztonság nem lehet állami vagy hatósági monopólium, hanem „immateriális társadalmi (össz)termék”, amely érdekközéltetés útján, egyeztetett cselekvés, tudatos kooperáció útján jön létre.” - Szerző

A biztonságot érintően is komoly a fogalomzavar. „A terminológiai zavar az elmúlt évtizedekben állandósult, megjelenési köre szélesedett... Pl. A rendőrség helyett gyakran alkalmazzák a „rendészet” megjelölést is, figyelmen kívül hagyva, hogy a rendőrség egy állami szerv megjelölése, a rendészet pedig ehhez képest gyűjtőfogalom.”⁶⁶ A politikai és alkotmányos rendszerváltást követően a biztonsággal történő tudományos szintű foglalkozás nem eredményezte egységes terminológiai fogalomrendszer létrehozását.

Ebből fakadóan mást ért a biztonság alatt a politika, a szakma, a média, a közösség, a magánember, mert a kiindulási alap rendszerint az érintettség és nem a komplex megközelítés.

A fogalomértelmezés kiterjesztő és korlátozó jellege miatt számos probléma adódott eddig is a biztonság pozicionálása kapcsán, ami sok esetben abból fakad, hogy a valós tartalmat érdekszemléletű átértelmezésekkel gyors sikert ígérő rész megoldással degradálják, amelynek a következményeit éppen a fenti okok miatt nem tekintik vizsgálat tárgyának.

4. Probléma-megközelítés

A probléma-megközelítés a biztonság esetében rendszerint nem azért eltérő, mert logikai hiba került a gondolkodásba, hanem mert eredendően másképp észleljük a problémahelyzeteket.⁶⁷

Sajnos éppen az aktuálpolitikai megközelítés miatt nehezen készülhetnek reális és komplex helyzetértékelések, sőt maga probléma-felvetés (kiindulás) is rendszerint aktuálpolitikai háttérű.

A megközelítési fázisnak különösen nagy jelentősége van, hiszen a leendő döntés eredményessége, a megvalósítás sikere attól függ, hogy a megközelítés a megoldás irányába halad-e, és a megoldás hogyan tud az állami/társadalmi/politikai/gazdasági... szervezeti/szakmai/egyéni stb. célokkal összhangban a meglé-

⁶⁶ A kriminálpolitikai és a rendészettudományi fogalomrendszer analízise, az egységes fogalomhasználat biztosítása, 4. számú előtanulmány az átfogó rendészeti stratégia társadalmi vitájához, Írta: dr. Katona Géza ny. r. dd. tbk, c. egyt. tanár, Budapest, 2008. <http://www.police.hu/rttit/elotanulmany.html?query=rendeszestistrategia>

⁶⁷ Baracskai Zoltán-Velencei Jolán: Problémamegoldás, www.mba.bme.hu/data/jegyzet/velenceijolan/problemeamegoldas_2006.pdf, 2008.03.03-i letöltés.

vő (komplex) rendszerhez illeszkedve, és annak működését támogatva funkcionálni, mennyire képes hosszú távon problémamentessé tenni a teljes rendszert.

Éppen ezért vizsgálni és elemezni kell az alábbi területeket:

- Milyen külső (környezeti) tényezők befolyásolják a vizsgált területet?
- Kik a partnerek, érdekeltek, érintettek stb., irányukban milyen kapcsolatok hatnak?
- Hogyan lehet befolyásolni az érdekeltek magatartását és az igényeiket?
- Mik a külső késztetések (motiváció), kik a versenytársak, ezek milyen stratégiát követnek, mely területeken vannak jelen, mire számíthatunk velük kapcsolatban a jövőben?
- Melyek azok a szabályok, előírások, amelyeket követni, esetleg módosítani kell?
- Melyek azok a tényezők, amelyek meghatározó szerepet játszanak a rendszer-működésben, amelyek befolyásolják a sikert, vagy amelyek akadályozzák a sikeres működést?
- Mi az ágazati/szakterületi/funkcionális szakpolitika/koncepció/stratégia, mik a célok?
- Milyen a struktúra, a szerepek és az egyéb szervezeti komponensek kapcsolata?

Tehát a problémafelvetéskor már alaposan meg kell vizsgálni a rendszer egészét és a kérdéses területet a funkcionalitás, a folyamatok, a feladatok és a szerepek, a „termékek/szolgáltatások” vonatkozásában, és részletesen el kell végezni a funkciókhoz kapcsolódó tartalomelemzést.

A rendszer vizsgálatának fenti megközelítése és leírása lehetővé teszi a rendszerfunkciók egyértelműsítését, amellyel egzakt módon megfogalmazhatók a leendő problémamegoldással kapcsolatos elvárások, definiálhatók a rendszer funkcionális igényei, és kifejezhetők az elvárási prioritások.

Ebből látható, hogy a biztonsággal összefüggő kérdések esetében egy **meghatározott módszertani szabályrendszert** célszerű követni.

5. Információk. Problémák, döntések (Helyzetértékelés)

Mint minden stratégiai területen, a biztonság esetében is meghatározó, **milyen információs bázis áll rendelkezésre**. Sokszor és sokan példálózhatnak Bill Gates-szel, aki az „Üzlet @ gondolat sebességével” című könyvében egyértelműen leírja, hogy kizárólag „...egységes kommunikációra és a kompatibilis adatbázisokra lehet alapozni az eredményeket. Lényeg: „irányítás a tények hatalmával!”

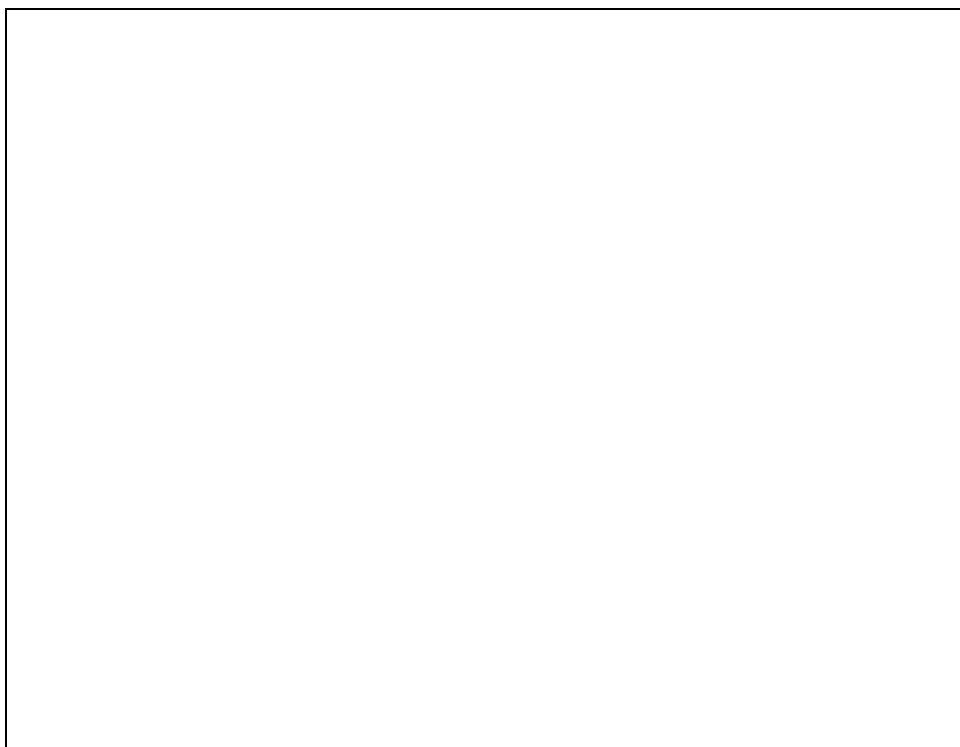
Amit a biztonság terén első lépésként megtehetünk, vagy inkább meg kell, hogy tegyünk, az állam, a társadalom, a közösség, az egyén, környezet stb. érdekében az az **egységes és integrált biztonsági nemzeti adatbázis létrehozása**.

Mi ennek az előnye? Egyrészt átláthatóvá válnak a folyamatok és rendszerek. Jobban láthatók az összefüggések, az előzmények és a következmények.

Lecsökken a kiskapuk száma. Azonos adatokkal dolgozik mindenki, így a statisztikák **hitelesek** lesznek, az elemzések és értékelések alapja azonos lesz, kisebb a lehetőség a manipulációkra, megvalósítható a jövőtervezés, hatékonyabb lesz a forrás-felhasználás, számon kérhetővé válnak a feladatok, a projektek, pályázatok forrásainak felhasználása mérhetővé válik. **Az igazi előny tehát a mérhetőség.**

A hátrány az, hogy: rendszeresen karban kell tartani az adatbázisokat, digitális megoldásokra kell áttérni, minimálisra kell csökkenteni a papír-ceruza módszereket, kevesebb élőerő szükséges, csak ezzel szabad dolgozni, a felelősök munkája is megváltozik, nem tudják „dolgoztatni” egymást az egyes szakterületek, tehát vége lehet a zavarosban halászásnak. Ez komoly hátrány azoknak, akik eddig így gondolkodtak.

Veszélyes is lehet, mert ha a szervezeteket, szakterületeket, ágazatokat felkészületlenül éri, nem tudnak mit kezdeni az integrált biztonsági adatbázissal, sőt az illetéktelen viszont (vissza)élhet vele. Az, hogy együtt van minden adat, komolyabb védelmet is igényel. Veszélyes, mert, ha nem egyenszilárd, akkor az előnyben lévő visszaélhet a helyzetével, ha viszont mindenki hasonló kondíciókkal rendelkezik, akkor egy teljesen más kapcsolat- és viszonyrendszer jöhet létre.

Az információk rendelkezésre állása a megfelelő döntési szintek esetében meghatározó jelentőséggel bír. **Sajnálatos jelenség, hogy stratégiai szinteken strukturált problémákra alapozzák a döntést.** Ennek eklatáns példája a 2006. szeptember-októberi fővárosi demonstrációkkal, utcai rendzavarásokkal és rendfenntartó intézkedésekkel kapcsolatos eseményekről készült vizsgálati jelentés alapján végrehajtandó feladatokról szóló 1013/2007. (III. 13.) Kormányhatározat

4. pontja alapján a korábbi anyagok felhasználásával „megrendelt” „Rendészeti stratégia”. Fontos, hogy a döntési szintek a „hozzájuk tartozó” információkkal dolgozzanak és ne kiragadott, egyedi esetekből általánosítsanak. A fenti ábra érzékletesen mutatja a kapcsolatrendszer lényegét.

A problémák kezelése szorosan összefügg a hierarchikus viszonyrendszerrel. Ezt a következő ábra mutatja be.

Lényegi kérdés: alapos és komplex helyzetértékelés nélkül ne készüljön döntés-előkészítés, koncepció, elgondolás, stratégia stb. A döntésekhez szükséges információhierarchiára különös figyelmet kell fordítani.

6. Következmények vizsgálata

A biztonsághoz kötődő döntés-előkészítési és a döntési folyamatnak minden esetben tartalmaznia kell(ene) a következmények⁶⁸ felmérését is. Az már eredménynek lenne betudható, ha egy döntésnél a várható nem szándékolt következmények valószínűségét a döntéshozó felelősséggel a tolerálható határon belül jelölné meg. A nem prognosztizálható következmények kezelése az igazi probléma! A problémamegoldás folyamatát alapul véve indokolt mérlegelni. Minden döntésnek van törvényszerűen bekövetkező, determinált következménye. Kellő szakismeret birtokában ez jól definiálható. Hasonlóan megfelelő ha-

---

⁶⁸ Teke András: *Az integrált intézményi és tevékenységi működés komplex megközelítése a vezetés-irányítás oldaláról*, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX.(73-106.old.)

tékonyással lehet előre jelezni bizonyos következményeket, feltéve, ha a folyamat-rendszer-hálózatos szemlélet tetten érhető. A „kierőszakolt eredmények” esetén a következmények vizsgálata rendszerint marginálisnak minősül. A közösleges „nem szándékolt” következmények rendszerint járulékos mellékhatásként jelentkeznek, de ha a hagyományos lineáris megközelítéssel nem kezelhetőek, könnyen kaotikus hatásúak lehetnek. Ez pedig az eredeti döntésre is komolyan visszahat. Nem véletlen a döntések következményeinek vizsgálati párhuzama a jövőtervezéssel. Mi marad, mi változik, mi folytatódik, de idomul a folyamatokhoz, mi tűnik el, mi lenne a terv szerint, mi lett valójában?

Ezek fontos kérdések. Egyenesen függenek a döntésektől, azok következményeitől. A komplex problémák esetében a döntést is ennek megfelelően kell előkészíteni.

7. Problémakezelés

A biztonság területén a különböző típusú változások irányának meghatározása, előrejelzése egyre bizonytalanabb. Ennek oka technikai-technológiai fejlődésben a nagyjelentőségű, korszakokat formáló transzformációk korábban nem tapasztalt mérvű koncentrációja. Következéseik, kölcsönhatásaik sokoldalúak és számos vonatkozásban bizonytalanabbá teszik a folyamatok alakulását. A kihívások napi aktualitássá váltak. Sok esetben keveredik a természeti (környezeti-evolúciós vagy revolúciós, az emberi tevékenység által befolyásolt folyamatok), vagy társadalmi (életminőségi, gazdasági, demográfiai, közhangulati, biztonsági stb.) kihívások hatásmechanizmusaira való reagálás.

Valóságos ok-okozati lánc⁶⁹ alakult ki, amelyben valamely okozat egy jelenség okává is előléphet. Ennek megértése, értelmezése és kihasználása a hagyományos gondolkodás kereteit feszegeti, jól illik ide Einstein sokat idézett mondása: „Nem lehet megoldani problémákat ugyanazzal a gondolkodásmóddal, aminek a következményeként létrejöttek.” A problémák esetében a jelenségek kezelése került előtérbe, az okok vizsgálata és a megszüntetésre irányuló törekvések nem mindig kapnak prioritást.

A megoldást rendszerint a pillanatnyi elváráshoz igazítjuk. (Ez sajnos jellemző és a következmények kedvezőtlen alakulásának egyik fő okozója!)

A valós problémamegoldás nem az egyetlen megoldást keresi, hanem a jó megoldást. Ha ezt előre „sugallják” akkor nem problémamegoldásról van szó, hanem feladat-végrehajtásról, és a probléma-megoldásra kötelezett kivár, hogy megkapja a szükséges instrukciót. A problémamegoldást⁷⁰ nehezíti, hogy a **helyzetfeltáró elemzési fázis** rendszerint elnagyolt, „nem cél” megismerni a

---

⁶⁹Teke András: Az integrált intézményi és tevékenységi működés komplex megközelítése a vezetés-irányítás oldaláról, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX.(73-106.old.)

⁷⁰Teke András: Az integrált intézményi és tevékenységi működés komplex megközelítése a vezetés-irányítás oldaláról, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX.2008.(73-106.old.)

probléma környezetét, azokat az állapotokat, körülményeket és lehetőségeket, amelyek hatással vannak magára a problémára, és befolyásolják annak megoldhatóságát, hanem azonnal az **eredményre** (adott esetben az elvárás formális teljesítésére) koncentrálnak. Nem az okot keressük, hanem sokszor a vélt okozót (felelőst).

A kényszerhelyzetek kezelése rendszerint csak átmeneti feszültségoldást jelent, mert az így születő megoldások nagy valószínűséggel újabb kérdéseket, problémákat vetnek fel.

8. Biztonságtervezés

A biztonságtervezés nem kellene, hogy csapdahelyzeti kérdés legyen, ha a biztonskultúra (11. pont) és a biztonság és környezettudatosság (14. pont) alapján reális képességtervezési rendszer (9. pont) megfelelő súlyt kaphatna hazánkban. A biztonságtervezés az informatika, a vagyonvédelem területén jól jövedelmező elfoglaltsággá vált, és elsősorban üzleti alapon valósul meg.

A biztonságtervezés több mint biztonsági örök, érzékelők és reagálási központok rendszeresítése. A komplex biztonságtervezés magában kell, hogy foglalja a „biztonskpolitikát”, „biztonskfilozófiát”, elveket, biztonsági szabályokat, rendszereket, azok illesztését, fenntartását, fejlesztését, a biztonsági szabályok betanításának módszerét is stb. Ez vulgárisan egy védelmi nagyrendszer, ami mivel eredendően nem része a napi tevékenységnek, újabb minőségi problémát jelent, még pedig az egyedi tervezés és a védendő tárgyhoz/eszközhöz/objektumhoz/értékhez/személyekhez/közösségekhez//folyamatokhoz/rendszerhez való egyedi illesztés problémáját.

9. Képességtervezés

A jelenlegi biztonsági képességtervezés nem rendszerszemléletű és erősen centralizált, az érintett regionális és lokális intézményi és tevékenységi rendszerek e téren alapvetően elmaradottak, korszerűtlenek (bár természetesen más-más mértékben): a jelenleg és a közeljövőben rendelkezésre álló technikai/technológiai és forrás lehetőségekhez, az érzékelhető társadalmi elvárásokhoz képest.

Mindezek figyelembevételével a biztonsági képességtervezés lehetséges modelljén belül célszerű érvényesíteni az alábbi elveket és technikákat: a hierarchia ésszerűsítése, a szereplők erőviszonyainak, lehetőségeinek közelítése, horizontalitás, szubsziaritás, vagyis az ügyeket azon a lehetséges legalacsonyabb szinten kell megoldani, ahol az összes szükséges feltétel a rendelkezésre áll, önszabályozás, önkormányzás erősítése (kiegészítve a negatív externália tilalmával), társadalmi szerződések rendszere, az állami szint racionalizálása a lokális és globális szint javára, anélkül, hogy ez hatékonyságbeli visszaesést eredményezzen, közösségi biztonskkontroll, pártdominancia helyett konszenzuskeresés, civil szerveződések erősítése,

delegálás, visszahívhatóság, a biztonság szegmenseinek és dimenzióinak következetes érvényesítése.

10. Tervhierarchia

A logika azt diktálná, hogy a tervezés rendszere egymásra épülő, hierarchikus rendszerű, átlátható, követhető és számon kérhető legyen. A biztonsággal kapcsolatos fejlesztési és tervezési rendszer (ha egyáltalán megfelel a rendszer-kritériumoknak) nehezen követhető: ma létezik EU-s tervezés, NATO-tervezés, schengeni tervezés, nemzeti, állami, kormány, ágazati, miniszteriális, országos, regionális, megyei, megyeszékhelyi, kistérségi, vonzáskörzeti, városi, települési, helyi tervezés, vállalati tervezés, ami áttekinthetetlen, és jogréseivel, a kapcsolódási pontok behatárolhatatlanságával, a párhuzamosságokkal és átfedésekkel alapvetően nem a biztonsági érdekeket szolgálja. Indokolt a tervezés során a készülő terveket hierarchikusan elhelyezni a már meglevő tervek közt és „kijelölni” a további, szükséges tervek helyét, jellegét és kapcsolódási pontjait.

11. Biztonságkultúra - politikai kultúra

„A változások magukkal hozzák a **biztonságkultúra** szerepének feltételrendszerét, mivel az információs forradalom tevékenységet és magas életminőséget csak jól szervezett és erősen védett biztonsági környezetben lehet megvalósítani. ... A biztonságkultúra tudatos művelése a társadalmi élet szerves részévé válik, mindenkit védve és mindenkit érintve.”⁷¹ A biztonságtudatosság evolutív fejlődése a biztonságkultúrát erősíti, ugyanakkor a biztonságkultúra nem tételezhető fel az előbbi nélkül és erősen determinált a politikai kultúra által.

A **politikai kultúrára** mindig az illető ország történelme és sajátos vonásai nyomják rá bélyegüket. Politikai kultúránkat ugyanazok a tényezők alakították sajátossá, amelyek a politikai rendszer túlsúlyát létrehozták és jelzik a biztonságához való viszonyt.

A politikai rendszer túlsúlyossá vált, s mint a társadalom alrendszere oly mértékben kiteljesedett, hogy olyan rendszereket is befolyásolt, amihez nem lett volna köze. Az ilyen politikai rendszernek kicsi a konfliktustűrő készsége és a kompromisszumok kötésére való képessége.⁷²

A politikai kultúra öröklődik, importálódik és alakul. Az igazi politika nem az ország (kérdés, hogy ki mit ért ezalatt) problémáit oldja meg, úgy nagy általánosságban, szépen lózungosan, hanem valódi emberek vagy embercsoportok konkrét (biztonsági) aggodalmaira vagy problémáira, a szakmai kérdésekre is kínál megoldást, előre gondolkodik, látja az összefüggéseket, és ezeket kezeli egy komplex csomagban.

⁷¹ Dr. Várhegyi J-Dr. Makay J. Információs korszak, információs háború, biztonságkultúra OMIKK, Bp, 2000 (222. old)

⁷² http://www.vizsgazz.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=952&Itemid=220

Az, hogy a (politikai) szakértők újabb és újabb programokkal hozakodnak elő a probléma/válság/veszélyek azonnali (!) kezelésére, nem reálpolitika, hanem aktuálpolitikai hazárdjáték a jövővel, a jövő biztonságával.

Ami a politikai kultúra érték-elve lenne, az a konszenzuskeresés, éppen az hiányzik s ez a fő gátja a szakmai érdekérvényesítésnek és a biztonsági kultúra kiteljesedésének.

12. Modell (másolás vagy adaptáció)

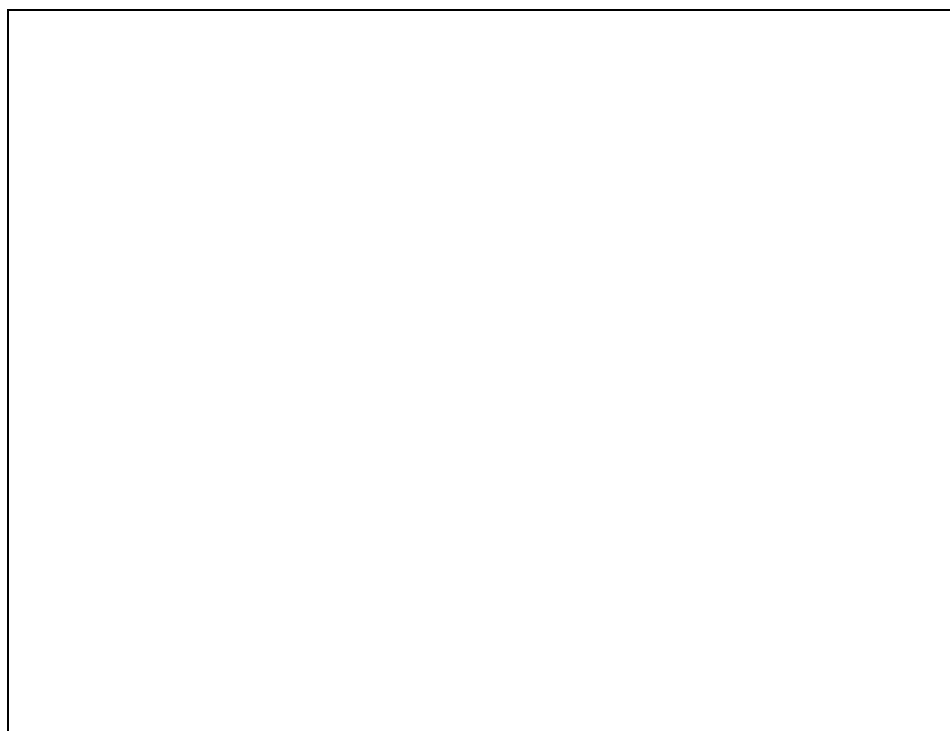
Az EU-ban a „The Best Practice” (A legjobb gyakorlat) az egységesítés és a hatékonyság növelése érdekében alkalmazott hasznos megoldás. Nem előírás, inkább példamutatás, módszerbeli segítség. A benchmarking a legjobb gyakorlatok keresése, tanulmányozása, összehasonlítása az adott intézmény/szervezet saját gyakorlatával, és a tanulságok hasznosítása az érintettek saját gyakorlatának fejlesztésében: olyan megoldást jelent, ami máshol kiemelkedően jól bevált. Sajnálatos módon ezt nálunk félreértik sok helyütt, mert kész modellt mint másolni szeretnék a gyakorlatot, ami máshol bevált. Ismét mellőzésre kerül a helyzetértékelés, a benchmarking igazi lényege, az összevetés. Ez egy olyan csapdahelyzet, amiből nehéz és költséges kilábalni, pedig ismerni kellene, hogy maga a benchmarking nem univerzális csodaszer a szervezet minden bajának gyógyítására, nem szolgál utánzásra való, hogy ne kelljen semmi újat kitalálnunk, nem lehet vele erőforrások beruházása nélkül javulást elérni, nem „tűzoltásra” való, nem a holtidők hasznosítására találták ki, amikor éppen nincs jobb dolgunk. Rendkívül fontos, hogy nem elég csupán a legkiemelkedőbb teljesítményt alapul venni, megkeresni és példálózni vele, hanem mindig a mögötte meghúzódó, a kiemelkedő teljesítményt eredményező legjobb gyakorlatot kell megtalálni és tanulmányozni és megkeresni az adaptálhatóság módját.

Bármilyen modellt is igyekeznek a felelősök „pótcselekvésként” létrehozni, mindegyikben jelentős szerepe van/lesz a biztonságnak, tehát a biztonság megerősítése nélkül ez kivitelezhetetlen. Nem beszélve arról, hogy a sok újonnan átvett modell csak összezavarja azt, ami már működött, vagy éppen működtethető.

13. Fenntarthatóság

A biztonsági döntéseket meghatározó fontos elv (a sok között) a fenntarthatóság. A fogalom jelentését azért nehéz megfogni, mert a kifejezést a különböző tudományok más és más jelentéssel használják. Sokan cáfolják azt, hogy a fenntartható fejlődés megvalósítható. Emberi léptékben hosszútávon megszervezhető egy olyan erőforrás-használat, amely az emberi történelmi korokon keresztül folytatható. Ez óriási önmérsékletet követelne az egyébként a fogyasztás növekedésére szocializált társadalmaktól. A fenntartható fejlődés az erőforrásokat hasznosító, felhasználó és az értékteremtő folyamatok relatív egyensúlyát jelenti, amelyhez a gazdaságot dinamizáló döntések egyértelmű környezetvédelmi szemlélete szükséges. A gazdasági döntés-előkészítési és a döntési mechanizmu-

sok környezeti érdekképviselője a kulcskérdés. E megközelítésben a fenntartható fejlődés fogalomköre társadalmi, gazdasági és gazdaságpolitikai, sőt, politikai elemeket is tartalmaz. A biztonság esetében a fenntarthatóságot a döntések következményeinek függvényében célszerű értelmezni. Javasolt a fokozatosság elvét alapul venni. Ezt a biztonság definíciója alapján le lehet vezetni: első szint az élhető biztonság, vizsgálni kell ennek fenntarthatóságát és fejlesztési lehetőségét, majd csak ezután kap értelmet a fenntartható fejlődés. A fenntartható fejlődés meghatározásakor három fontos alrendszer kerül egymással szerves kapcsolatba: a környezeti, a társadalmi és a gazdasági rendszer, aminek biztonsági aspektusai is vannak.

A fogalom megértéséhez ezért rendszergondolkodás szükséges. A rendszerek közötti sűrű kölcsönhatásokat az emberek folyamatosan észlelik, értelmezik, és ezért az a nézet válik elfogadottá, hogy a fenntarthatóságot több nézőpontból kell (és lehet) szemlélni. (Sajnos a fiskális szemlélet dominanciáját nehéz ellensúlyozni.)

14. Biztonság és környezettudatosság

Másfajta filozófia szerint is meg lehet közelíteni a biztonságot. Ne általában, ne sablonosan, hanem tudatosan védekezzünk! A kiindulás a tudatosság esetében is az érdek. Az érdekek felismerése rendszerint időben megtörténik, azonban a tudatosságot nem veszik komolyan, amíg nincs baj.

A biztonságtudat alapja az a felismerés, hogy az érdekelt összefüggéseiben ismerje, hogy a számára fontos érdek, érték, tárgy, viszonyrendszer milyen értéket képvisel, és legyen tisztában azzal, hogy mit jelenthet ez az ellenérdekelt fél részére.

Meghatározó a biztonságról alkotott ismeretek szintje. Ez alapulhat az általános szabályok, szokások, folyamatok ismeretén, kiegészülhet speciális szabályokkal is. A következő fontos tényező a biztonsági problémákhoz való viszonyulás. Ez lehet érzelmi, vagy értelmi alapú. Vannak olyan események, amelyek logikai úton kevésbé magyarázhatók, illetve ha érzelmi alapon lettek megközelítve, a nem érintettek által nem értelmezhetők.

A viszonyrendszerből eredeztethető a tenni akarás, azaz az aktív cselekvési hajlandóság a biztonság érdekében. A szándék sok esetben már visszatartó erő lehet, feltéve, ha a deklaráció szintje túllép a környezeti érzékenységi küszöbön. A tudatosság legfőbb indikátora a tényleges cselekvés. A pillanatnyi helyzet egyértelműen mutatja az érték, érdek és a veszély, fenyegetés megítélését.

A biztonsgátudatosság nem választható el a környezettudatosságtól. A **környezettudatosság** mennyiségi, folyamatosan bővíthető tudás. A környezettudatosság akkor alakul ki, mikor a környezet értékeinek ismerete párosul a tevékenységek környezeti hatásának ismeretével. A környezettudatos gondolkodás nem új keletű, hiszen a környezet állapotára utalt ember pontosan megfigyelte és tudatosan óvta életterét, környezetét, hogy annak minősége az ő hibájából ne romoljon. A fejlődés gyorsulásának kezdetén néhány összefüggéseket látó kivételes gondolkodó megkongatta a környezet vészharangját. Ennek hangjára került ismét a figyelem középpontjába a környezeti értékek állapotának kérdése, és ez eredményezte azt, hogy soha nem volt még ekkora szükség arra, hogy gondolkodásunk a környezettudatosság ismeretei és összefüggései segítségével kijózanodjon.

15. Értékrend

Az értékekre általában jellemző, hogy olyan tartós koncepciók vagy meggyőződések, amelyek a kívánt viselkedésmódra vonatkoznak, különböző szituációkban érvényesülnek, irányítanak az események értékelésében, és amelyek relatív fontosság szerint rendezettek. Az értékek szocializáció útján, tanulás eredményeként tudatosulnak, és egymással kölcsönhatásba kerülve egyfajta, lassan vagy gyorsan, de folyamatosan változó értékrendszert alkotnak. Ehhez az értékrendszerhez kötődik az egyén, a csoport, a társadalom értékrendje is. Az értékrendszer az eszmék, értékek, érdekek sajátos hierarchiája, ami nem mindig logikus. Az értékek, érdekek nem mindig foghatók meg egyértelműen racionális oldalról. Minden korban voltak és vannak (lesznek) prioritások, amelyek az érdek, érték viszonyát befolyásolják.

A szabadság, jog és biztonság, mint elv, egyben értéket is képvisel, és kifejezi a piaccgazdasági viszonyok fenntartásához fűződő érdeket is. A szándék csak akkor valósul meg, ha az elv mindhárom eleme jól értelmezett, és egyensúlyt képeznek, mert ellenkező esetben paradoxonnal vagy dilemmával állunk szemben. Ezek pedig értékkonfliktust hoznak létre. Az értékkonfliktus az értékrend eltorzulásának egyfajta manifesztálódása, amely az egyensúlyi állapot megszüntetését jelzi.

Az értékrend-tanulások konfliktusokhoz, sőt válságokhoz is vezethetnek. Olyan **spontán folyamatot indíthatnak el, amely a vélt veszélyforrásokra vetíti ki a problémát, s a probléma megoldásának kiváltó okát tévesen ítéli meg.** Kérdés, hogy ez elvezethet-e egy értékválsághoz. Hogyan érvényesül az értékhierarchia? A biztonságmenedzsmentben az értékrend milyen értéket képvisel?

16. Társadalmi biztonság

A társadalmi biztonság lényegét a politikai döntések legfeljebb elvi síkon érintik, mert valójában a társadalmi biztonság a társadalmat érintő valamennyi döntés hatásmechanizmusának az eredményeként alakul, és alapvetően a társadalmi folyamatok, a társadalmi strukturális egyenlőtlenségek, illetve a társadalmopolitikai eszközök rendszerében fogalmazódik meg. Ennek keretében elsősorban az merül fel, hogy a különböző társadalmi csoportok milyen nemzeti, milyen közösségi (gazdasági, társadalmi és politikai, jogi) biztonságot élveznek, hogyan integrálódnak, illetve miként és miért szorúlnak ki meghatározott társadalmi, nemzeti, térbeli, egyéb közösségi kapcsolatokból? Milyen biztonsági rendszerekre van szükség a problémák kezeléséhez? E kérdések összefüggenek az európai integráció folyamataival, amelyek keretében fontos igényként merült fel a nagy ellátó és jóléti rendszerek erősítése, az állampolgárok életkörülményeinek javítása, a társadalmi biztonság megteremtése. A társadalmi biztonság meghatározása csak komplex megközelítéssel lehetséges.

17. Horizontalitás

A horizontalitás elvét kezdetben a földtani/rétegtani tudományos megközelítések alkalmazták, a biztonság vonatkozásában az érintettek hierarchikus szinthez igazodó egyeztetési/együtműködési/kommunikációs, szektorokat átívelő viszonyrendszerét értjük adott probléma éremotivációs megoldása érdekében. A **horizontális politika jelentése általában nem tisztázott**: nincsen mögötte valós szakpolitika és definiált intézményrendszer. Ezt súlyosbítja az is, hogy a jelenlegi EU-s tervezési rendszer feltételezi a horizontalitás meglétét, és erre épít.

18. Szubszidiaritás

A szubszidiaritás elve azt jelenti, hogy a problémáknak lehetőleg azok keletkezési helyén kell megoldódnia, és a felsőbb szintek beavatkozásának a szükséges minimumra kell korlátozódnia, de a szükséges segítséget meg kell adnia. A biztonság területén ez azt is jelenti, hogy az állam/közösség gondoskodása nem feltétel nélkül helyettesíti az egyén aktivitását, öngondoskodását, hanem számít az egyén aktivitására, problémakezelő-képességére, de ha a problémája kezelésére nem alkalmas, akkor megadja az egyénnek a szükséges segítséget. A szubszidiaritás elve az, amely partnerré teszi az egyént/közösséget/társadalmat a biztonsága megőrzésében és ebben érdekeltté teszi. Magyarországon a biztonsá-

got illetően az azonnali központi reagálás a jellemző, kizárva ezzel a területi és helyi szintek kompetenciáit.

19. Helyettesítés (biztonságsszolgáltatás)

A helyettesíthetőség az üzleti életben értelmezhető elsősorban, marketing-kategória, a profitszerzés egyik eszköze, módszere és tárgya is. Az utóbbi időben a biztonság területén is teret nyert a helyettesítés.

Napjainkban szinte minden téren erősödik a piaci mechanizmus hatása. Sajnálatos módon a kevésbé fejlett politikai kultúrájú, nem kellően érett „piackeszelő” gazdasággal rendelkező, a szociális és biztonsági kérdéseket elsősorban politikai alapon, a folyamat és rendszerszemléletet mellőző módon megközelítő társadalmakban e hatásmechanizmus vulgáris értelmezést kap. A biztonságsszolgáltatás ma már nem tipikusan nemzeti keretek közt zajló tevékenység.

A külpiazi szereplést befolyásolja az adott ország 1.) gazdasági környezete, az ország fejlettsége, mérete, szállítási, hírközlési sajátosságai, fizetőképessége (eladósodottsága), valutájának bizonytalansága, a piac igényessége, gazdaság- és biztonságpolitikája; 2.) a politikai-jogi környezet, az ország biztos vagy bizonytalan politikai helyzete, politikai berendezkedése, a kormány külkereskedelmi koncepciói, a szabványok, az engedélyezési eljárások, a termékek, a szolgáltatások jogi védelme; 3.) a kulturális környezet, az ország kulturális, vallási, erkölcsi sajátosságai, szokásai, hagyományai, a biztonságpiaci-vállalkozási környezet: a vállalkozások működési feltételei, támogatása. A gazdasági kapcsolatteremtés és fenntartás feltételei, nehézségei.

20. Konszenzus-lehetőségek

A biztonság hosszútávon kizárólag politikai konszenzuson alapuló szakmai koordináció és egyeztetett forrásbiztosítás eredménye lehet. Ha ez a konszenzus nem valósul meg, semmilyen ad hoc, ötletszerű megoldás nem helyettesítheti azt. A „megoldás” sok esetben mint megoldási „panel” jelentkezik. Valahol már kipróbálták, valaki ismeri, eszébe jutott, vagy éppen ettől remélik az elvárt eredményt. Sokszor nincs magyarázat arra, hogy mi a megoldás tényleges motivációja, sőt előfordulhat, hogy nem is maga a probléma került megoldásra. Első lépésnek mindig a konszenzusteremtést célszerű tekinteni.

Befejezés

A fenti helyzetek nem fogják át az összes problématerületet. Külön kell foglalkozni a biztonságra fordított források hatásmechanizmusára (mérhető, közvetlen hatás, az ún. áttételes hatások, a felesleges ráfordítások aránya). Az egész témát átfogja a kötött gondolkodásból fakadó intoleráns hozzáállás. És természetesen a mérhetőség elfogadása a biztonság területén.

A tanulmányvázlatban megjelölt területeken az NFT-II. előkészítésekor a rendészeti területet képviselő országos hatáskörű szervezetek erőfeszítései ellenére sem sikerült a biztonsági prioritásokat érvényesíteni.

*„Az OFK fejlesztéspolitikai tervezése során érte el csúcspontját a fenntartható fejlődés, amikor már az összes szinten megjelent: átfogó, specifikus, horizontális célként is. Horizontális célként ekkortól kapcsolódott hozzá a **biztonság** fogalma. Kérdésként ebben az időben nem a főcélként való megjelenés, hanem a célhierarchiában elfoglalt helyezése tűnt az igazi kérdésnek. Az NSRK kezdeti tervezésénél a fenntarthatóság ambiciózusan még minden fejlesztési területet lefedett. A célokról folyó 2005 őszi belpolitikai viták azonban nem jutottak kompromisszumra és az Európai Unió megjelenése a tervezésben elkezdte letisztítani a célhierarchiát.... A bemutatott változások okai között ... az erős **politikai támogatottság** és **érdekcsoportok jelenlétének**, valamint a fenntarthatóság horizontális céljáért **felelős minisztériumok kijelölésének hiányát hozta fel.**”⁷³*

Az idézet magáért beszél...A csapdahelyzeteket azóta sem sikerült feloldani.

---

⁷³ VIII. Tokaji Területfejlesztési Szakmai Műhely Szeminárium, Tokaj, 2007. november 8-9.
www.megakom.hu/hun/modulok/letoltes/letolt.php?mit=27

KAPUTA LÁSZLÓ

CAMORRA – A NÁPOLYI SZERVEZETT ALVILÁG TÖRTÉNETE, FELÉPÍTÉSE ÉS MŰKÖDÉSE

Camorra. Izgalmasan, titokzatosan, bűnösen csengő név. Camorra, avagy közkeletű, de teljességgel helytelen meghatározása szerint a „nápolyi maffia”. A Camorra tagja, egy camorrista azonban soha nem fogja a szervezetet Camorrának, önmagát pedig camorristának hívni. Egy fokkal jobb s érthetőbb elnevezés Nápolyban az „*Il Sistema*” vagyis a Rendszer kifejezés. *Roberto Saviano*⁷⁴, a nagy sikerű *Gomorra* című könyv szerzője szerint „a Rendszer olyan meghatározás, amelyet itt (ti. Nápolyban) mindenki ismer, de másutt még nem fejtették meg, mert annak, aki nem ismeri a gazdasági bűnözés dinamikáját, maga a tartalma sem teljesen világos. A Camorra olyan szó, ami nem létezik, csak a zsaruk használják. Meg a bírák, az újságírók és a forgatókönyvírók. A Camorra szó mosolyra készteti a Rendszer résztvevőit, olyan általános, tudósoknak való és történelemszagú elnevezés ez, amely nem élő”⁷⁵.

Roberto Savianóról érdemes mindjárt az elején részletesebben szólni. A fiatal író 1979-ben, Nápolyban született, s első *Gomorra – Viaggio nell’impero economico e nel sogno di dominio della camorra* című, 2006-ban megjelent könyve azonnal hatalmas világsikert aratott. Az író saját honlapja szerint mostanáig a könyvet számos nyelvre lefordították, s a világ 42 országában több millió példányban adták ki⁷⁶. Természetesen Olaszországban adták el belőle a legtöbbet, 2009 januárjában túl voltak a kétmilliomodik eladott példányon. 2007 őszén Magyarországon is megjelent a könyv *Bíró Júlia* fordításában és a Partvonal Kiadó gondozásában *Gomorra – Utazás a nápolyi maffia, a camorra birodalmába* címmel. A könyv alapján készült filmadaptáció⁷⁷ a cannes-i filmfesztiválon nagydíjat kapott, a 2008. évi Oscar gálán azonban nem kapta meg az alkotók által remélt elismerést. Mint ahogy nem lett kasszasiker a magyarországi filmszínházakban sem, sőt el

⁷⁴ * A jelöletlen fotók forrása: 2006-2009. között megjelent olasz napilapok, valamint Internet http://it.wikipedia.org/wiki/Roberto_Saviano

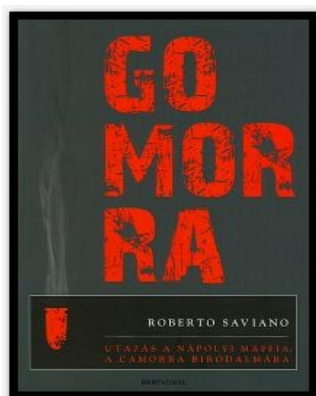
⁷⁵ R. Saviano: *Gomorra - viaggio nell'impero economico e nel sogno di dominio della camorra*, Collana: *Strade blu*, Milano, Arnoldo Mondadori Editore (2006); Bíró Júlia fordításának felhasználásával.

⁷⁶ <http://www.robertosaviano.com>

⁷⁷ Hivatalos weboldal: <http://www.mymovies.it/gomorra>; IMDB: <http://www.imdb.com/title/tt0929425>

sem jutott a nagy multiplex plázákba, csak néhány művész moziba. Mindazonáltal a film és a könyv együttesen lehetővé teszi, hogy az emberek pontosabb képet kapjanak a nápolyi alvilág szervezeti felépítéséről és működési mechanizmusáról. Vagy mégsem...

Roberto Saviano szenvedéllyel átítatott könyve ugyan tele van tényekkel, nevekkkel, adatokkal, véleményem szerint azonban az olvasó, főleg a messziről jött olvasó egy idő után óhatatlanul elveszíti a fonalat, s a könyv végére nem tud közelebb kerülni a Camorra lényegének meghatározásához. A könyv rendkívül hatásos, s egy fiatal, ízig-vérig nápolyi író tollából természetesen hitelesnek is tekinthető üzenet, kétségbeesett jajkiáltás Nápoly mélyéből, a szerző által megélt hétköznapi nápolyi valóságról. A mű azonban nem történeti munka s nem oknyomozó dokumentum regény. A könyv elolvasása után is képtelenség megérteni és néhány rövid mondatban megragadni és összegezni a lényegét, hogy hogyan tud a Rendszer immár évszázadok óta fennmaradni, folyamatosan alkalmazkodni a változó idők, legújabbban a globalizáció újabb és újabb kihívásaihoz. A Camorra esetében tökéletesen igaz az elcsépelet közhely, hogy az ember minél több forrásból próbál tájékozódni, s minél mélyrehatóbban próbálja megismerni a szervezetet, annál inkább, újra és újra kénytelen megállapítani, hogy milyen keveset is tud róla, s mennyire nem érti a működését.

Saviano műve után néhány szóban szeretnék szólni a könyv alapján készült filmadaptációról is. A film talán a könyvnél is kevésbé akar szólni mélyebb összefüggésekről, nem a bűnszervezet legtetején álló nagy kaliberű, gazdag bűnözőket, hanem a hierarchia legalján állók életét mutatja be. A film tulajdonképpen öt különálló történetet ragad ki a könyvből, s mutatja be azokat párhuzamosan. Az öt történet egymástól teljesen különállóan fut, nincsenek egymásra hatással, s a szálak a legvégén sem futnak össze. A mozaikkockák minden átmenet nélkül váltogatják egymást, emiatt nagyon oda kell figyelni a filmre, hogy megértsük azt. A film ráadásul feliratos, s nemcsak Magyarországon, de még Olaszországban is. A filmben ugyanis zömében nem profi színészek, hanem helybeli, hétköznapi emberek játszanak, akik a helyi *napolitano* dialektusban beszélnek, ráadásul még meg is spéklik azt némi alvilági szlenggel. A szereplők olyanok, mintha egyenesen a Kékfényből csöppentek volna a vászonra. A film nem egy alvilági eposz, nincs benne romantikus gengszterábrázolás, s nincsenek benne csak jó vagy csak rossz emberek. Erős, hatásos, sokkoló film. Aki ezt a cikket elolvassa, javaslom, nézze meg a filmet is. S ha valaki leül megnézni, felejtse el, amit addig tudott, vagy tudni vélt a maffiáról a *Keresztapa*, meg a *Sebhelyesarcú* című filmek megnézése után.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy három és fél évet éltem Nápoly mellett, a „Camorra földjén”. Roberto Saviano könyve és egyéb nyílt forrás, munkám révén számos kevésbé nyílt forrás megismerése, helyi lakosokkal,

rendőrökkel, csendőrökkel, titkosszolgálati szakemberekkel, s jó néhány a Rendszerhez gyaníthatóan közvetve vagy közvetlenül tartozó személlyel folytatott beszélgetés után is nehéz egy rövid cikkben, tényszerűsége törekedve összefoglalni a Camorra lényegét. A különböző írott források, informátorok teljesen eltérő számadatokat közölnek a Camorra létszámáról, a Rendszert alkotó klánok számáról. Kevés megbízható forrás áll rendelkezésünkre a Rendszer kialakulásának történetéről, még magának a Camorra szónak az eredete sem tisztázott.

A Camorra szó etimológiája

A Camorra szó eredetére nagyon sokféle elmélet létezik. Az mindenképpen megállapítható, hogy a szó így vagy úgy, de spanyol eredetű, s ehhez valamelyest ismernünk kell Nápoly történetét. A várost a görögök alapították az i.e. VII. században *Neapolis* (Újváros) néven, amely a későbbi századok során római, majd normann befolyás alá került. A XIII-XIV században az Anjou-ház uralkodói követték egymást a nápolyi trónon. A XV-XVI. században őket követte az Aragóniai dinasztia, majd évszázadokra erős spanyol befolyás alá került a város. Ekkoriban alakult ki az olasz és spanyol nyelvek keverékéből a máig használt helyi dialektus, az előzőekben már említett *napolitano*.

lő-
nül
és
a

Ná-
poly, a
szerűt-
kék ég-
tenger-
háttér-
Vezív-

va-
le-
gel
rel,
ben
val,

valamint egy tipikus nápolyi utca az ún. Spanyol Negyedben*

Egyes etimológusok szerint a camorra szó a spanyol „*gamurra*” szóból ered, így hívták a középkori spanyol banditák tipikus öltözetét, egy rövid, derékig érő kiskabátot.⁷⁸

Egy másik elmélet szerint a szó a spanyol „*Garduna*” szóból ered, amely egy titkos bűnszövetkezet volt Spanyolországban a középkor végén. A szervezet börtönbandaként alakult, s hosszú idő elteltével nőtte ki magát jóval szervezetesebb és kiterjedtebb társasággá. Rablásból, emberrablásból és bérgyilkosságból szerezték jövedelmük nagyobb részét. A Garduna állítólag a Camorra előfutára volt, amelyet a spanyol hódítók hoztak magukkal Nápolyba.⁷⁹

* A felvételeket a szerző készítette

⁷⁸ <http://it.wikipedia.org/wiki/Gamurra>

⁷⁹ [http://es.wikipedia.org/wiki/La_Gardu%C3%B1a_\(Sociedad_secreta\)](http://es.wikipedia.org/wiki/La_Gardu%C3%B1a_(Sociedad_secreta))

Egy helybeli, campániai etimológus szerint a szó a XVIII. században keletkezett úgy, mint „*ca murra*” (napolitanóul), azaz „*capo della murra*” (olaszul), ami olyan személyt jelentett, aki döntőbíróul lépett fel a népszerű nápolyi utcai játék, a *murra* résztvevői között, s később egyéb ügyekben is.⁸⁰

A dél-olaszországi folklór részeként létezik egy calábriai romantikus, de kevésbé hihető ballada, mely szerint valamikor három Garduna fivér szenvedett hajótörést Szardínia partjainál. Egyikük később Nápoly felé vette útját s megalapította a Camorrát. Másikuk Calábriába ment s létrehozta a ma is létező helyi szervezett bűnözői csoportot, a *'Ndrangheta-t*. A harmadik fivér Szicíliába ment s megalapította a *Cosa Nostra-t*, a tulajdonképpeni maffiát. A legenda jól hangzik, de nyilván nem sok valós alapja van. Ugyanakkor a történetben szereplő hajótörés mozzanat közvetve valós tényre utal, tudniillik a középkori Camorra jelentős mértékben kivette részét a tengeri kalózkodásból.

Számomra a legvalószínűbb verziónak azonban az tűnik, hogy a *murra*, más változatban *morra*, nem csupán egy utcai játék neve volt, hanem a nápolyi alvilági szlengben bűnözők csoportját is jelentette, amit úgyis lehetne fordítani mint „banda”. Az a személy, aki a bandához tartozik vagy azt támogatja, az „*c'a morra*”, vagyis a bandával van. Ugyanakkor az a személy, aki nem tartozik a banda oltalma alá, az „*fore morra*”, vagyis bandán kívüli.⁸¹

A Camorra és más olaszországi szervezett bűnözői csoportok

A Camorra egyike a négy dél-olaszországi bázisú legfontosabb szervezett bűnözői csoportnak. A Camorra mellett a legismertebb nyilvánvalóan a fentebb

már említett szicíliai Mafia, más néven Cosa Nostra (Mi Ügyünk). Calábria a hazája a szintén említett *'Ndrangheta*-nak. Az „olasz csizma” dél-keleti sarkában, Pugliában tevékenykedik a negyedik legnagyobb szervezet, a *Sacra Corona Unita*.

Ellentétben a másik három, különösen a Cosa Nostra klasszikus, hierarchikus felépítésével, a Camorra horizontális szerkezetű. A Rendszer több különálló, önállóan tevékenykedő klán laza szövetségéből áll. Az együttműködés mélysége és minősége változó az egyes klánok között, de nyilvánvalóan jóval szorosabb, mint a másik három, különálló nagy szervezettel. Ugyanakkor a horizontális felépítésből ered az is, hogy az egyes klánok közötti érdekellentétek gyakran vezetnek fegyveres konfliktusokhoz a Camorrán belül.

⁸⁰ I.Montanelli R.Gervaso: *L'Italia del Seicento* (1969), Rizzoli Editore, Milano, 193. old.

⁸¹ I.Montanelli R.Gervaso: *L'Italia del Seicento* (1969), Rizzoli Editore, Milano, 193. old.

* A térképvázlatot a szerző készítette

Értelemszerűen a Camorrának nincs egyszemélyi vezetője sem, mindegyik klánnak saját főnöke vagy főnökei vannak. Több vagy kevesebb klán időről időre létrehozhat szorosabb szövetséget, amelyek szinte már-már egységes szervezetként tevékenykednek. Napjainkban a legismertebb és legnagyobb ilyen szerveződések a *Casal Principe-i székhelyű Casalesi*⁸² és az *Alleanza di Secondigliano*⁸³ (Secondigliano Szövetsége), amely egyesíti a Nápoly északi kerületeiben tevékenykedő klánokat. Fontos azonban megjegyezni, hogy ezek a szövetségek szigorú gazdasági érdekek mentén kötöttek, s csak addig maradnak fenn, amíg kölcsönös előnyökkel járnak a benne résztvevők számára.

A Camorrához köthető klánok számát senki nem tudja pontosan megmondani. Rendőrségi és titkosszolgálati szakemberek eltérő véleményei szerint ez a szám 100 és 200 között van. Különböző források szerint a klánok szorosan vett taglétszáma kb. 6.500 és 10.000 fő közé tehető, további kb. 50.000, a Rendszerhez lazán kötődő szimpatizánssal, bedolgozóval. Egy hivatalos kormányzati felmérés jóval kisebb taglétszámot valószínűsít: 2.480 főt, amelynek nagyjából a fele magában Nápolyban tevékenykedik, míg a másik fele a város vonzaskörzetében aktív. Ugyanakkor ez a jelentés is kb. 50.000 főre becsüli a szimpatizánsok számát. Nyílt, internetes forrásokban lehet még találkozni 84.700 fős taglétszámmal is, amibe nyilván beleszámítják a Rendszerhez nem szorosan kötődő szimpatizánsokat is.⁸⁴

Mielőtt részletesen beszélnék a Camorra történetéről és tevékenységéről, vegyük sorra röviden a másik három szervezetet, hogy jobban lássuk a hasonlóságokat és különbségeket közöttük.

Cosa Nostra, avagy maga a Maffia

A hírhedt szicíliai titkos bűnszervezet, a Mafia, a továbbiakban magyarosan *Maffia*, eredetéről megoszlanak a történészi vélemények. A szálak valószínűleg egészen a korai középkorig nyúlnak vissza, de a Maffia csak a XIX. század derekán lett azzá, aminek ma is ismerjük. Maga a maffia szó 1865-ben bukkan fel először hivatalos, államügyészi iratokban, majd villámgyorsan elterjedt először az olasz köznyelvben, később külföldön is. A maffia szó elterjesztésében és gyűjtőfogalommá tételében oroszlánrészt vállalt az amerikai tömegkultúra és mozifilmgyártás is. Mára gyakorlatilag minden nyelven maffiának neveznek mindenféle titkos szervezett bűnözői csoportot, földrajzi elhelyezkedéstől és nemzeti sajátosságoktól függetlenül.

A maffia szónál évszázadokkal korábban keletkezett a maffiózó szó, ami mára szintén gyűjtőfogalommá vált, s napjainkban általában mindenféle maffia tagjait értjük alatta. Idő és hely hiányában nem megyek bele részletesen a *mafiuso*, többes számban *mafiusi*, szó etimológiájába, mivel itt is nagyon sokféle elmélet létezik. A mafiuso egyébként melléknév és nem főnév, s nagy valószínű-

⁸² http://it.wikipedia.org/wiki/Clan_dei_Casalesi

⁸³ http://it.wikipedia.org/wiki/Alleanza_di_Secondigliano

⁸⁴ Például <http://fr.wikipedia.org/wiki/Camorra>; <http://it.wikipedia.org/wiki/Mafia>

séggel az arab *mahyas* szóból ered, aminek jelentése nagyjából „agresszív, vakmerő, dicsekvő”. Hasonló értelemben használták a szicíliaiak is a középkorban: általában az erős, nagydarab, arrogáns, de félelmet nem ismerő, büszke és egyenes embereket hívták így.⁸⁵

Ahogy a nápolyi camorristák nem nagyon használják a Camorra szót, úgy a szicíliai maffiózók sem hívják a szervezetüket Maffiának. Állításuk szerint a maffia szó irodalmi találmány. Ugyanakkor a camorristáktól eltérően, akik nem hívják magukat camorristáknak, nekik nincs bajuk a maffiózó kifejezéssel. Abban viszont megint csak egyetértenek, hogy semmiképpen sem tartják magukat bűnözőknek. A maffiózók szerint a lényeg a közös ügyön, a „mi ügyünkön” („*cosa nostra*”) van. Egy becsületes férfiembernek, aki a szervezethez tartozik, nem szükséges, hogy bárhogy is hívja azt. A maffiózók úgy mutatják be társaikat egymásnak, mint akik a „mi ügyünkhöz” vagy másképpen „ugyanahhoz a dologhoz” („*la stessa cosa*”) tartoznak. Értve ezalatt, hogy „ő is ugyanaz a dolog, egy maffiózó, mint te”, nincs szükség további kommentárra. A külvilág később, hogy valahogy leírja a szervezetet, tulajdonnévvé tette a „mi ügyünket”, így keletkezett a Cosa Nostra szó, nagy kezdőbetűvel.

A közelmúlt néhány híres-hírhedt Cosa Nostra főnöke (balról jobbra). Salvatore „Totó” Riina⁸⁶ a 80-as évek elejétől fogva volt a Főnökök Főnöke, egészen 1993-as letartóztatásáig. Őt követte Bernardo Provenzano⁸⁷, akit 23 évi bujkálás után 2006-ban fogtak el. Provenzano utódja Salvatore Lo Piccolo⁸⁸ volt, de nem sokáig: 2007 novemberében került rács mögé.

A középkori maffiózók nem csupán bűncselekmények elkövetésére szerveződtek, hanem a szigetlakók érdekeinek védelmére is, a Szicíliában egymást váltó külső hódítókkal szemben. Az 1848-as és 1860-as forradalmak idején Szicíliában kaotikus közállapotok uralkodtak, teljesen felbomlott a közrend. A maffiózók, azon kívül, hogy fegyveresen is támogatták a forradalmárokat, egyes településeken, földbirtokokon maguk kezdtek rendcsinálásba, a közbiztonság helyreállításába. Olaszország egyesítése után azonban továbbra sem bíztak a „kívről, Rómából küldött” végrehajtó hatalomban. Megkezdték a párhuzamos

⁸⁵ Diego Gambetta: *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*. London: Harvard University Press. (1993)

⁸⁶ http://it.wikipedia.org/wiki/Salvatore_Riina

⁸⁷ http://it.wikipedia.org/wiki/Bernardo_Provenzano

⁸⁸ http://it.wikipedia.org/wiki/Salvatore_Lo_Piccolo

struktúrák kiépítését, az emberekben azt az évszázadok óta meglévő és máig nem szűnő előítéletet erősítették, hogy a közhivatalnokok korruptak, akik nem a közösség érdekében fejtik ki tevékenységüket. A központi hatalom nem képes és nem is akarja megoldani az emberek szociális, gazdasági, társadalmi gondjait, azonban itt van helyette a Maffia, amely „munkát” ad az embereknek, képes hatékony érdekvédelemre, s adott esetben akár szociálisan is gondoskodik a szervezethez tartozó emberekről, azok családtagjairól, ha bajba kerülnek. Eme gazdasági célok mellett teljesen eltörlődik az a mellékes körülmény, hogy bevételeik nagy részét bűncselekmények elkövetéséből szerzik.

Az illegálisan működő Maffia a kezdetektől fogva próbál pozíciókat szerezni a legális gazdaságban, s minél jobban összefonódni azzal, hogy minél áttekinthetlenebbek legyenek a viszonyok. A legális üzleti tevékenység szolgál az illegális tevékenységek leplezésére, az abból szerzett jövedelmek tisztára mosására. A Cosa Nostra tevékenységi köre folyamatosan változik, rugalmasan alkalmazkodik a „piac igényeihez”. Ez leginkább azt jelenti, hogy mindig törekednek a legnagyobb profittal kecsegtető piacok és tevékenységek feletti uralom megszerzésére.

A kezdetektől a Maffia tevékenységi körébe tartoztak a vagyon elleni bűncselekmények, zsarolás, védelmi pénzek szedése. Fontos bevételi forrást jelentenek a tiltott szerencsejátékok, prostitúció. A Maffia mindig is ellenőrzése alatt tartotta az illegális kereskedelmet és csempészetet, amelynek legfontosabb cikkei a fegyver, kábítószer, cigaretta, műkincs, s napjainkban egyre inkább ide tartozik az embercsempészet és szervkereskedelem is. Komoly bevételekhez jut a Maffia pénz, műtárgyak s más eredetvédelem, általános fogyasztási cikkek hamisításából.

Mint az előző fejezetben említettem a Camorra horizontális felépítésével ellentétben, a Cosa Nostra piramisszerűen, szigorú alá- fölérendeltségi viszonyok mentén épül fel, mint egy katonai szervezet. A hierarchia legalján helyezkednek a *közemberek* vagy *katonák*, az *Uomini D’Onore*. Őket további három alkategóriára lehet felosztani növekvő sorrendben: *Giovane D’Onore*, *Picciotto* és *Sgarrista* vagy *Soldato*. A katonák fölött áll a *kapitány*, *Capodecina* vagy *Caporegime*. Következő lépcsőfok a *kisfőnök*, a *Sotto Capo*. Felette helyezkedik el a *Consigliere*, vagyis *tanácsadó*. A klán élén áll a *főnök*, a *Capofamiglia*, s létezik még egy olyan kategória, mint a *főnökök főnöke*, a *Capo di Tutti Capi*. A leghíresebb szicíliai klánok a következők: *Lucchese*, *Gambino*, *Bonanno*, *Genovese* és *Colombo*.⁸⁹

A Maffia hatalmát idáig egyetlen alkalommal sikerült megrendíteni, még pedig az olaszországi fasizmus idején. A különleges hatalommal felruházott *Cesare Mori*⁹⁰ prefektus több száz maffiózót börtönözött be, illetve kényszerített arra, hogy elhagyja az országot, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok irá-

⁸⁹ Letizia Paoli: *Mafia Brotherhoods: Organized Crime. Italian Style*, New York: Oxford University Press (2003)

⁹⁰ http://it.wikipedia.org/wiki/Cesare_Mori

nyába. Mussolini sikeresen lépett fel a Camorra ellen is, bár az nem fedte teljesen a valóságot, amikor a fasiszta propaganda bejelentette a szervezett bűnözői csoportok feletti győzelmet.

A fasizmus bukása és a második világháború után a Maffia új erőre kapott. Ebben nem elhanyagolható szerepet játszott az amerikai *Office of Strategic Services*, a CIA jogelődje, amely Olaszország felszabadításakor jelentős mértékben támaszkodott az Amerikába emigrált szicíliai maffiózók helyismeretére és kapcsolatrendszerére. Később az amerikai felszabadítók azért hunytak szemet a maffiózók illegális tevékenysége felett, mert keményvonalas antikommunisták voltak és hatékony ellenpontot képviseltek az ellenállási és partizánmozgalomban rendkívüli népszerűsége szert tett olasz kommunistákkal és szocialistákkal szemben.

A Cosa Nostra köszöni szépen, napjainkban is jól van, még annak ellenére is, hogy a '90-es évek végén kénytelen volt átengedni a calabriai 'Ndranghetának az illegális kábítószerpiac nagyobb részét. Egyes források szerint a Maffia éves bevétele több mint 120 milliárd dollár⁹¹. A Cosa Nostra legbefolyásosabb

vezetői a sziget nyugati felén, Palermo és bármi-lyen furcsa, a jóval kisebb, álmos kisvárosnak tűnő Corleone környékén születtek, éltek s – életük jelentős részében – bujkáltak a hatóságok elől. A Corleone név az átlagember számára elsősorban a Keresztapa című filmtrilógiából ismert, amely maradandó él-

ményt nyújtott számomra is. A film azonban fikció-óra épült, s túlságosan is rózsaszínű képet fest a Maffiáról, maffiózókról. A Maffia igaz történetét nem ebből a filmből lehet megismerni, az igazi maffiózók nem rokonszenves *Al Pacinók* és *Robert de Nirók*.

(Corleone.)*

Megadatott, hogy többször is járhattam Szicíliában, s utazásaim során eljutottam Palermóba és Corleonéba is. Corleonéban látogatást tettem a *CIDMA* (*Centro Internazionale di Documentazione sulle Mafie e del Movimento Antimafia*), a Nemzetközi Maffia és Maffiaellenes Dokumentációs Központba is. A Cosa Nostra története, s azon belül annak vizsgálata, hogyan „termelhette ki” a manapság mindössze 13 ezer lelket számláló Corleone a bűnszervezet legfontosabb vezetőit, külön tanulmányt érdemelne. Jelen cikkem témája azonban elsősorban a nápolyi Camorra története.

⁹¹ <http://it.wikipedia.org/wiki/Mafia>

* * Corleone városáról a fotókat a szerző 2009-ben készítette

'Ndrangheta

A Calabriában tevékenykedő 'Ndrangheta tagjai nevüket a régióban két és fél évezreddel korábban letelepedett görög őstől vették. Az *andragathia* szó a helyiek által beszélt ősi görög dialektusban, a *griko* nyelvben hősiességet, virtust jelent. A XVII. században már létezett egy titkos társaság Calabriában, de hogy ezt mennyire lehet a 'Ndrangheta „jogelődjének” tekinteni, kérdéses. A Maffiához hasonlóan a 'Ndrangheta kifejezés nem sokkal Olaszország egyesítése után, 1861-ben jelent meg először a köznyelvben.⁹²

Az olasz egység eszméje nem vált azonnal népszerűvé mindenki számára Calabriában. A régió gazdasága elmaradott volt, a földműveseket kizsákmányolták a gyakran nem is a régióban, hanem északon élő gazdag földművesek. A meglevő gazdasági, társadalmi viszonyok mondhatni, magától értetődően „kényszerítették” arra a 'Ndranghetát, hogy zsarolásból, a gazdagok megsarcolásából és fosztogatásából tegyen szert jövedelemre.

A Cosa Nostrához hasonlóan a 'Ndrangheta is mintegy száz klán, vagy ahogy a helyiek mondják *cosche* laza szövetsége. Egy-egy *cosche* viszonylagos szuverenitást élvez a saját területén, amely általában egy-egy falut vagy várost foglal magába. Nagyon lényeges különbség a Cosa Nostrához képest, hogy a 'Ndranghetában az új tagokat vérrokonsági alapon választják be, ami egészen különleges kohéziót eredményez, s rendkívül megnehezíti a nyomozhatóságok dolgát. A 'ndranghetisták gyermekei követik apjuk példáját, hogy a hierarchia grádicsait végigjárva *giovani d'onore*-ből *uomini d'onore*-vé váljanak. Nem véletlenül, még a Cosa Nostrához vagy a Camorrához képest is a 'Ndranghetában csak elvétve akad *pentito*, vagyis a hallgatás ősi törvényét, az *omertá*-t megszegő, s a hatóságokkal együttműködő személy.⁹³

Míg a Cosa Nostrához tartozó klánok az '50-es években szorosabb szövetségbe tömörültek, addig a calabriai klánok sokkal tovább megőrizték viszonylagos autonómiájukat. 1975-ig a 'Ndrangheta kizárólag Calabriában tevékenykedett, fő bevételi forrása a zsarolás, védelmi pénzek szedése volt. Ekkor véres harcra került sor egyes rivális klánok között, amely 300 halálos áldozatot követelt. A győztes klánok kiterjesztették tevékenységüket a régió kívülrre is. Emberrablásokból, váltságdíjak szedéséből növelték bevételeiket. 1985-91 között zajlott a „második 'Ndrangheta háború”, amelyben a felek egyik oldalán a *Condello-Imerti*⁹⁴ klánok, míg a másik oldalon *De Stefano-Tegano*⁹⁵ klánok körül tömörültek. A hat éven át tartó belviszályban 600 személy halt meg. Hosszas tárgyalások után 1991-ben sikerült lezárni a konfliktust és sor került végre a szer-

⁹² Letizia Paoli: *Mafia Brotherhoods: Organized Crime. Italian Style*, New York: Oxford University Press (2003)

⁹³ Giovanni Cariatì: *Fratelli di mafia. Cosa Nostra e 'ndrangheta*, Bologna, edizione Il Mulino (2000)

⁹⁴ http://it.wikipedia.org/wiki/Pasquale_Condello; http://it.wikipedia.org/wiki/Antonio_Imerti

⁹⁵ http://it.wikipedia.org/wiki/De_Stefano; http://it.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Tegano

vezet centralizációjára. A központosítás egyértelműen fokozta a 'Ndrangheta hatékonyságát és eredményességét.

2005. október 16-án a 'Ndrangheta meggyilkolta Francesco Fortugno⁹⁶, népszerű balközép politikus, a regionális parlament elnökhelyettesét. A gyilkosságot összehangolt rendőri akció követte a calábriai bűnözők ellen, társadalmi szervezetek pedig tüntetéseket szerveztek „Ammazzateci tutti!”, azaz „Öljetek meg mindannyiunkat!” jelszóval⁹⁷.

A '90-es évek elejétől a szervezet folyamatosan növelte részesedését a nemzetközi illegális kábítószer kereskedelemben. Elsősorban kokaint importálnak Kolumbiából. Az olasz szervezett bűnözés elleni nyomozóhatóság, a *Direzione Investigativa Antimafia* (DIA)⁹⁸ szerint az Európába irányuló kokainszállítmányok 80 %-a calábriai *Gioia Tauro* kikötőn keresztül érkezik a földrészre, amely a 'Ndrangheta ellenőrzése alatt áll. A kábítószer kereskedeleméből származó hatalmas bevételeket a szervezet az ingatlanpiacba és más legális üzleti tevékenységekbe fekteti. A DIA sommás megállapítása szerint „a 'Ndrangheta mára a világ egyik legerősebb szervezett bűnözői csoportjává vált”. 2007-ben az éves bevételét 35-40 milliárd euróra becsülték, ami Olaszország éves GDP-jének kb. 3,5 %-át tette ki. Becslések szerint a mintegy száz calábriai klán kb. 4-5000 aktív tagot tömörít magába. Figyelembe véve azonban, hogy a 'Ndrangheta Északolaszországra is kiterjesztette befolyását, sőt megjelent több külföldi országban is, az összlétszámát mintegy 10 ezer főre becsülik világszerte.⁹⁹

Az utóbbi években az olasz bűnügyi szervek több sikeres, nagyszabású akciót hajtottak végre a 'Ndrangheta ellen. 2005 őszén, a hatóságok több tucat embert tartóztattak le *Locri* környékén, 2006 márciusában egy speciális, kokain csempészésére kialakított tengeralattjárót foglaltak le Kolumbiában. 2007 májusában 20 'ndranghetistát tartóztattak le Milánóban, 2007. augusztus 30-án pedig több száz rendőr több mint 30 bűnözőt vett őrizetbe egy *Santa Luca* környéki összehangolt akció keretében.

Sacra Corona Unita és más egyéb csoportok

Campániához, Calábriához és Szicíliához hasonlóan a két másik dél-olaszországi tartományban, Pugliában és Basilicátában is történelmi hagyományai vannak a maffiaszerű, szervezett bűnözői csoportoknak. Ugyanakkor a gyakran *Negyedik Maffiának* vagy *Pugliai Camorrának* is hívott *Sacra Corona Unita* (SCU, magyarul Egyesült Szent Korona) viszonylag új szerveződésnek tekinthe-

⁹⁶ http://it.wikipedia.org/wiki/Francesco_Fortugno

⁹⁷ Hivatalos weboldal: <http://www.ammazzatecittutti.org>

⁹⁸ Hivatalos weboldal: http://www.interno.it/dip_ps/dia

⁹⁹ Enzo Cicone: 'Ndrangheta. Cosenza, Rubbettino Editore (2008)

tő. Ráadásul ez a rövid múlt is igen radikális és drámai változásokkal volt tarkított.

Az SCU-t még a 70-es évek végén *Raffaele Cutolo*¹⁰⁰ (sz. 1941), az egyik nagyhatalmú nápolyi klán főnöke hozta létre *Nuova Grande Camorra Pugliese* néven, amikor ki akarta terjeszteni a működési területét Puglia tartományra is. Néhány év múlva, Cutolo hatalmának meggyengülése után azonban a szervezet önállósította magát *Giuseppe Rogoli* vezetése alatt, s felvette a *Sacra Corona Unita* nevet. Rogoli vezetése alatt az SCU ötvözte a pugliai érdekeket a Maffia és a Camorra módszereivel, hagyományaival. Eleinte a Puglia hagyományos termékeit, bort és olívaolajat termelő, forgalmazó iparágakban szerzett érdekeltségeket, majd fokozatosan építette ki pozícióit a termékhamisításban, illegális cigaretta-, fegyver-, ember- és kábítószer kereskedelemben. Jó kapcsolatokat épített ki más nemzetközi szervezett bűnözői csoportokkal elsősorban Albániából, Montenegróból, Oroszországból és Kolumbiából.

Az SCU eredetileg és főleg a nagyobb tartományi központok, *Lecce*, *Brindisi* és *Bari* környékén volt aktív. Nagyjából 50 klán alkotja, aktív tagjainak létszáma kb. 2000 főre tehető. Az SCU három különálló szintből épül fel hierarchikusan. A tagok úgy léphetnek letről felfele, a magasabb szintű csoportokba, hogy különböző próbatételeken kell megfelelniük. A legalsó szint a *Società Minore*, amely utcai bűnözéssel foglalkozik. Ezen belül az új tagok először *picciotto*-k a próbaidőszakban, később lehetnek *manovalanza*-k, vagyis munkások. Középső szint a *Società Maggiore*, amelyen belül szintén két lépcsőfok van. Állítólag az lehet *Lo Sgarro*, aki megölt legalább három embert az SCU érdekében. Következő pozíció a *La Santa*. A szervezet legfelső, szigorúan konspirált szintje a *Società Segreta*, ahol az egész szervezetet érintő kulcsfontosságú döntések születnek.¹⁰¹

Az SCU rövid története alatt több belső válságon ment keresztül, s időközben újabb tartományi rivális csoportok tűntek fel, elsősorban *Lecce* környékén. Az egyik legbefolyásosabb ezek közül a *Remo Lecce Libera*, de megemlíthető még a *Nuova Famiglia Salentina* és *Rosa dei Venti* is.

A *Sacra Corona Unita*, mint Negyedik Maffia mintájára, a legutóbbi időben egyes olasz sajtótermékekben felbukkant az *Ötödik Maffia* kifejezés, a mely nem más, mint a *Lucani* vagy *Basilisch*¹⁰² nevű csoportosulás Basilicata tartományban. A Basilischi calábriai gyökerekkel rendelkeznek, s egyfajta evolúciós folyamat eredményeként önállósította magát, miután a 'Ndrangheta áldását adta az elképzelésre. Méretében és jelentőségben természetesen egyelőre nem hasonlítható a másik négy nagy dél-olaszországi szervezett bűnözői csoporthoz.

Legvégül még érdemes megemlíteni a *Stidda*¹⁰³ (magyarul Csillag) nevű csoportot, amely a szicíliai Agrigento és Caltanissetta környékén jött létre a

¹⁰⁰ http://it.wikipedia.org/wiki/Raffaele_Cutolo

¹⁰¹ Monica Massari: *Sacra Corona Unita: Potere e Mistero*. Ed. Laterza (1998)

¹⁰² <http://it.wikipedia.org/wiki/Basilischi>

¹⁰³ <http://it.wikipedia.org/wiki/Stidda>

nyolcvanas években. Tagjai a Cosa Nostrából önállósították magukat, s már hallattak magukról Észak-Olaszországban, Milánó és Torino környékén is. Tagjai, a *stiddaro*-k a Cosa Nostrához hasonló rituálékat és szabályokat követnek, jellegzetességük, hogy többnyire a jobb kézfejükön, a hüvelyk- és mutatóujjuk közé egy-egy ötágú csillagot tetováltatnak. Lényeges különbség azonban Cosa Nostrához képest, hogy a Stidda nem az *Omerta* ősi szabályai szerint tevékenykedik, igazából csak a bűnözésben és a minél nagyobb profit elérésében érdekelt.

A Camorra eredete, története a XX. századig

A Camorra szó eredetének tárgyalásakor már említettem, hogy egyes etimológusok szerint az a spanyol *garduna* vagy *gamurra* szóból keletkezett valamikor a XV-XVI. században. Akár elfogadjuk ezt az elméletet, akár nem, az viszont bizonyosnak látszik, hogy maga a Camorra valamikor a XVI. században jött létre, amikor Nápolyt a spanyol alkirályok igazgatták. Más, fentebb tárgyalt dél-olaszországi szervezett alvilági csoportoktól eltérően, a Camorra nem az elhagyatott, szegény vidéki falvakban fejlődött ki, hanem éppen ellenkezőleg, a gazdag nagyváros, Nápoly legsűrűbben lakott kerületeiben. Ez elég lényeges különbségnek tekinthető. A Camorra nem a mezőgazdaságból élő szegény vidéki lakosság érdekeinek védelmére szerveződött a kizsákmányoló földesurak ellen. A Camorra kezdetektől hasznot húzott a város pezsgő gazdasági életéből, kereskedelmi forgalmából. Szintén ellenőrzése alá vonta a prostitúciót és a tiltott szerencsejátékok üzését.

Hivatalos iratokban először 1735-ben bukkan fel a Camorra szó, amikor egyidejűleg nyolc szerencsejáték klub megnyitását engedélyezték Nápolyban. Nem véletlen, hogy a szervezet neve először ilyen összefüggésben bukkan fel.

Az 1799-1815 közötti kaotikus években izmosodik meg igazán a Camorra, s válik először politikát is befolyásoló tényezővé. A francia forradalmat követően kikiáltották a Nápolyi Köztársaságot, amelyet követett Napoleon sógorának, Murat marsallnak rövidéletű királysága. A francia császár bukását követően jött a Bourbon restauráció, s 1816-ban I. Ferdinánd hivatalosan egyesítette (az addig csak nevében egységes) Szicíliai Királyságot és Nápolyi Királyságot. A Két Szicília Királyságában bevezetett erőszakos abszolutizmus következtében egyre mélyült az elégedetlenség és több kisebb-nagyobb felkelés tört ki a királyság mindkét szegletében. Nápolyban a polgárok nem bíztak az idegen, központi hatalomban, s mind többen vártak és „kaptak” segítséget, védelmet a Camorrától. 1820-ban több rendőrségi jelentés is úgy jellemzi a Camorrát mint a helyi alvilág stabil, fegyelmezett szervezeti struktúráját.

A Camorra soraiba való belépéshez át kellett esni a *zumpata*-nak nevezett rítuson, amit egyfajta rusztikus párbajként lehetne jellemezni. Ez talán azzal magyarázható, hogy a camorristákban mindig is megvolt a hajlam különböző nemesi viselkedésminták utánzására. A camorristák természetesen kard helyett elsősorban kést használtak a saját „értékeik” bizonyítására. Ugyanakkor a *zumpata*

folyamatában a kés, mint végső eszköz használatát kötelezően megelőzték bizonyos lépcsőfokok, úgy mint a nézeteltérés tárgyának tisztázása, a kölcsönös érvek felsorolása, kísérlet a vita lezárására, bankett, s csak aztán következett a tulajdonképpeni párbaj. Kés használata esetén ennek helyszíne lehetett bármilyen nyilvános, nagy tömeg által látogatott helyszín, pisztolyt viszont „csak” elhagyatott, néptelen környéken használtak.¹⁰⁴ Sok-sok évvel később, a XX. század második felében (az előző fejezetben említett és jelenleg rács mögött ülő) Raffaele Cutolo, a Camorra „átszervezése” során próbálta feltámasztani ezt az ősi rituálét, ahogyan *Tommaso Buscetta*¹⁰⁵ (1928-2000) is tette Szicíliában a Cosa Nostránál.

A Camorra „evolúciója” felgyorsult a XIX. század közepén, ami minőségi változást hozott. A camorristák már nem egyszerű utcai bűnözők voltak, akik csupán lopásból, védelmi pénzek szedéséből tartották fenn magukat. Az egyes negyedeket, befolyási övezeteket uraló klánokon belül kialakult egyfajta hierarchikus szervezeti struktúra. A következő minőségi ugrás az 1848-as forradalom eltiprása után következett be. A liberális ellenzéki értelmiség felismerte, hogy az egyszerűbb, alsóbb néprétegek támogatása nélkül nincs esélyük megdönteni az elnyomó király hatalmát. Politikai céljaik elérése érdekében a Camorrához (is) fordultak és pénzügyileg is támogatták azt, mint olyan szervezetet, amely befolyással és de facto hatalommal is rendelkezett a város szegényei körében.

A központi királyi hatalom ellenzékének pénzügyi támogatása mellett, azért a Camorra fő bevételi forrásai ebben az időben – egy egykorú feljegyzés szerint – a következők voltak:

- *Barattolo*, azaz szó szerinti jelentésében (fedeles) doboz, ami a szerencsejáték biznisz bevételének kb. 20 %-át tette ki;
- *Sbruffo*, ami részesedést jelentett minden egyéb tevékenységből (kereskedelem, szállítás, etc.);
- A prostitúcióra „kivetett” különleges adó;
  - *Il gioco piccolo*, ami a lottójátéknak egy válfaja volt.¹⁰⁶

A Camorra befolyását, hatalmát, de nem kevésbé rugalmasságát és „életrevalóságát” bizonyítja, hogy egy idő után nemcsak a politikai ellenzékkel ápolt jó viszonyt, de a központi hatalommal is együttműködött a társadalmi rend és béke „fenntartásában”. A Camorra egyik legális „fedőszervezetévé” nőtte ki magát a még 1820-ban titkos társaságként alapított *La Bella Società Riformata* nevű szervezet. Ekkoriban alakult ki a Camorra legfelsőbb vezetőinek összefonódása a politikai elittel. A Camorra a mai napig politikai befolyásolással igyekszik fenntartani, erősíteni „társadalmi presztízsét”. A családi klánok váltak közvetítő partnerekké az egyszerű nép és a társadalomtól elrugaszkodott helyi politikusok, köztisztviselők között. A status quo fenntartásáért cserébe a családfők

¹⁰⁴ Eugenio De Cosa: *Camorra e mala vita a Napoli agli inizi del Novecento*. A. Polla, (I Circensi) (1989)

¹⁰⁵ http://it.wikipedia.org/wiki/Tommaso_Buscetta

¹⁰⁶ Eugenio De Cosa: *Camorra e mala vita a Napoli agli inizi del Novecento*. A. Polla, (I Circensi) (1989)

felhasználták és felhasználják politikai befolyásukat az „ügyfeleik” védelme érdekében a hatóságokkal szemben. A nyers erőszak alkalmazása, gazdasági és politikai befolyás valamint a szociális érzékenység és támogatás furcsa keveréke és együttes alkalmazása tette a Camorra vezetőit megkerülhetetlen tényezővé a nápolyi társadalmi életben.

Egy XIX. századi camorrista

*A La Bella Società Riformata
néhány tagja 1906-ból*

A cikkem elején már beszéltem róla, hogy a Camorra sohasem volt koherens egész, sohasem volt egy központosított szervezet. Ekkoriban, a XIX. század második felében alakultak ki, s rögzültek gyakorlatilag a mai napig a legbefolyásosabb klánok közötti érdekeltségi viszonyok és befolyási övezetek. A különböző, egymástól független családok önállóan szervezik és felügyelik a gazdasági tevékenységet a saját területükön. A klánok között megvan a kényes hatalmi egyensúly fenntartáshoz szükséges minimális koordináció. Néha persze megpróbálnak mégis egymás rovására terjeszkedni, ilyenkor kialakulhatnak alkalmi, laza szövetségek is egyes klánok között. A súrlódások, kölcsönös érdeksérelmek időnként eszkalálódhatnak, sőt akár erőszakos, véres belháborúig is fajulhatnak. Ezek akár több tucat halálos áldozattal is járhatnak, de fontos megjegyezni, hogy az ilyen konfliktusok a legritkábban szedik áldozataikat a kívülállók közül. Ez senkinek nem állna érdekében. Mint ahogy a hosszan elnyúló fegyveres harc sem, így előbb-utóbb bekövetkezik a kiegyezés, majd a konszolidáció az egymással szembe került felek között.

Visszakanyarodva a Camorra XIX. századi történelméhez, *Giuseppe Garibaldi* 1860-as szicíliai partraszállását követően a klánok megértették a változó idők szavát és mondhatni, az olasz újraegyesítési folyamata élére álltak Campániában. Garibaldi május 11-én szállt partra Marsalánál, majd seregével – benne a *Türr István* vezette, számottevő *Magyar Légióval* – gyorsan és győzelmesen nyomult előre. Augusztus 19-én átkelt Calábriába, s szeptember 7-én pedig már bevonult Nápolyba. Mi magyarok büszkék lehetünk rá, hogy Garibaldi a felsza-

badított város első kormányzójává Türr Istvánt nevezte ki. A Camorra története szempontjából kevésbé releváns, de Türr Istvánt a mai napig nagy becsben tartják a nápolyiak, emlékét dombormű és márványtábla őrzi a főtéren, a Piazza Plebiscito közvetlen közelében. Kormányzóként fontos szerepe volt Türr Istvánnak abban, hogy a 1860. október 21-én megtartott nagygyűlésen a nápolyi nép szinte egyhangúlag szavazott az új Olasz Királysághoz való csatlakozásra.¹⁰⁷

Az újraegyesített Olaszország első belügyminisztere, *Liborio Romano*¹⁰⁸ látványosan elismerte a Camorra szerepét a sorsfordító politikai változásokban: a szervezet vezetőit bízta meg a közrend fenntartásával, a Bourbonok restaurációs kísérleteinek megakadályozásával. A Camorra köszönte szépen és élt a felkínált lehetőséggel. A belügyminiszteri székben Romanót váltó *Silvio Spaventa*¹⁰⁹ azonban hamarosan szakít a Camorrával, s komoly erőfeszítéseket tesz a rend és törvényesség helyreállítására. Dolgát azonban nehezítette, hogy a sebtében elfogadott alkotmány, a *Statuto Albertino* elrendelte az általános hadkötelezettséget. A behívó alól sok fiatal úgy bújt ki, hogy *brigante*-nak, azaz útonállónak, „brigantinak” állt. A zavaros, polgárháborús időkben alaposan felduzzadt az útonálló rablók száma, s ez fontos utánpótlás bázist biztosított a Camorrának is.

A Camorra története a XX. században

Csak a XX. század kezdetére erősödött meg annyira a fiatal olasz állam, hogy képes volt nyíltan és végérvényesen szakítani a fentebb már említett La Bella Società Riformata nevű szervezet mindent behálózó helyi hatalmával. Korábban a nápolyi elit és egyes országos politikusok is szoros kapcsolatokat ápoltak a Camorra „fedőszervével”. 1911-ben egy *Gennaro Abbatemaggio* nevű pentito segítségével a szervezet több vezetőjét is sikerült bíróság elé állíttatni, majd 1915. május 25-én hivatalosan is bejelentették a La Bella Società Riformata megszűnését.

1922-ben hatalomra kerül Mussolini, majd szinte azonnal nyílt harcot hirdet a szicíliai Maffia ellen. Amint fentebb, a Cosa Nostráról szóló fejezetben említettem, Mussolini volt az egyetlen országvezető, akinek sikerült megroppantania a Maffia hatalmát, még ha teljesen nem is sikerült legyőznie. Ugyanakkor a Maffiával ellentétben, Mussolini alábecsülte a Camorra hatalmát Nápolyban. Úgy ítélte meg, hogy az olasz fasizmus diktatórikus keretei között a camorristák nem jelenthetnek többé veszélyt a többségi társadalomra. A valóságban azonban a Camorra korántsem szűnt meg, csupán elővette már többször bizonyított túlélő képességét, vagyis kiváló alkalmazkodó képességét a megváltozott viszonyokhoz. A Camorra minden addiginál jobban „alámerült”, meghúzta magát s várt a jobb idők eljövetelére. Ami 1944-ben, a felszabadulással el is jött.

¹⁰⁷ Dániel Anna: Így élt Türr István. (1985, Budapest, Móra Kiadó)

¹⁰⁸ http://it.wikipedia.org/wiki/Liborio_Romano

¹⁰⁹ http://it.wikipedia.org/wiki/Silvio_Spaventa

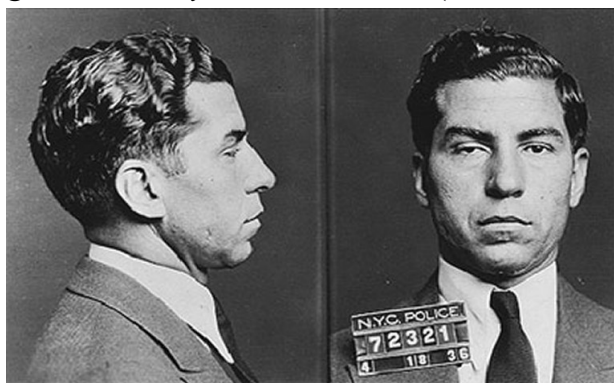
A felszabadító amerikaiak ugyan nem nyújtottak olyan közvetlen segítséget a Camorra feltámasztásához, mint Szicíliában a Cosa Nostrának, a velük érkező szabadabb, liberálisabb új világ azonban kiváló feltételeket teremtett a Camorra újbóli megerősödéséhez. A tovatűnt központi államhatalom, lerombolt infrastruktúra és áruhiány jellemezte szép új világban a Camorra tüstént megszervezte és ellenőrzése alá vonta a csempészetet és feketepiacot. A háború utáni hőskorszaknak egyik legemblematisabb figurája volt a mindössze 29 évet élt

Pascalone 'e Nola (jobbra) egyik társával, Antonio Espositoval

*Pasquale Simonetti*¹¹⁰, becenevén *Pascalone 'e Nola*, aki megszervezte a helyi agrártermelők piacra juttatását és „érdekvédelmét”. De elsőik között fedezte fel a cigarettacsempészetben rejlő lehetőségeket is, s ezzel rögtön nyitott a nagyvilág felé is, kiépítette a Camorra első nemzetközi kapcsolatait, elsősorban a Marseille-i szervezett alvilág felé. 1955-ben gyilkosság áldoztául esett, riválisai végeztek vele.¹¹¹ Életéről mozifilm is készült 1958-ban *La Sfida*¹¹², magyarul *A kihívás* címmel.

Pascalone legendájához az is hozzájárult, hogy szembe mert szállni a legendás *Lucky Lucianoval*¹¹³ (született *Salvatore Lucania*, 1897-1962), aki életének utolsó éveit Nápolyban élte le és ott is halt meg (szívroham végzett vele a nápolyi repülőtéren). A szicíliai születésű Luciano 1907-ben gyerekként vándorolt ki az Egyesült Államokba, ahol egészen kivételes bűnözői karriert futott be. Az utókor nemes egyszerűséggel őt tartja a „modern szervezett bűnözés atyjának”, s mindet kétséget kizáróan minden idők legbefolyásosabb maffiafőnökének. A *Time* magazin beválasztotta Lucianót a

A himlőhelyes arcú Lucky Luciano a new yorki rendőrség nyilvántartásában

XX. század husz legbefolyásosabb személyisége közé! Életének nagyobb része nem kötődött a Camorrához, ezért csak azt a szakaszt emeljük ki „pályafutásából”, amellyel „hozzájárult” a nápolyi szervezett alvilág „globalizációjához”, bekapcsolásához a nemzetközi alvilágba.

¹¹⁰ Simonettinek szentelt weboldal: <http://www.tinosimonetti.it/Pascalone.htm>

¹¹¹ Time cikk: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,864582-1,00.html>

¹¹² IMDB weboldal: <http://www.imdb.com/title/tt0051530/>

¹¹³ <http://www.luckyliciano.net>

A Camorra modernkori történetének talán legnagyobb, de mindenképpen legkarizmatikusabb alakja a korábban már többször említett Raffaele Cutolo, legelterjedtebb becenevén a *Professore* volt (további börtönben kapott becenevei *Vangelo*, *Principe* és *Monaco*). Cutolo megpróbálta a Camorrát a Cosa Nostra mintájára egységes, hierarchikus szervezetté átalakítani. S valóban, sem előtte, sem utána nem tömörült Nápolyban annyi klán tartósan egységes szervezetbe, mint Cutolo irányítása alatt. Nevet is adott az új szervezetnek: *Nuova Camorra Organizzata*¹¹⁴ (NCO). Ezzel párhuzamosan megpróbálta kiterjeszteni a Camorra befolyását Campania határain túl is. Amint fentebb erről már írtam, Cutolo hozta létre Pugliában a Sacra Corona Unita elődjét *Nuova Grande Camorra Pugliese* néven. Mindez önmagában is kivételes teljesítménynek számít, amit egészen egyedülállóvá tesz még egy körülmény. Cutolo szegény földműves családból származott, nem voltak camorrista felmenői. 1963-ban 22 évesen viszonylag kevésbé ismert utcai bűnözőként életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték gyilkosságért. Azóta, leszámítva egy 18 hónapos periódust, amikor szökésben volt, Olaszország legszigorúbban őrzött börtöneiben és pszichiátriai fegyintézetekben él mind a mai napig! Fiatal, „tejfelesszájú” bűnözőként rácsok mögé kerülve, fokozatosan szerzett egyre nagyobb tekintélyt, s szó szerint a börtönfalak közül építette fel birodalmát! A börtönből irányította az NCO tevékenységét, s elsőként ismerve fel a kábítószer (elsősorban kokain) piacban rejlő lehetőségeket, hatalmas extraprofitra tett szert. Cutolo úgy érezte küldetése van, s az általa írt, 253 oldalas *NCO Bibliában* fejtette ki sajátos filozófiai nézeteit. Több sokat idézett mondása is van, az egyik így hangzik: „A Camorra királya vagyok. A gazdagoktól elveszek, a szegényeknek odaadok”.¹¹⁵

A '70-es években Cutolo megpróbálta az összes hezitáló, kívül- vagy nyíltan szembenálló nápolyi klánt az NCO alá gyűrti. Ez a törekvés szükségképpen odavezetett, hogy az ellenfelei is egységbe tömörültek *Nuova Famiglia*¹¹⁶, azaz *Új Család* név alatt. Az egyesült klánok leghíresebb vezetői *Michele Zaza*¹¹⁷ (Portici), *Pasquale Galasso*¹¹⁸ (Poggiomarino), *Mario Fabbrocino*¹¹⁹ (Vezúv környéke), *Antonio Bardellino*¹²⁰ (Casal di Principe) s mindenekelőtt *Carmine Alfieri*¹²¹ (Saviano) valamint *Lorenzo Nuvoletta*¹²² (Marano) voltak. 1980-83 között kitört a Camorra történetek egyik legvéresebb belső háborúja a két oldal között, amely több száz halálos áldozatot követelt, s a

¹¹⁴ http://it.wikipedia.org/wiki/Nuova_Camorra_Organizzata

¹¹⁵ Nicola Gratteri – Antonio Nicaso: *Fratelli di Sangue*. Cosenza, Luigi Pellegrini Ediotre (2006)

¹¹⁶ http://it.wikipedia.org/wiki/Nuova_Famiglia

¹¹⁷ http://it.wikipedia.org/wiki/Michele_Zaza

¹¹⁸ http://it.wikipedia.org/wiki/Pasquale_Galasso

¹¹⁹ http://it.wikipedia.org/wiki/Clan_Fabbrocino

¹²⁰ http://it.wikipedia.org/wiki/Antonio_Bardellino

¹²¹ http://it.wikipedia.org/wiki/Carmine_Alfieri

¹²² http://it.wikipedia.org/wiki/Clan_Nuvoletta

végén Cutolo vereségével végződött. Ráadásul 1983 nyarán a rendőrség mintegy 1000 NCO tagot tartóztatott le. Ez végérvényesen megrendítette Cutolo hatalmát, aki soha többé nem volt képes visszanyerni régi erejét.

Cutolo életéről több könyv és egy mozifilm is készült *Il Camorrista* címmel a nemzetközi hírű *Giuseppe Tornatore* rendezésében. Magyarországon a filmet *A hírhedt nápolyi* címmel mutatták be.¹²³ 1993 óta Cutolót Nápolytól messze, Asinara szigetén, Olaszország legszigorúbban őrzött börtönében tartják fogva.

Cutolo és az NCO veresége után a Nuova Famiglia tömörülés feloszlott, amit addig is csak a közös ellenség tartott össze. Ezt követően a legerősebb családfő Carmine Alfieri (sz. 1943) lett, aki apja halála után 7 évesen lett a Camorra tagja. Apja halálát 1956-

ban, mindössze 13 évesen torolta meg, amikor saját kezével végzett apja gyilkosával. Hely hiányában nem részletezem az egész életútját, csak azt az időszakot, amikor Cutolo legyőzése után ő lett az elsőszámú camorrista. A Nuova Famiglia felbomlása után először is korábbi szövetségeseivel, potenciális kihívóival számolt le. A rendőrség becslése szerint, 1983-1992 között Alfieri emberei legalább 500 gyilkosságot követtek el. A legnagyobb médiavisszhangot 1983 augusztusában a

Nuvoletta klánnal való véres leszámolás kapta, amikor *Torre Anunziatában* egyszerre 8 embert végeztek ki és 24-et sebesítettek meg.

Alfieri tett egy halovány kísérletet a Camorra újbóli centralizálására, de ebben korántsem volt olyan sikeres, mint Cutolo. Nevet is adott az általa megálmodott egységes bűnszervezetnek: *Nuova Mafia Campana (NMC)*. Az NMC azonban nem volt hosszú életű, a Camorra maradt továbbra is horizontális kiterjedésű bűnszervezetnek. Alfieri többször ült börtönben pályafutása során. Hosszas bujkálás után, 1992-ben végleg sikerült rács mögé juttatni. Elfogásakor ő volt a legkeresettebb és leggazdagabb bűnöző Olaszországban. A személyes vagyonát (1992-es áron!) 21,5 milliárd dollárra becsülték. Alfieri az átlagnál jobb kapcsolatokkal rendelkezett a politikai elit irányába, így letartóztatását nagyon sok országos politikus is megszenvedte. Alfieri, a legbefolyásosabb és legrettegettebb Camorra vezér, elfogása után *pentito* lett, amit viszont Alfieri szabadlábban maradt családtagjai bántak. Bosszúból több közeli hozzátartozóját, így fiát, bátyját, vejét és még sokakat tettek el láb alól a rivális klánok.¹²⁴

A '90-es években az olasz bűnüldöző szervek, a hadsereg bevonásával több átfogó maffiaellenes hadjáratot indítottak a négy nagy dél-olaszországi szervezett bűnözői csoport ellen azok fellegváraiban. Ezek hol sikeresebbek, hol kevésbé sikeresek voltak. Sziciliában a Cosa Nostra megtörésére indították az *Operazione Vespri Siciliani* műveletet, Calábriában a 'Ndrangheta ellenében az

¹²³ IMDB weboldal: <http://www.imdb.com/title/tt0088879/>

¹²⁴ Alfredo Grado: *Camorra*. Roma, Edizioni universitarie romane (2005)

Operzione Riace és Pugliában a Sacra Corona Unita ellenében az *Operazione Salento* műveleteket. Ezekben az esetekben elég szép sikereket értek el az olasz hatóságok, nem úgy a Campániában indított *Operazione Partenope* műveletben. Az 1994-98 között folytatott Partenope műveletben a rendőrség és csendőrség oldalán az Olasz Hadsereg 500 katonája is részt vett, mégiscsak részeredményeket sikerült elérni, de a szervezetet megtörni nem.

A Camorra túlélésében ismét sokat segített annak horizontális felépítése. A sok autonóm klánnal mind külön-külön kellett megküzdeni a bűnüldöző szervezeteknek. Ahogy az egyik leghíresebb camorrista pentito, Alfieri egykori harcostársa, a fentebb már említett Pasquale Galasso mondta a bíróság előtt: „A rendőrségi akciók csapást mérhetnek egy-egy Camorra csoportra, amiből aztán tíz másik csoport fog kinőni”.

A Camorra napjainkban

A cikkem elején már beszéltem róla, hogy nagyon nehéz pontos számadatokat mondani a Camorrához köthető klánok számáról, pláne a klánok taglétszámáról. Fogadjuk el tehát az olasz rendőrségi és titkosszolgálati szakemberek becslését, hogy a klánok száma 100 és 200 között van, a teljes taglétszámról való találgatásokat pedig nem akarom megismételni. Ezt megint csak a Camorra sokat emlegetett horizontális szerkezetével magyarázom. Leszámítva a Nuova Camorra Organizzata és a Nuova Mafia Campana rövid időszakának központosító törekvéseit, a nápolyi alvilágnak megmaradt az a régi, több évszázados jó szokása, hogy az egymástól független családok, különböző gazdasági érdekek mentén, könnyedén kötnek és bontanak fel alkalmi szövetségeket egymás között.

A II. világháború után a Camorra fokozatosan alakította ki és mélyítette kapcsolatait más olaszországi és nemzetközi szervezett bűnözői csoportokkal. Olaszországon kívül a nápolyi klánok aktívan jelen vannak leginkább Hollandiában, Spanyolországban, Portugáliában, Franciaországban, Skóciában, Romániában, a Dominikai Köztársaságban és Brazíliában. A Camorra megpróbál pozíciókat szerezni a nagy közbeszerzési pályázatok elbíráló testületekben, ellenőrzése alatt tartja az illegális bevándorlást és hasznot húz a prostitúcióból, pénzmosásból, kábítószer-kereskedelemből. Az egyre nagyobb pénzek egyre nagyobb érdekellentéteket szülnek, úgyhogy a Rendszeren belüli belháborúk nem szűntek meg a XXI. században sem.

Kábítószer-forgalmazás és terjesztés szempontjából a város legfertőzöttebb negyede a rosszhírű Scampia. 2004-2005 között véres harc, az ún. *faida di Scampia* tört ki a kerületet, s vele a kábítószerpiacot felügyelő Di Lauro klán és néhány függetlenedni próbáló csoportosulás között. A harcot egyik oldalról a hatóságok elől bujkáló *Paolo Di Lauro*¹²⁵ (sz. 1953, beceneve *Ciruzzo 'o Milionario*) és fiai, *Ciro* (sz. 1978) valamint *Cosimo* (sz. 1973) vezették, a másik

¹²⁵ http://it.wikipedia.org/wiki/Paolo_Di_Lauro

oldalán álltak a *scissionisti*, vagyis a szakadárok, *Raffaele Amato*¹²⁶ (sz. 1965, beceneve *Lo Spagnolo*) vezetésével. A szakadárokat „spanyoloknak” (*Spagnoli*) is hívták, mint a főnököt, Amatót, mivel Spanyolországban is megvetették a lábukat, s onnan szállították a kokaint Nápolyba. A *faida di Scampianak* 60 személy esett közvetlenül áldozatául, a legbrutálisabb módon, ami sokkolta nápolyi közvéleményt.

Lauro

Cosimo Di Lauro

Raffaele Amato

Di

A hatóságok nem maradhattak tétlenek, 325 fővel megerősítették a kerületi rendőrséget, majd egy 1500 főt mozgósító rendőrségi akciósorozatban 52 camorristát tartóztattak le. 2004 decemberében elfogták *Ciro*, majd 2005 januárjában *Cosimo Di Laurót* is. 2005 szeptemberében letartóztatták *secondigliano-i* otthonában a régóta bujkáló *Paolo Di Laurót* is. 2005 februárjában a spanyol rendőrök elfogták egy barcelonai kaszinóban *Raffaele Amatót* és kiadták az olasz hatóságoknak. Amatónak egy év múlva sikerült kerekednie, mivel lejárt az előzetes letartóztatás maximális határideje, s jogilag nem tarthatták tovább odabenn. Több mint három évvel később, 2009 májusában ismét Spanyolországban fogták el, s jelenleg folyik a bírósági eljárás ellene. *Paolo Di Laurót* 2005-ben 30 év fegyházbüntetésre ítélték kábítószer kereskedelem miatt. Az ítélethirdetés után két héttel *Di Lauro* nyilvánosan megcsókolta a tárgyalóteremben *Vincenzo Pariantét*, a szakadárok egyik főnökét. A gesztust a nyomozók és a szembenálló felek is úgy értékelték, hogy ezzel lezárult a véres maffiaháború *Scampianban*. *Cosimo Di Laurót* 2008-ban 15 év börtönbüntetésre ítélték maffia/camorra bűncselekmények elkövetéséért (*per associazione camorristica*). Érdekes még róla megemlíteni, hogy annak ellenére, hogy legalább 10 gyilkosságot követett el személyesen, letartóztatása után egyfajta hős, sőt szex szimbólum vált belőle a nápolyi iskolás lányok egy részének körében.

A *faida di Scampia* nem az egyetlen belháború volt az utóbbi években. 2005-2006 fordulóján zajlott a *faida della Sanità*, ami különösen azért kapott komoly médiavisszhangot, mert ezúttal Nápoly történelmi belvárosában került sor véres leszámolásokra. A *Rione Sanità* negyedét hagyományosan a szélsőjobb oldali kapcsolatokkal is rendelkező *Misso klán*¹²⁷ tartotta, tartja befolyása alatt. A *Misso* családon kívül még két másik család tartozik a klánhoz, a *Pirozzik* és a *Savaresek*. Jelenlegi vezetőik is az utóbbiból kerültek ki, *Mario* és *Sal-*

¹²⁶ http://it.wikipedia.org/wiki/Raffaele_Amato

¹²⁷ http://it.wikipedia.org/wiki/Clan_Misso

vatore Savarese. A másik oldalon néhány secondiglianói klán állt, Salvatore Torino vezetésével. Az összecsapásoknak két hónap alatt 15 halálos áldozata és több tucat sebesültje lett.

Ezekről a belső háborúkról részletesen beszámol Roberto Saviano is a Gomorra című könyvében, ami először, amint már említettem 2006 tavaszán látott napvilágot. Ekkor már én is Nápolyban éltem, s nem csupán a sajtóból tudtam nyomon követni az eseményeket. Jól emlékszem, amikor 2006 októberében újabb erőszakhullám indult el. Mintegy 20 klán került nézeteltérésbe, aminek a közvetlen eredménye 12 halott lett 10 nap alatt. *Giuliano Amato* belügyminiszter 1000 rendőrt és csendőrt vezényelt a városba a szervezett bűnözés elleni harcra és a turisták védelmére. Az akció mérsékelt sikert hozott, a Camorra fegyvereinek 2006-ban a nagyjából átlagosnak mondható 97 fő, míg 2007-ben 120 személy esett áldozatául.

Ennél a pontnál fontos beszélni a személyes tapasztalataimról 2006-2009 között. A három és fél év alatt soha nem voltam nem hogy életveszélyben, de akár a legkisebb közvetlen fizikai veszélyben sem. Scampiában, Secondiglianóban ugyan nem sétálgattam sötétedés után, de Nápoly belvárosában, Pozzuoliban s más környékbeli városokban rendszeresen. Az SSC Napoli hazai mérkőzésein szinte mindig ott voltam 50-60 ezer néző között, a családommal jártunk éjszakai szabadtéri rendezvényekre, koncertekre, a gyerekeim diszkóba, de soha nem ért minket semmilyen inzultus. Egy-egy gépkocsifeltörést és lakásbetörést ugyan nem úsztam meg, ezekhez azonban egész biztosan nem volt semmilyen köze a Camorrának.

A Camorra nincs közvetlenül jelen a nápolyi mindennapokban, legalábbis a kívülálló számára látható módon. Mint az eddigiekből is látható volt, a Camorrahoz köthető fegyveres támadásokra, leszámolásokra inkább csak a rivális csoportok közötti viták elrendezése során kerül sor, turisták, külföldiek ritkán vannak kitéve ilyen jellegű akcióknak. A Camorrának soha nem állt érdekében a külföldiekkel, a Nápolyban szolgáló amerikai és NATO katonákkal konfrontálnia, s bizonyos értelemben és mértékig azt sem hagyta, hogy más kisstílu bűnözők ezt tegyék. Az persze előfordulhat – még ha kicsi is a valószínűsége – hogy balszerencsés esetben, az ember ártatlan kívülállóként lehet rosszkor, rossz helyen. De merem állítani, ennek nem sokkal nagyobb a valószínűsége, mint akár Budapesten vagy a legtöbb európai nagyvárosban.

A Camorra felépítésének, gazdasági hatalmának és működési mechanizmusainak megértése szempontjából talán mellékkörülmény, de más szempontból mégis érdekes a Camorra halálos áldozatainak összefoglalása egy táblázatban. Ennek összeállításakor megint csak nem volt könnyű dolgom, mert egészen eltérő számadatokat lehet találni a különböző forrásokban. Én nagyjából átlagoltam az Interneten, Saviano könyvében és a személyes, elsősorban carabinieriiktől származó gyűjtésében szereplő számadatokat. Az alábbi táblázatból látható, hogy az elmúlt 30 évben több mint 4000 emberéletet oltottak ki a Camorra fegyverei.

<i>A Camorra halálos áldozatainak száma az elmúlt 30 évben*</i>					
1980	134	1990	222	2000	118
1981	193	1991	223	2001	80
1982	264	1992	160	2002	63
1983	204	1993	120	2003	83
1984	155	1994	115	2004	142
1985	155	1995	148	2005	90
1986	107	1996	147	2006	97
1987	127	1997	130	2007	120
1988	168	1998	132	2008	65
1989	228	1999	91	2009	70

Az olasz *Eurispes* nevű gazdasági és társadalomtudományi intézet becslése szerint a Camorra éves profitja mintegy 12,5 milliárd euróra tehető, az alábbi bontásban:

- 7.230 millió euró a kábítószer-kereskedelemből;
- 2.582 millió gazdasági bűncselekményekből a vállalkozói szektorban (pénzmosás, színlelt szerződések, etc.);
- 258 millió a prostitúcióból;
- 2.066 millió a fegyverkereskedelemből;
- 362 millió a védelmi pénzekből, zsarolásból.¹²⁸

Az nem meglepő, hogy mára a Camorra profitjának több mint a fele a kábítószer-kereskedelemből származik. (Hja kérem, hol vannak már azok a Keresztapa trilógiából megismert – valójában soha nem létező – emberarcú maffiózók, akik még idegenkedtek a drog biznisztől!) Az viszont némileg meglepő számomra is, hogy az illegális fegyverkereskedelemből ekkora bevétele származik a Camorrának. Ez korábban nem volt jellemző.

Az Eurispes becslésének pontosságával kapcsolatban némi kételyre ad okot, hogy nem szerepel benne a kommunális és veszélyes ipari hulladék feldolgozásból származó bevétel, pedig ez a terület egyértelműen a Camorra ellenőrzése alatt van. Roberto Saviano részletesen ír a nápolyi szemétp probléma kialakulásának okairól és a szervezett bűnözés abban játszott szerepéről. A problémahalmaz a '90-es évek közepén kezdődött, párhuzamosan az egyre szigorodó környezetvédelmi előírások bevezetésével. A Camorra itt is kiszimatolta az extra-profitot kecsgető lehetőséget. A szervezett bűnözés kezében levő hulladék feldolgozók képviselői „visszautasíthatatlan ajánlatokkal” (hogy a maffiairodalom klasszikusait idézzem) keresték meg a vezető ipari vállalatokat, s a piaci árnál jóval alacsonyabb összegért garantálták az ipari tevékenység során keletkező veszélyes hulladék elszállítását és „biztonságos megsemmisítését”. A veszélyes anyagok biztonságos megsemmisítése többnyire azt jelentette, hogy azt a Ná-

* Szerkesztette a szerző

¹²⁸ Eurispes hivatalos weboldal: <http://www.eurispes.it>

polyban és környékén összegyűjtött kommunális hulladék közé keverték, s ráadásul a legtöbb esetben az így keletkezett „keveréket” illegális, semmilyen környezetvédelmi előírásnak nem megfelelő telepeken rakták le. Vagy éppen a tengerbe borították. Ez a fajta aljas profit hajhászás a Camorra történetének talán leggyalázatosabb gáztette volt a lakossággal és az elkövetkező nemzedékekkel szemben.

Saviano könyvében már nem szerepel, én viszont az elszenvedői közé tartoztam a 2007-2008 fordulóján kitört szemétválságnak. A szemétszállítás már hónapok óta akadozott, amikor 2008. december 21-én végképp leálltak a szemétszállítók. A Nápoly környéki legális szemételepek megteltek, a korábban bezártak újrainyitása illetve új telepek létesítése ellen pedig lakossági tiltakozó megmozdulásokat szerveztek. A Rómából kinevezett szemétiügyi prefektus tehetetlenkedett, a szemét meg csak gyűlt az utcákon. A szemét összegyűjtésére és elszállítására bevetették a csendőrség, a hadsereg, sőt az erdőgazdálkodás járműveit és alakulatait is. A szeméthegek azonban csak nem akartak eltűnni. Az emberek úttorlaszokat emeltek a forgalmas kereszteződésekben, a felgyülemlett szemétkupacokat pedig időről időre meggyújtották. Kezdett polgárháború-közeli állapot kialakulni, az emberek nem tudták, hogyan és mennyi idő alatt fognak eljutni az iskolába, munkahelyre vagy éppen kórházba. Ebben az időszakban éreztem legrosszabbul magamat Nápolyban, jó néhányszor kerültem kényes szituációkba az utcai barikádok környékén. Valakik, s ezek között egészen biztosan ott volt a Camorra is, nagyon nem akarták, hogy megoldás szülessen. A hatóságok nem mertek erőszakot alkalmazni a tüntetők és randalírozók ellen, a tárgyalásos módszer pedig hónapokig elhúzódott. Végül a miniszterelnök, Berlusconi kihelyezett kormányulást szervezett Nápolyba, s személyesen vette kézbe a válság megoldását. Becsületére legyen mondva, a sok havi tehetetlenség és szerencsétlenkedés után tényleg meglepően gyorsan rendet rakott. Nem kellene hozzá sem rossz nyelvek, sem túl nagy képzelőerő, hogy ehhez bizony kellett a színfalak mögött egyfajta kiegyezés azokkal az erőkkal, akik a válságot gerjesztették, s a megoldás keresését hónapokon keresztül akadályozták. A város ki lett takarítva, s 2008 nyara óta, korábban soha nem tapasztalt rendszerességgel és szervezettséggel történik a szemétszállítás. A kint-tartózkodásom utolsó évében ez a rend és tisztaság végig fennmaradt, s bátran állíthatom azt is, hogy Nápoly tisztább lett, mint Róma. Van alapom ilyen összehasonlítást tenni, mivel a munkám havonta kétszer-háromszor Rómába szólított, s jól ismerem az Örök Várost is.

A legfontosabb klánok Nápolyban és környékén

A város rosszabb hírű északi peremkerületeiben, Secondiglianóban, Scampióban, Piscinolában, Mianóban és Chiaianóban mindig is rossz volt a közbiztonsági helyzet. Ezekben az *Alleanza di Secondigliano*, vagyis a Secondigliano Szövetsége az úr. Az ehhez tartozó családok (*Licciardi*¹²⁹, *Contini*, *Pres-tieri*, *Bosti*, *Mallardo*, *Lo Russo Stabile* s a már említett Di Lauro) – ezt megint

¹²⁹ http://it.wikipedia.org/wiki/Clan_Licciardi

hangsúlyozni kell – természetesen nem alkotnak egységes szervezetet. A szövetség inkább arra szolgál, hogy az egymás közt felmerülő vitás kérdéseket, érdekelletéteket békés, tárgyalásos úton rendezzék el.

A történelmi belváros *Forcella* és Rione Sanitá negyedeiben stabil szövetséget alkotnak a *Sarno*, *Mazzarella* és a már említett Misso klánok. Hatalmukat kiterjesztették a Ponticelli negyedre is a *Giuliano di Forcella* család kapitulálása után. A vereséget szenvedett *Luigi*, *Salvatore* és *Raffaele Giuliano* fivérek ma együttműködnek a hatóságokkal. A belváros másik forró pontján, a híres-hírhedt Spanyol Negyedben (Quartieri Spagnoli) a '90-es évek elején volt egy faida a *Mariano* és *Di Biasi* családok között, majd ugyanazon Mariano család és belső szakadárok egy csoportja között, amelyet *Salvatore Cardillo* (alias *Beckenbauer*) és *Antonio Ranieri* (alias *Polifemo*, magyarul *Polüfémosz*) vezettek. A Spanyol Negyedben a helyzet jelenleg nyugodtnak tűnik, ami elsősorban annak köszönhető, hogy sok főnököt letartóztattak illetve kölcsönösen eltettek láb alól.

A város nyugati felében a Camorra családok száma és befolyása semmivel sem marad el a város többi részétől. A legfertőzöttebb negyedeknek számít *Rione Traiano*, *Pianura* és *Bagnoli*, ahol egyébként a *NATO Nápolyi Összhad-erőnemi Parancsnoksága* is található. Sajnos ma már nem nevezhető érintetlennek egész Nápoly egyik legelegánsabb negyede, a város felett szinte szó szerint uralkodó előkelő *Vomero* sem. A szervezett bűnözés ellen korábban immunisnak hitt negyedben – rendőrségi források szerint, én nem tapasztaltam –, ma legalább négy klán küzd egymással is, meg a szegényebb kerületekből beszivárgó, sihederekből álló bandákkal is, amelyek utcai rablásokat és más erőszakos bűncselekményeket követnek el. Érdemes említést tenni az évtized elején alakult *Nuova Camorra Flegrea* szerveződésről, amely *Fuorigrottában*, *Bagnoliban*, *Agnanóban* és *Soccavóban* (tehát a NATO bázis környékén) fejtette ki tevékenységét, de a 2005 decemberében indított rendőrségi akcióorozatban komoly veszteségeket szenvedtek. A hatóságoknak nagy segítségére volt egy *Bruno Rossi* nevű pentito, akire a feltáró vallomása után az *il corvo di Bagnoli* vagyis *Bagnoli hollója* becenevet ragasztották. Pianurában az évtized közepén számos gyilkossággal tarkított véres harc dült a *Lago* és *Contino-Marfella* családok között.

Nápoly agglomerációs körzetében sok településen a Camorra nem pusztán a „klasszikus” módszereivel, tevékenységével veteti magát észre. Nagyon sok települési önkormányzat képviselőtestületeibe férkőzött be a Camorra, így próbálva meg közvetlen módon is befolyásolni a helyi politikai folyamatokat és gazdasági döntéshozatali mechanizmusokat. Ebből a szempontból a legfertőzöttebb régiónak a Vezúv környéke nevezhető, olyan városokkal az élen, mint *Nola*, *Castellammare di Stabia*, *Torre del Greco*, *Torre Anunziata*, *Ercolano*, *Somma Vesuviana*, *San Giuseppe Vesuviano*, *San Gennaro Vesuviano* és a szebb emléké *Pompei*. *Giovandomenico Lepore* nápolyi államügyész szerint a kampániai politikusok 30 %-a összejátszik a Camorrával. Figyelemre méltó adat, hogy a nápolyi tartomány 92 önkormányzati testülete közül több mint 70-et (!) leg-

alább egyszer (tehát van, amit többször is!) feloszlattak a Camorrával való összefonódása miatt.¹³⁰ Az összes ilyen települést itt most nem sorolom fel, de a fent említetteken kívül közéjük tartozott szűkebb pátriám, *Pozzuoli* városa is, ahol még több más magyar család is élt.

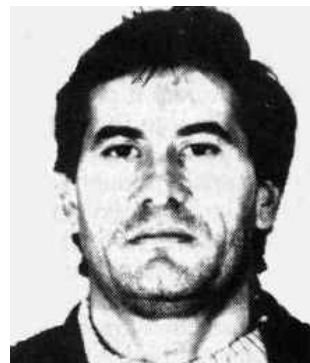
A Camorra befolyása tekintetében Campania régióban a Nápolyi tartományhoz csak *Caserta* tartomány hasonlítható. Magán Caserta városon kívül a legfertőzöttebb település a hírhedt *Casal di Principe*, mellesleg nem messze az Amerikai Haditengerészet *gricignanói* Logisztikai Támogató Parancsnokságától. A település nevééről keresztelték el az itteni camorristákat *casalesi*-nek.¹³¹ A kartellbe tömörült, kiterjedt és „gyümölcsöző” nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkező, legerősebb klánok vezetői a *Schiavonék*, *Bidognettik* és *Bardellinók*. A casalesik viselt dolgairól Saviano is ír, természetesen 2006-al bezárólag. Könyvéből felidézek egy történetet, amelynek közvetve magyar vonatkozása is van.

Egy ízben *Francesco Schiavone*¹³² (sz. 1953), alias *Sandokan* kezdeményezésére a Casalesi kartell vezetői összejöttek egy gyűlésre. A gyűlésre meg-

Francesco Schiavone, alias Sandokan őrizetben

hívták az ekkorra ellenséggé vált *Antonio Bardellino*¹³³ unokaöccsét és örökösét, *Salzillót*. A fiút az asztalfőre ültették, majd egy-szer csak Sandokan rátámadt és fojtogatni kezdte, miközben három másik casalesi lefogta a karját és lábát. A gyilkosság-
nak választhatták volna egyszerűbb módját is, lelőhették vagy le is szúrhat-

Antonio Bardellino, akit állítólag riválisai meggyilkoltak Rio de Janeiróban

ták volna, de nekik saját kezükkel kellett megtenniük. 1345 óta ez a módszer történelmi hagyománnyá

vált ezen a vidéken. 1345-ben Aversában, egy vadászatot követően Johanna nápolyi királynőhöz hű nemesek – felsőbb parancsra vagy önszántukból, máig eldöntetlen – megfojtották a királynő férjét, a magyar András herceget, Károly Róbert kisebbik fiát, Nagy Lajos királyunk testvéröccsét. Ennek megbosszulására, lovagi erényességből vezetett aztán Nagy Lajos két büntető hadjáratot is Nápolyba. András herceg halála óta, Aversa és Casal di Principe környékén a fojtogatással való gyilkolás a trón megöröklésének jelképévé vált, az uralkodó erőszakos leváltását jelentette. Sandokan nem az első volt, aki ehhez a módszerhez folyamodott, hogy bizonyítsa az összes főnöknek, hogy ő az örökös, kegyetlensége miatt csakis őt illeti a casalesik vezetői posztja.¹³⁴

¹³⁰ <http://it.wikipedia.org/wiki/Camorra>

¹³¹ <http://www.osistema.org/casalesi.html>

¹³² http://it.wikipedia.org/wiki/Francesco_Schiavone

¹³³ http://it.wikipedia.org/wiki/Antonio_Bardellino

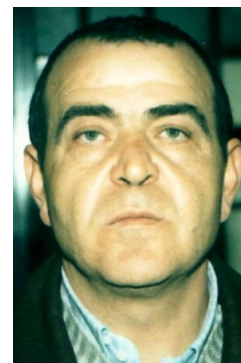
¹³⁴ Roberto Saviano: Gomorra

Sandokan az egyik leggazdagabb és a hatóságok által legkeresettebb Camorra főnökévé vált. Nagy esemény volt kinti éveim alatt, amikor az elfogását követő marathoni hosszúságú bírósági eljárás végén, 2008. június 19-én végre kiszabták rá jól megérdemelt életfogytiglani büntetését. A *monstre per*, az ún. *Spartacus-per* során 36 másik *casalesit* is elítéltek. Érdekességként megemlítem, hogy a *per* során négy tanút és egy tolmácsot meggyilkoltak, egy bíró és két újságíró pedig halálos fenyegetéseket kapott.¹³⁵

Távollétében életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték *Raffaele Dianát* (sz. 1953), alias *Raffolitót* is, aki szintén személyesen is részt vett a fentebb idézett fojtogatásos merényletben. A hatóságok végül 2009. május 2-án fogták el egy lakásban Casal di Principében.

Kint-tartózkodásom során, 2006-2009 között még sok befolyásos Camorra főnök kezén kattant a bilincs. Mind-egyiküket nem akarom felsorolni, talán egyet emelnék még ki, a korábban már említett, *Alleanza Secondigliano*-hoz tartozó *Licciardi klán* fejét, *Vincenzo Licciardi*¹³⁶ (sz. 1965). Részben azért is, mert egy bűnügyileg kevésbé fertőzött részen, a kinti házunktól nem messze, a dicső ókori múltjáról híres *Cumae* városkájában fogták el 2008. február 7-én. Másrészt pedig azért emelném még őt ki, mert elfogásakor Itália 30 legveszélyesebb és legkeresettebb bűnözőinek listáján szerepelt.

Cikkem bevezetőjében hosszan beszéltem *Roberto Saviano*-ról, könyvéről, a *Gomorráról*, valamint az abból készült filmadaptációról. Írásom végéhez közeledve, ismét a fiatal nápolyi íróról szeretnék néhány szót ejteni. A *Gomorra* című könyv 2006-os megjelenését követően *Saviano* több halálos fenyegetést is kapott néhány befolyásos Camorra főnöktől, ezért az olasz belügyminiszter elrendelte állandó rendőri védelmét. 2008 őszén egy *pentito* arról tájékoztatta a rendőrséget, hogy a *Casalesi klán* karácsonykor a Róma és Nápoly közötti autópálya szakaszon robbantásos merényletet akar elkövetni *Saviano* és testőre ellen. Nagyjából ebben az időben *Saviano* fontolóra vett hazája elhagyását is, hogy újra élhesse valahol máshol a normális emberek életét, de 2008. október 20-án neves Nobel-díjas személyiségek egy csoportja – *Orhan Pamuk*, *Dario Fo*, *Rita Levi Montalcini*, *Desmond Tutu*, *Günter Grass* és *Mihail Gorbacsov* – nyílt levélben kértek őt maradásra és további kitartásra. *Umberto Eco*, a világhírű író-filozófus pedig „nemzeti hősnek” nevezte őt bátor kiállásáért.

Szerencsére *Robert Saviano* továbbra is köztünk van, s az utóbbi három évben újabb kötetei is megjelentek. Ugyanakkor az őt likvidálni szándékozó ca-

¹³⁵ http://it.wikipedia.org/wiki/Processo_Spartacus

¹³⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Vincenzo_Licciardi

salesik közül többen is őrizetbe kerültek azóta. Hogy abszolút pozitív végkicsen-
gésű legyen az írásom, s még némi magyar vonatkozása is legyen, állapítsuk
meg örömmel s némi büszkeséggel, hogy az egyik utolsó nagy Camorra, még
pontosabban Casalesi fogásra 2009. szeptember 19-én a magyar-román határon
került sor. A hónapok óta szökésben levő, s az olasz hatóságok által keresett
*Giancarlo De Luca*¹³⁷ éppen Nagylaknál készült átszökni Romániába, amikor
feltartóztatták őt a magyar határőrök.

SZÁNKI LÁSZLÓ

KATONAFÖLDRAJZ A GYAKORLATBAN (Békefenntartóként Libanonban)

Kevesen tudják, hogy Libanonban az ENSZ égisze alatt magyar békefenntartók is tevékenykednek. Akik tudják, azok sem rendelkeznek széles körű ismeretekkel, talán arról sincs információjuk, hogy ez a magyar katonatérképészek első missziója. 2006 novemberében érkeztek a magyar térképészek Libanonba és mind a mai napig részt vesznek a nemzetközi szerepvállalásban a UNIFIL kötelékében.

A UNIFIL Missziót (United Nations Interim Force In Lebanon) 1978-ban az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntése alapján hozták létre, miután az 1975 óta tartó libanoni polgárháborúba Izrael is bekapcsolódott. 1978 márciusában Izrael harmincezer katonát küldött Libanonba, s elfoglalta a Litani folyótól délre eső területeket. Az ENSZ határozott állásfoglalása azonban még ezen a nyáron kivonulásra készítette az izraeli erőket, s létrehozta a UNIFIL missziót (SCR 425, 426) azzal a céllal, hogy felügyeljék az Izraeli csapatok Libanonból történő kivonását, helyreállítsák a nemzetközi békét és biztonságot, valamint hogy támogassák a libanoni kormányt a déli területek fölötti hatalom gyakorlásában. Ez azonban nem sikerült, mivel Libanon déli része 1982-ben ismételen izraeli katonai megszállás alá került. Így egészen 2000-ig – a dél-libanoni izraeli csapatkivonásokig – a UNIFIL gyakorlatilag nem tudta teljesíteni küldetését.

A misszió a kezdetekben csak valamivel több, mint ezer békefenntartóból állt. Létszáma a 2006-os libanoni-izraeli háború idején is csak háromezer fő körül volt. Ez is egyik oka volt annak, hogy a UNIFIL nem tudta megakadályozni Dél-Libanonban a Hezbollah fegyveresek berendezkedését.

---

¹³⁷ <http://szegedma.hu/cimke/giancarlo-de-luca>

A Hezbollah egy Dél-Libanonban alakult síita politikai párt és katonai szervezet, mely az izraeli hadsereg Dél-Libanonba és Bejrútba való 1982-es bevonulására adott válaszként jött létre. Először a Dél-Libanonban harcoló iszlám katonai erőkből a katonai szárny alakult meg, majd idővel létrejött a politikai szervezet is. A Hezbollah kezdeti célja Libanon felszabadítása, síita állammá alakítása, Izrael állam megszüntetése volt, amiről Izrael 2000. évi kivonulása után sem tett le.

A 2006 júliusában kezdődött súlyos áldozatokkal járó, Izrael és a Hezbollah közötti fegyveres összecsapások után az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2006. augusztusban egyhangúan fogadta el a Hezbollah és Izrael közötti harcok beszüntetéséről szóló határozatát. Az 1701. számú határozat felszólította a Hezbollahot minden támadás, valamint Izraelt minden offenzív hadművelet azonnali beszüntetésére, előírta libanoni katonai egységek és megerősített ENSZ-erők (UNIFIL) felvonultatását Dél-Libanonba, és ezzel párhuzamosan az izraeli erők kivonását a térségből. Az eltelt évek tapasztalatai nyomán az ENSZ elhatározta a UNIFIL megerősítését annak érdekében, hogy mandátumát teljesíteni tudja. Döntés született a UNIFIL misszió létszámának 15 000 főig történő növeléséről, és az eredeti mandátum kiegészítéséről a következő feladatokkal:

A UNIFIL misszió

- felügyeli az Izraeli Erők kivonulását,
- ellenőrzi és felszámolja a fegyveres csoportokat, megakadályozza az ellenségeskedés minden formáját;
- segíti és támogatja a Libanoni Hadsereg Dél-Libanonba történő telepítését;
- segíti a humanitárius segélyek eljuttatását a polgári lakossághoz;
- biztosítja az elűzött személyek biztonságos és szabad visszatérését lakhelyükre.

A tűzszünet biztosítására ütközőzónát hoztak létre, mely a UNIFIL által felállított úgynevezett Kék-vonal (Blue-line) és a Litani folyó közötti területeket fogja közre, ahol a libanoni kormány és a UNIFIL erőin kívül tilos mindennemű fegyveres erő, eszköz alkalmazása. A misszióban 2009. október 31-én 30 ország 12 341 katonája szolgált. A katonák mellett 335 fő nemzetközi civil, illetve 664 helyi alkalmazott is tevékenykedik.

Az izraeli-libanoni háború után, és az ENSZ határozatokat követően, a világszervezet felkérésre a magyar országgyűlés napirendre vette a libanoni békefenntartó misszióhoz való csatlakozást. Az Országgyűlés 44/2006. (X.10.) OGY határozatában döntött az ENSZ Libanoni Békefenntartó Missziójában való magyar részvételről. Ez alapján hozzájárult ahhoz, hogy a Magyar Honvédség állományából 6 fő katonai térképész az ENSZ UNIFIL missziójában teljesítsen szolgálatot.

A Libanon és Izrael közötti tűzszüneti vonalról az ENSZ 2000-ben döntött. A két ország ugyan ezt nem fogadta el, de legalább tudomásul vették a Blue Line kijelölését. A Kék Vonal (Blue Line) története során igen sokszínű volt.

Az I. világháború, az Ottomán Birodalom összeomlása után bekövetkező nagy térségbeli átalakulás nyomán a Földközi-tengertől a Perzsa-öbölhöz húzódó régió átmenetileg Nagy-Britannia és Franciaország ellenőrzése alá került. Palesztina az 1923 őszi létrejött brit, míg Libanon a francia mandátum részévé vált. A köztük meghúzott határ jogi alapja a Népszövetség által 1923-ban elfogadott döntés volt.

A Kék Vonal (Blue Line) kezdetekben Zöld Vonal (Green Line) volt. Ez volt a neve az 1949-es tűzszüneti vonalnak. Izraelt szinte a megalakulása pillanatában megtámadták az öt körülvevő arab államok, s ezzel kitört az első arab-izraeli háború (1948). Az első háború egy évig tartott, és tűzszünettel zárult. A harcoló felek között megállapodás született egy ideiglenes határról, az úgynevezett zöld vonalról, melynek része volt az Izrael és Libanon közötti rész is.

A Vonal aztán a Hatnapos Háború végén (1967) kijelölt tűzszüneti vonalként a Bordó Vonal (Purple Line) nevet kapta. A megnevezés onnan ered, hogy az ENSZ-nél ezzel a színnel ábrázolták a vonalat a térképeken.

Ezután, a „Peace of Galilee” elnevezésű izraeli katonai művelet után (1982) – melyet az Izraeli Védelmi Erők (IDF) a Libanonban Izrael ellenes palesztin erők ellen kezdeményeztek – létrehozták a Vörös Vonalat (Red Line) Libanonban – a biztonsági zóna északi határát, amely az izraeli csapatkivonásokkal (1985) megszűnt létezni.

A jelenlegi Blue Line helyét az ENSZ állapította meg. Ez nem egy nemzetközi határ a két ország között, mint amelyet 1923-ban tűztek ki, de valami ahhoz hasonló. Ez az izraeli csapatok kivonását jelző vonal, amit az ENSZ szakemberei határoztak meg a Biztonsági Tanács 1978. márciusi, 425. Határozata alapján.

A Blue Line-t izraeli részről egy folyamatos védelmi, biztonsági kerítés (technical fence) zárja le. A védőkerítés gyakorlatilag egy 50-100 m széles, fizikai akadályokból álló komplex rendszer. Ennek jelentős részét egy három méter magas, elektromos kerítés alkotja, amelynek izraeli oldalán szerviz- és járőr utak és biztonsági kamerák találhatóak. A védőkerítésen/falon több ellenőrző kapun keresztül lehet átkelni.

A biztonsági kerítés libanoni oldalán, a Blue Line jelentős hosszán aknazárat telepítettek. Ennek szélessége egyes helyeken akár a 200 métert is eléri. Ezek a területek bármilyen tevékenységet végezni csak az aknazár megszüntetése, vagy az adott terület megtisztítása után lehet.

A magyar térképészek jelentős mértékben veszik ki részüket a békefenntartási feladatokból. Az első térképészek 2006. november közepén érkeztek Naqoura-ba.

Naqoura UNIFIL főparancsnokság

A misszió főparancsnokságán kezdetben, a térinformatikai-térképészeti csoportban, jelenlegi nevén az Egyesített (civil-katonai) Térinformatikai Csoportnál teljesítenek szolgálatot a magyar térképészek. A csoport funkcionálisan a civil adminisztráció mérnöki-tervező részlegéhez tartozik, katonailag pedig a törzsfőnök hadműveleti helyettesének felügyelete alatt végzi munkáját.

A csoport alapvető feladata a misszió parancsnokságának, a felsőszintű vezetés döntéseinek előkészítése és támogatása érdekében különféle térképészeti szakanyagok előállítása valamint az alárendelt csapatok digitális és papíralapú geoinformációs anyagokkal és adatokkal történő ellátása, és folyamatos karbantartása. Ez alapvetően magába foglalja az esetleges terepi méréseket, a digitális térképszerkesztést illetve pontosítást, a nyomásra előkészített késztermékek digitális sokszorosítását, tárolását és a katonai szervezetek ellátását a szükséges anyagokkal és adatokkal.

elaknásított, illetve fel nem robbant lősze-

Másik fontos feladat az országok közötti tűzszüneti vonal kijelölése, és valóság-hű ábrázolása a terepen. A magyar katonák részt vesznek a Libanon és Izrael között 2000-ben elfogadott tűzszüneti vonal terepi kijelölésében, pontosításában és a terület térképezésében. Ez sok esetben

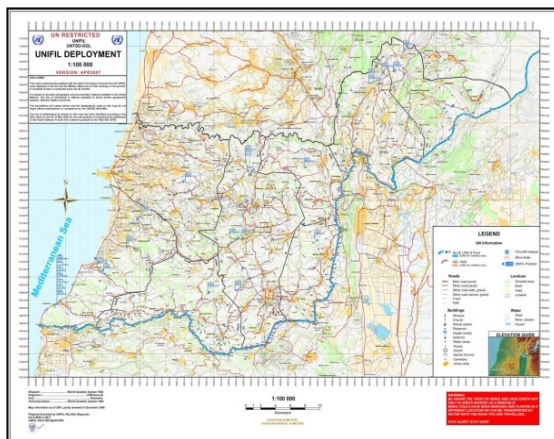

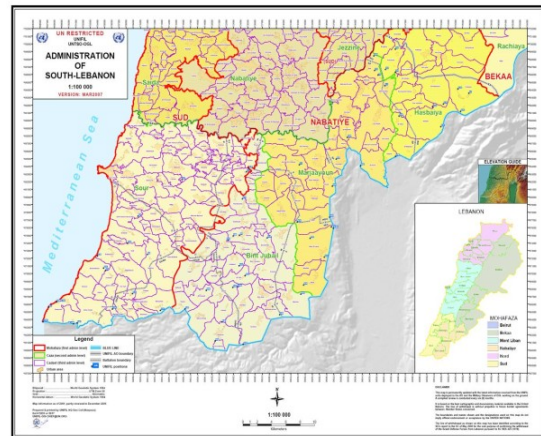
rekkel, robbanó eszközökkel szennyezett területen végzett terepi mérések
végrehaj-tását követeli meg. *Blue Line pont*
jelölése

A Térinformatikai Csoport nagyon komoly felszereléssel és szaktudással rendelkezik. A legmodernebb számítógépek és térképkészítésre alkalmas szoftverek, GPS eszközök, terepjáró gépkocsik állnak rendelkezésre. Természetesen magas szintű szaktudást igényel a mindennapi munkavégzés, hiszen egy közel 15 000 fős misszió geoinformációs támogatását kell megvalósítani.

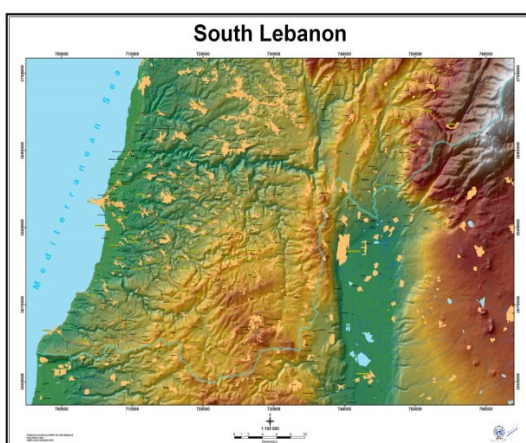
A Térinformatikai Csoport létrejötte óta igen sokféle új térképészeti anyagot hozott létre. Az úgynevezett alaptérképen, a UNIFIL települési térképén kívül számos más fajta térkép – aknatérképek, járhatósági-, együttműködési-, adminisztratív- domborzati és fotó alapú térképek stb – készülnek.

UNIFIL települési térkép

Adminisztratív térkép

Domborzat térkép

Fotóalapú térkép

Mivel ezek digitális alapú termékek, szükség esetén egy-egy különösen fontos területről, vagy a csapatok GPS eszközeihez digitális adatokat is képesek biztosítani a térképész szakemberek.

Hasznos munkát végeznek a magyar katonatérképészek Libanonban. Az előállított termékeket megalégedéssel használják a misszió minden területén. A terepi munkák, a Blue Line pontjainak jelölése pedig nem csak egyszerűen szakmai munka, hanem azon túlnyúlva a két ország közti megegyezés egyik sarkalatos kérdése. A pontosság és a precizitás ebben az esetben nem csak szakmai követelmény, hanem kőkemény politikai kihívás is.

Tamás Lajos, a Bejrútban akkreditált magyar nagykövet, 2007-ben, a Duna Televízió dél-libanoni tudósításában kijelentette:

– Különösen büszke vagyok arra, hogy egy ilyen intellektuális szakterületen katonaruhában adunk segítséget. A magyar térképészet, a magyar katonai térképészet, nemzetközi elismertsége e misszióval tovább növekszik.

Felhasznált irodalom:

1. Ze'ev Schiff, Ha'aretz: Thin Blue Line - Military Editor, 2000. 06.22.
2. www.un.org/en/peacekeeping
3. http://en.wikipedia.org/wiki/Blue_Line
4. [http://en.allexperts.com/e/b/bl/blue_line_\(lebanon\).htm](http://en.allexperts.com/e/b/bl/blue_line_(lebanon).htm)
5. [http://www.statemaster.com/encyclopedia/Blue-Line-\(Lebanon\)](http://www.statemaster.com/encyclopedia/Blue-Line-(Lebanon))
6. <http://www.honvedelem.hu/nyomtat/13822.html?originalUri=cikk/>
7. http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/magyar_honved/

KONZULTÁCIÓ

REMÉNYI PÉTER

TELEPÜLÉSI SZINTŰ LAKOSSÁGSZÁM-VÁLTOZÁSOK A JUGOSZLÁV UTÓDÁLLAMOKBAN 1991-2001 KÖZÖTT

1. Problémafelvetés

A délszláv állam 20. század végi, 21. század eleji felbomlási folyamata gyökeres változást hozott a térség számos struktúráját illetően. Az állam dezintegrációja, utódállamok születése, államhatárok hosszának növekedése, a fegyveres cselekmények hatására átalakult demográfiai folyamatok következtében a gazdaság, az épített környezet és a legfontosabb érték, a lakosság mind jelentős átalakulást szenvedtek. Mindezen változások a települések esetében „csapódnak le” a legkézzelfoghatóbban, hiszen a települések jelentik a fenti társadalmi jelenségek sűrűsödési pontjait is (Tóth J. 2001). Rövid írásunkban arra teszünk kísérletet, hogy a hiányos népszámlálási adatok ellenére is felvázoljuk a térség lakosságának települési szintű változási mintázatát az utolsó közös és az első önálló utódállami népszámlálások közt eltelt időszakban.

2. A háború településformáló hatásai

A településeket érő hatások legtöbbször döntően a felbomlási folyamat egy (kétségtelenül a leglátványosabb és legradikálisabb) következménye felel, a fegyveres konfliktus. A háború hatására a települések szinte minden szférája változáson megy át, (természeti, társadalmi, gazdasági, infrastrukturális), mely változások – a településeket dinamikus rendszereknek tartva (Tóth J. 2001) – hatással vannak a másik három szférára is. A hatások közül azonban kettő – a társadalmi és az infrastrukturális szférára hatók – kiemelendő.

Az infrastrukturális szféra természetesen a háborús cselekmények során elszenvedett pusztulás, az anyagi kár, a társadalmi szféra pedig elsősorban a demográfiai és etnikai változások miatt emelendő ki.

A természeti szférát érintő változások eleve inkább hosszabb távon jelentősek, bár a fegyveres konfliktus is rendkívül kedvezőtlen hatást gyakorolt rá. Gondoljunk csak a több milliónyi taposóaknára, mely mind a mai napig, és feltehetően még hosszú ideig von ki a művelés alól hatalmas területeket; vagy a

csökkentett urán tartalmú lövedékekre, melyeknek a környezetre gyakorolt hatását még igazán nem is ismerjük.

A leglátványosabb és legnagyobb egyszeri környezetterhelést feltehetően a veszélyes anyagokkal is tevékenykedő gyárak lerombolása (leginkább NATO bombázása) okozta (pancsovai és újvidéki finomítók, üzemanyagraktárak – Bor, Kraljevo, vegyi üzemek – Belgrád, Pancsova). Az ezekből a környezetbe jutott káros anyagok szintén hatalmas területet szennyeztek be. (UNEP-UNCHS 1999)

A gazdasági szférát ért átalakulás viszont nem elsősorban és nem kizárólag a háború direkt következménye, sokkal fontosabb a jugoszláv állam és gazdasági tér dezintegrációjából következő visszaesés. Természetesen nem elhanyagolható a termelőeszközökben, gyárépületekben esett kár, a nem termelői infrastruktúra pusztulásának hatása a gazdasági aktivitásra, a munkaképes korú aktív férfi lakosság részleges vagy végérvényes kikerülése a termelésből, ugyanakkor úgy véljük, hogy mindezen tényezők pótlása lényegesen egyszerűbb feladat, mint egy dezintegrálódott gazdasági tér helyén létrejövő sokszor ellenséges gazdasági környezetben való versenyképes működés, a megszakadt, megszűnt gazdasági kooperációs kapcsolatok újjáépítése úgy a térségben, mint külső partnerekkel.

Ehhez járul továbbá, hogy a konfliktus bizonyos szereplői számára a gazdaság dezintegrációja, bizonyos ágazatok ellehetetlenítése cél is volt, az ellenfél térdre kényszerítésének eszköze. Ezt figyelhetjük meg a szerbeknek a horvátországi idegenforgalom ellen irányuló akcióiban és mindenek előtt, kimondottan és vállaltan a NATO Szerbia elleni légicsapásában.

Adatforrásként a vizsgálatainknál elsősorban népszámlálásokat használtunk, illetve ahol nem állt rendelkezésünkre ott a statisztikai hivatalok becsléseit. 1990/91-ben tartják az utolsó jugoszláv népszámlálást, melyet ugyan a koszovói albánok bojkottálnak, a szövetségi szervek azonban viszonylag pontos becslést közölnek a tartomány községi (opcina) szintű demográfiai helyzetéről is. Ez a népszámlálás tartalmazza vizsgálatunk kiinduló értékeit (illetve Macedóniában az 1994-ben megismételt népszámlálás), melyeket a 2000-es évek, immár utódállami szintű népszámlálási adataival (Horvátország 2001, Szerbia, Macedónia 2002, Montenegró 2003), illetve ahol ez nem áll rendelkezésre, a nemzetközi szervezetek és nemzeti statisztikai hivatalok becsléseivel vetünk össze (Bosznia-Hercegovina Föderáció Statisztikai Hivatal 2003, Boszniai Szerb Köztársaság Statisztikai Hivatala 2003, Koszovó – EBESZ 2002). Mivel a 2000-es évek eredményei sokszor csak becsléseken alapulnak és időnként meglehetősen elnagyoltak a hiba lehetősége jelentős, ugyanakkor a nagytérségi folyamatok, az opcina-szintű változások szépen kirajzolódnak.

3. A lakosság szám-változások

A demográfiai változásoknak a városokra gyakorolt egyik fontos eleme a fegyveres konfliktus következtében megváltozott lakosság szám. A második világháború utáni időszak legnagyobb európai népességmozgásai zajlottak le a Délszláv-háborúhoz kapcsolódva. A háború áldozatai és a menekültek nem csak etnikai értelemben homogenizálták a településeket, hanem jelentős népességszám-beli átalakulás is lezajlott. A háború által sújtott településeken a lakosság szám csökkent (boszniai városok jelentős része, Krajínák), míg a megkímélt területek egy részén a menekültek száma miatt nőtt.

Legjelentősebb fogyást, arányait tekintve, Horvátország krajínai területei szenvedték el az elmenekült szerb lakosság következtében, akiknek a helyére csak korlátozott mértékben érkeztek horvát betelepülők. Csökkent a lakosság száma Közép- és Kelet-Szlavóniában is, de kisebb mértékben. Ez részben Kelet-Szlavónia békés visszatéréseivel is magyarázható (1998 Erdődi egyezmény), részben pedig a nagyobb arányú horvát betelepüléssel, mely a kedvezőbb természeti és települési viszonyoknak köszönhető.

Város (općina)	fő	Város (općina)	Csökkenés aránya
Nagy-Szarajevó (BiH)	-123 162	Donji Lapac (Hr)	-76,62%
Peć (Kos)	-45 943	Bos. Grahovo (BiH)	-70,03%
Brčko (BiH)	-43 816	Dvor (Hr)	-60,73%
Nagy-Belgrád (Sr)	-41 610	Glamoč (BiH)	-59,90%
Vukovár (Hr)	-21 346	Obrovac (Hr)	-58,65%
Knin (Hr)	-20 655	Kupres (BiH)	-58,57%
Zavidovići (BiH)	-20 461	Vrginmost (Gvozd) (Hr)	-57,55%
Maglaj (BiH)	-19 744	Benkovac (Hr)	-57,42%
Jajce (BiH)	-19 246	Glina (Hr)	-57,00%
Travnik (BiH)	-19 033	Novo Brdo (Kos)	-56,74%
Benkovac (Hr)	-18 973	Gračac (Hr)	-54,70%
Zenica (BiH)	-17 082	Vareš (BiH)	-54,33%
Osijek (Eszék) (Hr)	-16 975	Brčko (BiH)	-50,17%
Zadar (Hr)	-16 949	Knin (Hr)	-48,93%
Kotor Varoš (BiH)	-16 740	Bos. Petrovac (BiH)	-47,23%

1. táblázat: A legnagyobb abszolút és relatív lakosság szám-csökkenést elszenvedett városok 1991–2001. Forrás: Statisztikai hivatalok adataiból saját számítás

Bosznia-Hercegovinában elsősorban a közép-boszniai települések, a boszniai Krajínák, a Drina-menti és az ún. Posavinai-korridor települései vesztek lakosságukból. A közép-boszniai településeknél ért össze a szerb–bosnyák–horvát etnikai terület, maximális etnikai keveredéssel, melyet ezáltal nemcsak két-, hanem háromoldalú küzdelmek is jellemeztek. Travnik (-27,3 %), Jajce (-42,86 %), Donji Vakuf (-44,75 %), Kupres (-58,57 %), Kotor Varoš (-45,65 %) a jelentős csökkenő lakosság számú települések itt.

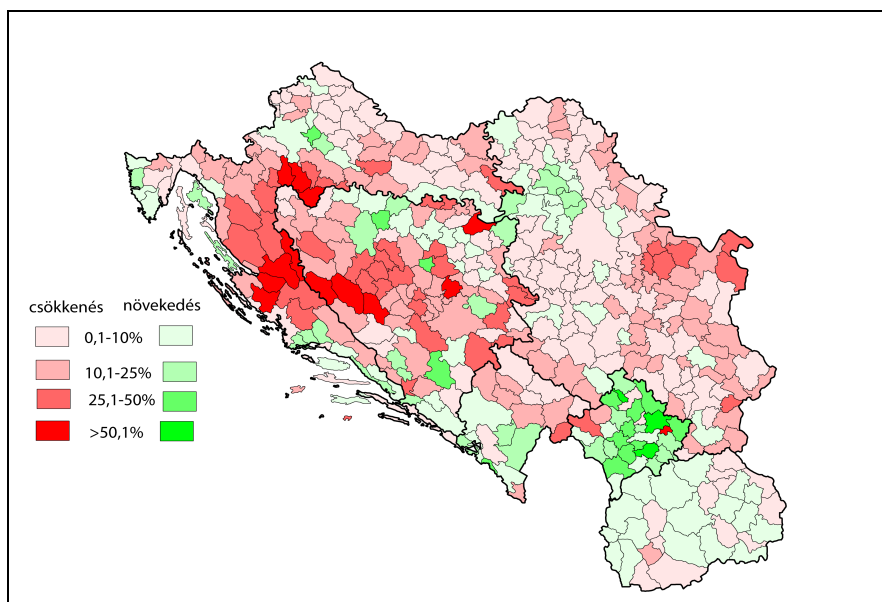
A Boszniai Krajínák területén a horvátországiéhoz hasonló folyamatok játszódtak le, a szerbek elmenekülését azonban bizonyos területeken (Bosansko Grahovo -70,3 %, Bosanski Petrovac -47,23 %) még kevésbé követte a nem-szerbek betelepülése. A fenti települések mellett Sanski Most (-18 %), Ključ (-22,3 %), Drvar (-23,86 %), Glamoč (-59,9 %), Bihać (-14,37 %) jelentik a leg-érintettebb településeket, ide azonban nagyszámú horvát és bosnyák telepes ér-kezett. A háború vége óta megfigyelhető a szerbek lassú visszatelepülése is, me-lyet a nemzetközi közösség erőfeszítései mellett a FBiH területén tapasztalható magasabb életszínvonal, könnyebb megélhetés is erősít.

A posavinai területeken a legnagyobb népességcsökkenés a stratégiai je-lentőségű kommunikációs korridorokhoz kapcsolódó településeket érinti. Brčko városa (-50,17 %), Bosanski Brod (-40,11 %), Bosanski Šamac (-15,72 %), Orašje (-16,2 %) települései szenvedték el a legnagyobb népességcsökkenést. Stratégiai jelentőségük mellett e települések is vegyes etnikai összetételűek vol-tak, ahol a fogyást elsősorban a katonailag fölényben lévő etnikum által távozás-ra kényszerített lakosság jelentette.

A Drina-menti területek a háború során a szerb nemzeti célok egyik kitün-tetett területeit képezték. A jelentős létszámú bosnyák lakosság elűzése, meg-semmisítése a konfliktus során az egyik legfontosabb szerb cél volt. Srebrenica (-41,5 %), Bratunac (-31,86 %), Zvornik (-19,47 %), Rogatica (-32,3 %), illetve a kissé délebbre fekvő Foča (-32,9 %) a háború legnagyobb nyilvánosságot ka-pott etnikai tisztogatásainak színterei, mely természetesen járta együtt a la-kosság szám csökkenésével és az etnikai átalakulással.

A harmadik, komoly fegyveres konfliktus által érintet térségben a lakos-ság szám csökkenése nem figyelhető meg. Koszovóban az egész posztjugoszláv térség legjelentősebb népességnövekedése tapasztalható 1991 és a 2000-es évek eleje viszonylatában, mely alól csak néhány település jelent kivételt. Ez részben következménye a bizonytalan lakosság szám-adatoknak, hiszen Koszovó az egyetlen közigazgatási egység, ahol még a bázisév adatai is becsültek, de leg-alább is politikailag befolyásoltak. Ráadásul az 1991-es adatokat a szerb hatóságok becsülték (érdekeltek az albánság számának alulbecslésében), míg a 2000-es évek adatait egy független nemzetközi szervezet, az EBESZ szakértői gyűjtötték (akik, mint a nemzetközi közösség – jelentsen ez bármit is – prominens szerve-zetei közé tartoznak, így érdekeltek lehetnek, mintegy önnönigazolásukra az al-bánság számának túlbecslésében). Mindezek mellett természetesen számításba kell venni az albánság Európában legmagasabbnak számító természetes szaporodási mutatóit is.

Koszovóban mindössze öt településen figyelhető meg a lakosság csökke-nése. Ezek többségében olyan települések, ahol a konfliktus előtt jelentős volt a szerbek aránya, így nem meglepő a jelentős csökkenés.

1. ábra: A volt jugoszláv tagköztársaságok települési szintű lakosság szám változása 1991 és a 2000-es évek eleje között. Forrás statisztikai hivatalok adatai és becslések, kartográfia: Németh Ádám

A háború által csak közvetetten érintett területeken is elemezhetők a lakosság szám-változás mintázatai, de ezeknek a fegyveres konfliktusokkal csak közvetett kapcsolata fogalmazható meg. Montenegróban csökkenő lakosság számú hegyvidék, növekvő demográfiai súlyú tengerpart és főváros ellentét rajzolódik ki.

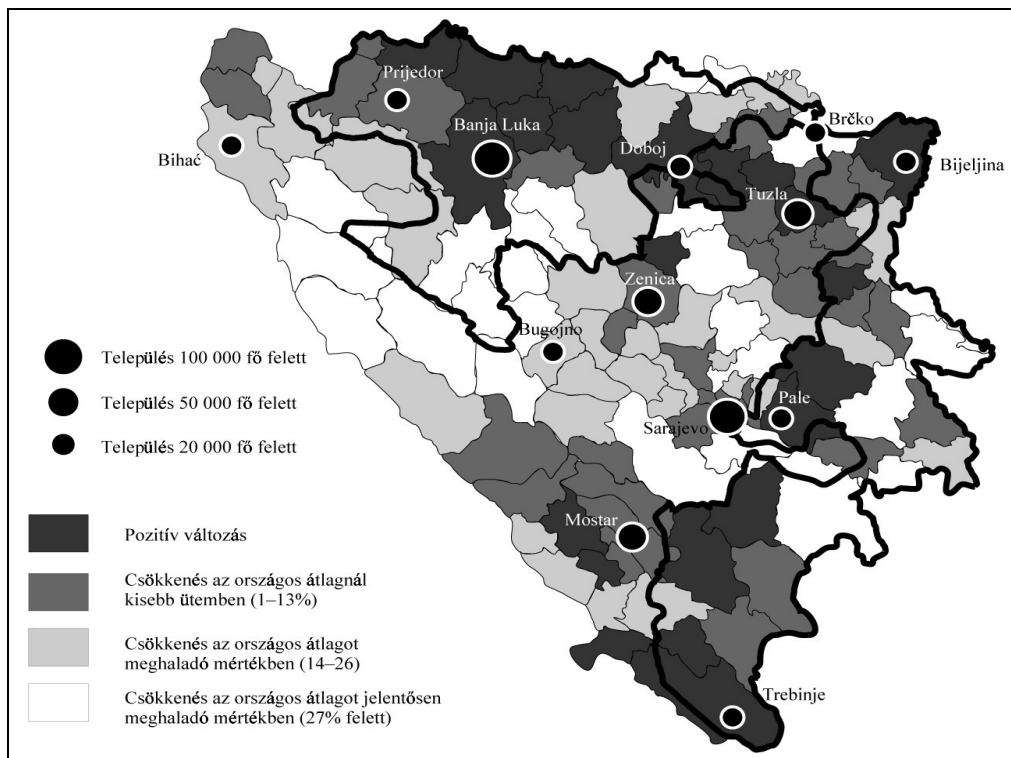
Szerbiában mozaikosabb a kép, a keleti és déli települések általában csökkenő lakosságúak (pl.: Crna Trava -34,32 %, Žabari -32,63 %, Malo Crniće -30,53 %, Negotin -27,09 %, Kučevo -26,67 %, Kladovo -25,93 %, Petrovac -25,65 %, Despotovac -24,58 %), míg a városok és elsősorban Újvidék (13,14 %) és tágabb környéke (Sremski Karlovci 19,48 %, Stara Pazova 17,28 %, Temerin 13,71 %, Indija 12,37 %, Šid 10,94 %) pozitív változást tapasztaltak. Kiemelkedő csökkenés figyelhető meg a bolgár–román–szerb hármashatár körzetében, ahol a depressziós bányászat és nehézipar okolható leginkább a folyamatért, ami lehetővé teszi a vlach etnikum súlyának növekedését a helyi lakosságon belül. Számunkra kiemelendő tényező a Tisza-menti magyar települések gyorsabb lakosságcsökkenése, melyben fontos elemként jelenik meg a magyarság emigrációja, asszimilációja és természetes fogyása.

Macedóniában nem tudunk éles különbségeket megfogalmazni. Vannak növekvő és csökkenő lakosságú települések, de nem rendelkezik az ország olyan éles kontrasztokkal, mint a többi volt tagköztársaság. Nem meglepő módon az albán többségű területeken (Tetovo 9,81 %, Kičevo 9,17 %, Gostivar 6,45 %) a növekedés jellemző (bár a 10 %-ot sehol nem haladja meg), míg a hegyvidéki területek (keleti és déli országrész) demográfiai értelemben depressziósnak számítanak (Demir Hisar -10,49 %, Resen -4,84 %, Kratovo -4,19 %), bár a csökkenés itt sem mérhető az egykori Jugoszlávia többi területéhez.

A növekedés pólusai a már említett vajdasági területeken kívül mindenképp előtt a városok, városias térségek és a jobb megélhetést biztosító tengerpart települései. Horvátországban a zágrábi agglomeráció (Dugo Selo 45,94 %, Ivanić Grad 10,78 %, Sveti Ivan Zelina 8,17 %) az isztriai tengerpart és a Kvarner szigetei (Poreč 14,8 %, Krk 12,72 %, Pag 12,33 %, Buje 8,04 %) Split agglomerációja (döntően nem a város maga, hanem a szomszédos települések, Trogir 17,72 %, Solin 13,28 %, Kaštela 17,5 % stb.), és Dél-Dalmácia kis- és középvárosai (Makarska 10,27 %, Ploče 10,18 %, Metković 9 %) jelentik a növekedési pólusokat. Mindkettőben a pozitív migrációs szaldó jelenti a növekmény legfőbb okát, melyben egyaránt jelentős a push-faktor (menekülés a háborús területekről) és a pull-faktor (magasabb jövedelmek és a több munkahely ígérete).

Bosznia-Hercegovinában kiemelkednek a fegyveres konfliktusok által megkímélt térségek, ahol egyrészt kevésbé csökkent a lakosság szám, másrészt nagyszámú menekült fogadtak be a kevésbé szerencsés területekről. Banja Luka (14,51 %) és a posavinai alföld nyugati fele (Laktaši 34,06 %, Prnjavor 5,68 %, Srbac 13,67 %, Bos. Dubica 9,94 %), Bijeljina (12,27 %) a szerbek egyik legfontosabb célterületévé vált. A posavinai korridor déli pereme (Doboj 7,71 %, Gračanica 7,34 %, Srebrenik 3,55 %, Tuzla 1,52 %) elsősorban a muszlim lakosság számára nyújtott menedéket, ezen a területen voltak legkevésbé hevesek a harcok. Hercegovina városai (Trebinje 5,21 %, Nevesinje 30,77 %, Široki Brijeg 13,3 %, Neum 11,95 %, Čitluk 11,63 %) közül a keletiek a szerbek beáramlásából, míg a nyugatiak a horvátok érkezéséből növelték lakosság számukat. Ezeket a területeket a háború csak kevésbé érintette, etnikai diverzitásuk is alacsonyabb volt, ennek következtében a kiáramló lakosság száma is alacsonyabb értéket mutat.

A leghosszabb háborús időszakot elszenvedő, és a legnagyobb veszteségeket elkönyvelő Bosznia-Hercegovinában nem csak a fogyás-növekedés vizsgálata informatív, de érdemes megnézni, hogy melyek azok a területek, ahol csökkent ugyan a lakosság, de nem olyan mértékben, mint az országos átlag (2. ábra). Ennek alapján legjelentősebb lakosság szám-csökkenés a központi területeken volt tapasztalható, míg az északi posavinai vidék és a déli hercegovinai területek relatíve kedvezőbb helyzetben vannak. Ez két tényezővel is magyarázható. Egyrészt a Száva-mentét kisebb mértékben érintette a háború, ezáltal nagy számban tudott (elsősorban szerb) menekülteket befogadni, másrészt eleve szerb többségű terület volt, így az innen menekülni kényszerülők száma relatíve alacsonyabb volt. Ugyanez igaz Hercegovinára is, azzal a kiegészítéssel, hogy Kelet-Hercegovinában a szerbség, Nyugat-Hercegovinában pedig a horvátság dominanciájáról beszélhetünk (Mostarnál található a két szállásterület, nem véletlen, hogy Hercegovina központja is hosszan tartó ostromot volt kénytelen elviselni). Mindkét területen a bosnyákok voltak a legfőbb elszenvedői a demográfiai mozgásoknak, pozícióikat csak Mostarban – ahova észak felől az ő szállásterületük is elér – tudták megtartani.

2. ábra: Bosznia-Hercegovina lakosságának változása opcinánként 1991–2005 között %-ban, valamint a jelentősebb városok (forrás: Jugoszláv népszámlálás 1991, Bosznia-Hercegovina Statisztikai Hivatal, szerk.: szerző)

Különbségeket tapasztalhatunk a demográfiai mozgásokban településtípus szerint is. A nyugat-balkáni háborúk jellegéből (etnikai homogenizációs és területszerző) adódóan városi környezetben (még ostromlott város esetén is) nagyobb az esély az életben maradásra, mint falvakban vagy szórványtelepüléseken. Különösen így van ez, ha az egyik harcoló fél jelentős haditechnikai fölényt élvez, melyet csak a városok nyújtotta terepi adottságok képesek ellensúlyozni. Ennek következtében a nagyvárosok lélekszáma Bosznia-Hercegovinában, ha nem is nőtt, de lassabban csökkent, mint a kistelepülések esetében (2. ábra), vagy akár az országos átlag (kényszerurbanizáció). A visszatéréseket sokszor a háború számos „emléke” (aknamező, lerombolt, elfoglalt ház, tragikus emlékek) ugyanúgy akadályozza, mint a városi jobb megélhetés ígérete.

Összegzés

A délszláv-háborúk egyik legfontosabb és feltehetően időben legtartósabb következménye a népesség elhelyezkedésének a megváltozása. Ennek egyik aspektusa a fentiekben vázolt települési szintű lakosságszám-változás. A posztjugoszláv térség demográfiai folyamataira még hosszú időn keresztül a felbomlást kísérő háborúk következményei lesznek a legnagyobb hatással, mely ez esetben nem csak bizonyos generációkat érintett különösen hátrányosan, hanem bizonyos földrajzilag meghatározható területeket is. Emiatt a Nyugat-Balkánon ma számos elnéptelenedő településsel és számos a menekültek következtében túlszűfolt várossal, várossrészsel találkozhatunk. Egyik esetben sem a pusztai népes-

ségszám-változás a fő kihívás, hanem az általa okozott szociális, társadalmi, gazdasági, (köz)biztonsági problémák.

Felhasznált irodalom:

1. JUHÁSZ J. (1999): Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula, Budapest, 376 p.
2. JUHÁSZ J.–MÁRKUSZ L.–TÁLAS P.–VALKI L. (2003): Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában. Budapest, 328 p.
3. KOCSIS K. (1993): Egy felrobbant etnikai mozaik esete – Az etnikai konfliktusok történeti-földrajzi háttere a volt Jugoszlávia területén. TLA, Budapest, 78 p.
4. KICOŠEV S.–KOCSIS K (1998): A menekültügy társadalmi-demográfiai aspektusai a Vajdaságban. – Regio. 9. évf. 3. sz. pp. 63–74.
5. REMÉNYI P. (2006A): Átalakuló városhálózat Bosznia-Hercegovinában. In: Pap N. (szerk.): A Balatontól az Adriáig. Lomart Kiadó, Pécs, pp. 231–240.
6. SAVEZNI ZAVOD ZA STATISTIKU (1992): Nacionalni sastav stanovništva po opštinama. Statistički Bilten broj 1934. Belgrád, 47 p.
7. TÓTH J. (szerk.) (2001): Általános társadalomföldrajz. I. köt. Dialóg–Campus, Pécs–Budapest, 484 p.
8. UNEP-UNCHS (1999): The Kosovo conflict: Consequences for the environment & human settlements. 104 p. <http://www.grid.unep.ch/btf/> letöltve: 2007-10-12

TÓTH JÓZSEF

ÉDESVÍZKÉSZLETÜNK, MINT NEMZETBIZTONSÁGI KOCKÁZAT

Minden nemzet léte függ tagjainak, elegendő mennyiségű, minden időben rendelkezésre álló, és mindenki számára elérhető és hozzáférhető egészséges ivóvíztől, az élelmiszertermeléshez, tiszta édesvízzel történő ellátásától. A víz az élet bölcsője. Fizikai anyagként teszi lehetővé életünket e Hazában és a Földön. A víz az élő anyag legfontosabb alkotóeleme. A víz az emberi lét határát is megszabhatja. Ha a sejt víztartalma 50 % alá süllyed, irreverzibilis denaturálódás jön létre, ami az élet megszűnésével jár. A víz olyan környezeti elem, amelyet biológiai szempontból az élővilág, éppen úgy nem tud nélkülözni, mint ahogy pótolhatatlan az ember termelési folyamatában is. A víz tehát egyaránt életfeltétel és természeti erőforrás, amelynek értéke napról napra növekszik.¹

A földgáz, a kőolaj, mint energiahordozó, nehezen, de helyettesíthető más energiaforrással, de a víz az édesvíz nem helyettesíthető más anyaggal. Levegő nélkül néhány percig, víz nélkül néhány napig vagyunk képesek életben maradni. Mindezek alapján nem tévedés azt állítani, hogy az egészséges édesvíz szük-

¹ FODOR István: Környezetföldrajz – Általános Társadalomföldrajz (szerk. Tóth József) Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó 2002.

ség szerinti biztosítása nemzetbiztonsági kérdés. Nem véletlen, hiszen napjaink globális változásai ráirányítják a figyelmet az egészséges édesvízre, mint létezésünk egyik alapfeltételére. E rövid tanulmány arra vállalkozik, hogy ráirányítsa az olvasók figyelmét e területre és arra, hogy valós szerepének megfelelő súllyal gondoljuk át a problémát, és óvjuk egyik legnagyobb természeti erőforrásunkat.

Az édesvíz, mint globális probléma

A vízből óriási készletek állnak rendelkezésre, emiatt még igen olcsó. A föld teljes vízkészletét kb. 2 milliárd km³-re becsülik. Már korlátozottabb ez a mennyiség, ha a közvetlenül hasznosítható édesvízi készleteket vesszük. Ez mindössze 40 millió km³ a Föld összes víztömegének már csak elenyészően kis része. Ebből az ember számára is mindössze 120 000 km³ hozzáférhető, ami azonban a legutóbbi időkig még mindig hatalmas mennyiségűnek tűnt. Közgazdaságilag ezért a legutóbbi időkig a „szabad javak” kategóriájába tartozott. Ma már a hozzáférhető mennyiség állandóan fogy és szennyeződik. Az ezredfordulón már egyes vízben szegény területeken 1 liter iható víz ára megegyezik egy liter benzín árával.²

Egyértelmű tényként kezelhetjük, hogy az iható édesvíz a globális hatások következtében egyre drágább lesz. Külön ki kell emelni, ha abban az új összefüggésben is számításba vesszük, mely szerint ma a természeti erőforrások – például a légkör a talaj adottságaival együtt – hasznossági fokát növeli. Lényeges tulajdonsága az édesvíz készletnek, hogy előfordulását és halmazállapotát tekintve heterogén. További egyedi sajátosságnak tekinthető, hogy az ásványi anyagoktól eltérően, amelyek térben aránylag jól elhatárolhatók, és lényegükben nem alapszükségletek, egyes társadalmakban magán tulajdont képez – addig a víz mindenütt megtalálható, de tulajdonságaiból eredően helyileg nem állandó, így közös tulajdonnak tekinthető.

Hazánk édesvíz készlete

Folyóvizeink

A Kárpát-medence fő folyója a Duna, így minden magyarországi vízfolyás a vízgyűjtő területéhez tartozik. A medence egészére centripetális vízhalózattal jellemző. Magyarország vízhalózata viszont – mivel a Tisza az ország határtól délre ömlik a Dunába – kéttengelyű. Legtöbb folyónk vízjárását az országhatáron túli vízgyűjtő – területük lefolyási viszonyai határozzák meg. Ennek egyik oka az, hogy vízgyűjtő területük nagyobbik hányada – a Zala, Sió és a Zagyva kivételével – Magyarországon kívül fekszik. Az ország viszonylagos csapadék mennyisége mellett, a gyengén tagolt domborzat és az ezzel járó lassú lefolyás megnöveli a csapadék beszivárgó és elpárolgó hányadát.³

² FODOR István: Környezetföldrajz – Általános Társadalomföldrajz (szerk. Tóth József) Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó 2002.

³ MÁRTONNÉ Erdős Katalin: Magyarország természetföldrajza I., Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004.

Folyó	Vízgyűjtőterület		Vízhozam				Összesen	
	Össze- sen	Magyar- országon	Külföldről		Magyarországról		m3/s	%
			m3/s	%	m3/s	%		
Duna	817000	46000*	2076,3	98	49,7	2	2126,0	100
Tisza	158186	47000	163,9	67	96,1	33	260,0	100
Összesen	817000	93000	2240,2	94	145,8	6	2386,0	100

*Ez a szám nem foglalja magában a Tisza vízgyűjtő-területét

1. táblázat: Magyarország természetes felszíni vízkészlete.

Magyarország természetes vízkészletének eredet szerinti megoszlását mutatják be az 1. táblázat adatai. A két fő folyóra vonatkozó adatok egyértelműen jelzik a Magyarországi vízgyűjtő - terület szerény szerepét felszíni vízkészletünk kialakulásában, egyben jelzik nemzetbiztonsági szempontból gyenge pontjait. További növekvő kockázatot hordoznak a vízjárásokból és vízminőségből eredő sajátosságok.

Állóvizeink

Hazánk területe, természetes állapotában bővelkedett állóvizekben. Tavaink ma az ország felszínéből alig több mint, 1 %-kal részesednek, ennek legjelentősebb részét a három nagy tó: Balaton, a Fertő-tó és a Velencei-tó adja (904 km²). Állóvizeinket kialakulásuk szerint két nagy csoportba: természetes és mesterséges tavakra osztjuk. A '90-es évek óta gyakran beköszöntő szárazság komoly veszélybe sodorta főleg a kisebb alföldi tavainkat – tározóinkat, de hasonló sorsra jutott például az Aggteleki – karszton, a Vörös tó is.

Felszín alatti vizeink

Hazánk ivóvízellátásában meghatározó szerepe van felszín alatti vizeinknek. Az ivóvíz legjelentősebb része (90 %) felszín alatti eredetű, amely a közüzemi víz- és csatornahálózatok által biztosított. A kitermelés a felszín alatti vízkészletekből a '80-as évtized közepéig növekedett, a '90-es évek elején, a gazdasági visszaesés következtében jelentősen csökkent (4,5 → 3,3 millió m³/nap). A parti szűrésű vizek adják a felszín alatti vizeink egyik legjelentősebb csoportját, többek között Budapest ivóvízellátása is ezekre épül. A parti szűrésű vizek a vízfolyással közvetlen hidraulikus kapcsolatban vannak, és a vizet tároló üledékek megfelelő áteresztő képességgel, illetve szűrőkapacitással rendelkeznek ahhoz, hogy rajtuk keresztül a folyó vize kitermelhető legyen. Az ily módon kitermelt víz elsősorban a folyóból származik, de utánpótlást kap a háttérterület talajvizéből is. E folyamatos utánpótlással magyarázható, hogy a parti szűrésű vizeknél tartós egyensúlyhiány nem alakulhat ki. A kétirányú vízutánpótlásból következik, hogy a parti szűrésű vizek szennyeződése mindkét utánpótlási terület felől bekövetkezhet. Veszélyeztetik a vízminőséget a folyón levonuló szennyeződések, a folyók medrében lerakódó finomszemcséjű üledékek által okozott anaerob

folyamatok, de hasonló veszélyt jelent – különösen a tápláló folyó alacsony víz-állása idején – a part menti csatornázatlan települések, ipari létesítmények és a mezőgazdaság által elszennyezett talajvíz.⁴

Ivóvíz szükségletünk jelentős hányadát évszázadokon keresztül a talajvizekre települt ásott kutak biztosították. Szerepük ma már egyre kisebb ivóvízellátásunkban, öntözési célokra azonban házilag egyre nagyobb mértékben használjuk őket. A nyilvántartott 200 000 m³/nap mértéken felül igen jelentős az engedély nélküli kitermelés. Tájanként igen nagy különbségek mutatkoznak a talajvíz elhelyezkedése szempontjából. Jelentős időbeli különbségek alakulhatnak ki az éghajlati viszonyok változásával. A kitermelhető talajvízkészlet becsült értéke nem túl jelentős. A kutak vízhozama, amelyeket a talajvizek táplálnak alapvetően a vízutánpótlástól (környező magasabb területek talajvize, csapadék, vízfolyás) és a tároló közet víztartó –, vízáteresztő képességétől függ.

Rétegvizek

A rétegvíz nagyrészt csapadékvíz és talajvíz eredetű. Tárolt készletekből a mélyebb és zártabb – főként hévizet adó – rétegekben tározódó víz származik. A folyóktól távolabbi, medencei területeken első sorban a rétegvizekre alapozódik a vízellátás. Jelentőségében – hévíztermeléssel együtt – megelőzi a parti szövéssű vizeket. Rétegvizeink túlnyomó többségét a medence területeken nagy vastagságban felhalmozódott pannon – pliocén és pleisztocén üledékek tárolják. A fő ivóvízadó rétegvíz alsó határa 500 – 550 m-nél, felső határa pedig 50 m alatt húzható meg.⁵

A Kárpát-medencét övező hegységgyűrűtől legtávolabb eső medence területeken felhalmozódott igen finom üledékekben már olyan lassú a vízmozgás, hogy egyre több ásványi sót old ki az egyre lassabban szivárgó víz és – a felszállo mélységi vizekkel keveredve – tovább növelve annak sótartalmát. Az ilyen „természetes szennyeződés” komoly felhasználási problémát okozhat, ezen típusú rétegvizeknél (magas arzéntartalom Szarvas térségében). Komoly problémát jelent, hogy rétegvíz-fogyasztásunk már túl van azon az értéken, amennyit még képes a természet pótolni. A vízkészlet utánpótlása döntő mértékben a talajvízből történik, így a keletkezett hiány a leszivárgás felgyorsulását eredményezte. Legmarkánsabban ez a folyamat a Nyírségben és a Duna-Tisza közén érezteti hatását, ahol a leszivárgás gyorsulása 50 %-os növekedést mutat, nagymértékben hozzájárulva a talajvíz szintjének csökkenéséhez. A nagymértékű kitermelés következménye a rétegvizek szintjének csökkenése is. Napjainkra a rétegvizek süllyedése hazánk medence területein általában 0,1-0,4 m/év érték között mozog.

Karszt vizeink

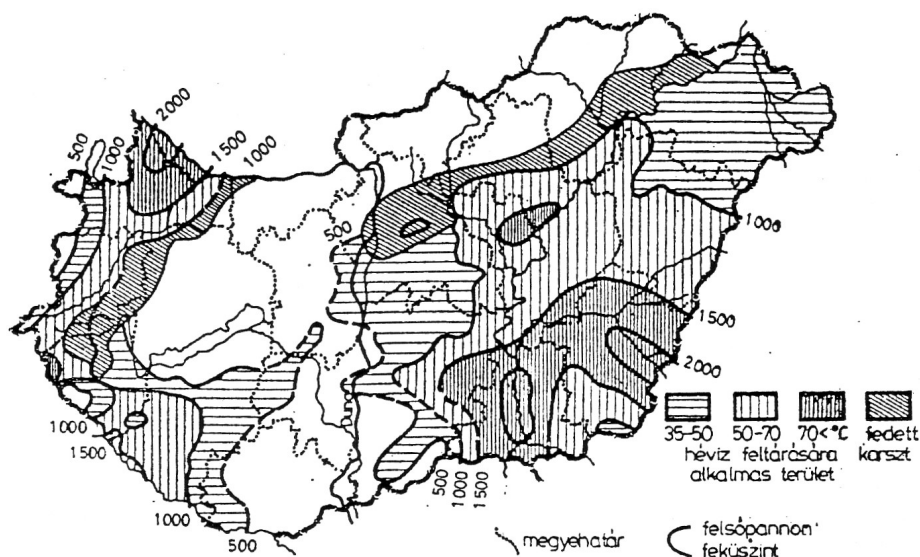
⁴ MÁRTONNÉ Erdős Katalin: Magyarország természetföldrajza I., Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004.

⁵ MÁRTONNÉ Erdős Katalin: Magyarország természetföldrajza I., Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004.

A karsztvizek ivóvíz - termelésünkből kismértékben részesednek, azonban néhány nagyobb településünk esetében meghatározó a jelentőségük (Pécs, Miskolc, Eger). A hideg karsztvizek szennyeződhetnek a legkönnyebben a felszíni vizek közül. Rendszerint igen vékony a karsztosodó kőzetet befedő talaj, így szinte minden szűrés nélkül jut be a karszt járatrendszerébe, amelyen keresztül gyorsan átszivároghva az öntisztulásra nincs lehetősége.

Hévizetek

A hévizeink csoportjához, felszín alatti vizeink 30 C° feletti hőmérsékletű készletét soroljuk. Köztudott, hogy Magyarországon a felszín felé áramló hő másfélszer akkora, mint a világátlag, ez a magyarázata hazánk Európában egyedülálló hévízgazdagságának. (1.ábra). Hazánk területének 4/5-e alkalmas hévíz kitermelésre. Hévízkutaink száma meghaladja az ezret.

1. ábra A hévízfeltárási lehetőségek földrajzi tagolódása Magyarország területén (Bélteky L. nyomán)

Napjainkban a hévízkitermelés évente 340 ezer m³/napra tehető, amely már meghaladja a természetes utánpótlás mértékét, amely már nyomáscsökkenés formájában jelentkezik és ez számos kóros folyamatot eredményezett:

- a hévíz kutak vízhozam, hőmérséklet és vízszintcsökkenése,
- felszín alatti ivóvízbázis csökkenés,
- romló vízminőség gyógyászati szempontból.

Termákvizeink elsősorban balneológiai és fűtési szempontból fontosak.

Fenntartható fejlődés

Már napjainkban is mindenki számára érzékelhető közelségbe kerültek a klímaváltozást jelző természeti jelenségek. Nem állhat távol az igazságtól az a feltevés, miszerint az elkövetkező évtizedekben főszabályként kell tudomásul vennünk hatásait és nemcsak globális, hanem nemzeti szinten is ki kell alakítanunk az alkalmazkodás feltételrendszerét és képességét.

Értelmezve a fenntartható fejlődés fogalmát legegyszerűbb, ha az 1992-es Riói Nyilatkozatban megfogalmazott alapelvől indulunk ki, amely kinyilvánítja: „A fejlődéshez való jogot úgy kell érvényesíteni, hogy a ma élő és a jövő nemzedék fejlődési és környezeti szükségletei egyaránt kielégítést nyerjenek”. Minden haszonelvű érdeknél fontosabb szemponttá magasztosult tehát, hogy gyermekeinknek is joguk van a létfontosságú egészséges vízhez, amely számkra a Földön és e hazában még rendelkezésre áll. Sajnos teljesen egyértelmű, ha jelen világunkra tekintünk az a tény, hogy a jelenlegi édesvíz felhasználás és környezetszennyezés mellett, amely napjaink világgazdasági gondolkodásából és folyamataiból fakad, nem biztosítható és nem óvható meg bolygónk édesvíz készlete és annak egyensúlya a jövő nemzedék számára. Minden nap csökken az esélye, hogy unokáink is korlátlanul érezhessék a hűsítő tiszta ivóvíz semmihez sem fogható ízvilágát. A paradigmaváltás tehát e gondolatkörben is, napjaink szükségszerűsége.

A fenntartható fejlődés tehát nem mennyiségi, hanem a gazdaság minőségi megközelítése, amelynek termékei, eredményei leírhatók az alábbi elvárásokkal: Egészséges és biztonságos élelmiszerek, tartós minőségű fogyasztási cikkek, megbízható szolgáltatások, ember-léptékű és méltó munkahelyek, általános foglalkoztatottság, tisztességes jövedelmek a méltányosság alapján.⁶ Mindezen elvárásoknak, ahhoz hogy a globális egyensúlyteremtő hatásuk érvényesüljön („gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan”) lokális szinten is teljesülniük kell, egyben biztosítva a helyben élő ember és az őt körülvevő természet, alkalmazkodási lehetőségeit a változó gazdasági, társadalmi és természeti környezethez.

A vízkészlet szerepe, a helyi gazdaságfejlesztésben

A helyi és kisléptékű gazdaság lényege, hogy a helyi erőforrásokat a helyi igények szerint, helyi döntések alapján a helyben élők javára dolgozzák fel és értékesítik a helyi tőke, munkaerő és tudás felhasználásával, valamint ökológiailag megfelelő technológiák alkalmazásával. A helyi kisléptékű gazdaság területi egysége, a táj (térség) és a régió.⁷ A helyi gazdaság nélkülözhetetlen alapelvei a szubszidiaritás és a decentralizáció. Az Európai Unióban már természetes, hogy a helyi problémák nagy részét csak helyben lehet és célszerű megoldani. Egyértelmű tehát, hogy ehhez szükség van egy helyi közösségi szintű gazdaságpolitikára, mely eltérést mutathat a központi politikától, és ami nem esik egybe szükségszerűen a hagyományos értelemben vett piaci érdekekkel. A helyi gazdaságfejlesztés mindenkor fő célja a helyben élő népesség összességének fejlődése, ahol a verseny helyett az együttműködés, és az egymásra utaltság, a magántőke hatékonysága helyett, a társadalmi tőke hatékonysága dominál és érvényesül.

Ez az elmélet már kisebb közösségek, települések, régiók számára is adaptálható, egyszerű rövid távú programokhoz is.⁸

⁶ HAJNAL Klára: A fenntartható fejlődés /jegyzet/ PTE TTK, Pécs, 2006.

⁷ Uo..

A helyben élőket ellátó egészséges ivóvízkészlet és a jó minőségű teljes értékű élelmiszereket megtermelő helyi gazdaságok hosszú távú megbízható működésének mással nem összemérhető alapfeltétele, a helyi vízkészlet szükség szerinti biztosítása és megóvása. Nem szorul magyarázatra az- az állítás, hogy az ivóvíz ellátásra és élelmiszertermelésre alkalmas vízkészlet a helyi gazdaság egyik legfontosabb erőforrása. A helyi vízkészlet megóvása a helyben élők természetes érdeke, így ebből következően ellenőrzése, megóvása, a helyi közösség nyilvánosságával és erejével biztosítható a leghatékonyabban. A helyi közösség életkilátásai szempontjából igen fontos tényezővé válhat a jövőben, hogy egészséges ivóvízzel képes a fenntartható vízkészletet helyben biztosítani maga számára, ezáltal csökkentve függőségét más gazdaságoktól és közösségektől. Egy településen az ivóvíz korlátozó tényezője lehet a fejlődésnek, avagy még lehetőséget kínál további letelepedésre.⁹

Nemzetbiztonsági megközelítés

Nemzetünk jelenén és jövőjén gondolkodva, édesvízkészletünk nemzetbiztonsági megközelítésének aktualitása és fontossága napjainkban már nem szorul magyarázatra. Az „édesvíz” és „nemzetbiztonság” fogalmunk legszűkebb értelmezése már nem szakmai kérdés, kockázata megfontolásra érdemes közösségi érdek. Egyszerű mégis bonyolult feladat kellő súllyal megfogalmazni édesvízkészletünk fontosságát nemzetünk biztonsága szempontjából.

Ez a rövid tanulmány is csak a figyelem felkeltésére tehet kísérletet e fórum segítségével, a téma mélyebb részleteinek feltárása és részletes elemzése nagyléptékű interdiszciplináris vizsgálódást igényel. A szerző ezen írás keretében, csak arra vállalkozhat, hogy ráirányítsa a szakma képviselőinek figyelmét édesvíz készleteinkre, kiemelve stratégiai jelentőségüket, s a teljesség igénye nélkül rávilágítson, az édesvizeinket fenyegető veszélyforrásokra:

1. Édesvízkészletünkből folyamatosan egyre többet termelünk és fogyasztunk, mint amennyi újra termelődik, tehát a készlet, gyorsuló ütemben fogy!
2. A különböző típusú szennyezés és szennyeződés következtében csökken az egészséges ivóvíz aránya.
3. A tulajdonlás és rendelkezés közösségi tulajdonból történő kikerülése, az ember önző természetéből fakadó kockázatok forrása.

Megállapítható, hogy a veszélyforrások beazonosítása után azonnal és egyértelműen megfogalmazódnak a nemzet és a szakértők számára azok a súlyponti elodázhatatlan feladatok, amelyeknek konzekvens végrehajtása létkérdésként jellemezhető.

---

⁸ FARAGÓ László: A helyi gazdaság fejlesztés elmélete JPTE továbbképző Intézet, Pécs, 1994.

⁹ GYULAI István: A fenntartható fejlődés, Ökológiai Intézet a Fenntartható fejlődésért Alapítvány Miskolc, 2000

Összefoglaló

Összegezve megállapítható, hogy a Föld lakóinak egészséges édesvíz igénye folyamatosan nő, miközben édesvízkészletünk gyorsuló ütemben fogy és szennyeződik. Hazánk az édesvízkészletekkel jól ellátott területekhez tartozik, de területünkön is nagyobb a fogyás, mint a természetes újratermelődés mértéke. További veszélyeket hordoz a szennyeződés és vízkészletünk vízgyűjtő területeinek geográfiai és geopolitikai elhelyezkedése. Mindezekből a szerző számára egyértelműen megfogalmazódik az édesvízkészleteink biztosításának és megóvásának nemzetbiztonsági jelentősége.

Felhasznált irodalom:

1. DEÁK J. – SZTERNÁK GY.: Az Energia, mint az országok és a szövetségek biztonsági problémája. Szakmai Szemle, 2009. 1. száma
2. FARAGÓ L. 1994.: A helyi gazdaság fejlesztés elmélete JPTE továbbképző Intézet, Pécs, 1994
3. FODOR I: Környezetföldrajz – Általános társadalomföldrajz (szerk. Tóth József) Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó 2002.
4. GYULAI I.: A fenntartható fejlődés, Ökológiai Intézet a Fenntartható fejlődésért Alapítvány Miskolc, 2000
5. HAJNAL K. 2006. A fenntartható fejlődés /jegyzet/ PTE TTK, Pécs 2006
6. LÁSZLÓ E. 2006. KÁOSZPONT Válaszút előtt a világ, Budapest Klub Alapítvány, Budapest, 2006

NYITOTT ÉGBOLT SZERZŐDÉS

Bevezető

A témakör feldolgozására azért vállalkoztam, mivel a Szerződés részleteiről korábban kevés ismerettel rendelkeztam, ezt a bizalom- és biztonságerősítő intézkedést a békefolyamat rendkívül fontos, távlati lehetőségekkel is bíró, kikerülhetetlen szegmensének ítéltam meg. A választásomat az is befolyásolta, hogy Kanada mellett Magyarország az egyik letéteményese a Nyitott Égbolt Szerződésnek. Ebből adódóan a nemzetközi kitekintést követően törekedtem a hazánkat érintő részletek kibontására. A témakörrel kapcsolatos kutatásaim során rátaláltam Tony D. Holmes őrnagynak, az Amerikai Légierő pilótájának a dolgozatára, amelynek az összegző megállapításai szinte teljes egészében összhangban állnak a Szerződés fontosságát és jövőjét érintő véleményemmel. Reményeim szerint a témakör feldolgozása érdeklődésre tarthat számot.

Történeti áttekintés

Genfben, 1955-ben folytatott négyhatalmi tárgyalás során, amelyen az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, a Szovjetunió, valamint Nagy-Britannia vezetői vettek részt, Dwight D. Eisenhower amerikai elnök vetette fel ennek a bizalomerősítő tervnek az ötletét, amely a szovjet fél elutasítása miatt nem valósulhatott meg. Az első jelentős lépés az ekkor kezdeményezett haderő-csökkentési, bizalom- és biztonságerősítő folyamat beindítása felé a Helsinkiben 1975-ben aláírt záródokumentum volt. Az ennek részét képező, a biztonság katonai aspektusait taglaló csomagból eredeztetjük a mai értelemben használt fegyverzetellenőrzés folyamatát, amely a fegyverzetkorlátozásra (fegyverzetcsökkentésre), valamint a **bizalom- és biztonságerősítésre** osztható. A '80-as évek végén a fegyverzet-ellenőrzés kérdéskörének áttekintése során ismételten felmerült a Nyitott Égbolt kérdése. Ténylegesen az első Nyitott Égbolt Konferencia Bush amerikai elnök 1989. május 12-én elhangzott javaslata alapján kezdte meg a szerződés alapjainak kidolgozását 1990. február 12–28. között Ottawában, amely az akkori nemzetközi politikai viszonyoknak megfelelően a NATO és a Varsói Szerződés közötti nyitottság fokozását, a kölcsönös bizalom erősítését tűzte ki céljául. 1992. január 13–20. között Bécsben véglegesítették a szerződés tervezetét. A Jegyzőkönyvet Finnország fővárosában, Helsinkiben, huszonöt ország külügyminisztere látta el kézjegyével. Ennek eredményeként létrejött a NATO és a volt VSZ tagjai között a **Nyitott Égbolt Szerződés**. A do-

kumentum ratifikációs folyamata azonban közel 10 évig elhúzódott. A Magyar Köztársaság képviselője az MK 3114/1992. számú határozata alapján 24 országgal együtt Helsinkiben 1992. március 24-én írta alá a Szerződést, amelyet az Országgyűlés az 1993. április 9-ei ülésén ratifikált. A részes országok elhúzódó ratifikációs eljárásai miatt a Szerződés csupán 2002. január 2-án lépett hatályba. A Szerződés érvényességi ideje nem került meghatározásra, de bármelyik tagország kiléphet belőle, ha ezt a szándékát legalább 6 hónappal korábban jelezte.

A szerződés részes államai, illetve csatlakozó előtt álló országok

Fehéroroszország, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Kanada, Horvátország, Csehország, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Grúzia, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Olaszország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Románia, Orosz Föderáció, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, Törökország, Ukrajna, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok (csak 1993-ban). A Szerződést mindegyik részes állam alkotmányos eljárásainak megfelelően erősíti meg. A megerősítő okiratokat a kijelölt letéteményeseknél, vagyis a Kanada Kormányánál, illetve **az MK Kormányánál vagy mindkettőnél letétbe helyezik**. A Szerződés aláírása nyitva áll Örményország, Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova, Tadzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán számára. A Szerződéshez a letéteményeseknél csatlakozásért folyamodó országok kérhetik passzív kvóta kiutalását és a kvóta szintjét.

A Szerződés legfontosabb tartalmi elemei

A Szerződés biztosítja, hogy az EBESZ megfelelő intézményei válság-megelőző és -kezelő erőfeszítéseik során megfigyelő repüléseket hajtsanak végre, illetve felhasználják az ilyen típusú repülések eredményeit. A szerződés hatályba lépését követően 2002-ben, rövid előrejelzési idővel, a legkorszerűbb, éjjel-nappali, minden időjárási körülmények között alkalmazható érzékelő műszerekkel kezdték meg a megfigyelő repüléseket. A Nyitott Égbolt Szerződés rögzíti a megfigyelő repülések fogadásának és végrehajtásának feltételeit, valamint ezek számát is. A fogadó nemzet felajánlhatja, hogy területe fölött az általa üzemeltetett (a szükséges műszaki eszközökkel felszerelt) repülőgéppel hajtsák végre a megfigyelő repüléseket. Amennyiben ezzel a lehetőséggel a feladatot végrehajtó állam nem kíván élni, akkor igénybe veheti a saját, vagy egy harmadik ország repülőgépét. Ez utóbbit természetesen térítés ellenében teheti meg. Az esetek túlnyomó többségében az ellenőrző repüléseket a részes nemzetek a saját repülőgépeikkel és technikai eszközeikkel hajtják végre.

Problémát jelent ugyanakkor, hogy a részes államok megfigyelőrendszerének képességei eltérnek egymástól. Ebből következően a csúcstechnikát felvontató országok adott esetben több információt szerezhetnek, mint a megfigye-

lési feladatokat kevésbé korszerű felszereléssel végzők. E probléma kezelésére a tagországok meghatározták az úgynevezett terepi felbontási képességet, ami érvényes az összes alkalmazott technikai eszközre (fényképezőgépek, videokamerák, infravörös kamerák, radarok), majd ehhez a felbontási képességhez igazították a minimális repülési magasságot. A Nyitott Égbolt Szerződésben foglaltak szerint **az optikai kamerával készített felvétel terepi felbontása nem lehet jobb 30 centiméternél.** Az új filmek alkalmazásakor ismét meg kell határozni a minimális repülési magasságot, mivel ezek érzékenysége eltér a korábban használtakétól.

Ahhoz, hogy a különböző fejlettségi szinten álló berendezésekkel azonos minőségű felvételek készülhessenek; értelemszerűen az kell, hogy a jó felszerelésekkel nagy, míg a kevésbé korszerűekkel kis magasságban repülve hajtsák végre a megfigyelő repülést. Az eltérő technikai színvonalú megfigyelő rendszerek működtetéséhez elkerülhetetlenül szükséges azok szigorú előírások szerinti, külföldi ellenőrök jelenlétében történő hitelesítése. Ilyenre került sor magyar kezdeményezésre 2007. 08. 30. és 09. 05. között Kecskeméten, ahol a Szerződés 34 részes állama közül megjelent 21 képviselője hitelesítette a megfigyelő és adatgyűjtő repülések során magyar részről alkalmazni kívánt korszerűbb, ebből adódóan nagyobb felbontású filmet. [1]

A Nyitott Égbolt Szerződésről szóló 2004. évi V. törvény¹

Magyarország a Nyitott Égbolt Szerződést végső soron a 2004. évi V. törvényben hirdette ki. A törvény teljes részletességgel tartalmazza a Szerződés tartalmi elemeit. A részletkérdések közül az alábbiakat tartom fontosnak megemlíteni:

- A Szerződést létrehozó államokat részes államoknak nevezzük.
- A Szerződés növeli a katonai tevékenységek nyitottságát és átláthatóságát, felismerve egy ilyen típusú légi megfigyelési rendszer lehetséges hozzájárulását más térségek biztonságához és stabilitásához.
- Elősegítheti az EBESZ keretében és más vonatkozó nemzetközi egyezményekben a konfliktusmegelőző és válságkezelő képességet.
- Számításba veszi a Nyitott Égbolt rendszer más területekre, így a környezetvédelemre történő kiterjesztésének lehetőségét.
- Törekszik a részes államok teljes területének légi megfigyelését biztosító egyeztetett módszerek kialakítására a méltányosság és hatékonyság elve alapján, fenntartva a repülés biztonságát.
- A törvény leszögezi, hogy a Nyitott Égbolt rendszer működése nem érintheti hátrányosan a nem részes államokat.

---

¹ A törvényt az Országgyűlés a 2004. február 6-ai ülésnapján fogadta el

A továbbiakban a törvény részletesen taglalja a meghatározásokat (megfigyelt és megfigyelő fél; részes államok csoportja; megfigyelő repülőgép; megfigyelő repülés; átrepülés; szállító repülőgép; passzív és aktív kvóta; legnagyobb repülési távolság; értékelő műszerek; a terepi felbontás; az infravörös vonalas letapogató berendezés; a megfigyelési időszak; a repülőszemélyzet; a repülési megfigyelő; a képviselő; az érzékelő műszer kezelője; az ellenőr; a kísérő; a feladatterv; a repülési terv; a feladatjelentés; a nyitott égbolt repülőtér; a belépési- és kilépési pont; a veszélyes-, tiltott-, és korlátozott légtér; veszélyes terület).

A Szerződés általános rendelkezései közül kiemelésre fontosnak tartom, hogy egyik részes államnak sem lehet nagyobb az aktív kvótája, mint a teljes passzív kvóta. Az aktív kvóták évenkénti elosztása a Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottság² feladata. Az aktív kvóta részben vagy egészben átadható más részes államoknak, de erről haladéktalanul értesítenie kell az összes részes államot, és a Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottságot. A részes államok területe feletti legnagyobb repülési távolságát a Szerződés „A” mellékletének III. fejezete tartalmazza. A törvény részletezi az érzékelő műszerek típusát és paramétereit. Ezzel kapcsolatban fontos, hogy valamennyi részes állam jogosult a megfigyelő repülőgépekre felszerelt érzékelő műszerek hitelesítésében részt venni. A hitelesítés végrehajtásáig ilyen műszereket tilos alkalmazni. A hitelesítés menetének részleteit a Szerződés „D” melléklete tartalmazza. Vitás kérdések eldöntése a Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottság feladata. A törvény részleteiben tartalmazza a megfigyelő repülőgépek kiválasztására és a megfigyelő repülések végrehajtására vonatkozó előírásokat. Ezek közül kiemelésre fontosnak tartom, hogy a megfigyelő repülésre jogosult részes államok a Szerződés „H” mellékletével összhangban egyeztethetik a megfigyelő repülések végrehajtására vonatkozó terveiket.

A feladatterv elkészítésének főbb mozzanatait és tartalmát a törvény részletezi. **A tervezés során fontos előírás, hogy a megfigyelni tervezett pont nem lehet közelebb 10 km-nél az olyan szomszédos ország államhatárához, amely nem részes állam. A megfigyelő repülés megkezdésének becsült időpontja a feladatterv átadását követően ne legyen hamarabb, mint 24 óra.** Ez alól kivételt jelent, ha a felek másképp állapodtak meg. A repülést a navigációs pontok közötti legrövidebb útvonal figyelembe vételével kell megtervezni. Amennyiben a felek nem állapodtak meg másként, a repülés útvonala ne érintse egynél többször ugyanazt a pontot. **A feladatterv átadását követően a megfigyelt fél 4 órán belül köteles azt elfogadni,** illetve módosító javaslatokat tenni, amennyiben a tervben foglaltak veszélyeztetnék a repülési biztonságot. A megfigyelő és megfigyelt fél aláírja a feladattervet.

A megfigyelő fél legalább 72 órával a megfigyelt fél belépési pontjára való érkezésének tervezett időpontját megelőzően értesíti a megfigyelt felet a

² Open Skies Consultative Commission;

megfigyelő repülés végrehajtásának szándékáról. Az értesítés tartalmi jegyeit a törvény a Szerződés szövege alapján részletezi. A megfigyelt fél 24 órán belül köteles értesítést küldeni az érintett feleknek a megfigyelő repülés tudomásul vételéről. A belépési pontra érkezés várható időpontjától a megfigyelő repülés befejezéséig tartó időszak nem haladhatja meg a 96 órát, amennyiben a felek ebben nem állapodnak meg másként. A megfigyelő félnek biztosítania kell, hogy a személyzet tagjai közül legalább egy fő rendelkezzen a szükséges nyelvtudással, amely lehetővé teszi a számukra a megfigyelt fél személyzetével és légiforgalom-irányító hatóságával történő szabad kommunikálást. A törvény a Szerződésben foglaltak alapján részletezi a megfigyelt fél kötelezettségeit is. A megfigyelő fél a Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottság által kialakított formátum felhasználásával összeállítja a megfigyelő repülés feladatteljesítését. A feladatteljesítést a megfigyelő és a megfigyelt fél a kilépési ponton egyaránt aláírja. **A megfigyelő fél a kilépési pont elhagyását követő 7 napon belül köteles ezt a jelentést megküldeni az összes részes államnak.**

A különleges intézkedések közül említést érdemel, hogy abban az esetben, ha a megfigyelő fél adja a repülőgépet, a megfigyelt fél **jogosult a gép fedélzetén két repülési megfigyelővel és egy tolmáccsal képviseltetni magát**, akinek a Szerződés „G” mellékletében foglalt jogai és kötelezettségei vannak. A megfigyelt fél jogosult letiltani az olyan megfigyelő repülést, amely nem felel meg a Szerződésben foglaltaknak. Ebben az esetben a megfigyelt köteles ezt rögzíteni a feladattervben. A letiltott megfigyelő repülést nem számítják be az egyik részes állam kvótájába sem. Abban az esetben, ha a megfigyelő fél eláll a megfigyelő repülés végrehajtásától, erre részletes magyarázatot kell adnia. A repülési tervtől a végrehajtás során csak akkor lehet eltérni, ha ezt a gép technikai problémái, az időjárás viszonyok, illetve a repülőszemélyzet váratlan egészségügyi problémái indokolják, illetve külső, nem elhárítható, a repülés biztonságát veszélyeztető problémák merülnek fel. A megfigyelő repülőgép fedélzetén lévő mindkét részes állam személyzetét haladéktalanul tájékoztatni kell a repülési tervtől való minden eltérésről. Az érzékelő műszerek által gyűjtött adatok csak akkor maradhatnak a megfigyelő birtokában, ha a megfigyelő repülést mindkét részes állam kvótájába beszámítják. A törvény részletezi a veszélyhelyzetek kialakulásakor indokolt intézkedések körét is.

A megfigyelő repülések során az adatok rögzítése céljából az alábbi adathordozók használhatók:

- Optikai panoráma és sorozatfelvevő fényképezőgépek esetében fekete-fehér fotófilm.
- Videokamerák esetében mágnesszalag.
- Infravörös vonalas letapogató berendezések esetében fekete-fehér fotófilm vagy mágnesszalag.
- Oldalra néző szintetikus nyílású lokátorok esetén mágnesszalag.

A megfigyelő repülések során az érzékelő műszerek által gyűjtött adatok a megfigyelő repülőgép fedélzetén maradnak a megfigyelő repülés befejezéséig. Ezeket tilos továbbítani a repülés ideje alatt. A megfigyelő repülés során keletkezett összes adathordozót (filmtekercecsek, mágnesszalagok, kazetták) a repülés befejezését követően egy konténerben kell elhelyezni és a részes államok hitelesítésével ellátva lepecsételni. Ezeket a későbbiekben hozzáférhetővé kell tenni az összes részes állam számára. Az adathordozók másolásának feltételei is részletesen leszabályozottak.

A törvény részleteiben tartalmazza a Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottság feladatrendszerét. A székhelye Bécsben található. A Szervezet végrehajtó szerve. Feladatait a Szerződés X. fejezete³ részletesen tartalmazza. A Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottság havi rendszerességgel tart ülészeket. Az elnöki teendőket a francia ábécé sorrendjét követve a Szerződésben részes államok rotációs jelleggel töltik be. Az ülészek nem tarthatnak tovább 4 hétnél, amennyiben a Bizottság nem határoz másként. A havi értekezleteken túl számos informális munkacsoport is dolgozik a Szervezeten belül. A Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottság javasolhatja mérlegelésre és elfogadásra a Szerződés módosításait. Felel az éves kvóták leosztásának egyeztetéséért. Kéri az EBESZ Konfliktusmegelőző Központja létesítményeinek, adminisztratív támogatásának az igénybevételét⁴. Elsődlegesen a technikai háttér megbeszélése, valamint a megfigyelések lebonyolításának célszerű folyamata áll ezeknek a megbeszéléseknek a homlokterében. A Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottság értekezleteinek munkanyelve az angol, orosz, francia, német, olasz és a spanyol. A döntések konszenzussal születnek. 1992. óta több, mint 90 döntés született már. A repülési kvóták elosztása éves rendszerességgel történik. Ezen felül az EBESZ, konfliktus-megelőzés és válságkezelés tekintetében illetékes szervei, és más nemzetközi megfelelő nemzetközi szervezetek felkéréseit akceptálva elősegítheti rendkívüli ellenőrző repülések megszervezését és végrehajtását egy részes állam területe felett annak hozzájárulásával. Az ilyen megfigyelő repülésekből származó adatokat az érintett szervezetek számára is hozzáférhetővé teszi. A megbeszéléseken elhangzottakat a részes államok bizalmasan kezelik, de a Szervezet a határozatait egyetértés esetén nyilvánossá teheti. A Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottság működési költségeit a tagországok közösen finanszírozzák. Érdekességképpen megemlíthető, hogy a Benelux országok 2008. augusztus 20-án Bosznia és Hercegovina felett végrehajtott **megfigyelő repülése volt az 500 a sorban.**

A törvény további része tartalmazza a személyzet kijelölésének szempontrendszerét, valamint a kiváltságokat, és mentességeket. Mindegyik részes állam megküldi a többinek az áttekintésre kijelölt személyek listáját. **A kijelölt sze-**

³ A Nyitott Égbolt Szerződésről szóló 2004. évi V. törvény „L” mellékletében található a magyar nyelvű részletezés

⁴ Kanada és Magyarország különleges hozzájárulásként ellátja a szerződéssel kapcsolatos adminisztratív feladatok döntő többségét.

mélyzet létszáma nem haladhatja meg a 400 főt. A listát hathónaponként lehet módosítani. A listán szereplő bármely személy ellen a részes államok bármelyike 30 napon belül kifogással élhet. Az elfogadhatatlannak minősített személyeket törölni kell a listáról. A megfigyelt fél köteles a vízumokat és bármely más szükséges okmányt biztosítani a kifogás alá nem eső személyzet számára.

Mindegyik részes állam jogosult módosításokat javasolni a Szerződéshez. A benyújtott módosítások csak teljes konszenzussal kerülhetnek elfogadásra. Amennyiben legalább három részes állam egybehangzóan nem kéri, a Nyitott Égbolt Szerződés plenáris konferenciáját 5 évente kell összehívni a Szerződésben foglaltak betartásának megbeszélése céljából. A törvény tartalmazza még a passzív kvóták kiutalási táblázatát⁵, a megfigyelő repülések aktív kvótájának első leosztását⁶, a megfigyelő repülések legnagyobb repülési távolságait⁷, az érzékelő műszerek részletes paramétereit⁸, az adatok nyilvántartásának kritériumait⁹, a megfigyelő gépekre vonatkozó előírásokat¹⁰, a megfigyelő repülőgépek és az érzékelő műszerek hitelesítésével kapcsolatos eljárási rendet¹¹, a hitelesítési jelentés tartalmi jegyeit¹², az érkezési és távozási eljárások rendjét¹³, a repülés előtti ellenőrzések és a bemutató repülések elvárásrendszerét¹⁴, a repülési megfigyelőkkel és képviselőkkel kapcsolatos kritériumokat¹⁵, a tervezett megfigyelő repülések összehangolására vonatkozó előírásokat¹⁶, a légtérrel és a veszélyes légtérrel kapcsolatos ismereteket¹⁷, valamint a Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottság működésével kapcsolatos részletes előírásokat¹⁸. A törvény angol nyelvre is lefordításra került. [2]

MK Állandó EBESZ Képviselő, Katonai Képviselő

A honvédelmi miniszter az államháztartás hatékony működését elősegítő szervezeti átalakításokról és az azokat megalapozó intézkedésekről szóló 2118/2006. (VI. 30.) Korm. határozatban foglalt feladatok, továbbá az MH katonai szervezetei ezzel összefüggő egyes feladatai végrehajtásáról szóló 114/2006.

- ⁵ A törvény „A” melléklet I. fejezete
- ⁶ A törvény „A” melléklet II. fejezete
- ⁷ A törvény „A” melléklet III. fejezete
- ⁸ A törvény „B” melléklet I. fejezete
- ⁹ A törvény „B” melléklet II. fejezete
- ¹⁰ A törvény „C” melléklete
- ¹¹ A törvény „D” melléklete
- ¹² A törvény „D” melléklet IV. fejezete
- ¹³ A törvény „E” melléklete
- ¹⁴ A törvény „F” melléklete
- ¹⁵ A törvény „G” melléklete
- ¹⁶ A törvény „H” melléklete
- ¹⁷ A törvény „I” melléklete
- ¹⁸ A törvény „L” melléklete

(HK 21.) HM utasítás alapján, az MK Bécsi Állandó EBESZ Képviselő Katonai Képviselő jogutódjaként, 2007. január 1-jei hatállyal költségvetési szervként megalapította a **HM EBESZ Katonai Képviselőt (HM EKK)**¹⁹. A külföldi szolgálatteljesítés helye Bécsben található. A 2009-ben módosított kormányhatározat rögzítette, hogy a HM EKK jogi személy, önálló munkaköri jegyzékkel rendelkező szervezet. Állománya a Magyar Honvédség költségvetési létszámkeretéből a HM és háttérintézményeihez tartozik. A HM EKK jogállása: a honvédelmi miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozó, honvédelmi feladatokat végrehajtó szervezet. A HM EKK alapítója és fenntartója a honvédelmi miniszter, felügyeleti szerve a Honvédelmi Minisztérium. A HM EKK feladatait a honvédelmi miniszter közvetlen alárendeltségében, a HM védelempolitikai szakállamtitkár szakirányításával végzi. A HM EKK alapvető feladata a Magyar Köztársaság biztonság-, és védelempolitikai érdekeinek képviselője és érvényre juttatása az EBESZ-ben, annak tárgyalási fórumain, valamint az EBESZ égisze alatt működő, fegyverzetellenőrzéssel foglalkozó tárgyalási fórumokon és csoportokban. Kiemelt feladata a nemzetközi szervezetek mellett működő hasonló nemzeti képviselővel, katonai tanácsadókkal. A fenti feladatokat a HM EKK szervezetileg önálló egységként, tevékenységében pedig, a Magyar Köztársaság EBESZ Misszió szerves részeként hajtja végre.

A HM EKK alaptevékenység körében végzett fő feladatai:

- a) Részvétel az EBESZ Állandó Tanácsban, a Biztonsági Együttműködési Fórumon folyó tárgyalásokon és az egyes célfeladatok megoldása érdekében létrehozott ad hoc csoportok tevékenységében;
- b) Részvétel az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés (CFE), valamint a **Nyitott Égbolt Szerződés tárgyalási fórumai munkájában**, beleértve az egyes célfeladatok megoldása érdekében létrehozott ad hoc csoportok tevékenységet is;
- c) Kapcsolattartás az EBESZ Konfliktus Megelőző Központtal, a Résztvevő, a Részes és a Partner Államok hasonló képviselőivel, katonai tanácsadóival, valamint részvétel a NATO és EU tagsággal összefüggő esedékes egyeztetőkön;
- d) Megbízható katona-szakmai háttér biztosítása a különböző tárgyalási irányokban működő hivatásos diplomaták munkájához; a honvédelmi felső vezetés tájékoztatása és részvétel a döntések előkészítésében;
- e) Biztonság- és védelempolitikai elemző-értékelő tevékenység végzése;
- f) A feladatkörébe tartozó szervezetekhez kiutazó tárgyaló delegációk munkájának segítése, háttéranyagok készítése;

---

¹⁹ A HM EKK alapító okiratát a 18/2009. (VI. 15.) HM határozat (HK 11) módosította

- g) Részvétel egyes konkrét célfeladatok (külföldi és hazai konzultációk, szemináriumok, konferenciák) előkészítésében és lebonyolításában;
- h) Részvétel a KÜM-HM Fegyverzet-ellenőrzési Tárcaközi Bizottság ülésein, munkájának szakmai segítése. [3]

A HM EKK alapító okiratát a 18/2009. (VI. 15.) HM határozat (HK 11) a képviselő elnevezésében és szervezeti hovatartozásában visszamenőleges hatállyal módosította, mely szerint a szervezeti egység új elnevezése 2007. január 1-jei hatállyal MK Állandó EBESZ Képviselő, Katonai Képviselő (MK ÁEK KK) lett. Az alaptevékenységeként a védelmi képességek fenntartásával, valamint a katonai diplomáciai tevékenységgel járó feladatok végzésével egészítették ki. Az MK ÁEK KK részére a kormányzati szervek és ezen belül a védelmi tárca vezetésével történő hatékony és védett kommunikáció érdekében az EBESZ nemzetközi híradó hálózatán belül hivatalos magyar végpontot hoztak létre, amely biztosítja a CFE-szerződés, a Nyitott Égbolt Szerződés és az 1999. évi Bécsi Dokumentum szerinti információáramlásban való aktív bekapcsolódást.

A Nyitott Égbolt Szerződés keretében történő tényleges repülési ellenőri feladatokat az MH Műveleti Központ Fegyverellenőrzési Osztálya hajtja végre. Az ellenőrző repülések közül önkényesen kiragadva két eseményt, 2007. 03. 26–30. között az Oroszországi Föderáció hajtott végre a Nyitott Égbolt Szerződés keretein belül hazánk középső területei felett 860 km repülési távolságú bizalom erősítő repülést, mely során 18 területről 496 értékelhető felvételt készítettek. Románia megfigyelői pedig 2007. 04. 2–6. között hajtottak végre gyakorló repülést hazánk nyugati és középső területei felett 20 fordulóponttal, 810 km repülési távolságon. A gyakorló repülésen magyar kezdeményezésre a kísérő csoport tagjaként szlovák és szerb vendég megfigyelők is részt vettek. Fontos eleme a Nyitott Égbolt Szerződésnek, hogy a készített és hitelesített légi felvételeket a 34 részes állam kötelező jelleggel megkapja. Ez a lehetőség erősíti a bizalmat, egyben kiaknázzhatóvá, hatékonyabbá teszi a tett erőfeszítések eredményét.

A szerződés néhány, inkább technikai jellegű paramétere

- A szerződés kiterjed a 34 résztvevő ország területére.
- A repülési korlátozások között nem játszhatnak szerepet a nemzetbiztonsági megfontolások, csupán a repülésbiztonság lehet hivatkozási alap.
- Az összes megfigyelést végző repülőgép meg kell, hogy feleljen a szerződésben rögzített technikai elvárásoknak.
- A hivatalosan elfogadott amerikai gyártmányú repülőgép az OC-135 B típus.

- A britek a Hawker Siddeley Andover CMK1 típusú átalakított repülőgépet használják.
- Kanada C-130 Hercules érzékelőkkel ellátott repülőgépet használja.
- Oroszország, Ukrajna, Bulgária, Románia, Csehország az AN-30 típusú repülőgépet használja, míg Magyarország az AN-26T típust.
- Megállapodtak a radarok, érzékelők típusában is (Synthetic Aperture típusú radar). Az összes érzékelőnek, radarnak hozzáférhetőnek kell lennie az összes szerződést alá író állam részére.
- **A felbontást 30 cm-ben limitálták.**

Az AN-26T fedélzetéről végrehajtott megfigyelő repülésérzékelő műszerének kezelője

Kvóták

Az Amerikai Egyesült Államok éves passzív kvótája (42.), ezért ők három év alatt 31 légi felderítést kell, hogy engedélyezzenek. 2005-ben ennek ellenére csupán két ellenőrző repülést hajtottak végre a légterükben. Ezek közül az egyik repülés Oroszországhoz, a másik pedig Fehéroroszországhoz köthető. Az USA viszont 2005-ben nyolc átrepülést hajtott végre Oroszország és Fehéroroszország területe felett, egyet pedig Kanadával közösen Ukrajna felett. A repülések

listáját tanulmányozva megállapítottam, hogy az első megfigyelő repülésre 2002. augusztus 5–14. között került sor, amikor Oroszország látogatott el az Egyesült Királyság légterébe. A második repülés már érintette hazánkat is, mivel 2002. augusztus 8-án Ukrajna tett ellenőrző látogatást nálunk. Az USA első alkalommal 2002. december 9–18. között repült be Oroszország légterébe. Érdekesképpen megemlíthető, hogy az USA 2004. június 14–21. között Magyarországgal közösen tett látogatást Oroszország légterében. A lista tanulmányozásából levonható az a következtetés is, hogy egyre gyakoribb a közös berepülések száma. Ezek közül említésre érdemesnek tartom a Benelux országok, Oroszország és Magyarország közös berepülését Bosznia és Hercegovina légterébe 2007. április 23. és május 1. között.

A repülések száma 2002-ben **27**, 2003-ban **43**, 2004-ben **70**, 2005-ben **83**, 2006-ban **105**, míg a rendelkezésemre álló utolsó teljes évben, 2007-ben **107** volt. A számok évről-évre növekvő aránya azt mutatja, hogy van létjogosultsága és jövője ennek a bizalomerősítő eljárásnak.

Magyar – román bilaterális szerződés

A Nyitott Égbolt Szerződés nem zárja ki, sőt inkább bátorítja a részes államokat bilaterális megállapodások megkötésére. Ennek eredményeként 1991 májusában Magyarország és Románia bilaterális Nyitott Égbolt megállapodást írt alá, amelyet az Országgyűlés a 44/1991. (IX. 6.) határozatával megerősített. A megállapodás 1992. február 27-ei hatályba lépése óta a felek egymás területe felett egyeztetett időpontokban megfigyelő repüléseket hajtanak végre.

A megfigyelő repüléseket a magyar fél egy átalakított AN-26T, a román fél AN-30 típusú repülőgéppel hajtja végre, amely a francia hadseregtől kapott OMER-33 típusú sorozatfelvevő ikerkamerával van felszerelve. A berendezések technikai színvonala a multilaterális Nyitott Égbolt szerződés következményeit nem elégíti ki, de a kétoldalú megállapodásnak megfelelnek. A megállapodásban a repülési távolságot 1600 km-ben és a repülési időt 4 órában határozták meg.

Holmes őrnagy, az Amerikai Légierő pilótájának értekezése

Tony D. Holmes őrnagy az Amerikai Légierő pilótájának lehetősége nyílt a Nyitott Égbolt Szerződés keretein belül berepülnie Oroszország légterébe. Ez az élmény vezette, amikor elkészítette a Szerződéssel kapcsolatos tanulmányát, amely a történelmi áttekintést, valamint a Nyitott Égbolt Operatív Bizottság működésének vázlatos bemutatását követően foglalkozott a jövőbeli lehetőségekkel

is. Azért citáltam a dolgozatát, mivel egy nagyhatalom hivatásos katonájaként rendkívül hasznosnak tartja ezt a bizalomerősítő intézkedést. Szeretné, ha ez kiterjedhetne a világ más térségeire is. Ezt annak ellenére teszi, hogy az USA-ban sokan lekicsinylően nyilatkoznak erről a lehetőségről, mivel a műholdas megfigyeléssel a kérdéseik többségére választ lehet kapni. Ez egy önző, szűk látókörű álláspont, mivel a nemzetek csupán egy szűk körének áll rendelkezésére műholdak sora a hírigényük kielégítése céljaira.

A dolgozat készítője az alábbi előnyeit sorolja fel a Szerződésnek:

- Lehetőséget ad a meglepetésre, mivel elégséges csupán 72 órával korábban bejelenteni az ellenőrző repülés szándékát.
- Az országok többségének nem áll rendelkezésére műhold az információszerző megfigyeléseik számára.
- Nagy előnye ennek a mechanizmusnak, hogy a megfigyelések eredményeit hozzáférhetővé kell tenni a Szerződés valamennyi tagországára részére.
- A viszonylagosan alacsony bekerülési költségek a kisebb országok számára is lehetővé teszik az aktív részvételt.
- Rendkívüli hasznosságú a bizalomerősítő jellege miatt a diplomáciai kapcsolatok javítása terén is.
- Jó a publikálási lehetősége, könnyen átlátható és nyomon követhető, látványos és kézzelfogható, konkrét eredménnyel párosul.

Végezetül a szerző javasolja az USA-nak a Nyitott Égbolt Szerződés további támogatását és a munkájában való aktív részvételt. Kifejezi az óhajtát, hogy a program kiterjesztése kedvező hatással lenne Észak-Korea és Dél-Korea, India és Pakisztán viszonyára, de a Közel-Kelet országainak feszültségeire is. Végső konklúzióként reményteli jövőt jósol a Szerződésnek a XXI. századra is. [4]

Befejezés

A vállalt témakör feldolgozását követően azt kell mondanom, hogy sok hasznos információ birtokába jutottam. A Nyitott Égbolt Szerződés rendkívül fontos szerepet játszik az EBESZ bizalom- és biztonságerősítési rendszerében. A megfigyelő repülések száma évről évre nő, amelynek az eredményét az összes részes állam megkapja. Szintén növekszik a több részes állam összefogásával közösen végrehajtott ellenőrző repülések száma is. Nagy szerepet játszhat a rendszer az ember által okozott kihívások terén egyre inkább számon tartott globális felmelegedés és az ehhez szorosan kapcsolódó környezetvédelem területén. A viszonylagosan alacsony bekerülési költségek a kisebb országok számára is lehetővé teszik az aktív részvételt, így hazánk is rendszeresen él ezzel a lehetőséggel. Reményeim szerint a Nyitott Égbolt Szerződéshez a XXI. században

több olyan ország is csatlakozni fog, akik politikai feszültségektől terhelt válságövezetekben keresik a békés egymás mellett élést elősegítő lehetőségeket.

Felhasznált irodalom:

1. Treaty on Open Skies http://www.osce.org/documents/doclib/1992/03/13764_en.pdf
2. 2004. évi V. törvény az 1992. március 24-én, Helsinkiben aláírt Nyitott Égbolt Szerződés kihirdetéséről <http://www.kerszov.hu/kzldat/t0400005.htm/t0400005.htm>
3. A HM honlapján található, a HM EBESZ Katonai Képviselétről szóló tudósítás http://www.hm.gov.hu/miniszterium/honvedelmi_miniszterium_ebesz_katonai_kepviselet
4. Tony D. Holmes: A Nyitott Égbolt Szerződés XXI. században várható szerepéről, 2008. április; https://www.afresearch.org/skins/rims/q_mod_be0e99f3-fc56-4ccb-8df6-670c0822a153/q_act_downloadpaper/q_obj_49edf999-d812-4262-9404-264d1f2f96eb/display.aspx?rs=enginespage.

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

SIKESDI LÁSZLÓ

GONDOLATOK A SZOVJET CSAPATOK KIVONÁSÁNAK ÉVFORDULÓJÁRA

A szovjet csapatok állomásoztatásának és kivonásának hatása a magyar társadalom és települések fejlődésére

„Egy hosszú időszak zárult le Magyarországon 1991. június 19-én. A Szovjet Déli Hadseregcsoporthoz utolsó parancsnoka, Viktor Silov altábornagy és kísérete autóján 14.50-kor érkezett Záhonyba, itt rövid búcsút vett a magyar katonai küldöttségtől, majd 15.01-kor fekete Volgája áthaladt a Tisza-hídon, ahol a határ húzódik. Ezzel, mint utolsó katona távozott a csapatok után, melyek utolsó vonata 55 vagonnal június 16-án 23.40-kor Mándokról indulva lépte át a határt.

Ezzel az 1990. március 10-én megkezdett csapatkivonás befejeződött, ennek során 171 helyőrséget, 340 telephelyet, 6000 épületet, létesítményt és 7000 lakást üritettek ki. A lefoglalt és használt terület 46.000 hektár volt. Összesen 1547 vonatszerelvény, 34 500 vagonnal szállította el a Déli Hadseregcsoporthoz, ebből 637 csapatvonat, 560 anyagvonat és 350 személyvonat volt. A parancsnokságok és törzsek egy része közúton távozott, az összes repülőgép (közel 550 db.) légi úton hagyta el az országot.

A fenti időszakban 100 390 fő távozott az országból, ennek mintegy fele katona, fele polgári alkalmazott és családtag volt. Összesen 27 146 db fegyverzetet szállítottak el: 21 726 db kerek járművet, 2269 db lánctalpas járművet, 196 db Luna-M és 8K-14 (Frog-7, illetve Scud-B) típusú rakétát, 860 db harckocsit (T-72 és T-64B típusú), 1473 db harcjárművet, 622 db tüzérségi eszközt. Ezen kívül 560 912 t anyagi eszközt, lőszer, üzemanyagot, ellátmányt stb. szállítottak el 17 500 db konténerben.

Ha elfogadjuk az 1944. szeptember 22-i dátumot, mint az első szovjet egységek magyar területre lépésének időpontját, akkor a megszálló, később összekötő, majd ideiglenesen itt állomásozó egységek 46 év és 271 nap múlva távoztak el, és ezzel megvalósult a Magyar Köztársaság teljes szuverenitása.”*

Rövid idő múlva 19. évfordulójához érkezünk annak a napnak, amikor a fenti, újsághírek száraz adatokkal, tényszerűen közlik a szovjet csapatok kivonását Magyarországról. A sorok között nem látszik, nem lehet kiolvasni annak a közel 47 évnek a történéseit és hatásait, melyek az ideiglenes itt tartózkodással

* Idézet a korabeli napilapokból, a szerző összeállításában.

és a kivonással együtt jártak. A magyar társadalom életét a II. világháborútól kezdődően sok tekintetben befolyásolta az idegen ország hadseregének itt állomásozása. Az alábbi gondolatok, egy kutatási tematika első részeredményeinek felhasználásával készített dolgozat, mely igyekszik kiértékelni és véleményt formálni arról az időszakról, mely immár történelmünk része, de nem múlt (nem múlhat el) nyomtalanul.

A szovjet csapatok itt-tartózkodásának megalapozottsága, oka(i)

Magyarország a II. világháború vége felé szovjet érdekszférának számított. Ez a háború alakulásának volt egyfajta következménye (a kelet felől érkező szovjet csapatok helyzeti és időbeni előnye Magyarország elérésére), de a háromhatalmi egyeztetések és egyezkedéseké is. Bár már Jaltában volt szó a háború utáni időszakról, de az sosem deklarálták, hogy Magyarország a szovjet befolyási övezet része lesz. Ám a szovjet–angol külön megállapodásban (1944. Moszkva), a kelet európai országok befolyási övezetekre történő felosztásánál – más országokkal egyetemben – Magyarország, 25 % angol és 75 % szovjet arányban lett felosztva és megállapodva (a felosztás az elhíresült „cédulás” históriaként ismert, melynek dokumentumai a londoni központi levéltárban található meg). Magyarországról legközelebb Potsdamban esett szó 1945 július–augusztusában: ott határoztak a magyarországi svábok kitelepítéséről, az ottani német vagyonok elkobzásáról, s a szabad választások megtartásáról, ami 1945. november 4-én meg is történt. A Párizsban 1947-ben aláírt békeszerződés – amely három falu híján tulajdonképpen a trianoni határokat állította vissza – a szovjet egységeknek áthaladási, biztosítási jogot adott Románia és Magyarország területén Ausztria felé. Ennek az volt a katonapolitikai alapja, hogy Ausztriában állomásoztak a négy nagyhatalom csapatai, köztük szovjetek is, s az ezek ellátását, mozgatását szolgáló vasúti szerelvények, autókönvojok áthaladását kellett a magyarországi szovjet egységeknek biztosítani, irányítani. Ebben a megállapodásban nem esik szó arról, hogy mekkora nagyságú szovjet csapatok lehetnek az ország területén és azok hogyan és merre mozoghatnak. A békeszerződés előírásai szerint a háborút lezáró dokumentum aláírása után 90 nappal a szovjet harcoló csapatok jelentős részének el kellett hagyni Magyarországot. Ők el is indultak, jelentős csapategységek ki is vonultak, de talán soha senki nem tudta megmondani, hogy pontosan mennyien, milyen fegyverzettel és legfőképp meddig maradnak Magyarországon, a biztosítási feladatok címén.

A helyzet a szovjetek számára 1955-ben alakult kellemetlenül. Az osztrák államszerződés már előkészítés alatt van, ám a csapatok kivonására semmilyen szándékuk nem volt. Sőt .... Az osztrák államszerződés 1955. május 15-i aláírása okán a csapatoknak szeptemberig el kellett hagyniuk Ausztriát és ennek okán a magyarországi tartózkodásuk is okafogyottá vált. Ausztriát elhagyták, de Magyarországot – 1991. júniusáig – nem. Igaz, hogy egy nappal előtte – 1955. május 14-én – aláírják a Varsói Szerződést, de abban nincs szó csapatok állomásoztatásáról más országokban, csak törzsek megalakításáról. Az osztrák államszer-

zódás okán történő kivonulás időszakában már volt arról szó, hogy valamilyen kétoldalú szerződéssel legalizálják a szovjet csapatok magyarországi tartózkodását, pontosabban *maradását*, de ez nem történik meg. Így már érthetőbbé válik az 1956-os forradalom időszakában, a szovjet csapatok kivonásának követelése, hiszen teljesen jogtalanul tartózkodtak hazánkban. A történelemnek mindig voltak, vannak és talán lesznek olyan momentumai, amit nehezen vagy egyáltalán nem lesz módunk megismerni. Ilyen az 1955 szeptembere és 1957 májusa közötti időszak, melynek eredményeként 1957 májusában, Budapesten megkötik a magyar-szovjet államközi megállapodást, amely jogalapot ad a szovjet Déli Hadseregcsoporthoz ideiglenes magyarországi állomásoztatására. (*A Déli Hadseregcsoporthoz, ahogyan az itt lévő szovjet csapatokat nevezték, jogi helyzetét a magyar és a szovjet kormány egyezményei átfogóan szabályozták. A politikai egyezményt 1957. május 27-én, Budapesten, Andrej Gromiko szovjet és dr. Horváth Imre magyar külügyminiszter írta alá. A katonai egyezményen Georgij Zsukov marsall szovjet és Révész Géza altábornagy magyar honvédelmi miniszter aláírása szerepel. A ceremónián a teljes akkori magyar csúcส์vezetés jelen volt.*) Ezt követően már senkit nem érdekelt a szovjet csapatok Magyarországon történő állomásoztatásának ténye, hiszen két törvényesnek elismert kormány megállapodása rögzítette azt. Egyrészt a Nyugatot a háborút követően már nem érdekelte, hogy mi zajlik Közép és Kelet Európában, ráhagyta azt a Szovjetunióra. Másrészt a hazánkban 1956. októberében és novemberében lezajlott forradalom során a szovjet csapatok létszáma a kezdeti csökkentés után növekedett és a későbbi kormány és annak ideológiája tartotta itt őket. Ebben szerepe volt a Szovjetunió és Magyarország érdekeltiségének. A Szovjetunió a kapitalizmus elleni osztályharc részének tekintette, hogy az amerikai és más imperialista országok előrenyomulását megakadályozza. Ezt szolgálta a csapatok külföldi állomásoztatása is, amely hatékonyan hozzájárult a szocialista országok védelméhez. A Szovjetunió érdekelt volt abban is, hogy ezekben az országokban fennmaradjon a szocialista társadalmi rend. A szovjet vezetés tudta, hogy egyes országok ezt önerőből nem tudják garantálni. Ilyen volt például Magyarország, amely nem is olyan régen, 1944-45-ben még német megszállás alatt volt, nemzeti szempontból érdekelt volt hatékony biztonsági garanciák meglétében külső támadások ellen. Akkoriban ez az eszköz sokoldalú védelmi szervezet, a Varsói Szerződés, illetve a szovjet csapatok befogadása volt. A magyar szocialista rendszer érdeke volt ugyanakkor az is, hogy minden eszközzel védjék a szocialista rendet az ellenforradalmi támadásokkal szemben. 1956 megmutatta, hogy egyedül a Magyar Néphadsereg erőivel ezt a feladatot nem tudják megoldani.

A szovjet csapatok itt tartózkodásának társadalmi vetülete

A szovjet csapatok idegen földön (elsősorban Európában) történő állomásoztatása a Szovjetunióban, sem a háborút követő időszakban, sem a 60-as éveket követően nem okozott társadalmi problémákat. A Vörös Hadsereg a II. világháborúban a legnagyobb veszteségeket szenvedte el és ezt az orosz nép nem felejtette el, a hadsereg privilégiumokat élvezett. Különösen nem felejtette el

azoknak az országoknak, akik a háború során ellenük fordultak és a Szovjetunió területén vívott harcok során csapatokkal erősítették a nácik által vezetett támadó, majd később visszavonuló és védekező hadseregeket. A Vörös Hadsereg a háború során veszteségeinek jelentős részét az idegen, európai országokban szenvedte el, a szovjet társadalom ez idő alatt hozzászokott hadseregének és fiai-nak külföldön tartózkodásához és működéséhez. Tehát az 1950-es években – még nagyon közel volt a világháború emléke – a szovjet hadsereg jelentős erői állomásoztak még Közép- és Kelet-Európában.

A szovjetek által megszállt országok és területek szinte teljesen megegyeztek azzal a II. világháború során bejárt területtel, ahol a Vörös Hadsereg harctevékenységet folytatott a náci hadsereg ellen. Amelyik országból kiűzték a náci Németország hadseregét, ott a háború végéig végleg ott maradtak a szovjet csapatok vagy azok utóvédjei és utánpótlás vonalainak egységei. Ez részben indokolt volt, hiszen ne felejtjük el: Magyarország és Lengyelország elfoglalásakor utánpótlási, logisztikai vonalaik már igen hosszúak lettek, a harcoló csapatok előtt állt még a legfontosabb feladat: Németország elfoglalása, a német Birodalom megsemmisítése. Ahol csapataik ott maradtak, szinte azon nyomban megkezdték az adott ország társadalmi, politikai és ideológiai rendjének saját képükre formálását. Bár kezdetben a békeszerződés lejártakor mindenki úgy gondolta, hogy a szovjet csapatok visszatérnek hazájukba, az addig eltelt időszak „eredményei” már nem engedték meg ennek végrehajtását. Megítélésem szerint a szovjet politikai vezetés a Közép és Kelet-Európai országokat két dologra használták fel:

- egyrészt ideológiájuk exportálásával igyekeztek kiépíteni a szocializmus (és a kommunizmus) világrendszerét, s ehhez természetes módon felhasználható területek adott volt az általuk felszabadított, elfoglalt országok. Amennyiben áttekintjük a világháború szovjetek által birtokolt területét, úgy világosan kirajzolódik a későbbi szocialista országok egysége. Nem véletlen, hogy a Varsói Szerződés és a KGST. tagországai is ugyanazok voltak. Az ideológiai, politikai folyamatok 1956. után már önjáróvá váltak és azok visszafordítása, megállítása és az esetleges visszarendeződése lehetetlen volt. Mindezeket a pártpolitika által kitalált és irányított katonai és gazdasági folyamatokat „lenyomták az érintett országok társadalmának torkán”, ha tetszett, ha nem. A társadalmakban végbemenő folyamatok, változások esetenként forradalom vagy „események” formájában felszínre hozták ennek az egész rendszernek a problémáit, de azt erővel – ha kellett katonai erő alkalmazásával – könyörtelenül elnyomták. A szovjet csapatok jelenléte annak a háborún alapuló álláspontnak gyakorlati megvalósulása volt, miszerint a Szovjetunió ezeket az országokat „felszabadította”, megszállta és elfoglalta. Politikai és katonai magatartásuk, viselkedésük hosszú ideig magán viselte a megszálló, uralkodó erő által megtestesített erőszaknak és (le)kezelésnek szinte minden jegyét. Magyarországnak a világháborúban játszott szerepe miatt sokáig kellett szembenéznie ezekkel a jegyekkel, bár ezt a hivatalos propaganda sohasem említi, hiszen – főleg az idő múlásával – egy baráti országról illet állítani nem volt éppen internacionalista viselkedés. A mindennapokban viszont akár a Szovjetunióban, akár itthon számtalan meg-

nyilvánulásban volt kitapintható ez a háttérben mindig megmaradó és gondolkodást sokáig befolyásoló gondolkodás és érzés.

- másrészt a világháború után rövid idő alatt kialakult a hidegháborús (ennek folyamodványaként katonai) szembenállás. A szovjetek megítélése szerint egy lehetséges imperialista agresszió elhárítására már a Szovjetunió határai előtt folytathatnak harctevékenységet, így magát a nagy személyi és anyagi veszteséget, kárt és rombolást előidéző III. világháborút – ha lehet – saját országukon kívül vívják meg. Lehet, hogy első olvasatra furcsának tűnnek gondolataim, de kutatásaim, anyaggyűjtésem, számomra, mindinkább ezt a teóriát erősítik. Amennyiben figyelemmel kísérjük a hidegháborús katonai szembenállást, láthatjuk, hogy a nyugatról – keletre irányban két olyan terület helyezkedik el, ahol modernebb hagyományos fegyverzettel nagyméretű háborús tevékenységet lehet folytatni a SZU területén kívül: a lengyelországi hatalmas síkságokon és a Kárpát-medencében. Éppen ez lehetett a szovjet hadvezetés gondolkodásának alapja: telepítsünk ezekbe az irányokba olyan és annyi erőt, amivel kellő mértékben képesek felvenni a harcot, egy esetleges nyugati (később NATO) támadással szemben. Kihangsúlyozott szerepe volt az NDK. területén telepített szárazföldi és légi erőknek, hiszen ez volt az „első lépcső”, a szinte állandó készenlét terepszakasza. A szovjet hadsereg alakulatainak elhelyezkedése Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon mind ezt a teóriát erősítették, s így már érthetőbbé vált: miért is adták fel a szovjetek a jelenlétüket és vonták olyan könnyedén ki csapataikat pl.: Romániából. Ezekről a mozzanatokról, katonai, stratégiai elgondolásokról a hivatalos propagandán keresztül az érintett országok lakossága csak szűrt és célirányos hírekben (vagy egyáltalán nem) értesült. A katonai szembenállás oly mértékben nőtt, hogy a két katonai tábor (a VSZ. és a NATO) által felhalmozott fegyver és rendszerben tartott személyi állomány a 70-es évek végén minden addig ismert mértéken felül állt. Magyarországon ekkor már több mint 130.000 fős volt a Magyar Néphadsereg és ezt a létszámot nem a magyar politikai vagy katonai vezetés találta ki. A Magyarországon akkor állomásozó szovjet csapatok 3 hadosztálynyi ereje nem érte el a 100.000 főt. Így már sokkal érdekesebben rajzolódik ki egy megvívott háborúban ki, milyen mértékben vállalhat feladatokat és kinek mekkora veszteséggel kell számolnia. Természetesen ez még akkor is igaz, ha tudjuk: a szovjet hadsereg kész tervekkel rendelkezett csapásmérő és kiegészítő (megerősítő) hadrendi elemek előrevonására és harcbavetésére. Ám ne feledjük: mindezek alkalmazására, a háború megvívására még mindig Magyarország területén került volna sor!

Legvégül ne feledjünk egy fontosnak tűnő részletet: a VSZ és ezen belül Magyarország is rendelkezett *támadó* hadműveletek megvívását tartalmazó tervekkel. Kimondatlanul is, de az 1970-es évek végén, a '80-as évek elején egy bonyolult körülmények között (atom, biológiai, vegyi fegyver alkalmazásával) megvívott háborúra készítették fel a Magyar Néphadsereget. (Egy külön történet lenne az, hogy ezt a magyar hadsereg, a rendelkezésére álló technikai eszközökkel milyen eredményességgel lett volna képes megvívni!) A népgazdaságot nagyon komolyan megterhelő hadsereg fejlesztés és fenntartás mind azt erősítheti: a támadó feladatok érdekében Magyarországra olyan mértékű feladatok hárultak volna, melyek – persze szovjet csapatokkal kiegészülve és szovjet vezetésű

VSZ. törzs irányítással – a meglévő erőket és eszközöket az első időszakban nagy valószínűséggel felmorzsolja, biztosítva az utánuk jövők részére a nagyobb veszteségek elkerülését. A bécsi medencében és a Graz-Klagenfurti irányba tervezett harctevékenységre szerencsére nem került sor, és a magyar társadalom érzékenységét ismerve, talán jobb is, hogy ezekről már csak múlt időben beszélhetünk.

A szovjetek magyarországi, társadalmi megítélése rendkívül vegyes képet mutatott. A szovjet csapatok II. világháborúban vállalt szerepét – nevezetesen: a nácik kiűzése hazánkból és az általuk okozott szenvedések megszüntetése – a lakosság körében nagymértékű szimpátiát alakított ki. Az ország lakosai a béke megérkezésével a „boldog békeidőket” is visszavárták. Ám nem minden alakult a vágyak szerint. Már a világháború magyarországi szakaszában is voltak olyan időszakok, történések, melyek ellenérzést és gyűlöletet is kiváltottak. Az ország számos helyén ahol a német és szovjet csapatok kiélezett harcokat vívtak, településeken és terepszakaszokon, akár naponta változott az azt éppen elfoglaló nácio kiléte, a szovjet csapatok emberfeletti, de esetenként kegyetlen harcokat folytattak. Ennek során volt, hogy nem kímélték a polgári lakosságot a szükséges siker elérése és a saját veszteségek csökkentése érdekében. A polgári személyek élete és megkímélése nem volt általános gyakorlat a szovjet csapatok harctevékenysége során. De a háború kegyetlen dolog és az azt megvívóktól annak finomabb rendezését számon kérni botorság lenne. A társadalom megítélésében a talán legnagyobb ellenérzést a harcoló csapatokat követő, a lakosságot fosztogató, zabráló „utóvédek” voltak. A harcokat becsülettel megvívókat követő, esetenként azonosíthatatlan csoportok olyan tetteket követtek el, amelyek a lakosságban sokáig tartó ellenérzéseket alakítottak ki. (El kell mondani a tényszerűségért: a szovjet csapatok saját belső rendőrsége is küzdött ezzel a jelenséggel, de igazán hatékonyan ők sem tudtak beavatkozni). Két generáción keresztül jelen volt a háborúban megélt hatása az itt állomásozó szovjet csapatok esetenkénti, személyenkénti megítélésében. Ennek a különbözőségét jól fogalmazta meg Karácsony Sándor 2005-ben megjelent cikkében:

„A háború idején szerzett személyes tapasztalatok természetesen nagyon különbözőek lehettek, és ezek a különbségek aztán egyre mélyülő törésvonalakká válhattak azáltal, hogy az egyes társadalmi csoportoknak a kommunista diktatúrához fűződő viszonyát is meghatározták. Több társadalomkutató megfogalmazta azt a hipotézist, hogy a szovjet hadsereg megjelenésével az ország két részre hasadt azok között, akik az ennek nyomán kialakuló új világot (legalábbis eleinte) felszabadulásként élték meg, és azok között, akik számára ekkor veszett el az igazi Magyarország. Többen a "zsidókérdés" továbbélését is arra vezetik vissza, hogy a zsidó lakosság megmentőként, a lakosság többsége viszont megszállóként tekintett a szovjet csapatokra. Ennyi év után nyilván lehetetlen pontosan felidézni az akkori érzéseket, de az 1930 előtt születettek - tehát az akkor legalább 15 évesek - relatív többsége valóban úgy emlékszik, hogy a családja annak idején nem örült a szovjet csapatok megérkezésének. Az ebben az időszakban valamilyen sérelmet elszenvedettek közül pedig még többen nyilatkoztak így, ami arra

utal, hogy a többségnek a háború borzalmaait elsősorban a szovjet hadsereg jelentette.” (Karácsony Gergely, Népszabadság, 2005.04.02.)

A háború befejezését követően a hazánkban állomásozó szovjet csapatok társadalmi megítélése változó képet mutatott. Nagy szimpátiát alakított ki az újjáépítéshez adott segítség minden változata. Ellenben komoly ellenérzést indukált a főként fiatal – 16-30 évet betöltött – magyar férfiakból álló korosztály, szovjetek által irányított felújítási, romeltakarítási munkáinak következménye. A szovjetek Magyarországon állomásozó csapatainak katonái előszeretettel terelték össze ezeket a fiatal embereket dolgozni a városok, ipari telepek, nagyobb közlekedési csomópontok helyrehozatalára, majd a munka végeztével teherautóra rakták őket és tiltakozásuk ellenére a Szovjetunióba szállították őket. Ez a művelet közismertebben a „málenkij robot” nevet viselte. Ennek valóság tartalmát sokáig és sokan vitatták és talán vitatják manapság is. Személyes kutatásaim, találkozásaim során beszélgetőpartnereim elmondták: a teherautókról leugrálva tudtak csak megmenekülni sorsuk elől. Már akit nem lőttek le azonnal a konvojt kísérő fegyveres örök.... Közvetlen hozzátartozóimtól tudom, hogy soha nem mondhatták el a velük megtörténeteket, s szerencsés megmenekülésük történetéről csak az 1990-es évek után beszélhettek.

A Szovjetunió Vörös Hadserege II. világháborús harcainak és Magyarországon történő ideiglenes állomásozásának mai megítélése Magyarországon lényegesen árnyaltabb lett, mint korábban volt. A megítélése is meglehetősen nehéz akár a történész számára, akár e témát kutató számára, hiszen sok esetben különböző politikai elvárásokat fogalmaznak meg a társadalom egyes csoportjai, elvárva az állásfoglalást: felszabadítók, megszállók vagy „társbérlők” voltak-e a szovjet csapatok Magyarországon?

A valamikori április 4-i, „felszabadulás ünnepe” okán, a *Népszabadság* számára készült Medián-felmérés szerint a szélesebb közvélemény szinte hajszállra egyforma nagyságú három részre szakadt, a hat évtizeddel ezelőtt történtek megítélésében: a lakosság harmada szerint a szovjet csapatok felszabadították, a másik szűk harmad szerint megszállták az országot, további bő harmaduk szerint azonban egyik szó sem fejezi ki helyesen az akkor történeteket. Talán meglepő lehet, de a válaszadók „objektív” jellemzői közül szinte egyik sem függ össze az 1945-ben és azóta történetek megítélésével, például az életkor is csak szerény mértékben befolyásolja a véleményeket. A mai lakosság körülbelül hatodának lehetnek személyes emlékei a háború végnapjairól, a korszakot személyesen is átélő korosztály válaszai viszont csak annyiban térnek el a többiekétől, hogy körükben valamivel nagyobb a véleménykülönbség az események megítélésében: közülük a fiatalabbakhoz képest néhány százalékkal többen értékelték "felszabadításnak" és "megszállásnak" is a történeteket. A fentiek is jól érzékelteik: a szovjet csapatok Magyarországra érkezése és itt tartózkodása sokféle érzést, véleményt, megítélést és álláspontot alakítottak ki a társadalomban, aminek nyugvópontonra kerüléséhez még nagyon sok kutatásra lesz szükség és legfőképp sok időnek kell eltelnie.

A szovjet csapatok Magyarországon állomásoztatásának katonai jellemzőiről

A Vörös Hadsereg II. világháborúban – a történészek által vitatott téma – Battonyánál léptek magyar földre és Nemesmedvesnél „hagyták” el. *(A magyar földre lépés időszaka a valóságban a Keleti-Kárpátokban vívott komoly ütközetek, a németek által a Duklai-hágótól délre és Kapisova térségében és attól délre kiépített védelmi állások megkerülésével, a 4. és a 2. Ukrán Front szórvány csapatrészei már korábban is bekövetkezhetnek Magyarországon. Ezt a későbbi események igazolják, hiszen a 2. Ukrán Front Magyarországon történő térnyerésével záródik le a keleti-kárpátokban zajló heves összecsapások is).* A Vörös Hadsereg előrenyomulását, magyarországi hadműveleteit és annak részleteit rengeteg megjelent publikáció elemzi. De azt, hogy itt maradtak és tartósan berendezkedtek, sokkal kevesebb.

A szovjet hadsereg alakulatai Magyarországot kiinduló bázisnak használták, már a II. világháború időszakában is. Elfoglalták és felhasználták a magyar hadsereg volt katonai bázisait, repülőtereit, laktanyáit és objektumait (raktárait, lötereit és bázisait). A háború Németország irányába történő előrehaladásával a harcoló csapatok által már nem használt objektumokat nem adták fel! A háború befejezése után, ezekből a katonai szempontból lényeges objektumokból, csak kis része került vissza a megalakuló és működő Magyar Néphadsereg kezelésébe. A háborút követően – a szovjetek háborút megvívó harcoló csapatainak vissza(haza)telepítése után – a stratégiaileg fontos katonai létesítmények birtoklása mellett már egy következő időszaknak megfelelő elrendezésben épülnek új létesítmények. Ezeknek a létesítményeknek az építését sok érdekesség övezte. Megfigyelhető volt, hogy az alakulatokat a nagyobb helyőrségek *peremére* helyezték el, laktanyáikat és bázisaikat, a magyarok lakta településektől elszeparáltan hozták létre. A legtöbb esetben a hivatásos (állandó) állomány lakóépületeit közvetlenül a laktanyába vagy mellette építették fel. A lakótelepek önálló életet éltek, hiszen saját üzleteik, kávéházaik, szolgáltató részlegei, művelődési házak, mozik, stb. szolgálták ki az alakulatnál szolgáló katonákat és családtagjait.

A katonai létesítményeik közül három markánsan különböző felépítésű és használatú katonai objektum volt azonosítható:

- egyrészt a szárazföldi csapatok alakulatai által használt laktanyák, települések, bázisok, lö- és kiképző területek (jórészt a korábbi Magyar Hadsereg létesítményei Debrecentől - Keszthelyig);
- másrészt a légierő és a légvédelem működését biztosító repülőterek, lö- és bombázótterek, radarállomások és légvédelmi rakéta bázisok (kilövőállásokkal), légi vezetési pontok (a légvédelem földi és repülőeszközeinek koordinálására) (Debrecentől – Sármellékig);
- harmadsorban, de lényeges elemként a Magyarországon létrehozott harcálláspontok, vezetési pontok, tartalék vezetési pontok, légi irányítás és légvédelmi harcálláspontok (Mátyásföld, Székesfehérvár, Kunmadaras stb.).

Az objektumok a magyar társadalommal a legkisebb kapcsolati rendszerben működtek. A tiszti és tiszthelyettesi állomány a laktanyából ritkán mozdult ki, akkor is elsősorban gyakorlótérre utazás – visszatelepülés vagy állománymozgás okán. A sorkatonák mozgása teljesen le volt korlátozva. A katonai objektumot egyénileg nem hagyhatták el, esetenként csoportos rendezvényeken lehetett őket látni – többségében a gyakorlóruhához hasonló öltözetben. A magyar társadalomtól ilyen módon történő „különélés” nem segítette elő az itt állomásozó csapatok elfogadását és annak megfelelő kezelését. A lakosság életében nem sok szerep jutott a szovjetekkel történő együttműködésre, de elfogadták jelenlétüket és mozgásukkal együtt járó esetleges kellemetlenségeket.

A szovjet csapatok Magyarországi elhelyezkedése a háborút követően úgy került kialakításra, hogy az ország összes stratégiaileg fontos pontját – szükség esetén – azonnal blokkolni tudják. Csapataik elhelyezése eleinte egyenletes volt az ország területén, majd a '60-as évektől kezdődően – az alakulatok áthelyezésével, tudatos mozgatásával – nyugati orientáltságot vett. Az ország nyugati (Dunántúli) területén nagy létszámú szárazföldi helyőrségeket hoztak létre, itt állomásoztatták a páncélos fegyverzetük 70 %-át, a csapásmérő (elsősorban rakétás) egységeik 90 %-át (Polgárdiban, Dombóvárott és Mór közelében) és a légierő kevesebb, mint 50 %-át. (Miközben az ország nyugati felére a szárazföldi – ezen belül a rakétás – alakulatok, a keleti országrészre a repülőegységek túlsúlya volt a jellemző.) A Déli Hadseregcsoporthoz egyik fő vezetési pontja Székesfehérváron települt, a légvédelem harcálláspontjai a Bakony területén épültek ki, alakulataik alkalmazási körletei a nyugati országrészt fedték le. Bár sosem tudjuk meg: hogyan lett volna képes a Magyar Néphadsereg – éles helyzet esetén – felvonulni háborús körzeteikbe, amikor a szovjet csapatok megindultak volna elfoglalni saját terepszakaszait, valószínűsíthető a szovjetek hegemoniája. A kelet-magyarországi objektumaik sorát elsősorban a légierő által használt repülőterek és lő-, bombavetőterek uralták (főbb objektumok: Tököl, Kiskunlac-háza, Kunmadaras, Debrecen, Nádudvar), de a szárazföldi csapatok is jelen voltak (főbb laktanyák: Nagykőrös, Kiskunmajsa, Kiskunhalas, Jászberény, Debrecen, Cegléd, Nyíregyháza, Békéscsaba).

Amikor a szovjet csapatok elhelyezkedésének katonai jellemzőit vesszük számba ne felejtsük el azokat a területeket sem, melyeket gyakorlatokra és lövészetekre használtak. Ezekben a gyakorló és lőtereken óriási mennyiségű haditechnikai eszköz és fegyverzeti anyag fordult meg. A gyakorlóterek használata (kiegészülve a „tankodrom” és „avtodrom” néven ismert vezetési pályákkal:) mindennaposak voltak. A terület mellett élők élete nem volt könnyű, hiszen a technikai színvonal fejlődésével megjelenő, nagyobb hatásfokú eszközök és löszerek (bombák) miatt egyre több zajt, rezgést kellett elviselniük, nem beszélve a célt tévesztett fegyverek lövedékeiről, vagy az irányíthatatlanná vált rakéták, bombák vagy akár repülőeszközök által előidézett helyzetekről. A legnehezebb helyzetben magyarországi legnagyobb, Hajmáskér melletti összefegyvernemi lő- és gyakorlótere, valamint a Közép-Európa legnagyobb, nádudvari légi lő- és bom-

bavetőtere közelében élők voltak. „Természetesen” az itt elviseltekért nem kárpótlták a lakosságot.

Legvégül, de nem utolsósorban, egy olyan témát szeretnék pár gondolattal elemezni, amelyekről annak idején szigorúan titkos voltuk miatt csak a találgatás szintjén lehetett hallani vagy beszélni: a Magyarországon tárolt atomfegyverek kérdése. A szovjetek Magyarországra kétféle atomfegyvert telepítettek: tüzéségi ballisztikus rakétákkal célba juttatható atomtölteteket, illetve atombombákat harci repülőgépek számára.

A szovjetek rakéta- és atomtöltet-raktárbázisai a Dunántúlon voltak. Az egyik rakéta raktár Komárom-Esztergom megyei Császár község mellett volt található, ahol az objektum mélyén külön őrséggel és kerítéssel védték a három hordozórakéta-raktárt. A terepszínnel álcázott, földdel borított, egyenként 33 méter hosszú betoncsarnokok légkondicionáltak voltak, hatalmas kettős kapuzattal biztosították őket. A bázison atomtöltetet sosem tároltak, csak a célba juttató rakétákat helyezték el. Hasonló hordozórakéta-bázist tartottak fenn a Somogy megyei Tab község melletti szovjet laktanyában is, ahol szintén kilenc rakétát tudtak egyszerre tárolni. A hozzájuk tartozó atomfejeket a Nagyvázsony melletti szovjet laktanya két, földalatti raktárából szállították volna a szovjet és a magyar tüzéségi rakétás egységeknek (pl.: Tapolca)

Magyarországon csak mobil indítóállványokról bevethető ballisztikus rakéták voltak, silóból induló interkontinentális rakéták nem. A szovjet rakéták egy részét a Polgárdiban és Dombóváron lévő rakétadandárok tartották szolgálatban. Biztosra vehető, hogy más szovjet laktanyákban is voltak rakétaegységek, ám azok bizonyítékára nem sikerült rábukkanni a kivonulás után.

A szovjet hadsereg négy repülőtéren is állomásoztatott atomképes repülőgépeket. Ezek közül csak a sármelléki volt a Dunántúlon, ahol Vándor Károly szerint 1976-tól MiG-23M/ML/MLD típusú gépek, majd 1989-től a kivonulásig MiG-29-esek repültek. A sármelléki repülőtéren egy Gránit típusú atombombaraktárt is találhatunk, atomfegyvert azonban csak háború esetén tartottak volna itt. Csakúgy, mint a tököli reptéren, ahol MiG-21SZMT és MiG-21BISZ típusú, majd 1987-től MiG-29-es, atombomba célba juttatására alkalmas harci gépekkel repültek. Ugyanolyan ideiglenes atomraktárt építettek ide, mint Sármellékre és Debrecenbe,

A kiskunlacházi reptérre kettőt is építettek a Gránit típusú raktárból. Az őrizet szigorúságához hasonlót csak Nagyvázsonyban, a rakétákhoz szolgáló atomfej raktáránál volt. Kiskunlacházán a kettős kerítés közötti nyomsáv könnyítette meg a háromfős egységekben járőröző kutyás őrség dolgát, ráadásul - ilyet még Nagyvázsonyban sem tapasztaltak - a szögesdrótba áramot is vezettek. Az egykori raktár mellett 18 teherautó megrakodására alkalmas betonrampákat építettek a hozzájuk tartozó garázsokkal. Az atomraktár mellé – ilyet sem volt látható másutt – vasúti sín vezet, az átrakodásra szolgáló épületet álcázással védték.

Kerítésbe vezetett áram Kunmadarason is a védelem egyik eszköze volt. A szovjet repülőtér mellett a hatvanas évek első felében építették fel a Magyarországon egyedülálló raktárt, amely atombombák tárolására szolgált. Négy atombiztos ajtón keresztül közelíthető meg a föld alatti bombatároló terem, amely oxigénfejlesztővel is rendelkezett. Hatalmas súlyú terheket emeltek, daru segítette a mozgatást, amelyet külső állványzat alkotta álcázó tetővel védtek. Az objektum személyzetét némának nevezték, mert még a légi bázis többi szovjet katonájával sem beszélhettek, nehogy elárulják, mit rejt a raktár.

A magyar légierő rendelkezett atomfegyver célba juttatására is alkalmas MiG-21-es repülőgépekkel, ám pilótáinkat nem képezték ki az ehhez szükséges manőverekre. Vándor Károlytól, A szovjet légierő Magyarországon és Ausztriában című könyv szerzőjétől tudjuk azt is, hogy a szovjet pilóták viszont - gomba alakú felhőt kibocsátó bombaimitációval - rendszeresen gyakorolták az atombomba ledobását a Nádudvar melletti szovjet lőtéren.

Mindezek alapján tényként kezelhetjük a fenti információk alapján, hogy az itt állomásozó szovjet csapatok háború esetén taktikai atomfegyver alkalmazásával számoltak és arra csapataikat fel is készítették. Várkonyi Károly „Légi-erő társbérletben” c. könyvében leírja, hogy a NATO rendelkezett azokkal az információkkal, hogy hol, milyen körülmények között, milyen típusú robbanófejek és bombák vannak tárolva felhasználásra várva. Ebből következően a NATO háború esetén ezeket a raktárakat is mint támandó célpontként tartotta nyilván. Bár a Magyar Néphadsereg nem tervezett (nem is tudott volna) alkalmazni taktikai atomfegyvereket, a szovjet csapatok itt tartózkodása Magyarországot potenciális célponttá tette. Az atomfegyverek ittlétről és alkalmazási terveiről a Szovjetunió csak évekkel később adott tájékoztatást a politikai felsővezetésnek. Tiltakozásnak ill. ellenállásnak abban a hidegháborús helyzetben értelme nem volt. Az „atomtitok” ami a szovjet csapatok hazánkban állomásozását kísérte már ismerhetővé és megismerhetővé vált.

Összegezve: a szovjet csapatok külföldi állomásoztatása során a Vörös Hadsereg Déli Hadseregcsoportjának egységei tartózkodtak hosszabb - rövidebb ideig Magyarországon. Érdekesség, hogy a mai napig nincs pontos adat arra nézve, hogy hány katona is volt mindösszesen a kontingensben és azokkal hány hozzátartozó élt itt. Ha abból indulunk ki, hogy 1945 márciusában közel 350.000 ember kapta meg a „Budapest felszabadításáért” emlékérmet, majd a háborút követő első időszakban kb. 100.000 fő maradt hazánkban akkor azt gondolnánk: ennyien voltak a kivonuláskor is. De ez nem valószínű. Az igazi számadathoz akkor járhatunk a legközelebb, ha számba vesszük azt a tényt, hogy Magyarországon – a csapatok kivonulásáig – Veszprémben volt a 13. poltavai páncélos hadosztály, (amely majd 1989-ben elsőként hagyja el Magyarországot), Esztergomban állomásozott a 19. nyikolajevszk-budapesti páncélos gárdahadosztály, Kecskeméten volt a 93. harkovi gépesített lövész-gárdahadosztály és Székesfehérváron a 254. cserkasszki gépesített lövészadosztály. A szovjet hadsereg szervezési (létszám) jellemzőit ismerve ez kb. nyolcvanezer fő lehetett. A Ma-

gyarországon állomásoztatott légi- és légvédelem egységei kb. húszezer főt tartottak állományukban. A családtagokkal együtt tehát kb. 120-150 ezer főt számlált az itt tartózkodó szovjet állampolgárok száma. Azért is nehéz a létszámot megítélni, mert a szovjetek - szokásuk szerint - egy-egy alakulatot rendszeresen áttelepítettek a Varsói Szerződés valamely más országába. Magyarország a szovjet katonák között nagyon jó hírnek örvendett, sokan nem is akartak 1990 - '91-ben hazatelepülni. A sorkatonák 3 éves szolgálatában, aki hazánkba került rendkívül szerencsésnek tudhatta magát. A hivatásos állomány 5 évente kötelezően haza kellett, hogy települjön, de többen közülük az 5 éves otthoni periódus után visszakérték magukat Magyarországra. A szovjet csapatok magyarországi katonai jellemzőinek felvázolása természetesen nem teljes, de a levéltárak és honvédelmi irattárak szigorúan őrzik a még kutatandó és esetleg sok érdekességet tartalmazó kordokumentumokat. Remélhetőleg rövidesen ezek is kutathatók lesznek és nagyobb rálátásunk lesz a csapatok elhelyezésének, működésének, tervezett alkalmazásának kulcskérdéseire.

A szovjet csapatok által használt ingatlanok és területek

A II, világháborút követően a hazánkon áthaladó, majd itt maradó szovjet csapatok jelentős mennyiségű ingatlant és földterületet használtak. A háborúban nem volt szabályzó erre nézve, a hadműveletek igényének megfelelően – mások megkérdezése nélkül – használtak földet, ingót és ingatlant. 1955-ig a háborúban elfoglalt és kisajátított objektumok száma meghaladta 340-et. Miután 1958-ban államok közötti szerződésben rögzítették és tették legálissá az itt tartózkodást, a szovjetek jelentős beruházásokba kezdtek csapataik elhelyezéseért és körülményeik javításáért. Az 1990-ig használt objektumok közel 40 %-át ebben az időszakban építették meg. A végleges itt tartózkodás ismeretében laktanyákat, kiképző bázisokat hoztak létre, mellettük az elmaradhatatlan tiszt lakótelepekkel. A katonai és kommunális létesítmények jelentős részét magyar anyagi és fizikai segítséggel alkották meg, de arra is volt példa (pl.: Kecskemét, Homokbánya laktanya), hogy a beruházás teljes összegét a magyar fél állta. Az így elköltött pénz bizony hiányzott a magyar költségvetésből akár települési, akár állami szinten és ez esetenként a magyar lakosság részére tervezett pl. lakóingatlanok építését vagy felújítását tette lehetetlenné.

A szovjetek által használt objektumok jellemzőiknél fogva több kategóriába sorolhatók. A szovjet hadsereg csapatai használatába került objektumok:

- Egy része a Magyar Hadsereg háború előtt létrehozott és használt laktanyái, lőterei, bázisai és létesítményei voltak. A szovjetek előszeretettel választották ki a nekik legszimpatikusabb – számunkra előnytelen – helyőrségeket, laktanyákat és ingatlanokat. Jól hasznosították esetenként a szovjeteknél magasabb komfortfokozatú ingatlanokat és az azok nyújtotta kényelemet. Jelentős beruházásokat hajtottak végre a létesítményeken, elsősorban a repülőtereken.

- Másrészt minden olyan ingatlan, melynek használatával valamilyen stratégiai célnak feleltek meg. A legkevésbé sem érdekelte őket az elfoglalt és használatba vett létesítmény állapota és esetleges muzeális vagy történelmi értéke (pl.: Monostori-erőd, Erzsébet kastély-Gödöllőn stb.) Sajnos ezt a magartartásukat végig megőrizték és az érintett ingatlanok állapota úgy leromlott, hogy kivonulásukkor szinte teljesen leamortizált, elhasznált állapotban került vissza az állam tulajdonába.
- A szovjet csapatok által – jelentős részben magyar segítséggel – létrehozott, újként kezelt objektumok. Ezeknél viszont jelen volt egy el nem hanyagolható tényező: mindent úgy építettek, hogy érezhető volt, látható volt: ideiglenes használatra vannak, a bármikor megérkező indulási parancs esetén különösebben jelentős vagy értékesebb dolog nem marad utánuk. Ez a jellemző megmutatkozott a tiszti irodáktól a legénységi körleten keresztül a kultúrház vagy étkezdékben is.

Amikor az elfoglalt, illetve használt ingatlanok számát és a földterület nagyságát vizsgáljuk, ismét szembe találkozunk a már ismert bizonytalansággal: talán senki nem tudja pontosan mennyi ingatlant és mekkora földterületet használtak. A Honvédelmi Minisztérium 1996-ban hozta nyilvánosságra (Honvédelmi Szemle 1996/10), az általa felmért és meghatározott számadatokat: A Vörös Hadsereg csapatai 171 helyőrséget, 340 telephelyet, 6000 épületet, létesítményt és 7000 lakást ürítettek ki. A lefoglalt és használt terület 46 000 hektár volt. Ez országunk településrendszerét és nagyságát figyelembe véve roppant nagy szám! A kivonulás során felszabadult területek és objektumok állami tulajdonba kerültek. Az elsősorban HM. kezelésben lévő állami vagyonnal kapcsolatban a felső vezetés hamarosan olyan döntést hoz, mely szerint a településeken átadott ingatlanok és földterületeket kapják meg az önkormányzatok és oldják meg annak hasznosítását. Első hallásra remek gondolatnak tűnt. Másodikra, amikor a települések meglátták a szovjetek által itt hagyott épületek és földterületek állapotát, már nem tűnt olyan jó ötletnek. A mai napig több olyan volt „ruszki laktanya”, vagy annak helyén megmaradt valami létezik, melyek hasznosítására vagy értékesítésére a legkisebb esély sincs.

A szovjet csapatok által használt épületekkel és földterületekkel kapcsolatosan néhány különleges témát is vizsgáltam, melyeket érdemesnek találtam megemlíteni:

a) Épületek, ingatlanok

A kivonulás során a szovjetek – államközi megállapodás, a tárcaközi bizottság és a kivonulást irányító katonai vezetők (magyar részről Annus Antal altábornagy, szovjet részről Viktor Silov altábornagy) által létrejött egyezség alapján – az általuk használt épületeket (a laktanyák összes épületét, a tiszti lakótelepek épületeit, raktárakat, fedezékeket, gazdasági és technikai kiszolgáló létesítményeket stb.) átadták a magyar félnek. A kivonuló csapatok után megmaradt ingatlanokért (elsősorban az épületekért) a szovjet fél aranyáron mérte a „kivá-

sárlási árat” illetve a kárpótlást. A magyar féllel történt egyeztetések ellenére – tekintettel a magyar költségvetés nem kevés összegére, amit beépítettek – a szovjetek csak nagy nehezen álltak el szándékuktól. A magyar fél végül minden volt objektumot és az abban található épületet (összességében épületingatlanokat) átvette. A további felhasználásra az ÁPV. Rt. kapott felhatalmazást, melynek során az épületeket, volt harcálláspontokat, kiemelt céllal létrehozott létesítményeket (sok esetben a teljes objektummal együtt) részben a Magyar Honvédség tovább őrizte, hasznosítására később hoztak (hoznak) döntéseket. Másrészt az önkormányzatok hatáskörébe utalták azok további hasznosítását, értékesítését, felújítását vagy leontását. Az így rendelkezésre álló épületek közül voltak, melyek jelentős felújítás után ipari céllal és feladattal működött tovább, voltak melyekből iskolát, közösségi házakat, szociális intézményeket alakítottak ki. A legjobban a volt tiszti lakótelepekkel lehetett gazdálkodni. A lakásokat (és vele az egész épületet) teljesen fel kellett újítani, a magyar szabványnak megfelelő energetikai és műszaki megoldásokkal. Ám amikor ezek a munkálatok elkészültek, a lakások értékesítése sokkal könnyebb volt, mint bármely más, itt hagyott épületingatlané. A szovjetek a kivonulásukkor nem tudhatták, hogy távozásukkal esetenként egyes településeken „jót” tettek a lakosságnak, a település fejlődésének. Ahol nagy létszámú alakulat állomásozott, ott arányosan sok volt az általuk használt lakás is. Ezen lakások értékesítésével egyfajta betelepülési folyamatot lehetett az adott településen elindítani, hiszen a lakások fiataloknak, fiatal házásoknak (alacsonyabb áron) történő értékesítésével egy létszám gyarapodást, átlagéletkor-csökkenést, születendő gyermekszám növekedést és a település jövőjét jelentő fiatalság kialakulását hozták létre. Ilyen település volt Hajmáskér, Tököl, Szeged, Kunmadaras, Székesfehérvár, Debrecen, és még sok kisebb – nagyobb település ország szerte. Természetesen nem volt mindenhol ilyen jó a helyzet. Még most is láthatóak azok az elhagyott laktanyák és lakóépületek, melyek elhelyezkedésük – távol a lakott településtől – és az idő vasfoga okozta amortizáció miatt már nem lehet használható állapotba hozni. Sorsukat az idő fogja megoldani.....

Amennyiben az épületek visszahagyás utáni állapotát szeretnénk tényszerűen leírni, egy szó alkalmas erre: rombolás. A visszahagyott épületek abszolút módon a használhatatlanság állapotáig le voltak amortizálva. A tiszti lakótelepek épületrészei, állapotuk alapján, lakásnak alkalmatlan volt. A berendezési tárgyait vagy összetörték, vagy korábban eladták. Az igényszinteket jól példázták a lakásnak használt helységek állapota (felszereltség, festettség stb.). Személyesen volt alkalmam a tököli laktanyához tartozó lakótelep épületeinek átvétele során az állapotokat megtapasztalni. De nem volt másképp a laktanya épületeivel sem. Minden használható és legfőképp értékesíthető elemet elvittek, a nagy értékű gépészeti, energetikai eszközök eltűntek. A modernebb eszközökkel és anyagokkal felszerelt repülésirányító torony darabjaira szétverték. A földkábeleket a földből KRAZ teherautóval kitepték, a szigetelést leégették, a sárgaréz kábelt eladták. A kivonulás időszakában a környező településeken komplett barakkokat árusítottak (A kiárusításban szerepet játszott még az üzemanyag, ruházat, gépészeti esz-

közök, sőt állítólag fegyver is). A szovjet kivonulást sajnos, mint kísérő jelenség végig követte: „*a haza már nem vihetjük, de a magyaroknak se adjuk oda, tehát eladjuk*” gondolkodás menete.

De ne felejtünk el megemlíteni egy számunkra fájó témakört sem: a műemlékek kezelése és a visszahagyott állapotokat. A szovjetek semmibe nézték a magyar történelem, építőművészet és hagyományok háború után még megmaradt darabjait. Ha elfoglaltak egy épületet vagy építményt, azt úgy használták, hogy közben tönkretették. Legékeőbb példája volt ennek a Monostori erőd ahol a lőszerraktárrá átalakított helyiségekben óriási pusztítást és rombolást végeztek. De említhetjük a gödöllői Erzsébet kastély épületét is, ahol még most is látható az orosz használat következményei. Ugyanilyen megfontolásból jelentette 1991-ben a tárcaközi bizottság a kormánynak, hogy az esztergomi papi szeminárium épületében – melyet többek között a szovjetek egyik hadosztálytörzse használt – 400 milliós kár keletkezett. A kivonuláskor az épületingatlanok jellemző sorsa jól fogalmazódik meg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem honlapján található rövid írásban:

„A piliscsabai volt gyakorlótéren történt: A 22 hektárnyi terület a második világháború előtt a Magyar Királyi Hadsereg gyakorló táboraként a helyi lakosságnak is kedvelt pihenőövezete volt, ugyanis bárki szabadon ellátogatható ide. Természetbeli adottságai kirándulásra, kikapcsolódásra adtak lehetőséget. Abban az időben különlegességnek számított az itt felépített fürdőmedence. A történelmi események változásait követve többször gazdát cserélt létesítmények sorsa a laktanyát kiürítő szovjet hadsereg Magyarországról történő kivonulásakor pecsételődött meg, 1991-ben. Az elmozdítható objektumok kiárusítása, a fürdőmedence mellé később épített szauna értékesíthető anyagát sem kímélte. A korszerű, alig használt, beépített kazánt ugyancsak drasztikus módszert alkalmazva egy tankhoz kötve, falastul rántották ki a pincéből.”

b) Földterületek

A szovjet csapatok által használt földterület nagysága elgondolkoztató volt (közel 46.000 hektár). A magyar Néphadsereg „fénykorában” használt ekkora területet (majdnem 50.000 hektár) csapatai elhelyezésére, kiképzésére és a gyakorlatok végrehajtására. De ne felejtjük el: a magyar haderő létszáma ekkor több volt, mint az itt állomásozó szovjet katonák száma. Ennek ellenére a szovjet alakulatok hatalmas területen elterülő repülőtereket, gyakorlótereket, lőtereket, laktanyákat és nagyon sok (mintegy 110 helyen) kisebb elszórt bázist, harcálláspontot és létesítményt építettek, földterületet kerítettek be és vettek használatba. A tulajdonviszonyok rendezettek voltak, de szovjetek a földeket szinte sajátjukként kezelték, így azokat a saját értékszempontjaik szerint kezelték és amortizálták le.

c) Környezetszennyezés

A Vörös Hadsereg, Déli Hadseregcsoportjának kivonulása során és utána is, komoly vitát és ellenkezést váltott ki a szovjet félből, az általa okozott környezetszennyezés elismerése. A környezeti károk kezelése ekkor még Magyarországon is gyerekcipőben járt, de szovjet alakulatok által előidézett szennyezések iskolapéldák voltak nemcsak a Magyar Honvédségnek, hanem az éppen láb-
ra kapó környezetvédő (zöld) szervezeteknek is. A szovjet katonák a legkisebb figyelmet sem fordították arra, hogy a környezetükre vigyázzanak, ne szennyez-
zék se a földet, se a vizet vagy a levegőt. Az általuk használt területeken min-
dennaposak voltak a környezetre ártalmas anyagok szabályozatlan felhasználása. Elsősorban az olaj és olajszármazékok okozták a legnagyobb problémát. A leg-
nagyobb – ilyen szennyezőanyagokkal átitatott – területeket elsősorban a repülő-
tereken és a páncélos technikai eszközökkel felszerelt alakulatoknál találtak. A
repülőtereken a repülő-üzemanyag (elsősorban a kerozin, mellette a repülőben-
zin és a mosóbenzin) hihetetlen mértékben és mélységben szennyezte a földet.
Személyes tapasztalataim alapján említhetem a tököli repülőter mentesítésének
szituációját: A repülőter két üzemanyag telephelyet tartalmazott. Az repülő-
üzemanyag telephely föld alatti 60 és 80.000 literes tartályaiból földalatti csőve-
zetéken szállították a repülőgépekhez a hajtóanyagot. A hosszú évek során elsi-
várgott és elfolyt kerozin mennyisége annyi volt, hogy a felszínen másfél méter
mélységben kellett a földet kicserélni, a mélyben lévő, kialakult kerozinszennye-
zést (un.: kerozinlencsét) pedig semlegesítő anyagokkal kellett kezelni. Mindezt
a Tököl közelében található, Budapest ivóvízellátását szolgáló talán legfonto-
sabb kutak megvédése érdekében kellett végrehajtani. Miközben a szovjetek ma-
ximum 2 milliárd forintot voltak hajlandók nagy nehezen környezeti károk okán
elismerni, csak a tököli környezeti kártalanítás közel 1 milliárd forintot emész-
tett fel. És ez csak egy repülőter, egy objektum volt a sok közül. Hozzá kell ten-
ni: azokban az objektumokban ahol ennél „tisztább” tevékenység volt a környe-
zeti károk is sokkal kisebbek voltak. Ám ezeken a helyeken például a természet-
ben olyan helyrehozhatatlan károkat okoztak az építkezéssel, létesítményeikkel
és a technikai eszközeikkel, amely szintén a környezetszennyezés kategóriájába
sorolhatók. Megítélésem szerint, a szovjet csapatok kivonulása után ez a téma-
kör volt az, ami a talán legnagyobb anyagi kárt okozta hazánknak!

d) Akna-, lőszer- és robbanóanyag-mentesítés

A Magyar Köztársaság területén összefüggő aknamező az ország nyugati határánál 1965 és 1970 között felszedett aknazár óta nincsen. Az ország területén azonban „aknás-lőszeres területek” vannak. Hivatalosan nincs nyilvántartás arról, hogy hol, mit rejthet a föld mélye. Ez a Magyarország által ratifikált Otta-
wai Egyezmény fogalom-meghatározása szerint “aknásított körzet”-nek minő-
sül. A magyarországi aknásított körzetek három időszakból és három forrásból
származnak:

- a) a II. világháborúból származó aknásított körzetek
- b) a szovjet csapatok után megmaradt aknásított körzetek
- c) a Magyar Néphadsereg korszakának lőtereinek és gyakorlótereinek aknásított körzetei (ideértve a határőrizeti szakaszokat is!)

Magyarország 1944-től 1991. június 19-ig szovjet csapatok állomásoztak. A szovjet hadsereg a magyar honvédség előtt ismeretlen számú és típusú aknát tárolt Magyarország területén. A szovjet csapatok által használt területek (épületek, katonai bázisok, lő- és gyakorló terek) aknamentesítését a Magyar Honvédség műszaki csapatai (pl. Szeged, Szentés, Baja, Ercsi településeken), a MH HTAZ és az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő (ÁPV) Rt. – utóbbi polgári cégek igénybevételével – végezte. A szovjet csapatoktól átvett, majd részben eladott lakott épületeket tűzszerészeti szempontból mindenhol átvizsgálták, a zöld területeket 20 centiméter mélységig. A szovjet alakulatok által használt lő- és gyakorlóterek, valamint katonai bázisok teljes átvizsgálása azonban nem történt meg. A lőterek úthálózatát – 2-3 m szélességben – aknátlanították. Az erdészek és a helybéliek a gyakorlóterek környéki erdőkbe nem mernek bemenni, a területeket gyanúsak tartják.

A szovjet hadsereg által használt területeken összesen több ezer darabos tételekben találtak aknákat. A megtalált aknáknak azonban a 95 %-a gyakorló akna volt (felirata: UCSEBNO = gyakorló).

Szovjet eredetű aknaszennyezést találtak Kunmadaras, Veszprém, Orgovány, Debrecen, Komárom lő- és gyakorlóterein, illetve bázisokon. A legszenyenezettebb az Esztergom és Kecskemét környéki valamint a Táborfalvi lőtér volt. (10)

A korábban szovjet csapatok által is használt táborfalvi lőtéren 1200 db szovjet gyakorló aknát találtak. 1998 júliusában több mint kétszáz gyakorlóaknát és egyéb lövedéket találtak a Diósgyőri Acélművek kohójába érkező hulladékacél-szállítmányban. Az aknák származási helyét nem sikerült tisztázni. A korábban szovjet és magyar csapatok által használt taszári bázis, valamint az IFOR/SFOR által, továbbá a külföldi csapatok (brit, olasz, dán, szlovén, holland, belga bérlovész) által is használt lőterek (például táborfalvi, veszprémi, pécsváradi) aknamentesítettek.

A szovjet hadsereg által használt területeken kizárólag az MH HTAZ 1994. január 1. és 1999. december 31. között összesen 2335 db harcokcsi, ezen kívül 35 db gyalogsági aknát talált és szedett fel.

A szovjet csapatok kivonulása Magyarországról 1990.03.10 – 1991.06.19.

1989 tavaszán a szovjet parlament dönt a fegyveres erők és a katonai kiadások csökkentéséről. Az USA-val megkezdődnek a leszerelési tárgyalások,

amelyek egyik következménye: a szovjetek hadsereg külföldön állomásozó csapatainak leszerelése.

A szovjet vezetés feladja Kelet-Európát, így már nem ragaszkodik a magyar földön állomásozó csapatokhoz sem. A szovjet csapatok kivonása Magyarországról 1989 áprilisában kezdődött. 1991 elejére már csak a 93. harkovi gépesített lövész-gárdahadosztály és néhány hadseregcsoport-alárendeltségű alakulat maradt itt. A kivonás 1991. június 19-én fejeződött be. Ez idő alatt összesen csaknem 35 ezer vasúti kocsi szállította el több mint 100 ezer katonát és polgári személyt, valamint a mintegy 27 ezer harci technikai eszközt és a több százezer tonna anyagot. Mándokon és Tornyospálcán katonai rakodóbázist létesítettek, ahol a normál nyomtávú magyar szerelvényekből a széles nyomtávú szovjet vagonokba pakolták át a harcászati eszközöket, szállító járműveket, valamint a lebontott laktanyák épületelemeit. A hatalmas mennyiség rakodása és a százezer katona szállítása a MÁV-nak egymilliárd forint körüli árbevételt jelentett.

A szovjet csapatok kivonulása egy politikai folyamat részeleme volt. A magyar nemzet nagyon hosszú idő múlva mondhatta el magáról, hogy szabadon, idegen jelenlét nélkül élheti mindennapjait. Az idegen csapatok jelenlétével összefüggésben lévő ideológiai kényszerek és korlátok – a csapatok távozásával egyidejűleg – meggyengültek majd elmúltak. A szovjet Vörös Hadsereg külföldön állomásozó csapatai közül a Magyarországon lévők felszámolását hajtották végre az első ütemben (Lengyelországban 2 év, az NDK-ban 4 év múlva tették meg mindezt).

A szovjet hadsereg ideiglenesen Magyarországon állomásozó csapatainak távozásakor egy közismert Gárdonyi regény néhány sora jut eszembe. Az egri vár falán ülő magyar katona mondta a törökök vár alóli elvonulása után: „*Hát ezek elmentek.....*”

Igen, közel 50 év itt tartózkodás után elmentek, de amit hagytak maguk után el nem múló emlékként él tovább a magyar nemzet fiatalabb és idősebb nemzedékeiben.

Az 1990-ben aláírt megállapodásnak megfelelően 1991. június 19-én fejeződött be hivatalosan a szovjet csapatok kivonása Magyarországról. Az Országgyűlés 2001. május 8-án fogadta el az ország szabadsága visszaszerzésének jelentőségéről és a „Magyar Szabadság Napjáról” szóló előterjesztést, amely június 19-ét nemzeti emléknaprá nyilvánította.

Felhasznált irodalomjegyzék:

1. Vándor Kálmán: *Légierő társbérletben*, I. kötet, Vpp kiadó, 2009
2. Takács István: *Egy történelmi pillanat margójára*, HM. Zrínyi Kht., 2001
3. Múlt-kor történelmi portál 2010: *15 éve az utolsó szovjet katona is elhagyta Magyarországot* Elérhetőség: <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=13891pldx=1>, Utolsó leltetés: 2010.02.21.

4. A SZABADSÁG hetilap 2010: *A szovjet csapatok kivonulása*, Elérhetőség: <http://www.aszabadsag.hu/cikkek/2009/16/tortenelem.html>, Utolsó letöltés: 2010.02.27.
5. Czeglédy Gyula honlapja 2010: *SZOVJET CSAPATKIVONULÁS, Akikről a harang szól* Elérhetőség: http://gyula.czegledy.hu/cgi-bin/czc/index.cgi?mod=3&id=615&rovat_id=11 , Utolsó letöltés: 2010.02.27.
6. Pázmány Péter Katolikus Egyetem honlapja 2010: *Körséta a Campuson* , Elérhetőség: <http://www.btk.ppke.hu/felvetelizoknek/hirek/korseta-a-campuson.html> , Utolsó letöltés: 2010.02.28.
7. Net – Jogtár 2010: *1991. évi XXXIII. Törvény egyes állami tulajdonban lévő vagyontárgyak önkormányzatok tulajdonába adásáról*, Elérhetőség: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100033.TV , Utolsó letöltés: 2010.20.10
8. A szerző saját kutatásai: *Tökölön 1991. – 1998. között, Székesfehérváron, Móron és Mezőkövesden 1991 és 1993 között, Veszprémben 1996-ban, Debrecenben 1997-ben*

TÓTH CSABA MIHÁLY

ELLENSÉGES ÁLLAMBÓL NATO-TAG, SAN FRANCISCOTÓL MADRIDIG

Előszó

A nemzetközi biztonságpolitikai dokumentumok szorosan kapcsolódnak egymáshoz, egymásra épülnek, közös értékeket képviselnek. Megteremtik a nemzetközi béke és biztonság alapjait, megoldást kínálnak a konfliktusok elkerülésére, a korai felismerés lehetőségével távlatokat nyitnak a békemegőrzésben, támpontokat adnak a válságreakálás és válságkezelés terén, jelentőséggel bírnak a konfliktus utáni békeépítésben. A dokumentumok irányelveikkel és eszmeiségükkel zálogai a globális és regionális biztonság megteremtésének és megőrzésének. Írásomban ezt a folyamatot tekintem át négy – három nemzetközi és egy hazai – biztonságpolitikai dokumentum elemzésén keresztül, különös figyelmet fordítva Magyarország szerepére ebben a rendszerben és a dokumentumok által rá gyakorolt hatásra.

A dokumentumok feldolgozása során, keresem azok összefüggéseit, elemezve tartalmukat, vizsgálom hatásukat a biztonságra globális és regionális viszonylatban, figyelembe véve jelentőségüket a Magyar Köztársaság és a Magyar Honvédség szempontjából. A téma kibontása során magyarázatot adok címválasztásomra, valamint mindvégig szem előtt tartom az általa sugallt folyamatot. A cikk megírásában motiváló hatással volt rám az a körülmény, hogy magam is részt vettem ENSZ békefenntartói küldetésben és az ott szerzett ismereteim, va-

lamint tapasztalataim alapján úgy gondolom a szervezet eszmeisége, alapelvei közel állnak hozzám.

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya

Az Egyesült Nemzetek Szervezete, nemzetközi szervezet, amely az államok közti együttműködést hivatott elősegíteni a nemzetközi jog és biztonság, a gazdasági fejlődés, a szociális ügyek, az emberi jogok terén, valamint a világbéke elérésében. A második világháború után, 1945-ben a Népszövetség utódjaként azzal a céllal alapították, hogy megelőzzék a háborúkat és lehetőséget adjanak az országoknak problémáik megtárgyalására.

1945. február 04-én, a Jaltai Konferencián, Churchill, Rooseveltt és Sztálin nemzetközi konferenciát hívott össze San Franciscóba az ENSZ alapokmányának kidolgozására, mely 1945. áprilisától júniusáig tartott. Az 50 résztvevő ország formába öntötte és elfogadta a szervezet alapokmányát, és mint alapító tag létrehozta az Egyesült Nemzetek Szervezetét, amelynek New York lett a központja. Az ENSZ alapokmányát 1945. június 26-án San Franciscóban írták alá és október 24-én lépett hatályba, mikor azt a létrehozó államok ratifikálták. Lengyelország nem vett részt a konferencián, de fenntartották neki a lehetőséget, hogy később az alapítók közt írhasa alá az Alapokmányt, így lett végül 51 alapító tagállam. Az ENSZ létrejöttének és működésének célja hogy fenntartsa a nemzetközi békét és biztonságot, fejlessze a nemzetek közötti kapcsolatokat, megoldja a gazdasági, szociális, kulturális vagy emberbaráti jellegű nemzetközi feladatokat, valamint hogy az egyes nemzetek által a közös célok elérése érdekében kifejtett tevékenységek egyeztető fóruma legyen. A szervezetben minden tagországnak egy szavazata van. A Biztonsági Tanács feladata a nemzetközi béke és biztonság fenntartása, amihez végső soron fegyveres erőt is használhat. A Biztonsági Tanács akkor ül össze, ha a békét bárhol a világon veszély fenyegeti.

A világszervezetnek – alapító okmányának 4. cikke szerint – tagja lehet minden békeszerető nemzet, amely az alapokmányban foglalt kötelezettségeket vállalja és a szervezet megítélése szerint e kötelezettségek teljesítésére képes és hajlandó. A békeszerető kitétel úgy értelmezték, hogy amely állam a csatlakozáskor nem visel háborút, az békeszerető. A kötelezettségek teljesítésére való képesség objektív feltétel, a hadsereggel nem rendelkező törpeállamok például nyilvánvalóan nem képesek hozzájárulni a kollektív biztonság ügyéhez, ezért ezeket az államokat egy ideig nem is vették fel a szervezetbe. Később az univerzalizáció került előtérbe, és felvételt nyertek olyan államok, mint például Saint Lucia, Saint Kitts és Nevis, Palau. A kötelezettség teljesítésére hajlandóság – a képességgel ellentétben – szubjektív feltétel, a felvételi kérelemmel együtt a tagállam nyilatkozatot is köteles erről adni. A felvételi kérelem a Főtitkárhoz érkezik, ő a Biztonsági Tanács elé terjeszti. A Biztonsági Tanács javaslata alapján a Közgyűlés 2/3-os többséggel dönt a felvételről. Hamarosan az ENSZ-tagság az

államiság elismerésének egyik jelképe lett, noha hivatalosan ez nem feltétele új államok létrejöttének. Magyarország, mint a világháborúban vesztes fél, nem lehetett alapító tagja az ENSZ-nek. 1955. december 14-én csatlakozott a világszervezethez.

Érdekes momentum, hogy az 5. és 6. cikkben az Alapokmány rendelkezik a tagság felfüggesztéséről és a kizárásról, ugyanakkor sehol nem rendelkezik a kilépés lehetőségéről. Amikor 1965. január 1-jével Indonézia kilépett, állást kellett foglalni, hogy ez lehetséges-e. Végül, történeti értelmezéssel az az álláspont győzött, hogy lehetséges, mivel amikor az Alapokmányt készítették, az előkészítő bizottságok egyike, az I/2. számú jelentésében említette, hogy a kilépést lehetségesnek gondolják, de a Népszövetséggel kapcsolatos kedvezőtlen tapasztalatok miatt ennek az Alapokmányban szerepeltetését nem tartják indokoltnak. Később, 1966. október 1-jén Indonézia bejelentette visszalépését, és formális felvételi eljárás nélkül a szervezet vissza is fogadta.

Az Alapokmány az Egyesült Nemzetek „Alkotmánya”, mely egy határozatlan idejű nemzetközi egyezmény. Preambulummal kezdődik, majd 19 fejezetben, összesen 111 törvénycikket tartalmaz. A Fejezetek többek között az ENSZ fő szerveiről, a konfliktusok békés rendezéséről szólnak, valamint intézkedésekről a béke veszélyeztetése, megtörése vagy támadó cselekmény esetén.

Az ENSZ fő szervei:

- A Közgyűlés valamennyi tagállam legfelsőbb öt-öt képviselőjéből áll. A Közgyűlés vitathatja meg az ENSZ alapelveihez kapcsolódó kérdéseket, ajánlásokat tehet a szervezet tagjainak vagy fő szerveinek.

- A Biztonsági Tanács, mely tizenöt tagországból áll, állandó tagjai Kína, Franciaország, Oroszország, Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok. A közgyűlés további tíz tagot választ, egyenként két-két évre. A BT az Alapokmány V. fejezetében kerül részletezésre. Az öt állandó tagnak vétőjoga van minden kérdésben. A BT a gyors és hathatós cselekvés letéteményese, határozatai az ENSZ tagállamok részére kötelező érvényű. Folyamatos működését úgy biztosították, hogy minden tagállam egy képviselőjének állandóan jelen kell lennie az ENSZ székhelyén. Emellett a BT bárhol üléseshet. Amikor egy konfliktus kiéleződésékként harcok robbannak ki, a BT-nek kell véget vetnie ennek, mely lehet tűzszüneti irányelvek kiadása, a főtitkár személyes fellépése, megbízott kijelölése, vagy békefenntartó alakulatok küldése a térségbe, akik a szemben álló felek között közvetítenek, figyelemmel kísérik a konfliktus alakulását, védik a civilek testi épségét és érdekeit, megakadályozzák a harcok kiszélesedését, előkészítik a békés rendezés feltételeit. Az alapokmány VII. fejezete alapján a BT kényszerítő intézkedésekről is dönthet, mint például gazdasági embargó vagy katonai akciók. Az állandó tagok vétőjogát az Alapokmány a 27. cikk 3. pontjában rögzíti: „Minden más kérdésben a Biztonsági Tanács határozatait tagjainak az összes állandó tagok egybevágó szavazatait magában foglaló kilenc igenlő szavazatával kell hoznia.”^[1]

□ ^{1]} Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 27. cikk 3. Magyar ENSZ Társaság

- A Gazdasági és Szociális Tanács feladata az állandóság és jólét megteremtése. Céljai közé tartozik az életszínvonal emelése, a teljes foglalkoztatás, valamint a gazdasági és szociális haladás és fejlődés feltételeinek megteremtése. A közgyűlés által megválasztott 54 tagból áll.

- A Gyámsági Tanács célkitűzései közé tartozott a gyámság alatt álló területek lakosságának politikai, gazdasági, szociális előrehaladásának, valamint a nevelésügy fejlesztésének; továbbá az önkormányzati képesség vagy függetlenség felé való fokozatos haladásnak elősegítése. A Gyámsági Tanács tagjainak száma nincs előírva, tag lehet mindazon ország, melynek fennhatósága alá ilyen terület tartozik, a BT tagjai, valamint a közgyűlés által megszavazott tagok. A szervezet 1994-ben megszüntette működését, de még mindig létezik. Elnöke, vagy a tagállamok többsége, hívhatja össze ülését.

- A Nemzetközi Bíróság az ENSZ legfőbb igazságszolgáltatási szerve. Az ENSZ tagállamok nyilatkozattal kötelező érvényűnek fogadják el magukra nézve a bíróság döntéseit, kötelezik magukat, hogy minden olyan jogvitában, amelyben félként szerepelnek, alkalmazkodni fognak a Nemzetközi Bíróság határozatához. Itt egyfajta kettősség érezhető a dokumentumban, hiszen amellet, hogy nyilatkozatfüggőként állapítja meg az alkalmazkodást a határozatokhoz, az Alapokmány 94. cikkének 1. pontjában minden tagállamra kötelezőérvényűen rögzíti. Jelenleg az ENSZ tagállamainak kevesebb, mint harmadának van érvényben ilyen nyilatkozata. A Nemzetközi Bíróság székhelye Hágában van, 15 állandó bíró alkotja a testületét, akik mind különböző államok állampolgárai.

- Az ENSZ Titkárság a főtitkárból és tisztviselői karból áll. A főtitkárt a Biztonsági Tanács ajánlására a Közgyűlés nevezi ki. Ő a szervezet legfőbb igazgatási tisztviselője. A főtitkári funkció politikai jellegű feladat, amely aktivitást, jó diplomáciai készséget igényel, és egyúttal feltételezi a bizalom meglétét a főtitkár és a tagállamok között. A Főtitkár és a tisztviselői kar kötelességeik teljesítését illetően sem valamely kormánytól, sem a Szervezeten kívül álló más hatóságtól utasítást nem kérhetnek és nem kaphatnak. Tartózkodniuk kell nemzetközi tisztviselői minőségükkel összeférhetetlen bármely magatartástól és kizárólag a Szervezettel szemben felelősek.^[2] 2007. január 1-jétől az ENSZ főtitkára a dél-koreai Ban Ki-moon.

Az ENSZ-hez kapcsolódnak szakosított és autonóm szervezetek is. Előbbire példa az Egészségügyi Világszervezet (WHO), utóbbira a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) vagy a Kereskedelmi Világszervezet a WTO. Szorosan kapcsolódik továbbá számos hivatal, intézmény, alap és program, mint például az ENSZ Gyermekalapja az UNICEF.

Az ENSZ békefenntartó erői a világ számos pontján teljesítenek szolgálatot. A békefenntartó művelet alapvetően kétféle lehet. Ezek a megfigyelő misszió és a békefenntartó erő. Előbbiek fegyvertelen feladatok, az utóbbiakban fegyverrel felszerelt állomány vesz részt, de fegyvereiket csak önvédelemre használhatják. A tagállamok önkéntesen ajánlanak erőket, melyeket bármikor visszavonhatnak. Ez soknemzetiségű, semleges erőt jelent. Minden ország saját

□ ²⁾ Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 100. cikk 1. Magyar ENSZ Társaság

egyenruhával, de közös kék sisakkal és ENSZ-jelvénnel vesz részt a végrehajtásban. Világos célokkal és feladatokkal, kellő politikai támogatással, megfelelő személyzettel és felszereléssel, konszenzusos döntéssel lehet csak ezeket az erőket bevetni, továbbá szükség van a harcoló felek együttműködési hajlandóságára is, például a tűzszünet betartása.

A vizályok rendezését, a dokumentum a VI. fejezetben tárgyalja, melyhez szorosan kapcsolódik a béke veszélyeztetése, megszegése és támadó cselekmények esetében alkalmazandó eljárásokról szóló VII. fejezet. Itt foglalkozik továbbá az államok kötelezettségvállalásával haderejük tekintetében. „Abból a célból, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához hozzájáruljon, az Egyesült Nemzetek valamennyi tagja kötelezi magát arra, hogy a Biztonsági Tanács felhívására és a kötendő külön megállapodásnak vagy megállapodásoknak megfelelően, a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához szükséges fegyveres erőt rendelkezésére bocsátja és neki segítséget és könnyítéseket nyújt, ideértve a szabad átvonulás jogát is.”^[3]

Munkám címválasztásának és Magyarország helyzetének szempontjából bír jelentőséggel az 53. és a 107. cikk. Egyrészt az alapokmány gyakorlatilag úgy definiálja Magyarországot, mint „ellenséges Állam”: „A jelen cikk 1. pontjában használt „ellenséges Állam” kifejezés minden olyan Államra vonatkozik, amely ennek az Alapokmánynak valamelyik aláírójával a második világháború alatt ellenséges viszonyban állott.”^[4] Másrészt, az említett cikkek alapján, a dokumentum aláírásával és a világszervezethez való csatlakozással Magyarország ismét elismerte és magára kötelezőérvényűnek tekintette a II. világháborút lezáró békeszerződéseket. Hazánk ezzel a megítéléssel, mint alaphelyzetből handicappal indult, innen kellett kitörni és fejlődni, míg csaknem 54 év után a NATO teljes jogú és elismert tagjává, az euro-atlanti integráció elkötelezett alakjává vált. A példa kedvéért: ez nem sikerült hamarabb az alapító tag Lengyelországnak sem, pedig 10 év előnnyel és „negatív bélyeg” nélkül állt e folyamat előtt.

A Helsinkii Záróokmány

A nagyhatalmi szembenállás idején, két világrendszer közti feszültségben, a '60-as évek közepétől enyhülés volt tapasztalható. Ennek folyamodványaként felmerült az igény egy európai biztonsági konferencia összehívására, melynek témája Európa meglévő határai, a Kelet-Nyugati gazdasági együttműködés, Berlin törvényes helyzete, a hagyományos fegyverek európai leszerelése és az emberi jogok kiáltványba foglalása lennének. A '70-es évek elejére sikerült a szembenálló nagyhatalmaknak megállapodniuk a tárgyalások megkezdésének feltételeiről és 1973. július 3-án megindult a Helsinkii-folyamat néven ismertté vált biztonságpolitikai fejlődési vonal. A Helsinkii Záróokmány az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletet 35 országa által, első, Helsinkiben megtartott

□ ^{3]} Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 43. cikk 1. Magyar ENSZ Társaság

□ ^{4]} Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 53. cikk 2. Magyar ENSZ Társaság

konferenciáján 1975. augusztus 1-jén aláírt dokumentum. Az okmány nem szerződés, hanem politikai kötelezettségvállalásokat tartalmazó egyezmény. Tartalmában érezteti hatását a bizalmatlansággal teli enyhülés, mely abban a korban átjárta a világpolitika légkörét és szereplőit. A dokumentumot három fő kérdéskörre osztották, melyeket szokás „kosárnak” is nevezni:

1. az európai biztonság politikai-katonai aspektusaival összefüggő kérdések, az államok közti kapcsolatok alapelvei, valamint a katonai bizalomerősítő intézkedések;
2. gazdasági, tudományos és technológiai, valamint környezetvédelmi együttműködés;
3. emberi jogi, humanitárius és egyéb kérdések.

Az első kosár tartalmazta a résztvevő tagállamok egymás közti kapcsolatait, illetve a tagállamok és állampolgárai közötti viszonyt szabályozó 10 alapelvet, más néven helsinki dekalógot, melyet nyilatkozatban rögzítettek és úgy is szokás emlegetni, mint „Helsinki Tízparancsolat”:

1. Szuverén egyenlőség, a szuverenitásban foglalt jogok tiszteletben tartása.
2. Tartózkodás az erőszaktól vagy az erőszakkal való fenyegetéstől.
3. A határok sérthetlensége.
4. Az államok területi integritása.
5. A viták békés rendezése.
6. A belügyekbe való be nem avatkozás.
7. Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát.
8. A népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga.
9. Az államok közötti együttműködés.
10. A nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése.

Ha egy kicsit közelebbről is megnézzük az alapelveket, kiderül, hogy a Záróokmány jelentős mértékben támaszkodik az Egyesült Nemzetek Alapokmányára, illetve más ENSZ-dokumentumokban lefektetett elveire. A többi alapelv pedig a hidegháborús viszonyok, valamint az enyhülési törekvések kettősségét tükrözi.^[5] Mindazonáltal a "tízparancsolat" Európa két része között a megújított és virágzó együttműködés lehetőségét nyitotta meg. Még fontosabb, hogy az emberi jogok kérdése és a hozzá kapcsolódó eljárások és intézkedések a kommunista tömb monolitikus rendszerében potenciális támaszt és háttérnyújtott, ami jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a kommunista rezsím többnyire békésen omlott össze Európában.^[6] A szovjet politikusok azt hitték, hogy a Helsinki Egyezmény a Jaltai Egyezmény szerves folytatása. A Helsinki Egyezményt aláíró Szovjetunió és csatlósai az egyezmény keretében elismertek egy sereg emberi jogi elvet, melyeknek a nyugati hatalmak kiemelkedő fontosságot tulajdonítottak. A szovjetek azt hitték, hogy jó üzletet csináltak,

□ ^{5]} Gyarmati István – Nagy Zoltán: Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, Európai Politikai Évkönyv 1995-1996. 300. oldal

□ ^{6]} <http://tarstudszotar.adatbank.transindex.ro/?szo=29> 2009. 11. 07.

azonban kiderült, hogy csak azt kapták, ami a birtokukban volt. Az egyezmény „harmadik kosarának” gyümölcseiben ideológiai méreg lappangott, mely később a szocialista „jogok” halálát okozta: életre keltek a liberális demokrácia eszméi és értékei, melyek végül is győztek a „szocialista demokrácia” fölött.^[7]

Az EBEÉ-t, illetve annak 1975 és 1990 között megtartott találkozóit nevezik helsinki folyamatnak. Ez a folyamat a résztvevő államok számára a kommunikáció állandó csatornáját biztosította egy "igazgatási törvénykönyv" (Code of Conduct), továbbá egy hosszú távú együttműködési program keretében.

Ezek mind a stabilizációt, mind a békés átalakulást előmozdították Európában. Ennek eredményeként a hidegháború alatt az EBEÉ valódi minőségi változást vezetett be a kelet-nyugati kapcsolatokban akkor, amikor a legtöbb kapcsolatot a feszültség és a kétértelmű enyhülés váltakozása jellemezte. Azzal, hogy a semleges és meg nem szállt országokat bevezette az európai biztonsági rendszerbe, egyenlővé téve őket a szövetséges hatalmakkal, europaizálta a bipoláris légkört. Azzal, hogy az együttműködés új területeit honosította meg, kiemelve az emberi jogokat és a környezetvédelmet, mint legfontosabbak, szélesítette az államok közötti kapcsolatok csatornáit.

A kelet-nyugati kapcsolatokban hosszú ideig tabunak számító emberi jogok a Zárónyilatkozat következtében a párbeszéd jogszerű tárgyaivá váltak. Aból a feltevésből kiindulva, hogy a nemzetközi kapcsolatoknak az emberi szempontokat is tartalmazniuk kell, az ezen a területen megjelenő kötelezettségvállalások nem kizárólag egy állam belügyébe tartoznak.

Az EBEÉ-nek köszönhetően olyan humanitárius esetek nagy száma oldódott meg pozitívan, mint a családi kapcsolatok, családegyesítés, kétnemzetiségű házasság. Az Európában élő emberek így közvetlenül érintetté váltak a Helsinki folyamatban. Kelet-Európában és a Szovjetunióban polgárok százai tömörültek csoportokba, hogy vizsgálják a Zárónyilatkozat megvalósítását és ezek megvalósulásának elmaradása esetén szemrehányást tettek vezetőiknek.

A másik hagyományos és fontos kérdés a katonai biztonság. Az EBEÉ képes volt a katonai feszültség csökkentésére azzal, hogy megvalósította a bizalomépítő szabályokat, melyek fokozták a katonai átláthatóságot. Bevezették a hadi vizsgálatokat és katonai akciókat akkor, amikor Európában a biztonságot gyanakvásból eredő fenyegetés veszélyeztette. Ebben a vonatkozásban az EBEÉ katalizátor volt az európai biztonság és együttműködés terén és legyőzte Európa ideológiai megosztottságát a '70-es, '80-as években.^[8]

Speciálisan magyar vonatkozása az EBEÉ-nek, hogy intézményi változások révén egy folyamatból szervezetté alakult. Ennek eredményeképp az EBEÉ-t EBESZ-re változtatták. Ezt a döntést az 1994. december 5-e és 6-a között Budapesten tartott csúcstalálkozó határozta el, amely 1995. január 1-jén lépett ha-

□ ⁷¹ Csepeli György – Örkény Antal: A magyar nacionalizmus változó arca, Társadalmi riport 1996. 273. oldal

□ ⁸¹ <http://rs1.szif.hu/eltegyor/paragrafus/az%20ujstag/oktober/osce.htm> 2009. 11. 07.

tályba. A változtatás nem módosította sem az EBEÉ ajánlások karakterét, sem pedig a szervezet helyzetét és intézményeit. Létrehozott viszont további intézményeket annak érdekében, hogy megelőzze a térségében a konfliktusok kialakulását, valamint hogy javítsa a konfliktuskezelési és a stabilizációs mechanizmusait, tekintettel az új típusú kihívásokra is. Szintén 1994-ben Budapesten fogadták el a biztonságpolitikai, katonai szempontjaira irányuló szabályzatot. A Szabályzat megerősítette és megismételte a Helsinki Záróokmány vezérlő elveit, továbbá a Szabályzat utat tör új normák alkotásával, különös tekintettel a fegyveres erők szerepére a demokratikus társadalmakban.

Az EBESZ ma egyedülálló helyet foglal el a világban működő nemzetközi szervezetek között, különösen biztonsági intézményei miatt. Ez széles tagságából, a biztonság átfogó megközelítéséből, a konfliktus-megelőző eszközökből, a nyílt párbeszédnek és konszenzusépítés hagyományából és a más szervezetekkel való együttműködésből származik. Az EBESZ legnagyobb előnye az, hogy minden más szervezetnél érthetőbben közelíti meg a biztonság kérdését, teret biztosít a párbeszédnek, illetve a hatékony válság-előrejelzés és a konfliktusok megelőzése magában foglalja a válságkezelési mechanizmusokat, valamint az "összetett biztonság" (humanitárius megközelítés) átfogó képének kidolgozását. Politikai, katonai, gazdasági és környezetvédelmi kérdésekkel szintén foglalkozik. Az EBESZ fő elsőbbségi jogai:

- a részes államok közös értékeinek megszilárdítása és a jogon alapuló tökéletesen demokratikus polgári társadalmak építése;
- helyi konfliktusok megelőzése, a stabilitás helyreállítása, valamint a háborús övezetekben a béke megteremtése;
- a valós biztonsági hiányosságok leküzdése és az új politikai-gazdasági- vagy szociális megosztottság elkerülése.^[9]

Boutros Boutros-Ghali: Békeprogram

A hidegháború befejeztével, a két szuperhatalom szembenállásának megszűntével alacsonyabb intenzitású, de nagyobb valószínűségű konfliktusok alakultak ki a világban. Ebben a helyzetben egyre határozottabban és sürgetőbben fogalmazódott meg az igény egy olyan helyzetelemző és problémamegoldó mechanizmus kidolgozása iránt, amely megszünteti a hidegháború lezárulása után kialakult bizonytalanságot és meghatározza a békefenntartásban rejlő új lehetőségeket, valamint segítséget nyújt a konfliktusok eredményes kezeléséhez.^[10]

Boutros Boutros Ghali az ENSZ Biztonsági Tanácsának felkérésére 1992-ben elkészítette a szervezet békét és biztonságot szolgáló tevékenységének elemzését, a válságok, konfliktusok megakadályozására alkalmazandó eszközök meghatározását a megváltozott világ új kihívásainak figyelembevételével. Aján-

□ ^{9]} <http://rs1.szif.hu/eltegyor/paragrafus/az%20ujtag/oktober/osce.htm> 2009. 11. 07.

□ ^{10]} http://www.kbh.gov.hu/publ/szakmai_tudkozl/cd_beketamogato_muveletek/cikkek/Boldizsar%20Gabor%20orgy%20PSO%20publikacio/IMOC.doc+b%C3%A9keprogram 2009.11.07.

lásában a főtitkár elemezte a változó világ összefüggéseit, a világszervezet pénzügyi problémáit és a lehetséges kiutat, valamint a személyi állomány biztonságát érintő kérdéseket. Az ajánlás gerincét az az elemzés és meghatározás alkotja, amelyekkel az ENSZ Alapokmányban foglaltak hatékonyabban valósíthatók meg a nemzetközi béke érdekében. A béke megőrzését, visszaállítását segítő, négy olyan eszközt határoz meg, mely teljes mértékben lefedi és képes kezelni a feszültségek kialakulásának, a válság kezelésének és a konfliktus megelőzésének minden elemét.^[11]

A főtitkár a dokumentum bevezetésében és I. fejezetében megfogalmazza jelentése létrehozásának indokait, valamint az elérendő célokat: „Jobban kell tisztelnünk az emberi jogokat és az alapvető szabadságokat. Elő kell segítenünk a szélesebb körű haladás érdekében egy megfelelő gazdasági és szociális fejlődést. Enyhítenünk szükséges a nyomort és korlátoznunk kell a tömegpusztító fegyverek tartását és alkalmazását...Ebben a jelentésben is azon problémák felé fordultam, amelyek figyelembe vételére a Biztonsági Tanács kifejezetten felkért: a preventív diplomáciára, a béketeremtésre és békefenntartásra - amelyekhez hozzátettem egy szorosan kapcsolódó fogalmat, a konfliktust követő békeépítést...Az ENSZ 1945-ben történt létrehozása óta több mint 100 nagy konfliktus volt a világon. Vagy 20 millió halott maradt utána. Az ENSZ a vétók miatt számos esetben tehetetlenségre volt kárhóztatva. A Biztonsági Tanácsban leadott 279 vétó eleven kifejezése a korszak megosztottságának...A céljaink lehetnek:

- A lehetséges legkorábbi szakaszban fel kell ismernünk azokat a helyzeteket, amelyek konfliktusokhoz vezethetnek, és diplomácia segítségével meg kell próbálnunk a veszély forrásait még azelőtt megszüntetni, mielőtt erőszakhoz vezethetnének;
- Amennyiben a konfliktus mégis kirobban, foglalkoznunk szükséges a béketeremtéssel, amelynek célja a konfliktushoz vezető problémák megoldása;
- A békefenntartás során, amikor a harc megszűnt, dolgoznunk kell a béke bármennyire törékeny megőrzéséért, és segítséget kell nyújtanunk a béketeremtők által elért megállapodások végrehajtásához;
- Készen kell állnunk, hogy segítsük a békeépítést, annak különböző bonyolult összefüggéseinek tisztázását; polgárháború és viszály által elpusztított intézmények és infrastruktúra újjáépítését, és a háborúban résztvevő országok közötti korábbi békés kötelek létrehozását a kölcsönös előnyök alapján;
- A legszélesebb értelemben meg kell szüntetnünk a konfliktus legmélyebben húzódó okait: a gazdasági egyenlőtlenséget, a szociális igazságtalanságot és a politikai elnyomást. Már világosan észlelhetjük azt a növekvő közös erkölcsi érzékenységet, amely a világ nemzeteit és népeit átfogja, és amely a nemzeti jogban is kifejezésre jut, és amelyek közül több eredetileg az ENSZ munkájának köszönhető.”^[12]

□ ¹¹⁾ http://www.kbh.gov.hu/publ/szakmai_tudkozl/cd_beketamogato_muveletek/cikkek/Boldizsar%20Gabor%20orgy%20PSO%20publikacio/psokonf00mell1.doc 2009. 11. 07.

A béke megőrzését, visszaállítását segítő négy eszköz:

- Preventív diplomácia megfelelő alkalmazásával csökkenthető a feszültség és megakadályozható annak válságba, konfliktusba való átcsapása, illetve hatékonyan segítheti a továbbterjedés megakadályozását. Típusai: bizalomépítő intézkedések, ténymegállapítás, korai előrejelzés, megelőző felvonulás, demilitarizált övezetek
- A béketeremtés egy olyan eszköz, mely alkalmazásának célja a konfliktus kitörésének megakadályozása, alapvetően békés, az Alapokmány VI. fejezete által kínált lehetőségek által. Elemei: világbírótság, enyhítő segítség, szankciók és különleges gazdasági problémák, katonai erő alkalmazása, béke-biztosító egységek
- A békefenntartás, mely bizonyos stabilitást hozott a világ számos, feszültségtől terhes térségébe
  - A konfliktust követő békeépítés a béketeremtő és a békefenntartó tevékenységek sikerének megszilárdítása és kiteljesítése érdekében szükséges. Olyan mechanizmus kiépítését, eszközök alkalmazását jelenti, amelynek célja a kölcsönös bizalom, a gazdasági fellendülés és a jólét megteremtése a konfliktus újbóli kitörésének elkerülése. Ezt a célt csak mélyreható és hosszú távú, több dimenziós – gazdasági, kulturális, humanitárius, politikai, katonai – erőfeszítéssel lehet elérni, melynek végeredménye a külső segítség nélkül is létezni képes „önfenntartó” béke.^[13]

„Abból a célból, hogy a béketeremtő és békefenntartó műveletek valóban sikeresek legyenek, olyan átfogó erőfeszítéseket kell tartalmazniuk, amelyek célja a béke megszilárdítására irányuló struktúrák felismerése és támogatása, valamint az emberek közötti bizalom és jólét érzetének elősegítése...A béke érdekében tett természetes erőfeszítések felmérése során a békeépítés fogalmát mint az új környezet építését kellene fontolóra venni; mint a preventív diplomácia megfelelőjét, amely azt kutatja, hogyan lehet elkerülni a békés körülmények összeomlását.”^[14]

94/1998. (Xii. 29.) Ogy. Határozat A Magyar Köztársaság Biztonság- és Védelempolitikájának Alapelveiről

1997. július 8-án, a Szövetség madridi csúcstalálkozóján a NATO, Lengyelországgal és a Cseh Köztársasággal együtt meghívta a csatlakozási tárgyalá-

□ ^{12]} Boutros-Ghali: Békeprogram, Magyar ENSZ Társaság, Budapest 1992. <http://www.-menszt.hu/content/download/432/1752/file/Bekeprogram.pdf>

□ ^{13]} http://www.kbh.gov.hu/publ/szakmai_tudkozl/cd_beketamogato_muveletek/cikkek/Boldizsar%20Gabor%20orgy%20PSO%20publikacio/psokonf00mell1.doc 2009. 11. 07.

□ ^{14]} Boutros Boutros-Ghali: Békeprogram, Magyar ENSZ Társaság, Budapest 1992. <http://www.-menszt.hu/content/download/432/1752/file/Bekeprogram.pdf>

sok megkezdésére Magyarországot. Ezzel végérvényesen szükségessé vált hazánk biztonság- és védelempolitikai alapelveinek újragondolása, kiegészítése, az euro-atlanti integrációs folyamathoz való hozzáillesztése. Ezen követelményeknek megfelelően alkotta meg az Országgyűlés a 94/1998. (XII. 29.) számú határozatát.

Az összehangoltság kiérződik már a dokumentum elején, ahol a hatálybalépést egyidejűsíti az 1999. évi I. tv. 2. §-ával, mely a Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének kihirdetéséről szól.^[15]

A csatlakozási tárgyalásokra való meghívással és a határozat azon részével, miszerint: „A NATO-tagság elérésével, valamint az Európai Unióhoz történő csatlakozási folyamat gyakorlati előrehaladásával az ország intézményesen is az euroatlanti térség demokratikus, fejlett és stabil országai közösségének tagjává vált”^[16], értelmet nyer munkám címének utolsó üzenete, hazánk a nemzetközi porondon, már nem mint a II. világháborúban vesztes ellenséges állam kerül definiálásra, hanem, mint szövetséges, a NATO teljes jogú tagja.

A vizsgált dokumentumban meghatározásra kerül Magyarország álláspontja a biztonság mibenléte és értelmezése terén. Kiderül, hogy a biztonságot átfogó módon értelmezi, az euro-atlanti térség biztonságát oszthatatlannak tekinti. Felsorolja az ország biztonságára hatást gyakorló folyamatokat, kockázatokat, kihívásokat és veszélyforrásokat, továbbá az adódó felelőségeket és lehetőségeket, majd rögzíti a biztonságpolitika fő céljait. E célokat természetesen az Alkotmánnyal összhangban, a nemzetközi jog normáinak, különösen az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányában, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, az Európa Tanács dokumentumaiban és az Észak-atlanti Szerződésben megfogalmazott alapelveknek és kötelezettségvállalásoknak megfelelően, továbbá más vonatkozó nemzetközi dokumentumokban, a regionális és kétoldalú szerződésekben vállalt kötelezettségeit tiszteletben tartva kívánja elérni.^[17]

A dokumentum 5-8. pontjában hazánk elkötelezettségét hangsúlyozza az ENSZ, a NATO és az Európai Unió felé, kifejezi szándékát az EU-hoz való csatlakozásra, megállapítja továbbá, hogy vállalja a közös védelemből rá háruló feladatokat. Kapcsolódási pont a korábban tárgyalt dokumentumokhoz, hogy megerősíti szerepvállalását az ENSZ és EBESZ feladatokban a biztonság- és bizalomépítésben, valamint a konfliktus-megelőzésben és kezelésben. Boutros Ghali békeprogramjával összhangban, a 9. pontban kijelenti: „A magyar biztonságpolitikának és intézményrendszerének úgy kell működnie, hogy képes legyen időben felismerni, folyamatosan és megbízhatóan értékelni az ország biztonságát veszélyeztető tényezőket, ennek alapján időben meghozni a veszélyhelyze-

□ ^{15]} 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről

□ ^{16]} U.o.

□ ^{17]} U.o.

tek megelőzéséhez, illetve elhárításához szükséges döntéseket, és végrehajtani az ezekből fakadó intézkedéseket”.^[18] A 11. pontban pedig a Helsinki Záróokmány normái köszönnek vissza. A NATO tagsággal vállalt feladatokat és kötelezettségeket részletezi és a Szövetség elveivel való azonosulást emeli ki a 14. pontban, majd a 16-ban ismét a kihívások és kockázatok megelőzésének és kezelésének kérdéséhez tér vissza, részletezve azon területeket ahol a leghatékonyabban lehet érvényesíteni ezen törekvéseket.

Következtetések

Az elemzett dokumentumokat megvizsgálva kitűnik, hogy szorosan kapcsolódnak egymáshoz, egymásra épülnek, közös alapértékeket képviselnek. Az ENSZ az első olyan világszervezet, mely létrejöttének és működésének célja, hogy fenntartsa a nemzetközi békét és biztonságot, fejlessze a nemzetek közötti kapcsolatokat, megoldja a gazdasági, szociális, kulturális vagy emberbaráti jellegű nemzetközi feladatokat, valamint hogy az egyes nemzetek által a közös célok elérése érdekében kifejtett tevékenységek egyeztető fóruma legyen. Nem világkormány, amelyik utasíthatja az államokat, hanem államoknak alárendelt szervezet. Az egyetlen olyan szervezet bolygónkon, amelyben gyakorlatilag minden állam részt vesz. Felmerülhet a kérdés, milyen érdekeket szolgálhat az ENSZ, s milyen eszközei lehetnek a formálódó világban? Az ENSZ második főtitkára, Dag Hammarskjöld jelentette ki, hogy a Világszervezetet nem azért hozták létre, hogy földi paradicsomot teremtsen, hanem, hogy megmentse az emberiséget a pokoltól. Ez egyike azoknak az alapigazságoknak, amelyek továbbra is lényegesek, és különösen fontos hangsúlyozni az ENSZ szerepével kapcsolatban a béke és biztonság terén. Az ENSZ olyan kollektív biztonsági rendszerként született, amelynek központi célja egy új világháború kirobbanásának megakadályozása volt. A hidegháború radikálisan új veszélyeket hozott, új konfrontációk jöttek létre, s a két vezető hatalom közötti nukleáris világháború megakadályozása lett az ENSZ fő feladata. Az úgynevezett kis háborúkkal kapcsolatban, amelyek között nemzeti felszabadító harcok, nemzetközivé szélesedett polgárháborúk voltak túlsúlyban, új feladatkörrel, a béketeremtéssel és békefenntartással bővültek a világszervezet feladatai. A béke megőrzésével kapcsolatos feladatok között természetesen alapvető fontosságú napjainkban a háborúk kitörésének megelőzése, megakadályozása, valamint a konfliktuskezelés.^[19] Mindezen tevékenységeknek hazánk is aktív részese, 1988-óta vesz részt ENSZ békefenntartó és megfigyelői missziókban.

A Helsinki Záróokmány tartalmában érezteti hatását a bizalmatlansággal teli enyhülés, mely abban a korban átjárta a világpolitika légkörét és szereplőit.

□ ^{18]} 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről

□ ^{19]} Simai Mihály akadémikus: Kinek van szüksége az ENSZ-re a XXI. Században?, Globális kihívások, milleneumi fejlesztési célok és Magyarország, Magyar ENSZ Társaság 2008.13-21.o. <http://www.menszt.hu/content/download/775/3404/file/Publikacio%20ENSAkad2008Genf.pdf>

Alapelvei jelentős mértékben támaszkodnak az Egyesült Nemzetek Alapokmányára, illetve más ENSZ-dokumentumokban lefektetett elveire. A Záróokmány több szempontból is újdonságot jelentett a nemzetközi kapcsolatokban, és a biztonságpolitikában. Az egyik lényeges momentum, hogy ebben az összeurópai együttműködésben az európai államok nem valamelyik szövetségi rendszer tagjaiként, hanem mint szuverén és független államok vettek részt, a teljes egyenlőség alapján^[20]. Kiemelkedő vívmány, hogy a résztvevő államok teljes konszenzussal hozták meg döntéseiket, amely jelentősen növelte a meghatározott alapelvek súlyát, valamint, hogy a korábbi, katonai aspektust túlhangsúlyozó biztonság-koncepciót meghaladva a biztonságunk egy új, átfogó megközelítéséből indultak ki. Nevesített továbbá olyan alapelveket, melyek korábban csak közvetetten jelentek meg. Emellett különleges jelentőséggel bírt, különösen a közép- és kelet-európai szocialista országok számára az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartásának alapelveként való megjelenése. Szintén komoly szerepe volt a Konferenciának a leszerelési folyamatok elindításában és későbbi felügyeletében, melyek kiegészülve az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződéssel, valamint a Nyitott Égbolt Szerződéssel, jelentősen hozzájárultak az Európán belüli bizalom és biztonság megerősítéséhez^[21]

Boutros Ghali Békeprogramjában a világ megváltozott új kihívásainak figyelembevételével elkészítette az ENSZ békét és biztonságot szolgáló tevékenységének elemzését, a válságok, konfliktusok megakadályozására alkalmazandó eszközök meghatározását. Programjának kidolgozásánál figyelembe vette a megváltozott világ új kihívásait. Az ajánlás gerincét az az elemzés és meghatározás alkotja, amelyekkel az ENSZ Alapokmányban foglaltak hatékonyabban valósíthatók meg a nemzetközi béke érdekében. A béke megőrzését, visszaállítást segítő, négy olyan eszközt határoz meg, mely teljes mértékben lefedi és képes kezelni a feszültségek kialakulásának, a válság kezelésének és a konfliktus megelőzésének minden elemét, valamint bevezeti a „békeépítés” fogalmát a nemzetközi konfliktuskezelés rendszerébe.

Az 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről magába foglalja a fenti dokumentumok eszmeiségét. E szellemi alapot hozzáhangolja Magyarország érdekeihez, a NATO elvekhez, feladatokhoz és kötelezettségekhez. Megfogalmazza szándékát az Európai Unióhoz való csatlakozásra és előrevetíti annak lehetőségét. Mindez feltétlen szükséges lépés volt a NATO csatlakozás érdeklében és következtében. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy Magyarországnak alig néhány nappal csatlakozását követően lehetősége nyílt szövetségi elkötelezettségének bizonyítására, miután a NATO a koszovói válság nyomán elindította jugoszláviai légi műveletét, amelyben Magyarország sokoldalúan támogatta a műveletben részt vevő NATO-erőket. Magyarország NATO-tagként elkötelezetten támogat-

□ ^{20]} Blahó András - Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények, Aula Kiadó, Budapest 2005, 378. oldal

□ ^{21]} http://www.playhold.com/www.ckke.hu/index_10203014.php 2009. 11. 07.

ja a transzatlanti szálak erősítését, a NATO-nak az új biztonsági feltételekhez és kihívásokhoz történő adaptálódását és a szervezet további bővítését, mint Magyarország, közvetlen régiónk és az euro-atlanti térség egésze biztonságát növelő tényezőjét.^[22]

Befejezés

Munkám során a négy biztonságpolitikai dokumentum feldolgozása során bizonyosságot nyert azok összefüggése, valamint eme összefüggés mibenléte. Elemezve tartalmukat, feltárult és nyilvánvalóvá vált, hogy hatásuk a globális, regionális és helyi viszonylatban is számottevő, bebizonyosodott jelentőségük a Magyar Köztársaság és a Magyar Honvédség szempontjából. A kidolgozás során értelmet nyert címválasztásom, láthatóvá vált az a folyamat, melynek során hazánk, a San Franciscóban, az ENSZ Alapokmány létrehozásakor megbélyegzett ellenséges államból hogyan vált 52 év fejlődés után, Madridban a NATO-ba meghívott, elismert szövetségesé, az Európai Unió várományos tagjává, az Euro-atlanti integráció meghatározó támogatójává. Két évvel később, az együttműködés kibontakozásának eredményeképp Magyarország teljes jogú NATO-taggá vált, majd tovább haladva az integráció útján 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz.

Felhasznált irodalom:

1. Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, Magyar ENSZ Társaság
http://www.menszt.hu/layout/set/print/tudnivalok_az_egyesult_nemzetek_szervezeterol/az_egyesult_nemzetek_alapokmánya/az_egyesult_nemzetek_alapokmánya
2. Gyarmati István – Nagy Zoltán: Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, Európai Politikai Évkönyv 1995-1996. 300. oldal
<http://tarstudszotar.adatbank.transindex.ro/?szo=29> 2009. 11. 07.
3. Csepeli György – Örkény Antal: A magyar nacionalizmus változó arca, Társadalmi riport 1996. 273. oldal
4. <http://rs1.szif.hu/eltegyor/paragrafus/az%20ujstag/oktober/osce.htm> 2009. 11. 07.
5. http://www.kbh.gov.hu/publ/szakmai_tudkozl/cd_beketamogato_muveletek/cikkek/Boldizsar%20Gabor%20orgy%20PSO%20publikacio/IMOC.doc+b%C3%A9keprogram 2009. 11. 07.
6. http://www.kbh.gov.hu/publ/szakmai_tudkozl/cd_beketamogato_muveletek/cikkek/Boldizsar%20Gabor%20orgy%20PSO%20publikacio/psokonf00mell1.doc 2009. 11. 07.
7. Boutros Boutros-Ghali: Békeprogram, Magyar ENSZ Társaság, Budapest 1992.
<http://www.menszt.hu/content/download/432/1752/file/Bekeprogram.pdf>
8. http://www.kbh.gov.hu/publ/szakmai_tudkozl/cd_beketamogato_muveletek/cikkek/Boldizsar%20Gabor%20orgy%20PSO%20publikacio/psokonf00mell1.doc 2009. 11. 07.
9. 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről

□ ^{22]} http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/Magyarorszag_a_NATO-ban/ 2009.11.07.

10. Simai Mihály akadémikus: Kinek van szüksége az ENSZ-re a XXI. Században?, Globális kihívások, milleneumi fejlesztési célok és Magyarország, Magyar ENSZ Társaság 2008. 13-21. oldal
<http://www.menszt.hu/content/download/775/3404/file/Publikacio%20ENSZA-kad2008Genf.pdf>
11. Blahó András - Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények, Aula Kiadó, Budapest 2005, 378. oldal
12. http://www.playhold.com/www.ckke.hu/index_10203014.php 2009. 11. 07.
13. http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/Magyarország_a_NA-TOban/

GYŐRY-BARCSA ANDREA

A BUNDESWEHR AFRIKAI SZEREPVÁLLALÁSA

Bevezetés

Németország külpolitikai viszonyrendszerét napjainkban egyszerre jellemzi a transzatlanti és az európai kapcsolatok központi szerepe, mialatt erősíti a szálakat többek között a Közel-Kelettel, illetve Afrikával. Az afrikai kontinens politikai és gazdasági jelentősége – egyrészt a globális hatású helyi válságok, illetve az energiahordozókban rejlő lehetőségek okán – az elmúlt években felértékelődött a nemzetközi kapcsolatokban. A 19. századi afrikai gyarmatosításból kimaradt Németország a 21. században már különös érdeklődést szentel ennek a földrésznek, hangsúlyozva a kölcsönös egymásrataltságot. A német hadsereg katonái eddig több humanitárius célokat szolgáló külföldi bevetésben vettek részt, többek között Afrikában is. Mivel Németország katonai nemzetközi szerepvállalását növelni kívánják, nem meglepő, hogy a német parlament nagy többséggel támogatta az Afrika szarva körüli vizeken járőröző kalózellenes misszió német egységeinek a mandátumát. Ennek a tanulmánynak a célja, hogy elemezze a Bundeswehr afrikai szerepvállalását.

Az 1955-ben a Bundeswehr alapításának egyik első feltétele az agresszió tilalmának deklarálása volt, biztosítandó, hogy német földről, német kezdeményezésre soha többé ne indulhasson háború. Alapvető kötelességük a Német Szövetségi Köztársaság hű szolgálata, a német nép jogainak és szabadságának megvédése. A német haderőben szolgálatot teljesítő katonák az alkotmányra esküsznek fel, meggyőződésből szolgálják a morálisnak jogosnak tartott védelmet – az országét, a szövetségét és a demokráciáét –, ennek értelmében csak olyan

parancsokat teljesítenek, melyek az alkotmányos értékeknek megfelelőek és nem sértik az emberi jogokat.¹

A Bundeswehr tagja a demokrácia katonája, öntudatos állampolgár és alkalmazásra kész katona egy személyben, aki feladata teljesítése során tiszteletben tartja az emberi méltóságot, a jogállam elvei szerint cselekszik és minden cselekedete, még az ellenséggel szemben is, megfelel az emberiség erkölcsi normáinak. Fő feladata a béke fenntartása és az ellenség visszatartása az erőszak alkalmazásától, „csak” annyi erőszakot alkalmazva, amennyit az megkövetel a cél eléréséhez. A szigorú parlamenti ellenőrzés alatt álló hadsereg feladatát politikusok határozzák meg, ők jelölik ki a haderő feladatát, döntenek bevetésről, struktúrájáról és felszereléséről, biztosítva ezáltal a német civil kontrollt.

A Bundeswehr NATO-területen kívüli² alkalmazásáról a kormány és a katonai vezetés között alkotmánypolitikai válsághoz vezetett, majd az alkotmánybíróság határozata értelmében a döntés joga a kormányé. Az alkotmánybíróság 1994. július 18-i határozata alapján a Bundeswehr fegyveres bevetése szövetségen kívüli területen nem ütközik az alkotmányos elvekkel, de csak a Bundestag többségi hozzájárulásával valósítható meg. A német hadsereg katonái eddig több mint 130 humanitárius célokat szolgáló külföldi bevetésben vettek részt. Az alkotmánybíróság döntése értelmében a Német Szövetségi Köztársaságnak, mint NATO, EU tagnak ugyanúgy kell teljesíteni kötelezettségeit, mint addig ENSZ-tagállamként. A NATO gyorsreagálású erőiben³ kizárólag önkéntesek – hivatásos és szerződéses katonák, illetve 2-13 hónappal több szolgálatot vállaló sorkatonák – vehetnek részt.

A német haderőt az afganisztáni szerepvállalása kapcsán számos vád érte, mely többek között a „nemzeti fenntartásain” alapultak. A szövetségi véderő NATO-területen kívüli bevetése ugyanis Németország számára viszont nem csak biztonságpolitikai, gazdasági, katonai, hanem pszichológiai kérdés is. A német alkotmány értelmében a német biztonságpolitika célja – egy kollektív biztonsági rendszer tagjaként –, a háború elítélése és a béke fenntartása⁴. A Bundeswehr feladata ugyanis a honvédelem. Mindezek magyarázatot adhatnak az NSZK külpolitikai döntéseire, melyek gyakran ellentétesek a Szövetség elképzeléseivel, mint például a 2003-ban kirobbant iraki válság idején.

---

¹ Ezt a szemléletet példázza Németország iraki politikája. 2003 januárjában ugyanis Peter Struck védelmi miniszter egyértelműen elutasította Németország részvételét az iraki műveletben, noha ezzel a Washingtoni Szerződés 5. cikkelyének teljesítését zárta ki. Németország arra hivatkozott, hogy hiányzik a szükséges ENSZ Biztonsági Tanácsi felhatalmazása. A védelmi miniszter azzal érvelt: „Nehezen tudom elképzelni, hogy Németország jóváhagyjon egy Irak elleni katonai akciót.” <http://kulfold.ma.hu/tart/rcikk/b/0/27603/1>. Letöltés: 2009. 03. 01.

² „out-of-area” bevetés. A Bundeswehr először ún. out-of area bevetésére Schröder kancellár döntése értelmében 1999-ben, a koszovói légitámadás alkalmával került sor, ráadásul harci bevetésre. A kancellár döntése nemcsak a pártjában, de a német közvéleményben is komoly vitákat eredményezett.

³ NRF (NATO Response Force) A NATO többnemzetiségű gyorsreagálású hadereje, egyfajta válságkezelő erő, speciális kiképzésű alakulata.

⁴ Alaptörvény, 24. cikkely, 2. §

A Bundeswehr a német kül- és biztonságpolitikának napjainkban is fontos eszköze, melynek készenléte és képességei mindezek sokoldalú biztosítékát jelentik. A demokráciához vezető utat a különböző nemzetközi szervezetek misszióiban tevékenykedő német katonáknak kell segíteni, teljesítve ezáltal azt a humanitárius kötelességet, amit az emberi jogok védelme, a gazdasági potenciál feltárása, a környezet védelme, az energiaellátás és a fejlesztéspolitika támogatása jelent. Németország felelősséget érez a fejlődő világért, különösen Afrikáért, hangsúlyozva a kölcsönös egymásrautaltságot.⁵ Ugyanakkor a Bundeswehr békéfenntartó erőből válságreagáló és harci erővé való átalakulása óriási nyomásként nehezedik Németországra és katonai létesítményére - anyagilag, szervezeti- leg és szellemileg egyaránt.⁶

Szudán

Afrika legnagyobb területű országában, 2003-ban robbant ki a konfliktus. Szudán függetlenné válása óta⁷ még sincs béke, hiszen csaknem folyamatos az arabok által irányított északi területek és a délen élő keresztény és animista lakosság közötti összetűzés. Ennek oka az északi muzulmán kormányok erőteljes arabizálási törekvése, valamint az afrikai eredetű, keresztény és animista törzsek elnyomása illetve az alkotmány biztosította jogaik semmibevétele. Az évtizedeken keresztül dúló belharcoknak 2005 elején az Omar El-Bashir elnök és a déliet vezető John Mebior Garang által megkötött békeszerződése vetett véget. Bár az ország alelnökének megválasztott Garang életét veszítette a békeszerződést egyik fél sem mondta fel, így jelenleg viszonylagos béke van Dél-Szudánban. A déli területeken az ENSZ által vezetett békefenntartó misszió, az UNMIS⁸ kezdte meg a működését, amely remélhetőleg képes lesz a terület teljes pacifikálására és a különböző fegyveres milíciák lefegyverzésére.⁹

Más a helyzet Szudán nyugati részén, Darfúrban, ahol a szudáni kormányerők és a velük szövetséges dzsandszavíd milícia, valamint más fegyveres lázadó csoportok között robbant ki fegyveres összetűzés. Darfúrban a lakosság csaknem teljes egészében muzulmán, így itt nem vallási, hanem etnikai okok húzódnak meg a háttérben. A darfúri kormány ugyanis az afrikai származású helyi lakosság hátrányára igyekszik nagyon teret biztosítani az arab származású lakoságnak, melynek biztosítására úgynevezett átnevelő táborokat hoztak létre, ahol igazi, jó muzulmánna kívánták átnevelni a helyi feketéket.¹⁰

⁵ http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2007/2/2007_2_13.html; Letöltés ideje: 2009.12.19.

⁶ <http://www.euractiv.hu/nyomtathato-verzio/elemezsek/afganisztan-megosztott-es-vonakodo-europa-002048>; Letöltés ideje: 2009.12.19.

⁷ 1956. január 1.

⁸ Un Mission in Sudan (Az ENSZ szudáni missziója)

⁹ Besenyő János: Szudáni körkép, avagy mi a helyzet Darfúrban? http://www.zmne.hu/Forum/07masodik/szudan_.htm; Letöltés ideje: 2009.12.19.

¹⁰ Besenyő János: Válság Darfúrban – Szakmai Szemle (A Katonai Biztonsági Hivatal tudományos tanácsának kiadványa), 2008. 3. szám, 35-48. oldal

Az ENSZ már 2003-ban felhívta a figyelmet a darfúri válságra, hiszen több mint 200.000 ember vesztette életét és legalább 2 millió ember kényszerült elhagyni az otthonát. Az Afrikai Unió védnöksége alatt, valamint az ENSZ és partnereinek támogatásával létrejött Darfúri béke megállapodást végül 2006. május 5-én írták alá.¹¹

Az Afrikai Unió 2005 tavaszán kérte fel az Észak-atlanti Szövetséget, hogy segítse a polgárháború sújtotta Darfúrban megkezdett békefenntartó akciót. 2005 szeptemberében a Szövetség úgy döntött, hogy segítséget nyújt az Afrikai Unió békefenntartó küldetéséhez, és október végéig meg is hosszabbította katonai akcióját Szudánban. Ezzel csaknem egy időben az AU úgy határozott, hogy a darfúri tartományban állomásozó katonák létszámát 7700 főre emeli. A csapaterősítések keretében olyan kooperáció valósult meg, amelyben Ruanda, Nigéria, Szenegál és Dél-Afrika is zászlóaljokat biztosított a feladatra, az egységek helyszínre juttatását az Egyesült Államok és Franciaország is segítették.¹²

2007. 07.31-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa határozta el, hogy az ENSZ és az Afrikai Unió közös békefenntartó erőket küld a térségbe,¹³ melyhez Németország jelentős anyagi segítséggel járult hozzá. 2008 elején az UNAMID felállása után Németország hamar felajánlotta segítségét. Az első két rendőrségi kiképzés sikeresen lezajlott – rendőrtiszteket képeztek ki Ghánából, Szenegálból, Bangladesből, Zambiából és Fidzsiőről, – akik kéthetes kiképzések során sajátították el az alapokat. A Német Szövetségi Köztársaság továbbra is támogatja az ENSZ mindkét misszióját Szudánban, különösen Darfúr élvez előnyt a német humanitárius tevékenységben¹⁴. A kétoldalú tárgyalásokban Németország azon munkálkodott, hogy találjon politikai megoldást a darfúri krízisre. A Bundestag további egy évvel meghosszabbította a 325 német katona kiküldését, akik az UNMIS-ban és az UNAMID-ben szolgálnak. Jelenleg 32 német katona szolgál az UNMIS-ban,¹⁵ akik azt vizsgálják, hogy a szudán kormány, illetve a déliek betartják-e megállapodásukat. Az UNAMID feladata, hogy segítséget nyújtson Darfúr területének stabilizálásában. Németországnak jelenleg 7 katonája van a misszió központjában,¹⁶ és a légi közlekedés helyreállításának érdekében ez a létszám akár 250 főre is emelkedhet. Mindkét megbízatás 2010. augusztus 15-ig szól.¹⁷

---

¹¹ http://www.unis.unvienna.org/pdf/UN-Darfur_fact_sheet_hu.pdf; Letöltés ideje: 2009.12.19.

¹² <http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/szudan>

¹³ UNAMID-African Union/United Nations Hybrid Operation in Darfur (az ENSZ darfúri békemissziója)

¹⁴ Németország megállapodás szerinti másik fontos szerepe, hogy segít a rendőrök, különösen az afrikai UNAMID-beli rendőrök kiképzésében, valamint a Kofi Annan Békefenntartó Kiképző Központban, Accra-ban, Ghánában.

¹⁵ 2009.12.16-i adatok; <http://www.bundeswehr.de/portal/a/bwde/einsaetze/einsatzzahlen>; Letöltés ideje: 2009.12.19.

¹⁶ U.o.

¹⁷ <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/en/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/Afrika/AktuelleArtikel/090702-UN-MissionenBundestag.html> ; Letöltés ideje: 2009.12.07.

A Szövetségi Kormány 2009. július 1-jén határozta el, 20 rendőr szolgálatba állítását az UNMIS és UNAMID misszióiban, akik tanácsadóként és oktatóként dolgoznak majd. Segíteni fogják a helyi rendőrséget, hogy kiépítsék erőiket Darfurban és Nyugat-Szudánban, továbbá a menekülttáborokban is segítenek javítani a biztonságot. Mindkét misszióban a német rendőrök bár végrehajtó funkciót nem tölthetnek be, rugalmasan alkalmazhatják őket. Miután fegyver nem lesz náluk, alkalmazásuk nem kívánja meg a Bundestag jóváhagyását. A német katonák és rendőrök alkalmazásával Németország igyekszik a békét és a stabilitást támogatni az országban. Dél-Szudánban a rendőrségnek nagy szüksége van a kiképzésre, megfelelő felszerelésre és infrastruktúrára. 2005 óta ez az első alkalom, hogy Dél-Szudánnak saját rendőrsége van, akiknek 90%-a korábbi harcos, akik a lázadó sereggel harcoltak, és akiknek 80%-a nem tud olvasni.¹⁸

Szudán ma hatalmas kihívások előtt áll. Ebben az évben, húsz év óta először, általános választásokat tartanak, 2011-ben pedig arról szavazhatnak, hogy függetlenné váljon-e Szudán déli része.

Szomália

A kalóztevékenység napjainkban már jól szervezett bűnözői hálózatot és a kereskedelmi, humanitárius, halász- és turista hajók ellen irányuló gondosan előkészített támadásokat jelent, súlyos károkat okozva a nemzetközi kereskedelemben, veszélyeztetve az adott térség biztonságát. Az Indiai-óceán, és főleg Szomália térségében egyre nagyon méreteket öltő kalóztámadások felszámolására jött létre az Európai Unió első közös tengeri missziója¹⁹, „Atalanta hadművelet” néven fut az EU kalózkodás elleni kampánya Szomália partjainál, biztosítva a térségben áthaladó európai hajók védelmét.²⁰ Az Unió azután döntött a közös akcióról, miután a szomáliai elnök a nemzetközi közösség segítségét kérte a kalózkodás felszámolásához. Franciaország, Nagy-Britannia és Németországon kívül Görögország, Norvégia, Spanyolország, Portugália és Hollandia jelezte részvételi szándékát. Az európai kezdeményezést Kína, India, az Amerikai Egyesült Államok és Szaúd-Arábia is támogatja.

A 2009. márciusi Prágában, a védelmi miniszterek számára tartott informális tanácskozáson egyetértés született abban a kérdésben, hogy az EU haderejének ütőképessége nagyban függ a szállító és harci helikopter kapacitásától. Javier Solana, az EU közös kül- és biztonságpolitikájának főképviselője is a legfontosabb teendők közé sorolta ezek beszerzését. Bár Franciaország és Németország közösen dolgozott az NH 90 típusú, többfunkciós helikopter fejlesztésén, melyből eredetileg 60-120 darab készült volna el, a gazdasági válság miatt azonban úgy tűnik, nem készülnek el a helikopterek. Ugyanezen okból kell lemondani annak a 200 darab Mi-17 típusú, szovjet gyártmányú helikopter korszerűsítéséről is, melyekkel a kelet-európai EU-tagállamok rendelkeznek Az Egyesült

¹⁸ Uo.

¹⁹ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1518&lang=en> (letöltés ideje: 2009. 12. 19)

²⁰ http://kitekinto.hu/europa/2009/03/16/europai_sereg_ujabb_pofon (letöltés ideje: 2009.12.19)

Államok azonban bejelentette, hajlandó csatlakozni a helikopterfejlesztésekhez.²¹

Kongó

Negyven év óta először, 2006 júliusában szabad választásokat rendeztek Kongóban, a Mobutu Sese Seko elnök három évtizedes diktatúrája nyomán dúló polgárháború sújtotta Kongóban. A választások jelentőségére való tekintettel az Európai Unió úgy döntött, hogy fegyveres kontingenst²² küld a helyszínre, hogy biztosítsák a választás tisztaságát, illetve a szavazók biztonságát. A német kormány terv szerint 800 katonát küldene a 16 országból álló kontingensbe, - ahol Németország biztosítaná főparancsnokot - feladatuk a választások biztosítása, elsősorban a fővárosban. Ennek ellenére Németországban a német hadsereg bevetése a Szociáldemokrata Párt ellenállásába ütközött. Az ellenzők véleménye szerint ugyanis csak az lenne elfogadható megoldás, ha a Bundeswehr csak a nemzetközi megfigyelők védelmében volna jelen Kongóban. Johannes Kahrs német szociáldemokrata politikus kétségbe vonta azt, hogy az az 1500 katona, akiknek csak a felét vetik be közvetlenül Kongóban, stabilizálni tudná az ország helyzetét. A politikus úgy vélekedett, hogy választási csalás esetén az EU-csapatok még inkább belekeverednek a konfliktusba, így „további katonákat kell küldeni”. Más ellenzéki vélemény szerint: „egyszer Kongóban, örökre Kongóban”.²³

A német parlament csak hosszú idő után hagyta a Merkel-kormány előterjesztését 780 Kongóba küldendő katonára vonatkozóan, a német védelmi miniszter mégis azt hangsúlyozta, Berlin "nem kíván vezető szerepet játszani" semmiféle afrikai misszióban. Bár a német elgondolás szerint csak nem harcoló alakulatokban²⁴ vesznek részt, a belga és francia elképzelés értelmében - akik már jó ideje igyekeztek bevonni a Szövetségi Köztársaságot az afrikai válság-övezetben való tevékeny részvételbe – Németországnak harcoló egységeket is kellett Kongóba küldeniük.

Az egyezség eredményeképpen a kancellár asszony elképzelése valósult meg. Berlin adta a kongói kontingens egyharmadát, a másik harmadot Párizs, a fennmaradó részt pedig a többi EU-ország állította ki.²⁵ A német kontingens – mely 500 harcoló és 280 támogató főből állt - Kinshasában a kongói fővárosban, és Librevillben, Gabonban állomásozott. Amikor az első szabad választások Kongóban lezajlottak, a Bundeswehr – melynek feladata a választások biztosítása volt – úgy tekintette, hogy feladatát sikeresen teljesítette.

2006. december 2-án megkezdődött a német katonák hazaszállítása, azt követően, hogy november végén lejárt a bevetés ENSZ mandátuma. Ezzel a

²¹ <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/congo.htm> (letöltés ideje: 2009.12.19)

²² <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1091&lang=en> (letöltés ideje: 2009. 12.19)

²³ http://www.hetek.hu/kulfold/200603/bundeswehr_stop; Letöltés ideje: 2009.12.27.

²⁴ Logisztikai és egészségügyi egységek, szállítógépek

²⁵ <http://hvg.hu/vilag/20060728kongoivalasztas/page2.aspx>

misszióval az ENSZ 17.800 kéksapkásának a – MONUC²⁶ műveletben – a tevékenységét támasztották alá. Az akkor védelmi miniszteri tisztet betöltő Franz Josef Jung Németország kongói misszióját így összegezte: „Ez egy jó példa egy sikeres európai békemisszióra”.²⁷

Összegzés

Amikor Afrika a 19. században az európai gyarmattartó hatalmak által felosztásra került, Németország túl későn érkezett. Be kellett érnie a *maradékkal*, úgymint Togóval és Namíbiával, melyeket aztán az első világháborúban el is vesztett. Most pedig újra versenyfutás indult Afrikáért és Németország nem akar újra kívülálló maradni. Ez volt a hátere annak a szövetségi kormány által 2006-ban meghozott döntésnek, mely eredményeképpen 780 német katonát küldtek a polgárháború sújtotta Kongói Demokratikus Köztársaságba. Ezzel az afrikai kontinensen történt jelenléttel a legnagyobb német katonai bevetésről beszélhetünk Hitler Afrika Korpsának 1943. májusi kapitulációja óta. Bár Afganisztán kapcsán a Bundeswehrt gyakran érte az a vád,²⁸ - különösen szövetségesei részéről - hogy nem elég a katonai szerepvállalása,²⁹ az afrikai kontinensen úgy tűnik, igyekeznek megcáfolni az ellene felhozott vádakat.

Tovább nehezíti a helyzetet, hogy az Afganisztánban, illetve Irakban működő német cégek képviselői napjainkban úgy érzékelik, immár rosszabbá vált a biztonsági helyzet Afganisztánban, mint Irakban. Már a segélyszervezet tagjai is csak a katonák védelme alatt tudják munkájukat végezni, emiatt viszont a helyiek szemében azonosulnak a megszállókkal, így ők maguk is célponttá válnak.

Vágjunk bele, aztán majd meglátjuk” – szokta volt mondani Napóleon a kockázatos ütközetek előtt. Nyilvánvalóan ugyanezt a mottót követte a német szövetségi kormány is, amikor minden figyelmeztetést figyelmen kívül hagyva ragaszkodott ehhez a bevetéshez Afrika szívében. Mi volt az oka ennek a kockázatvállalásnak? Miért volt annyira fontos a katonai jelenlét Kongóban?

A hivatalos magyarázat, Kongó békés, demokratikus fejlődésének a biztosításáról, egész egyszerűen nem igaz. Már az elképzelés is abszurd, hogy 2000

---

²⁶ Mission de l'Organisation des Nations unies en République Démocratique du Congo (Az ENSZ Kongói Demokratikus Köztársaságbeli Missziója)

²⁷ http://www.luftwaffe.de/portal/a/luftwaffe/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_Qjz-KLN48PMALJgFmG-pFQkaCUVH1vfV-P_NxU_OD9gtyIckdHRUUAAnQw9rg!!/delta/ba-se64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfN19QMg!!?yw_contentURL=%2F01DB06000000001%2FW26W7K6J095INFODE%2Fcontent.jsp; Letöltés ideje: 2009.12.27.

²⁸ Noha Németország az ISAF harmadik legnagyobb ereje a 3500 katonájával, a német katonákat köti az a szövetségi kormányi döntés, melynek értelmében támadó jellegű harci tevékenységben nem vehetnek részt.

²⁹ 2009 decemberében bármennyire is „üdvözölte” Németország Obama elnök afganisztáni stratégiáját, a csapaterősítés gondolatát kizárta. Bár a kancellár asszony nem zárta ki, hogy a jövőben – ENSZ döntés utáni – német katonákat küldjenek Afganisztánba, az amerikai elnök egyelőre hiába számolt a 2000-2500 fő német utánpótlással.

európai katona képes volna egy teljesen szétzilált országban négy hónap alatt békét teremteni.

A kongói polgárháború hátterében a vidék nyersanyag lelőhelyei állnak. A részt vevő területeken találhatóak a legnagyobb mennyiségben arany, gyémánt, vörösréz, kobalt, kőolaj, és ásványi coltán, ami a digitális technológiában nélkülözhetetlen. Ezért a természetes gazdagságért tombol hosszú ideje elkeseredett küzdelem. Franciaország számára jó ideje hasznot hozott az a körülmény, hogy az egykori belga gyarmaton franciául beszéltek és Mobutu diktátorral kiváló kapcsolatokat ápoltak. Amikor 1997-ben Mobutut Laurent Kabila megbuktatta, az USA is felismerte a kínálkozó lehetőséget. Támogatták Kabilát és fiát, Josephet, miután apját 2001-ben meggyilkolták, a hatalom átvételben.

Ez pedig kifizetődött. Így tett szert a Phelps Dodge, amerikai nagyvállalt a Kabila kormányzat jóvoltából a Föld eddigi legnagyobb érintetlen vörösrézkészlet készletének bányászati koncessziójára. A Phelps Dodge a bányászati jogért, – ami a mai piaci áron 90 Milliárd dollár értékű – 15 Millió dollárt fizetett, ahogyan Albrecht Conze, német diplomata felháborodva megjegyezte.³⁰

Az ENSZ diplomata részletesen felsorolta, hogyan rabolják ki az ország nyersanyagát. Ugandán keresztül folyik ki az arany az Ituri körzetből, ahol Afrika második legnagyobb arany készlete fekszik, Ruandán keresztül a coltán és a kassziterit (egy értékes ónérc) Kivu tartományból, Zambián keresztül az érc és kobalt Katanga tartományból. A kormánnyal szembenálló helyi milíciákat a szomszédok országok támogatják, akik pedig a nagyhatalmak támogatását élvezik. Kína pedig olajat és vörösrezt bányászik Katanga tartományban.

Nem véletlen, hogy Németország és Franciaország attól fél, hogy az USA, de legfőképpen Kína Kongóban és egész Afrikában lekörözi. A gazdasági tényezőket pedig még a világ negyedik legnagyobb katonai költségvetésével rendelkező országa sem hagyhatja figyelmen kívül. Afrika pedig úgy tűnik a világ érdeklődésének középpontjába került. Itt kívánják ugyanis megvalósítani a *Desertec Ipari Kezdeményezés* nevű, 240 milliárd eurós projektet, – alapítói között számos német tulajdonú céggel – melynek eredményeképpen Észak-Afrika sivatagaiból látják el Európát a napenergiából nyert elektromos árammal.³¹ A tervek szerint 2015-ben a Szahara napenergiájából előállított elektromos áramot használhatják Európában. A német koalíciós kormány – bár Merkel kancellár igyekszik jó kapcsolatot ápolni Oroszországgal, – az afrikai projekt segítségével reméli megvalósítani jövőbeni függetlenségüket az orosz gáztól. Véleményem szerint mindezek elővetítik a jövőben is Németország aktív jelenlétét az afrikai kontinensen.

³⁰ <http://www.wsws.org/de/2006/mai2006/kong-m20.shtml>; (letöltés ideje: 2009.12.27)

³¹ A projekt létrehozását a német Munich Re, a világ legnagyobb viszontbiztosítója kezdeményezte, és Németország legnagyobb energiacégei léptek be a konzorciumba, többek között például a Siemens, az E.ON energiaszolgáltató, az ABB és a Deutsche Bank. <http://www.ozenetwork.hu/ozenetwork/20091113-napenergianagyhatalom-naperomuvekkel-a-szaharaban-desertec.html>; Letöltés ideje: 2009.12.29.

A „hidegháború gyermeke” Bundeswehr ebben az évben ünnepli fennállásának 55. évfordulóját. Visszatekintve a megalakulás kezdeti nehézségeitől napjainkig eltelt időszakra, megállapítható, hogy a német hadsereg fönixmadár módjára újjászületve, nemcsak Európa, hanem a világ szemében is kivívta a megérdemelt elismerését. Hű maradt az atlanti Szövetséghez, de saját Baudissin³² által megálmodott katona eszményéhez is. Németországnak az eltelt évek alatt sikerült jó kapcsolatot kialakítani korábbi ellenlábasaival, úgymint Franciaországgal és Oroszországgal, valamint valamennyi szomszédjával. Míg korábban a politika színpadán inkább a hátsó sorokban játszott, addig a XXI. századi eseményekben már gyakran társszerzői, illetve rendezői szerepeket is vállal. Richard von Weizsäcker volt köztársasági elnök egykor azt mondta: *„A német történelem soha nem volt egyedül a németeké, hiszen az ország az európai kontinens közepén fekszik”* Úgy tűnik Németország ezt nem feledve inkább az európai szerepvállalásra, illetve katonai szempontból az EU által irányított katonai missziókban törekszik az aktívabb részvételre, szemben az USA által elvárt, például Afganisztáni aktív jelenléttel.

---

³² Wolf Stefan Tragott Graf von Baudissin, a német katonaidéál, ill. haderő megálmodója. Baudissin a jövő háborújáról alkotott képet nem csak katonai, hanem politikai, szellemi, szociális és gazdasági adottságok figyelembevételével alakította ki, a hadsereget egy átfogó demokratizáló stratégia részének tekintette.

A KELET-KONGÓI MILÍCIÁK LEFEGYVERZÉSÉNEK TAPASZTALATAI

A Kongói Demokratikus Köztársaságban 1998-2003 között zajló, pusztító konfliktus (Afrika első világháborújának is nevezték a történészek) olyan tragikus humanitárius katasztrófát eredményezett, amely négy millió ember életét követelte.³³ Azóta az ország már átesett a konfliktus utáni újjáépítésen, majd pedig a választások megszervezésével, a külföldi csapatok kivonásával és a leszerelési folyamat végrehajtásával törekény békét is teremtettek.³⁴ Ugyanakkor az ország keleti régióiban, különösen Észak-Kivu és Dél-Kivu tartományokban továbbra is problémát jelentenek a polgári lakosság ellen elkövetett különböző erőszakos cselekmények, mint például elűldözés a lakóhelyükről, fosztogatás, bántalmazás, megerőszakolás vagy akár a meggyilkolásuk is.

A tartományokban tevékenykedő nagyobb fegyveres csoportok és milíciák – a FDLR (Forces Démocratiques de Libération du Rwanda), a Mai-Mai³⁵ és a Laurent Nkunda által vezetett CNDP (National Congress for the Defence of the People)- katonáinak nagy része korábban a kongói hadsereg (Armeés de la République du Congo – FARDC) 81. és a 83. dandárjában szolgált. Nemrégiben azonban feltűnt egy újabb fegyveres formáció is, az Észak- Kivu Felszabadítási Front (Front pour la Libération du Nord-Kivu), amelynek tagjai főként a FDLR mozgalom szakadár tagjai, és a korábban már leszerelt kongói kormánykatonák közül verbuválódtak. Az, hogy ennyi fegyveres csoport tevékenykedhet szabadon (és akkor még nem beszéltünk a kisebb-nagyobb fegyveres rablóbandákról), világosan mutatja, hogy a korábban végrehajtott leszerelési folyamat még távolról sem teljes, és ez komoly biztonsági kihívást jelent az ország vezetőinek. Éppen ezért ismertetném ebben a cikkben a kongói leszerelési, demobilizációs és reintegrációs (Demilitarization, Demobilization and Reintegration – DDR) programok tapasztalatait.

A cikk aktualitását adja az is, hogy egy tanácsadói-támogató művelet keretein belül³⁶ az Európai Unió is részt vállalt az országban zajló lefegyverzési és leszerelési programokban. A Magyar Köztársaság pedig ebben a műveletben

³³ Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, p. 249, illetve Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, p. 2

³⁴ William J. Durch: Twenty-first-century peace operations, p. 275-276

³⁵ A Mai Mai félkatonai mozgalmat Piere Mulele volt kongói oktatási miniszter hozta létre főleg fiatal fiúkból, hogy megdöntse Mobotu elnyomó rendszerét, 1964-ben. A különböző fegyveres csoportok vezetői főként a törzsek varázslói közül kerültek ki, akik azt ígérték a fiataloknak, ha folyamatosan ismétlik a „Mulele Maji” kifejezést, az összes rájuk kilőtt golyó hatástalan lesz (vízzé változik). Később már csak a „Mai Mai” (víz, víz) szuahéli szavakat kántálták a támadások során. Erről kapták később a nevüket.

³⁶ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=909&lang=en> 8letöltés ideje: 2010.01.25)

már annak megindulása óta szerepet vállal; jelenleg két magyar tisztteljesít szolgálatot Kongóban; az egyikük éppen a kelet-kongói Kivu tartományban.³⁷

A világszerte elfogadott és ismert definíció szerint a demilitarizáció egy olyan folyamat, amely a harcolók lefegyverzését, leszerelését és társadalomba való visszaillesztését tűzi ki célul. A leszerelés azon alapul, hogy a harcoló csoportok akadályozzák a békefolyamatokat, és potenciális veszélyt jelentenek a konfliktus utáni rendezés során. Ők ugyanis képesek megzavarni és aláásni a békefolyamat eredményeit, majd pedig újabb ellenségeskedést kirobbantani.³⁸ Felismerve, hogy ez a kihívás különböző célzott programokkal részben megszüntethető, illetve enyhíthető, ezért a különböző DDR programok során már nemcsak a harcolók lefegyverzésre és leszerelésre koncentrálnak, hanem anyagi és képzési támogatást is biztosítanak, hogy megkönnyítsék a visszailleszkedést a polgári életbe.

Azt látnunk kell, hogy a békefenntartó műveletek elterjedése egybeesik a különböző konfliktusokban érintett, harcban egymással szemben álló felek lefegyverzésére és feloszlására, a harcosoknak a civil életbe való visszaillesztésére illetve reintegrálására irányuló programok számának jelentős növekedésével. A DDR programok már jelentős szerepet kapnak a konfliktus utáni újjáépítésben Afganisztántól egészen Haitiig. Az ilyen típusú beavatkozások többsége főként Afrikában fordult/fordul elő.³⁹ A legelső DDR programok kudarcra Szomáliában és Libériában következett be, de ezt részben a bizonytalan megbízásoknak/ utasításoknak tudhatjuk be. A kudarcok az elmúlt években viszont sokkal összpontosítottabb beavatkozásra ösztönözték a programokért felelős nemzetközi szervezeteket, sőt nemrég kodifikálták is a 2005-ben kifejlesztett vezetési irányelvek új rendszerét. Sierra Leonében, Elefántcsontparton és a Kongói Demokratikus Köztársaságban az újabb DDR programok több százezernyi harcost fegyvereztek le, a szakemberek szerint azonban ezek nem voltak eléggé hatékonyak, és a részletesebb kutatás hiánya akadályozta a jobb reintegrációs programok kifejlesztését. (Kongóban a pakisztáni ENSZ katonák a lázadóktól begyűjtött fegyvereket kibányászott aranyért – törvénytelenül- adták át a helyi hadurak milíciáinak, a Világszervezetnek pedig a fegyverek megsemmisítését jelentették. Ez a „kereskedelem” éveken át folyt, egészen addig, amíg a BBC oknyomozó riportja ki nem robbantott egy olyan botrányt, amit az ENSZ már képtelen volt eltusolni.)⁴⁰

A kongói háború összetettsége miatt a kormánynak és a nemzetközi közösségnek is meg kellett küzdenie mind a kongói, mind pedig a külföldi fegyveres csoportok és milíciák által generált problémákkal. A kongói fegyveresek ugyan alávetették magukat a leszerelési és lefegyverzési folyamatnak, amelyet a Nemzetközi Demobilizációs és Visszailleszkedési Bizottság (*Commission Na-*

³⁷ Besenyő János: Beszámoló a kongói EUSEC misszióról, Afrika Tanulmányok, 2008, II. évfolyam, 4. szám. 28-33 oldal

³⁸ http://www.huntalternatives.org/download/31_disarmament.pdf (letöltés ideje: 2010.01.17)

³⁹ http://www.statesandsecurity.org/_pdfs/Kilroy.pdf (letöltés ideje: 2010.01.18.)

⁴⁰ http://www.reuters.com/article/idUSL23543121._CH_.2400 (letöltés ideje:2010.01.18)

tionale pour la Démobilisation et la Réinsertion - CONADER) által készített Nemzeti leszerelési Terv (*Plan National pour la Désarmement, la Démobilisation et la Réinsertion*- PNDDR) keretein belül valósították meg. A programot teljes egészében a Világbank finanszírozta. A korábban Kongó területén harcoló külföldi fegyveres csoportok egy másik programban vettek részt (disarmament, demobilisation, repatriation, reintegration, and resettlement - DDRRR), amely során lefegyverezték, leszerelték, majd hazatelepítették őket, és otthon megkezdték a civil életbe való visszaillesztésüket. Ebben a műveletben főként az Egyesült Nemzetek Szervezete által létrehozott kongói békefenntartó misszió (Mission des Nations unies en République du Congo démocratique - MONUC) munkatársai vettek részt.⁴¹ Ezt az országok közötti leszerelési és reintegrációs programot (Multi-Country Demobilization and Reintegration Program - MDRP)⁴² ugyancsak a Világbank, illetve az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP) vezetésével hajtották végre.

A CONADER 2003 és 2007 között a különböző fegyveres csoportok tagjai közül sikeresen lefegyverezett és a leszerelt 150 000 felnőtt és 30 219 gyermekkatonát. Amíg a felnőtt harcosok közül csak 54 000 illeszkedett vissza a civil életbe, addig a gyerekek többsége az ENSZ Gyermekalapja (The United Nations Children's Fund - UNICEF) támogatásával hazatért a családjához. 2007 februárjában az akkori becslések szerint még mindig 85 000 felnőtt és 15 000-20 000 gyermekkatonára várt arra, hogy részt vehessen a leszerelési és a civil életbe történő visszaillesztési programokban. Ugyanebben az időben a MONUC több mint 14000 katonát és a családtagjaikat telepített haza sikeresen főleg Ruandába, Ugandába és Burundiba (2003- és 2007 februárja között).⁴³ A kongói fegyveres csoportok leszerelése igen nehéz és összetett folyamat volt, mivel jelentős részük nem kívánt visszatérni a civil életbe, hanem a nemzeti hadseregbe (FARDC) történő integrálásukat kérték.⁴⁴

A DDR programnak három fő célkitűzése van:

- A felkelők fegyvereinek átadása a MONUC, illetve a kongói hadsereg alakulatainak
- Lehetőséget adni a volt harcosoknak arra, hogy integrálódjanak a kongói nemzeti hadseregbe, vagy újra beilleszkedjenek a polgári életbe.
- A kongói hadsereg átalakítása úgy, hogy az az ország érdekeit szolgálja és a nemzet biztonságát erősítse.

A DDR folyamat azon a tranzit oldalon kezdődik, ahol a felkelők identitása megerősödik, és ahol a fegyvereket átadják. Jellemző elv a leszerelésre az „egy harcos, egy fegyver”. Ez azt jelent, ha valaki egy bármilyen típusú vagy korú fegyvert lead, azt úgy számolják el, mint egy „lefegyverzett” katonát vagy lázadót. Azokon a területeken viszont, ahol Mai Mai csoportok működtek, egy

⁴¹ William J. Durch: Twenty-first-century peace operations, p. 291-293

⁴² <http://www.mdrp.org/drc.htm> (letöltés ideje: 2010. 01.17)

⁴³ http://www.mdrp.org/PDFs/MDRP_DRC_COFS_Study.pdf (letöltés ideje: 2010.01.09)

⁴⁴ <http://escolapau.uab.cat/img/programas/desarme/mapa/rdcongo08i.pdf> (letöltés ideje: 2010.01.18)

fegyver tíz harcost tett ki. De sok esetben arra is volt példa, hogy egynél több fegyvere volt minden harcosnak. A folyamat kezdeti szakaszában kézigránátokat – nagyon könnyen beszerezhető a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti régióiban – is elfogadtak „fegyvernek”. Az ellenőrzési eljárás után a harcosok leszerelési tanúsítványt kapnak, majd belépnek egy orientációs központba, ahol egy tájékoztató során, ami három-négy napig tart, előkészítik őket arra a fontos döntésre, hogy kívánna-e integrálódni a nemzeti hadseregbe, vagy visszatérnek a civil életbe. Azokat, akik úgy döntenek, hogy a kongói hadseregben szolgálnak tovább, átszállítják az átképző táborokba („brassage”).⁴⁵ Az átképzési időszak körülbelül 45 napig tart, és magában foglalja "a katonai képzést", ami után az egykori harcosok hivatalosan is a nemzeti hadseregbe kerülnek, és áthelyezik őket egy FARDC dandárba, lehetőség szerint nem abba a régióba, ahonnan származnak. Így elkerülhető az a korábban tapasztalt helyzet, hogy a hadsereg alakulataiba átvett volt lázadók az első adandó alkalommal átállnak korábbi bajtársaikhoz, fegyvereiket pedig a kormányerők ellen fordítják.⁴⁶ Ez történt 2008 novemberében is, amikor Laurent Nkunda megtámadta Kiwanja és Goma városát, és a kormányerők csak nagy nehézségek árán voltak képesek megállítani. Ebben az is közrejátszott, hogy a korábban a parancsnoksága alatt álló 81. és 83. dandár katonáinak egy része fegyvereivel együtt átállt a lázadókhoz.⁴⁷

Azok, akik a polgári életbe való visszailleszkedést választják, 110 \$-t kapnak hazautazásukra és egyéb, felmerülő költségeikre. A későbbiekben a volt harcosok 25 \$-t vehetnek át 12 hónapon keresztül, ami fedezi az alapvető megélhetési költségeket, valamint a helyi közösségben tartja őket, amíg a reintegrációs programok be nem indulnak.⁴⁸ Ez azonban nem egyszerű, mivel a volt harcosoknak eddig mindössze alig 38 %-a vett részt ezekben a programokban. 2006-ban a DDR programokat egy időre felfüggesztették, mivel a Világbank megszüntette a CONADER pénzügyi támogatását, mert az nem megfelelően használta fel a DDR programokra kapott összegeket, sőt, egyes tisztviselőit korrupcióval vádolták.⁴⁹ Később a programok újraindultak.

Ituri tartományban az „Ituri DCR” néven ismert saját leszerelési programot indítottak el, ahol a hangsúly a volt katonák civil közösségbe való visszahegyezésén volt.⁵⁰ A programot 2004-ben kezdték meg a Dar es Salaam-i egyezmény után, és az eleinte nem képezte a nemzeti leszerelési és visszaillesztési program (Programme National de Desarmement, Demobilisation et Reinsertion – PNDDR) részét, azonban az elért sikereken felbuzdulva 2006-ban hivatalosan is a PNDDR részévé tették. A program három különböző fázisban valósította meg a volt katonák leszerelését. Az első fázis 2004 szeptembere és 2005 júniusáig kö-

⁴⁵ Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, p. 131-139

⁴⁶ Human Rights Watch: *Renewed Crisis in North Kivu*, p. 18

⁴⁷ http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/osszecsapasok_kongoban (letöltés ideje: 2010.01.25)

⁴⁸ http://www.mdrp.org/PDFs/DRC_Program_Update.pdf (letöltés ideje: 2010.01.11)

⁴⁹ http://www.actionaid.org/docs/actionaid_monuc_report_2006_lowres.pdf (letöltés ideje: 2010.01.19)

⁵⁰ http://www.clingendael.nl/publications/2005/20050500_cru_other_bouta.pdf (letöltés ideje: 2010.01.17)

zött volt, amely során 12 000 harcost, a másodikban - 2006 júniusától szeptemberéig- 6000 harcost szereltek le. A harmadik szakasz, amely a CONADER szervezésében jelenleg is tart, arra tett kísérletet, hogy leszerelje a régióban még mindig működő fegyveres milíciák tagjait.

Mint korábban említettem, a MONUC és a Világbank által szervezett DDRRR programok főként a külföldi fegyveres csoportok tagjainak leszerelésére, illetve a származási országukba való visszatérésükre fókuszálnak.⁵¹ Az olyan nagyobb és ismertebb csoportok, mint a ruandai FDLR, a burundiban működő CNDD-FDD (Conseil National pour la défense de la démocratie - Forces nationales pour la Défense de la démocratie) vagy az ugandai ADF (Allied Democratic Forces), a NALU (National Army for the Liberation of Uganda), illetve az Úr Ellenállási Hadserege (Lord Resistance Army) egyaránt részt vesznek a DDRRR programjaiban.⁵²

Az etnikai hovatartozás szerepe a konfliktusban

Azt megelőzően, hogy részletesebben ismertetném az ország keleti részében tevékenykedő milíciákat és a különböző fegyveres csoportokat, szükséges érinteni az etnikai hovatartozás mentén zajló politizálást és a politikai élet ilyen irányú változását. Mivel Kongó több nemzetiségű, nem heterogén állam, a politikai élet az etnikai határok, erővonalak mentén működik (a pártok pl. nemzeti-ségi alapon szerveződnek, így szinte elképzelhetetlen, hogy egy hutu és egy tuszi ugyanabban a politikai formációban tevékenykedjen), így legitimálják saját politikájukat a különböző etnikumok. A fegyveres csoportok ugyancsak sikeresen alkalmazták az etnikai hovatartozáson alapuló „politizálást”, így egy adott területen számíthattak a helyi (velük rokonságban álló) közösség támogatására, saját törzseikből toborozták a harcosaikat, illetve megkapták a szükséges logisztikai támogatást. Éppen ezért a Nagy-Tavak vidékén etnikai alapon működnek a gyakran kialakuló és harcba torkolló konfliktusok. A vita az őshonosság (más szóval: a konfliktus őshonos és nem őshonos között, a helyiek és idegenek között) kérdése körül folyik. Ezeknek az összeütközéseknek a gyökere a második kongói háború (1998-2003), amelyben a helyi, történelmi konfliktust az ellenségeskedésbe beavatkozó külső erők (Ruanda és Uganda) etnikai háborúvá fordították, holott az itt élő népek a földért és a jobb megélhetésért küzdöttek.⁵³ Ám nemcsak külső hatásra kaptak politikai töltetet az etnikai kérdések, hanem a kongói katonai és politikai vezetők is manipulálták az embereket, hogy nagyobb hatalomra, befolyásra tegyenek szert és gazdasági erőforrásokhoz (termőföld, erdőterület, gazdaságosan kiaknázzható bányák) juthassanak. Kongóban a földhasználati jog maradt ugyanis továbbra is a legfontosabb tényező a gazdasági túlélés terén, ezzel pedig jelentősen hozzájárult az etnikai alapú milíciák által folytatott

⁵¹ <http://www.unddr.org/countryprogrammes.php?c=25> (letöltés ideje: 2010.01.17)

⁵² <http://escolapau.uab.cat/img/programas/desarme/mapa/rdcongo08i.pdf> (letöltés ideje: 2010.01.18)

⁵³ Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, p. 5-12

erőszakos cselekmények folytonosságához, mivel azok folytatnak állandó harcot a megszerzhető földterületekért.

A kinyarwanda nyelvet használó törzsek (banyarwanda törzs Észak-Kivuban és a banyamulenge törzs Dél-Kivuban) tuszi eredetűek. A második kongói háború során az általuk lakott területet sújtották leginkább a harcok, és ezek a törzsek "áldozattá" váltak a helyi és regionális szereplők politikai érdekeinek szolgálatában.⁵⁴ A konfliktus fő okaként identitásukat (más szóval: tuszi eredetüket) jelölték meg, ezzel manipulálták a hutu származású törzseket (az évszázados tuszi-hutu, avagy a bantu-nilota ellentétre hivatkozva) annak ellenére, hogy ezek a törzsek több évszázadon keresztül békésen éltek egymás mellett, sőt egymás között házasodtak is.

A konfliktus másik kiváltó oka az állampolgárság és őshonosság kérdése volt a Kivu tartományokban, és ezt az etnikai gyűlölet jelenleg is folyamatosan táplálja a tuszik által létrehozott félkatonai szervezetek és a Mai Mai csoportok között. A Mai Mai csoportok tagjai igen erős identitással rendelkeznek, azt tartják magukról, hogy ők az igazi kongóiak és nem a „külföldről” bevándorolt tuszik (ez azért furcsa érv, mivel a határokat a korábbi gyarmatosító hatalmak hozták létre, ezzel mesterségesen megosztva a korábban egységes törzsi területeket; így fordulhat elő, hogy Kongón kívül tuszik nagyobb számban élnek Ugandában, Ruandában és Burundiban is). Éppen ezért a Mai Mai fegyveresek meghatározó része tuszi és Ruanda ellenes. Számos Mai Mai csoport szimpatizál a ruandai gyökerű, főként hutukból álló FDLR szervezettel, és sok esetben együtt is működött velük, különösen a helyi tuszi közösségek elleni támadások során. Van azonban jó pár Mai Mai csoport, akik egyértelműen kifejezik megvetésüket a FDLR hutu katonáival szemben, és rájuk, mint "idegen megszállókra és agresszorokra" tekintenek.⁵⁵

Számos, a helyszínen tevékenykedő és az egymással harcban álló felek között közvetítő véleménye szerint az etnikai hovatartozással való manipuláció (különösen a Kivu tartományban) az egyik fő oka a második kongói háborúnak. A konfliktust ismerők szerint a konfliktus etnikai feszültségéből származik, mivel a banyamulenge törzs fellázadt a kormányzat ellen, mert nem ismerték el őket zairei, illetve kongói állampolgárnak, ez pedig ahhoz vezetett, hogy teljes körű polgárháború alakult ki a törzs tagjai és hutu menekültek között (a hutu menekültek Ruandából érkeztek Kongóba, miután az 1994-es vérengzések után megkezdődött a több mint 1 millió tuszit legyilkoló hutuk felelősségre vonása).⁵⁶ Ebben a harcban pedig a kormányzat a hutu menekülteket támogatta a saját „állampolgáraival” szemben. A Kelet-Kongóban lévő fegyveres hutuk jelenléte súlyosbította a feszültséget a ruandai hutuk és a Kongóban „őshonos” tuszik között, akik évek óta viszonylagos békében éltek együtt Észak-Kivuban,

⁵⁴ Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, p. 117

⁵⁵ http://www.mdrp.org/PDFs/MDRP_DRC_COFS_Study.pdf (letöltés ideje: 2010.01.09)

⁵⁶ Koen Vlassenroot, Timothy Raeymaekers: *Conflict and social transformation in Eastern DR Congo*, p. 47-49

valamint a „helyi”kongóiak és a banyamulenge törzs tagjai között Dél- Kivuban.⁵⁷ A 2004 évi bukavui válság óta az etnikai feszültség még inkább felerősödött, úgy a helyi lakosság, mind a hatóságok és milíciák között.⁵⁸ A helyi lakosság országos szintre emelte a helyi közösségek szintjén felmerülő és megoldható etnikai problémákat, így mára kialakult az a helyzet, hogy az ország vezetői nem bíznak a tuszik hűségében. De ugyanúgy kérdéses számukra több más kisebbség, köztük a hutu, nande, hunde, nyanga és más etnikai csoportok megbízhatósága is. A tuszik két, egymást erősítő és egymásnak is ellentmondó ideológia között öröklődnek. Egyfelől az ország keleti területein tevékenykedő milíciák egy része próbálja meg terrorizálni a Kivu tartományban élőket, másfelől azonban a kongói elnök és az ország vezetőinek egy része, főként az ország nyugati részén, azzal vádolja őket, hogy az országot fenyegető ruandai csapatokat támogatják (Ruandában ugyanis az ott élő tuszik szereztek meg a hatalmat a hutuktól). Vannak, akik azt állították, hogy a ruandaiak és ugandaiak által pénzelt RCD szervezet (Rassemblement congolais pour la démocratie) robbantotta ki, majd irányította a Bukavu válságot.⁵⁹ A vádak szerint a szervezet az óta is támogatja a különböző fegyveres tuszi csoportokat Kivu tartományban.⁶⁰ A szervezet ezt határozottan tagadja, ennek ellenére mind helyi, mind pedig országos szinten a tuszikat tartják felelősnek a Bukavu válság kirobbanásáért. Ez pedig azok malmára hajtja a vizet, akik a Kongói Köztársaságban élő tuszi kisebbségen szeretnének revansot venni.

Kelet-kongói milíciák:

Mai Mai

A Mai Mai ugyan a kongói kormány szövetségeseként vett részt a harcokban, mégis úgy kezelték őket, mint független szervezetet, és részt vettek a 2002-es béketárgyalásokon. A békeszerződés aláírásért cserébe több helyet kaptak a nemzetgyűlésben, illetve magas pozíciókat a tartományi közigazgatásban és a hadseregben.⁶¹ Mivel a különböző fegyveres csoportok továbbra is folytatták a harcot a kormánycsapatok ellen, a Mai Mai egységek önálló politikát kezdtek. Sokan elhagyták a hadsereget, és új fegyveres csoportokat hoztak létre, amelyek főként a tuszik ellen harcoltak. Vannak olyan csoportok, amelyeket a kormányzat vont ki a regionális katonai parancsnokok irányítása alól, majd más tartományokban tevékenykedő kormánycsapatokba olvasztották be őket.⁶²

2007 februárjában a három legnagyobb Mai Mai csoport Észak-Kivu tartományban együttesen 1600-2000 harcossal rendelkezett. A csoportok parancsnoka Yelemi Jackson ezredes volt, akit azonban a kormányzat leváltatott, majd

⁵⁷ Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, p. 1690

⁵⁸ William J. Durch: Twenty-first-century peace operations, p. 231-232

⁵⁹ Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, p. 6

⁶⁰ Koen Vlassenroot, Timothy Raeymaekers: Conflict and social transformation in Eastern DR Congo, p. 158

⁶¹ Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, p. 38

⁶² http://www.mdrp.org/PDFs/MDRP_DRC_COFS_Study.pdf (letöltés ideje: 2010.01.09)

háziőrizetbe helyezték, mivel nem volt hajlandó részt venni a lefegyverzési, leszerelési folyamatban. Ennek ellenére egy kisebb csoport, 200 fő körüli létszámmal, a dzsungelba menekült, és onnan folytatják a további harcot más milíciák ellen. Egy másik 700-1000 fős egységet, egy Baraka nevű 12 éves fiú irányította (ezredesi rendfokozatban!), miután a vezetői pozíciót megörökölte elhunyt édesapjától. Őt a kormányerők 2007 májusában elfogták, az embereinek egy része azonban továbbra sem hajlandó beintegrálódni a kongói hadseregbe vagy letenni a fegyvert.⁶³ A harmadik csoport 600-800 fővel Vurondo körzetben, Luberoiban tevékenykedik, de őket csak a személyes meggazdagodásuk foglalkoztatja, nincsenek „politikai” céljaik. Míg a Baraka csoport és Jackson csoport maradványai továbbra is részt vesznek a helyi védelmi tevékenységekben (ilyen módon alkalmanként együttműködnek a kormánycsapatokkal és a helyi közigazgatás vezetőivel is), a „Vurondo csoport” tagjai nem hajlandók letenni a fegyvert vagy részt venni a DDR programokban, hanem fegyveres rablóbandaként tevékenykednek.⁶⁴ Bár mindhárom csoport részt vesz bűncselekményekben (civil elleni atrocitások, rablások, fosztogatások, nemi erőszak stb.), a Baraka és Jackson csoportok teljesen elkülönülnek a Vurondo csoporttól, mivel fő céljuk, hogy a saját közösségük számára biztonságot nyújtsanak, akár fegyverrel is.⁶⁵

Dél-Kivu tartományban hét főbb Mai Mai csoport tevékenykedik, megközelítőleg 3500-4500 fővel. A fegyvereseket irányító helyi hadurak vállalták, hogy embereikkel együtt leteszik a fegyvert, és részt vesznek a DDR programokban. Ennek ellenére a Mai Mai csoportok több tagja harcol még a tartományban, részben a saját meggazdagodásuk érdekében, részben pedig azt remélik, hogy a kormánytól majd fegyverletételükért cserébe magasabb és zsírosabb pozíciókat kapnak a közigazgatásban és a hadseregben. Ezeket a csoportokat a helyiek jelentős része is támogatja, mivel nekik ők biztosítják a fegyveres védelmet a többi hadúr fegyvereseivel szemben.⁶⁶ A csoportok egyenként 50-100 fővel rendelkeznek, és helyi védelmi feladatokat látnak el, a vezetőik visszautasították a leszerelési programokban való részvételt arra hivatkoznak, hogy a tuzsik komoly veszélyt jelentenek a helyi közösségekre, akiket csak ők képesek megvédelmezni. Ez a tuzsi ellenes ideológia lehetővé teszi számukra, hogy megtartsák a helyi lakosság szimpátiáját, illetve logisztikai támogatást és időről-időre új önkénteseket kaphassanak. Ezekon a csoportokon kívül a tartományban található a Mutapeke ezredes által irányított, hivatalosan a kormány hadseregbe tartozó 108. dandár is, amely azonban még nem integrálódott teljesen a hadseregbe, mert meg akarja védeni Mai Mai területét és lakosságát.

---

⁶³ Sylvia Sergiou: Security Provision in North Kivu (Dem. Rep. of the Congo) – the Role of Non-state and State Actors, p. 8

⁶⁴ Steven Spittaels & Filip Hilgert: Mapping Conflict Motives: Eastern DRC, p. 14

⁶⁵ Interjú Papp István alezredessel, aki 2005 és 2007 között a Kongói Demokratikus Köztársaságban teljesített szolgálatot az „EUSEC RD CONGO” műveletben. Az alezredes úr a szolgálata ideje alatt részt vett a DDR programokban (Kivu tartományban is)

⁶⁶ Koen Vlassenroot, Timothy Raeymaekers: Conflict and social transformation in Eastern DR Congo, p. 22

Forces démocratiques de Libération de Ruanda és a „Rasta”

A legjelentősebb külföldi milícia Kelet-Kongóban a ruandai FDLR. A szervezet 2000-ben alakult, tagjai között megtalálhatóak a volt FAR (Forces armées rwandaises) és a hírhedt „Interhamwe” fegyveresei, akik az 1994-es ruandai népirtás után, a felelősségre vonás elől menekültek a Kongói Demokratikus Köztársaság területére.⁶⁷ A radikálisan tusziellenes szervezet követeli az általuk valótlannak nevezett népirtás felülvizsgálatát, és próbálnak katonai akciókat szervezni a ruandai kormányzat ellen. Az FDLR katonai szárnya, a FOCA (Force Combattant Abachunguzi) jelentős szerepet játszik a szervezet döntéshozatali folyamatában. Az FDLR a jelenlegi becslések szerint körülbelül 15 000 fegyverrel rendelkezik.⁶⁸

A „Rasta” nevű fegyveres milícia főként az FDLR által ellenőrzött területeken működik, számlájukra számtalan, a civil lakosság elleni erőszakos támadás írható. A Rasta tagjai főként a helyi bűnöző elemekből, volt Mai Mai harcosokból és a kongói hadsereg szökevényeiből állnak, létszámuk kb. 300-500-harcos. A csoport nem rendelkezik semmilyen ideológiai, etnikai vagy politikai céllal, az egyetlen céljuk minél nagyobb haszonra szert tenni. Igen jól működő információs hálózatuk van, sok esetben a falvak lakosai (bizonyos részesedésért cserében) tippeket adnak a potenciális célpontokkal kapcsolatosan. Általános vélekedés szerint a Rasta az FDLR egyik speciális csoportja, amely rablásból, túszejtésből és egyéb bűncselekményekből szerez pénzt az FDLR számára. Ezeket a vádakot azonban az FDLR következetesen tagadja.⁶⁹

Front pour la Libération du Nord-Kivu

A FLNK egy új milícia, 2007 közepén bukkant fel, harcosait főként a Mai Mai és az FDLR szökevényeiből toborozza. A Mai Mai és az FDLR egy közös, tusziellenes ideológiát ápoltak, ez azonban csak FDLR szervezetében intézményesült, és a harcosok kiképzésénél is fontos szerepet tölt be a tusziellenesség (Ne csak harcolj ellene, de gyűlöld is!).⁷⁰ A FLNK állítása szerint a kongói kormányzattal együttműködve harcolt a főként tuszikból álló Nkunda erők ellen. A kongói hadsereg azonban határozottan tagadja, hogy bárminemű kapcsolata lenne akár az FLNK, akár az FDLR szervezetével.⁷¹ A kongói hadsereg (MONUC által támogatva), az FLNK és Nkunda csapatai között 2008-2009 során kirobbant harcok következtében több mint 370 000 civil kényszerült elhagyni az otthonát. A számos ultimátum ellenére, ami csapatai lefegyverzésére és leszerelésére irányult, Nkunda eltökélte magát a tuszi lakosság megvédésére.

⁶⁷ William J. Durch: *Twenty-first-century peace operations*, p. 234, illetve Kevin Shillington: *Encyclopedia of African history*, p. 864

⁶⁸ Koen Vlassenroot, Timothy Raeymaekers: *Conflict and social transformation in Eastern DR Congo*, p. 26

⁶⁹ Steven Spittaels & Filip Hilgert: *Mapping Conflict Motives: Eastern DRC*, p. 11

⁷⁰ http://www.mdrp.org/PDFs/MDRP_DRC_COFS_Study.pdf (letöltés ideje: 2010.01.09)

⁷¹ Human Rights Watch: *Renewed Crisis in North Kivu*, p. 15

Tuszi fegyveres csoportok

Kivuban, válaszul az FDLR megjelenésére és a tusziellenes érzelmek megerősödésére, számos tuszi milíciát hoztak létre. Az egyik leghírhedtebb ezek közül a Laurent Nkunda tábornok által vezetett, Észak-Kivu tartományban. Nkunda több mint 4000-5000 fegyverest mozgósított, akik valamennyien az ő közvetlen irányítása alá tartoztak. Katonai tevékenységüket a Nkunda által korábban létrehozott CNDP (Congrès pour la défense du peuple) politikai párt égisze alatt folytatták. Nkunda nem volt hajlandó alávetni magát a lefegyverzési és leszerelési folyamatnak, arra hivatkozva, hogy a szándékosan perifériára szorított tuszi lakosságot ő védi meg az FDLR és más tusziellenes csoportosulások ellen.⁷² Nkunda jelentős támogatást kapott a korábban parancsnoksága alatt szolgált kongói hadsereg 81. és 83. dandárjától, amelyekben több mint 6000 katona szolgált.⁷³ A katonák és az alakulatok katonái (többségük tuszi származású) inkább Nkundának és nem a kormánzatnak engedelmessé váltak, ezért nem voltak hajlandók beintegrálódni a hadseregbe és más tartományokban szolgálatot vállalni. Szerintük ugyanis a tuszi lakosságot nem lehet megfelelően védeni egy olyan integrált „bantu” vezetésű hadsereg által, amelyben a tuszi ellenes erők jelentős túlsúlyban vannak.

Dél-Kivuban, a banyamulenge tuszikból álló „47-es csoport” és a Moramvia csoport Laurent Nkunda és Jules Mutesbusi ezredes parancsnoksága alá tartoznak. A két csoportban mintegy 1000 fegyveres található. A „47-es csoport”, Viente Bisogo ezredes vezetésével, Nkunda és Mutebusi parancsnoksága alatt 2004-ben részt vett Bukavu városának elfogásában. A csoport banyamulenge tuszikból áll (kongói tuszik Dél-Kivu tartományban), akik önrendelkezést, egyfajta autonómiát követelnek maguknak az általuk korábban elfoglalt Haux – fennsíkon (a tartomány déli része). A Moramvia csoportot Michel Rukunda őrnagy vezeti, és mint a 47-es csoport, ő is főként a banyamulenge törzsből toborozta a katonáit. Ez a csoport kifejezetten azért jött létre, hogy megvédje a Haux – fennsíkon élő tuszi kisebbséget. A tuszi nemzetiségű fegyveresek közös álláspontja szerint nem kellene a banyamulenge törzsbelieket egy olyan „bantu” hadseregbe integrálni, ahol megtámadják és legyilkolják őket.⁷⁴

Motivációk és a szervezeti struktúra

A Kongói Demokratikus Köztársaság keleti részén működő milíciák mozgatórugóit három alapvető és egymást kölcsönösen erősítő érdek alapján lehet megérteni. Az *első és igen fontos érdek* a személyes gazdagodás (egyéni és ve-

⁷² Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, p. 204

⁷³ William J. Durch: *Twenty-first-century peace operations*, p. 288-289.

⁷⁴ Human Rights Watch: *Renewed Crisis in North Kivu*, p. 10-11

zetői szinten egyaránt) és a bűnözéshez kapcsolódó gazdasági tevékenységek (a szervezeti szinten), beleértve a különböző bányák törvénytelen elfoglalását, kiaknázását, a fegyver és egyéb árucikkek csempészetét, az illegális adóbeszedést és a fosztogatást. A több éven keresztül tartó háború után kialakult gazdasági és társadalmi helyzet arra ösztönzi a különböző fegyveres csoportosulások tagjait, hogy fegyveres tevékenységben vegyenek részt. Ugyanis csak az képes túlélni és bizonyos helyzetekben gazdagodni, akinek fegyvere van és használja is azt. Egy egyszerű harcos ugyan kisebb haszonhoz képes jutni, mint egy milícia vagy éppen a kormány hadsereg vezető beosztású tagja, de még mindig több kerül a tányérjára, mintha becsületesen dolgozna. Ezért a fegyveres szervezetekben szolgálók kihasználják és kifosztják a helyi lakosságot annak érdekében, hogy kiegészítsék a saját jövedelmüket.⁷⁵ Azonban különbség van az egyes fegyveresek gazdasági túlélésért folytatott „tevékenysége” és a helyi lakosságot és a természeti erőforrásokat maximálisan kizsákmányoló magas rangú tisztek között. Habár mind a két tevékenység bűncselekménynek számít, de talán még mindig jobban tolerálható a túlélésért folytatott bűnözés, mint pusztán a nagyobb haszonszerzésért folytatott emberrablás és gyilkosságok, amiket főként az FLDR, a „Rasta” és Laurent Nkunda fegyveresei követnek el.⁷⁶

A második fontos érdek, ami a legtöbb milíciát motiválja, hogy az etnikai alapon állandó háborúskodásban álló országban megteremthessék a biztonságot közösségük számára. Az etnikai hovatartozás kihangsúlyozása és a védelem ígérete - még ha csak a retorika szintjén is jelenik meg-, lehetővé teszi a fegyveres csoportoknak, hogy a helyi közösségek szimpátiáját megszerezzék, ezáltal anyagi támogatást kapjanak, illetve könnyebben toborozhassanak katonákat. Ezt csinálták az etnikai alapokon szervezett Mai Mai csoportok is, akik a velük azonos etnikumú népcsoportokból toborozták az embereiket, és szorosan együttműködtek a kongói kormányzat csapataival (Forces Armées de la République Démocratique du Congo - FAC), a 1994 előtti ruandai hadsereg (Rwandan Armed Forces – ex-FAR) Kongóba menekült egységeivel és az „Interhamwe” milícia tagjaival a két kongói háború során. A Mai Mai számára a fő hangsúly a „kongói” föld és a helyi lakosság „idegen” milíciák elleni védelmére került. Ugyanezt állítják a kinyarwanda nyelven beszélő tuszik is, akik a Kivu tartományban élő tuzsi közösségeket kívánják megvédeni, az azokat politikailag és etnikailag célba vevő nem-tuzsi közösségek és fegyveres csoportok ellen, mint például a Mai Mai, az FDLR és az FLNK.⁷⁷

A harmadik fontos érdek, amely szorosan kapcsolódik a másodikhoz, kihasználni a háború után kialakult helyzet előnyeit, és amíg csak lehet, ellenállni a leszerelési folyamatnak. A háború utáni időszak és a politikai átmenet során a Kongói Demokratikus Köztársaság vezetői (részben nemzetközi nyomásra) erősen hangsúlyozzák a politikai együttműködés lehetőségét, a hadsereg integráció-

⁷⁵ Koen Vlassenroot, Timothy Raeymaekers: Conflict and social transformation in Eastern DR Congo, p. 159-160

⁷⁶ Human Rights Watch: Renewed Crisis in North Kivu, p. 24-44

⁷⁷ Human Rights Watch: Renewed Crisis in North Kivu, p. 13

ját és a gazdasági növekedést. Éppen ezért a hadurakat nem büntetni akarják, hanem parlamenti, közigazgatási és katonai vezetői pozíciókkal megvásárolni a kormány számára a lojalitásukat és együttműködésüket. Éppen ezért több fegyveres csoport nem volt hajlandó aláírni a „Sun City”⁷⁸ és Dar-es-Salaam békeegyezményeket. Ennek az egyik oka, hogy a kormányzat és az ENSZ továbbra is komoly veszélyforrásként tekintsen rájuk és ezért folyamatosan tárgyalásra kényszerítsék őket. Ez pedig lehetővé teszi, hogy egyedi igényeket támasszanak. Másrészt, mihelyt a hadsereg integrációs folyamatának részét képezik (egységeiket beolvasztják a hadseregbe), céljuk, hogy növeljék a létszámukat, és továbbra is saját régiójukban maradhassanak, amely lehetővé teszi számukra, hogy bizonyos régiókban megőrizzék a katonai-gazdasági befolyásukat, esetleg valamelest még növelhessék is. A milícia csoportok főbb követelései:

- a) amnesztia a fegyvereseik részére (különösen a kulcsfontosságú vezetők számára),
- b) magas rendfokozatú beosztások a kongói hadseregben a vezetőik számára,
- c) engedély a milíciák tagjainak arra, hogy saját, hazai régiókban maradhassanak (mint korábban említettem, az integrációs folyamat egyik fontos célja, hogy a kongói hadseregbe átlépett milicistákat a lakóhelyüktől minél távolabbi katonai egységekbe vezényeljék, hogy ne menthessék át az egyes térségekben már korábban megszerzett hatalmukat).

Számos Mai Mai csoport javára szolgált, hogy a kormányzat teljesítette ezeket a követeléseiket. Ilyen szervezetek voltak az Ituri tartományban működő, a Mathieu Njojolo által vezetett MRC (Mouvement révolutionnaire Congolais) és a Cobra Matata által irányított FRPI (Front de résistance populaire de l'Ituri) szervezetek. Hasonló megállapodást ajánlott a kormány Laurent Nkundának is, amit először elfogadott, azonban később mégsem tartotta meg a kormányzattal kötött megállapodást.⁷⁹

Szervezeti struktúra

A Kivu tartományban működő milíciák szervezeti felépítése az erősen központosítottól a lazán kapcsolódóig bármilyen lehet. A Mai Mai csoportok főként helyi, földrajzilag jól behatárolható, egymáshoz alkalmilag kapcsolódó csoportokban tevékenykednek, létszámuk a száztól akár több ezer főig is terjedhet. A vezetők és a fegyveresek is „benszülött” kongóiak, főként a helyi falvakból.

Ezzel szemben a FDLR rendkívül jól szervezett, és fegyveres szárnya, a FOCA zászlóalj alapú szervezeteket hozott létre, amelyekben egyenként négy század található, századonként 140 emberrel. A legtöbb FOCA milicista kongói származású, 18 évesnél fiatalabbak, és nagy részüket elraborták otthonaikból, vagy más módon kényszerítették a szervezethez való csatlakozásra. A vezetők elsősorban ruandaiak vagy hutu származású kongóiak, akik a csapataikat fegyvel-

⁷⁸ Koen Vlassenroot, Timothy Raeymaekers: Conflict and social transformation in Eastern DR Congo, p. 26

⁷⁹ Human Rights Watch: Renewed Crisis in North Kivu, p. 16-21

mezéssel, kényszerrel és terrorral irányítják. A legtöbb fegyveres mentes minden ideológiától, egyszerűen etnikai alapon szerveződnek.⁸⁰

A tuszik által szervezett milíciák, különösen a „47-es csoport” és a Moravia csoport, alig szervezettek, azonban Nkunda erői jól szervezettek, katonai alá-fölérendeltségi rendszerben működnek, bázisukat pedig a helyi közösségek biztosítják. A tuszi fegyveres csoportok folyamatos pénzügyi és politikai támogatást kapnak a helyi "tuszi" lakosságtól és vezetőiktől, amely az etnikai azonosságon és a közös veszélyeztetettségen (hisz szinte mindenki az ellenségük, aki nem tuszi) alapul. Emellett Nkunda több esetben is együttműködött a Kivu tartományban állomásozó kongói hadsereg egységeinek egy részével (főként az egykori RCD szervezet tagjaiból álló csapatok) a tuszi közösség és saját meggazdagodásának érdekében.⁸¹ A Nkunda által vezetett egységek hálózatszerűen kapcsolódnak egymáshoz, ezért sem egyszerű a felszámolásuk. A hálózat központja a vezető, aki felelős az egységében szolgáló 400-700 katonáért. Az egységek általában hasonló létszámmal rendelkeznek, és nem ismerik egymás helyzetét, így elfogásuk esetén csak a saját egységükről képesek információt szolgáltatni. Ebben a rendszerben mindenki csak a fölötte lévő vezetőnek jelent, és minden információ a lánc végén található Laurent Nkundához kerül. Ennek ellenére a rendszer nem lassú és bürokratikus, sőt, a fegyveres csoportok vezetői és tagjai gyakran kezdeményezőbbek és önállóbban lépnek fel, mint a reguláris egységek katonái.

A leszerelési folyamat kihívásai

Annak ellenére, hogy jelentős számú fegyverest sikerült leszerelni, a kormány és a nemzetközi közösség még számos kihívással szembesül. A legjelentősebb kihívás az, hogyan tudják rábírní a különböző fegyveres csoportok és milíciák vezetőit a lefegyverezési és leszerelési folyamatban való részvételre, illetve hajlandóak legyenek az embereikkel együtt az átképző táborokba bevonulni. Laurent Nkunda erőinek egy része (Nkundát a kongói és a ruandai hadsereg közös művelete során 2009 márciusában fogták el, csapatainak egy része vállalta a szolgálatot a nemzeti hadseregben, mások nem) és pár Mai Mai csoport nem hajlandók letenni a fegyvert és részt venni a DDR programokban. Ugyanis továbbra is védelmezni akarják a saját etnikumukhoz tartozó helyi lakosságot, és ezért ahhoz sem járulnak hozzá, hogy más tartományokba, más etnikumú néptörzsek közé vezényeljék őket.⁸² Ezzel összefüggő kérdés a kongói hadsereg integrációja. A katonák igen vegyes háttere (sokszor olyan katonák kerülnek egy alakulatba, akik éveken keresztül gyilkolták egymást) miatt nem egyszerű egy új, hivatásos köztársasági hadsereg felállítása, és akkor még nem beszéltünk a kiképzés, az ellátottság és fizettség kérdéséről vagy akár a katonák lojalitás-

⁸⁰ http://www.mdrp.org/PDFs/MDRP_DRC_COFS_Study.pdf (letöltés ideje: 2010.01.09)

⁸¹ Human Rights Watch: Renewed Crisis in North Kivu, p. 13

⁸² http://www.mdrp.org/PDFs/DRC_Program_Update.pdf (letöltés ideje: 2010.01.11)

ról.⁸³ Sok esetben az újonnan létrehozott, integrált alakulatok katonái ugyanazt a tevékenységet folytatják, amit milicista korokban végeztek (rablások, fosztogatás, a helyi lakosság terrorizálása, emberrablás váltságdíjért, stb.), csak most általában legalizált módon.⁸⁴

Egy másik fontos kihívást jelent az új fegyveres csoportok létrejötte, akik nem tartoztak az eredeti béke megállapodások hatálya alá. A fő dilemma az volt, hogy vajon sikerül-e ezeket a csoportokat bevonni a DDR programokba, illetve a nemzeti hadseregbe integrálni. Ezért az a döntés született, hogy minden milícia, amennyiben vállalta, részt vehetett a leszerelési folyamatban, függetlenül attól, hogy aláírták-e korábban a béke megállapodást. Ez a "nyitott" politika lehetőséget adott számos milícia vezetőjének, hogy csatlakozzon a nemzeti hadsereghez, amelynek eredményeképpen a hadsereg állományaránya igen kedvezőtlenül alakult (70-75 % a parancsnokok és alig 25-30 % a katonák aránya). Ezért úgy tűnhet, hogy a parancsnokok „megszállták” a nemzeti hadsereget. Például az Észak-Kivuban állomásozó 14. dandár 3484 katonája között 950 tábournok található! Ezért a katonai szervezetet jelképező piramis (sok katona, kevés parancsnok) már megfordult egy „nehéz fej”, fordított háromszöggé, amely jelentős problémákat teremt a biztonsági ágazat reformjában. Ezért is nehéz eldönteni, hogy valaki valóban azért hozott-e létre egy fegyveres csoportot, hogy védelmezze a saját népéhez tartozó embereket, vagy pedig csak haszonszerzési lehetőséget lát a DDR programokban való részvételben. Ezt a helyzetet súlyosbítja, hogy folyamatos érkeznek könnyű- és kézfegyverek az országba, ami jelentősen megkönnyíti a helyi hadurak és rablóbandák helyzetét. Egy Kalasnyikov gépkarabélyt már 20\$-ért meg lehet vásárolni, és egy kézigránát ára kevesebb, mint 50 cent. Így tényleg olcsónak tűnik az emberélet Kongóban.

A volt harcosok a polgári életbe való újbóli beilleszkedését célzó folyamat komoly kihívásokat jelent. Jelenleg a polgári életbe való visszaillesztési - támogató programok rendkívül vonzó elemeket tartalmaznak - például a készpénz-kifizetések (részletekben), élelmiszerek (vagy kupon), az egészségügyi ellátás, a civil ruha, munkahelyek, földhasználati jog vagy kedvező hitelek biztosítása, szakmai képzések és tanácsadás – mivel a hangsúly továbbra is a gazdasági, politikai és társadalmi visszailleszkedésen van, amelyet főként a nemzetközi közösség által biztosított forrásokból finanszíroznak.⁸⁵ Ezt azonban veszélyeztetik a meglévő logisztikai kihívások, a rendelkezésre álló anyagi források elégtelensége, illetve az a tény, hogy még mindig nagyon sok fegyveres csoport működik, amelyek az érdekeik érvényesítése miatt mind gyakrabban nyúlnak fegyverhez. A civil társadalomba visszailleszkedési programok elhalasztása vagy kudarca potenciálisan ássa alá a teljes leszerelési folyamatot, mivel a volt harcosok alapvető szükségleteik fedezése miatt bármikor visszatérhetnek az erőszakhoz. Jelenleg sokkal több katonát szereltek le, mint amennyit vissza tudnak illeszteni a

⁸³ Koen Vlassenroot, Timothy Raeymaekers: Conflict and social transformation in Eastern DR Congo, p. 27

⁸⁴ Human Rights Watch: Renewed Crisis in North Kivu, p. 24

⁸⁵ http://www.mdrp.org/PDFs/DRC_Program_Update.pdf (letöltés ideje: 2010.01.11)

polgári életbe.⁸⁶ Mivel a DDR programok egy részét felfüggesztették, a fegyvereket leadó milicistáknak nincs más választása, mint hogy bevonuljon a hadsereg átképző táboraiba, de ez csak ideiglenesen oldja meg a problémát. Ez a folyamat azonban sokáig nem tartható fenn, mihamarabb szükséges beindítani azokat a polgári életbe visszailleszkedést segítő programokat, amelyek nyomán jelentősen csökkenne a fegyveres tevékenységből élők száma, és megteremthető lenne a térség stabilitása.

Felhasznált irodalom:

1. William J. Durch: Twenty-first-century peace operations, US Institute of Peace Press, 2006, 651 oldal, ISBN: 9781929223916
2. Koen Vlassenroot, Timothy Raeymaekers: Conflict and social transformation in Eastern DR Congo, Academia Press, 2004, 236 oldal, ISBN: 9789038206356
3. Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, CRC Press, 2005, 1824 oldal, ISBN: 9781579584535
4. Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, Zed Books, 2007, 243 oldal, ISBN: 9781842776896
5. Human Rights Watch: Renewed Crisis in North Kivu, Human Rights Watch, 86 oldal,
6. Sylvia Sergiou: Security Provision in North Kivu (Dem. Rep. of the Congo) – the Role of Non-state and State Actors, Panel 11 ECAS 2007: Alternative policing – new initiatives or established patterns of self-help? 10 oldal
7. Steven Spittaels & Filip Hilgert: Mapping Conflict Motives: Eastern DRC, IPIS, 2008. március, Antwerpen, 40 oldal
8. World Bank: DDR in the Democratic Republic of Congo, Program Update September 2009, 7 oldal, http://www.mdrp.org/PDFs/DRC_Program_Update.pdf
9. Hans Romeka: Oportunities and Constraints for the Disarmament& Repatriation of Foreign Armed Group sin the Democratic Republic of Congo, The cases of FDLR, FNL and ADF/NALU, The World Bank, 2007 júniusa, 104 oldal
http://www.mdrp.org/PDFs/MDRP_DRC_COFS_Study.pdf
10. DR Congo (DDRRR and NDDRP, DDR in Ituri, 2002 - ...): Amnesty International (2007), Bouta (2005), UN Inter-Agency Working Group on DDR (2008), MDRP (2008), UNDP DR Congo (2007). – Agencia Catalona de Cooperacio al Desenvolupament, 2008.
<http://escolapau.uab.cat/img/programas/desarme/mapa/rdcongo08i.pdf>
11. Tsejard Bouta: Assessment of the Ituri Disarmament and Community Reinsertion Program (DCR), Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, Conflict Research Unit, 2005, 33 oldal
http://www.clingendael.nl/publications/2005/20050500_cru_other_bouta.pdf

---

⁸⁶ Interjú Papp István alezredessel, aki 2005 és 2007 között a Kongói Demokratikus Köztársaságban teljesített szolgálatot az „EUSEC RD CONGO” műveletben. Az alezredes úr a szolgálata ideje alatt részt vett a DDR programokban (Kivu tartományban is).

12. Actionaid: MONUC: DDRRR, DDR, Military and Rule of Law Reform-Reducing Violence against Women, Recommendations for change, 2006. október, 27 oldal, http://www.actionaid.org/docs/actionaid_monuc_report_2006_lowres.pdf
13. Besenyő János: Újabb összecsapások a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Honvédelmi Minisztérium honlapján (2008.11.08.) http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/osszecsapások_kongoban
14. Joe Bavier UN Congo troops traded arms for gold-rights groups, Reuters, 2007. május 23, <http://www.reuters.com/article/idUSL23543121.CH.2400>
15. Walt Kilroy: Disarmament, Demobilization, and Reintegration: The co-evolution of concepts, practices, and understanding, Ralph Bunche Institute for International Studies, 2008, 9 oldal http://www.statesandsecurity.org/_pdfs/Kilroy.pdf
16. Sanam Naraghi Anderlini and Camille Pampell Conaway: Disarmament, Demobilisation and Reintegration, 2005, 10 oldal, http://www.huntalternatives.org/download/31_disarmament.pdf

DEÁK ANITA

AZ ÉSZAK-KAUKÁZUSI TÉRSÉG BIZTONSÁGI HELYZETE

Az Oroszországi Föderációban a 2009. év az iszlám szélsőséges mozgalmak megerősödését és a szélsőséges fegyveres csoportok által elkövetett erőszakos cselekmények, terrorakciók számának növekedését hozta magával. Ez a tendencia főként az Észak-Kaukázusra jellemző, azonban az Oroszország-szerte végrehajtott terrorcselekmények is a térséggel hozhatók összefüggésbe.

Maga Dmitrij Medvegyev orosz államfő is hasonlóan látja a helyzetet. Megítélése szerint az Oroszországi Föderáció észak-kaukázusi térségének helyzete továbbra is súlyos és az állam vezetése komoly aggodalommal tekint rá. A biztonsági helyzet alapvető problémáit az orosz elnök a szövetségi biztonsági erők és a helyi rendvédelmi szervek erőfeszítései ellenére is működő, mindent behálózó szélsőséges „bandákban”⁸⁷ és a korrupcióban látja. Medvegyev bejelentette, hogy a megoldás kulcsa a térség problémáira a szociális-gazdasági helyzet javításában rejlik.⁸⁸ Az orosz állami vezetés 2010 elején azonban túljutott azon, hogy csupán deklarálja: az általa az elmúlt években alkalmazott módszer, azaz a biztonsági erők alkalmazása a fegyveres ellenállók visszaszorítására önmagában nem vezetett eredményre. Az orosz vezetés immár felismerte – és Medvegyev elnök elsőként jelentette ki –, hogy a rendvédelmi-belügyi intézke-

⁸⁷ „bandformirovanyija”

⁸⁸ „Sztituacija na Szevernem Kavkaze no-prezsnjemu szlozsnaja – Medvegyev”, <http://www.rian.ru/society/20100227/211241154.html>, letöltés időpontja 2010.02.27.

dések önmagukban nem elegendők az észak-kaukázusi térség helyzetének rendezéséhez, hanem ahhoz átfogó szociális-gazdasági fejlesztési programok szükségesek.

Az új szemléletmód jegyében az orosz elnök 2010 januárjában új szövetségi körzetként létrehozta az Észak-kaukázusi Szövetségi Körzetet (ÉKSzK⁸⁹), amelynek központjául Pjatyigorszk várost jelölte ki⁹⁰, vezetőjévé, azaz az ÉKSzK-ért felelős elnöki különmegbízottá pedig Alekszandr Hloponyint nevezte ki⁹¹. Vlagyimir Putyin miniszterelnök 2010. január végén Hloponyin és a kormány feladatául szabta, hogy alakítsanak ki az ÉKSzK térségére vonatkozó komplex fejlesztési stratégiát⁹². Hloponyin 2010 júliusára ígerte⁹³ az átfogó fejlesztési stratégia kidolgozását, amely az elnöki különmegbízott tervei szerint alapvetően négy területet érint: energiaipari, turisztikai-rekreációs fejlesztések, mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipari parkok létrehozása, valamint a középiskolai és felsőfokú oktatási rendszer átalakítása. Putyin miniszterelnök a térség legfontosabb problémájaként a magas munkanélküliséget nevezte meg, amely értékelése szerint hiteltelenné teszi az orosz kormányt a térség lakossága szemében, továbbá szociális feszültséget okoz, ráadásul táptalajt biztosít a szélsőséges eszméknek. Érdeemes megjegyezni, hogy az állami vezetők közül egyedül Putyin említette meg a szélsőséges eszmék terjedésének veszélyét. A térségben napi szinten tapasztalható fegyveres erőszak, a szélsőségesek és csoportjaik, az ellenálló fegyveres csoportok terrorakciói kapcsán pedig egyik vezető sem alkalmazza a „terror”, „terrorista”, „terrorszervezet” kifejezéseket, a terrorizmust pedig nem is igazán nevesítik, inkább csak nagyon áttételesen említik a térség problémái között.

Márpedig az Észak-Kaukázus komoly biztonsági kihívás az Oroszországi Föderáció számára. Az orosz állami vezetés reményei szerint a térség átfogó szociális-gazdasági fejlesztésével sikerül elérni, hogy a munkahelyteremtéssel, az életkörülmények érzékelhető javulásával szemléletváltás következzen be a lakosságnál. A lakosság szemléletváltozása pedig ezért is szükséges, mert ők egyrészt a térségben zajló erőszakos cselekmények szemtanúiként – időnként áldozataiként – szenvedő alanyai, másrészt viszont sok esetben a szélsőségesek támogatóiként tevékeny részesei a békétlenségnek. A lakosság körében egyre nagyobb befolyással vannak az iszlám szélsőséges eszméket terjesztő vallási közösségek. A csalódott, elszegényedett, munkanélküli fiatalság jelentős személyi utánpótlást biztosít a helyi fegyveres csoportok és az Amerikai Egyesült Álla-

---

⁸⁹ Az ÉKSzK magában foglalja Karacsáj- és Cserkeszföld, Kabard- és Balkárföld, Észak-Oszétia, Ingusföld, Csecsenföld és Dagesztán tagköztársaságokat, valamint Sztavropol tartományt.

⁹⁰ 2010. évi 82. elnöki rendelet, <http://www.kremlin.ru/acts/6666>, letöltés időpontja 2010.02.27.

⁹¹ Megjegyzés: Hloponyin egyben miniszterelnök-helyettes is lett a rendelet értelmében. 2010. évi 83. elnöki rendelet, <http://www.kremlin.ru/acts/6667>, letöltés időpontja 2010.02.27.

⁹² „Putyin porucsil razrabotaty kompleksnuju sztratyegiju razvityija SzKFO”, <http://www.rian.ru/politics/20100123/205931738.html>, letöltés időpontja 2010.02.27.

⁹³ „Kavkaz: mi novij mir sztroim” <http://www.rosbalt.ru/2010/03/02/716979.html>, letöltés időpontja 2010.03.07.

mok ellen Afganisztánban és Pakisztánban harcoló terrorista csoportok számára⁹⁴.

A moszkvai Carnegie Központ szerint „az Észak-Kaukázusban élő emberek többsége a túlélésre törekszik, nagy mértékű kiábrándultság érzékelhető a Kreml vezetőivel és az őket szolgáló helyi „bábokkal” szemben. A kétségbeesés és a kiábrándultság miatt egyre többen fordulnak a hagyományokhoz, az iszlámhoz, hogy feltöltsék a bennük kialakult üresség-érzetet. Az iszlám terjedésének gyorsasága sokkoló méreteket öltött, még a közép-ázsiai folyamatokat is felülmúlja. A saríja iszlám vallásjog népszerűsége egyre növekvő tendenciát mutat, olyannyira, hogy a saríja jogrendre való teljes áttérés egy következő logikus lépésnek tűnik”⁹⁵.

Az iszlám mérsékelt irányzatainak jelenléte mellett egyre inkább tapasztalható a vallási radikalizmus, az iszlám szélsőséges eszmék térnyerése, továbbá az iszlamizmus. „Az iszlamizmus nem azonos az iszlámmal. Amíg az iszlám vallás és civilizáció, addig az iszlamizmus politikai kategória, amelynek meghatározása korszakonként változhat. Leginkább elfogadott nézet szerint az iszlamizmus az iszlám radikális formája. Iszlamista vezetők hangsúlyozzák az iszlám jog érvényesítésének szükségességét ... az iszlamizmus cselekvő, aktivista mozgalom, amely teoretikus alapokkal rendelkezik. ... A „terrorista”, „fanatikus” és „iszlamista” kifejezések egymás szinonimáivá váltak. A fundamentalistákat eleve terroristának tartják, és a vallás egészét azonosítják ezekkel a nagyhangú, erőszakos csoportokkal”⁹⁶.

Az észak-kaukázusi szélsőséges fegyveres csoportok működésének ideológiai alapját is az iszlám radikális eszmék, az azokat hirdető iszlám fundamentalista szervezetek adják. Az egyes fegyveres ellenálló csoportokat vallási, kláni, rokoni összefonódás jellemzi, a szövevényes hálózaton belül pedig rugalmas az átjárás. Éppen ebből adódik, hogy a biztonsági erők a kutató-felszámoló műveleteik révén csak átmeneti sikereket tudtak elérni akkor is, ha valamilyen fegyveres ellenálló csoport vezetőjét likvidálták – vagy azonnal új vezető vette át az adott csoport irányítását, vagy a teljes csoport átalakult, kisebb szünet után már az új formáció szállt szembe a hatóságokkal.

Az Észak-Kaukázusban a fegyveres ellenálló csoportok számára az ideológiai háttér a Doku Umarov⁹⁷ által 2007. október 31-én kikiáltott Imarat Kav-

⁹⁴ Sarah Mendelson: „(Un)civil Society in the North Caucasus”, 2009.08.12. http://www.foreign-policy.com/articles/2009/08/12/uncivil_society_in_the_north_caucasus?page=0,1, letöltés időpontja: 2010.03.05.

⁹⁵ Akexey Malashenko, Martha Brill Olcott „Is Russia Losing the caucasus,” Carnegie Endowment for International Peace, 2009.12.15. <http://carnegieendowment.org/events/fa?eventDetail&id=2800>, letöltés időpontja: 2010.03.07.

⁹⁶ http://hu.wikipedia.org/wiki/Iszl%C3%A1m#cite_ref-MSZ_74-0, letöltés időpontja: 2010.03.07.

⁹⁷ Umarov 2006-ban vette át a szakadár csecsen erők által kikiáltott úgynevezett Icskeriai Csecsen Köztársaság elnöki tisztségét. 2007. október 31-én kikiáltotta a Kaukázusi Emirátust, és magát nevezte ki annak emírévé.

kaz (IK⁹⁸) fundamentalista szervezet biztosítja. Az IK katonai szárnyaként működik Kaukázusi Front elnevezésű, 2005 májusában létrejött szervezet, amely az Észak-Kaukázusban a fegyveres ellenállás koordinálásáért, az iszlám szélsőséges fegyveresek és csoportjaik egyesítéséért tehető felelőssé. Doku Umarov, az IK és a KF küzdelmének végső célja egy önálló iszlám állam, a Kaukázusi Emirátus megteremtése az észak-kaukázusi térségben.

Az Oroszországi Föderáció Legfelsőbb Bírósága 2010. február 8-án terrorszervezetté nyilvánította az Imarat Kavkaz fegyveres ellenálló szervezetet, egyben betiltotta tevékenységét az ország területén⁹⁹. Az IK a bírósági döntést az általa az interneten – főként a kavkazcenter.com honlapon – folytatott információs hadviselés eredményeként értékeli. Az IK szerint a betiltásra vonatkozó bírósági döntéssel az orosz állami vezetés valójában elismerte szervezet létezését¹⁰⁰. Az orosz hatóságok az IK irányítása alá tartozó fegyveres vezetők és a fegyveres ellenállók létszámát 50–1500 főre teszik, megerősítésre szoruló információ szerint az IK külföldi terrorszervezetekkel, köztük az al-Kaidával is kapcsolatban áll, soraiban külföldi zsoldosok is küzdenek az orosz hatalom ellen¹⁰¹. A terrorszervezet létszámára vonatkozó adatok azonban nem szabad, hogy megtevésszenek bennünket. A csecsen háborúk ideje elmúlt, valójában aszimmetrikus küzdelem folyik az orosz biztonsági erők és a fegyveres ellenállók között. Jelenleg az IK, vagy a KF nem folytat sem védelmi, sem támadó hadműveletet. Erőit az információs hadviselésre és a pontszerű támadásokra (terrorakciók, robbantások, öngyilkos merénylők) összpontosítja. Ezekre az akciókra nem kell tízezerrel gyűjteni a katonákat, elegendő akár ezer ember is, akik bármikor készen állnak a parancs teljesítésére¹⁰².

Az észak-kaukázusi szélsőséges fegyveres csoportok pedig készen állnak arra, hogy valóra váltsák a Doku Umarov által 2010 februárjában az interneten közzétett terrorfenyegetést. Umarov kiáltványában azzal fenyegette meg az orosz vezetőket és a lakosságot, hogy a Kaukázus térségében folytatott fegyveres ellenállást 2010-ben kiterjesztik Oroszország teljes területére¹⁰³ és a háború visszatér az orosz otthonokba. Umarov kilátásba helyezte azt is, hogy Oroszország városaiba visszatérnek az öngyilkos merénylők, a Rijad-us-Saliheen (Paradicsomi Kert) tagjai is¹⁰⁴.

⁹⁸ Kaukázusi Emirátus

⁹⁹ <http://lenta.ru/news/2010/02/08/imaratl/>, <http://www.ansar.ru/rfsng/2010/02/08/1433>, letöltés időpontja 2010.02.17.

¹⁰⁰ http://www.kavkaz-news.info/portal/cnid_58437/alias_Caucasus-Info/lang_en/tabid_2434/default.aspx, letöltés időpontja 2010.02.17.

¹⁰¹ <http://www.vz.ru/society/2010/2/8/373930.html>, letöltés időpontja 2010.03.01.

¹⁰² Szergej Markedonov: „Verhovnij Szud priznal "Kavkazszkij Emirat ""”, 2010.02.14.

<http://www.ansar.ru/analytics/2010/2/14/1549?print>, letöltés időpontja: 2010.02.14.

¹⁰³ www.kavkazcenter.com, letöltés időpontja 2010.02.16.

¹⁰⁴ más néven „The Riyadus-Salikhin Reconnaissance and Sabotage Battalion of Shakhids”, <http://www.retwa.com/home.cfm?articleId=9109>, letöltés időpontja: 2010.02.14. Megjegyzés: Rijad-us-Saliheen (Paradicsomi Kert) vállalta a felelősséget a Junusz-Bek Jevkurov ingus elnök ellen 2009. június 22-én elkövetett merényletért, a 2009. augusztus 17-én az oroszországi Szajan-Su-

Érdemes megjegyezni, hogy 2009 első felében a biztonsági erők terrorrelenes intézkedések bevezetésével az Észak-Kaukázusban jelentős eredményeket értek el a szélsőséges szervezetek visszaszorításában. Sikereik azonban átmenetinek bizonyultak, mivel 2009 júniusától – a Junusz-Bek Jevkurov ingusföldi elnök ellen elkövetett eredménytelen merénylettől számítva – egyértelműen romlott az észak-kaukázusi térség biztonsági helyzete.

A fegyveres ellenállók által elkövetett támadások egyre erősödő tendenciát mutatnak, alapvetően kis csoportokban követik el főként a biztonsági erők személyi állománya és objektumai, illetve a jelentős infrastrukturális létesítmények elleni támadásaikat. Az egyes akciókat az elkövetők különböző módszerek alkalmazásával hajtották végre, többek között öngyilkos merénylet gyalogosan, kerékpárral, vagy gépjárművel közelítette meg a célpontot és azt követően működésbe hozta a nála található robbanószerkezetet, házilag készítésű rádió-távvezérlésű robbanószerkezetet léptettek működésbe, rendőrörsöket vagy rendőrszolgálatokat kézifegyverekkel lőttek leszállásból vagy rajtaütéssel végrehajtott támadások során, továbbá előre telepített aknát robbantottak az általuk használt útvonalakon.

A fegyveres ellenállók által végrehajtott merényletek közül a legjelentősebbek a következők voltak:

- augusztus 12-én Ingusföldön lelőtték Ruszlan Amerhanov ingus építésügyi minisztert;
- augusztus 17-én öngyilkos merénylet gépjárműbe telepített házilag készítésű robbanószerkezettel felrobbantotta Nazranyban (Ingusföld) a helyi rendőrség parancsnokságát, a merényletben 20 rendőr életét veszítette, 130 polgári személy megsebesült;
- augusztus 21-én két kerékpáros öngyilkos merénylet rendőrök ellen hajtott végre robbantásos támadást Groznijban (Csecsenföld);
- augusztus 25-én egy öngyilkos merénylet léptetett működésbe házilag készítésű robbanószerkezetet Groznij (Csecsenföld) egyik külvárosában;
- szeptember 1-jén és 2-án egy-egy öngyilkos merénylet gépjárműbe rejtett robbanószerkezettel hajtott végre merényletet helyi rendőrök ellen Mahacskalában (Dagesztán);
- december 17-én Nazranyban (Ingusföld) ismeretlen támadók leszállásból indított támadásuk során kézifegyverekkel tüzet nyitottak egy gépjárműre, amelyben az orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSzB¹⁰⁵) tagjai utaztak. A támadásban az FSzB három munkatársa életét veszítette;
- december 17-én öngyilkos merénylet gépjárműbe telepített robbanószerkezetet hozott működésbe, amikor Ingusföldön egy rendőrszolgálat épületébe hajtott. A robbanásban 23 személy sebesült meg, köztük 13 rendőr;

---

szenszki-i erőműben történtekért (a baleset hivatalos orosz bejelentés szerint műszaki hiba következménye volt, a Rijad-us-Saliheen szerint pedig a szervezet öngyilkos merényletének az eredménye), továbbá a 2009. december 17-én Nazranyban (Ingusföld) az orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSzB) tagjait szállító gépjármű elleni támadásért is, amelyben az FSzB három munkatársa életét veszítette.

¹⁰⁵ Fegyeralnaja Szluzsba Bezopasznosztyi

- január 6-án Mahacskalában (Dagesztán) öngyilkos merénylő gépjárműbe telepített robbanószerkezettel hajtott végre merényletet a rendőrség épületénél, a robbanásban hat személy életét veszítette, húszan pedig megsebesültek;
- január 14-én Tagirkentnél (Ingusföld) házilagos készítésű robbanószerkezeteket telepítettek az Örményországba és Grúziába irányuló földgázvezetékek mentén. A biztonsági erők a robbanószerkezeteket felfedezték és hatástalanították, de a gázszállítást átmenetileg fel kellett függeszteni;
- február 5-én Mahacskalában (Dagesztán) ismeretlen fegyveresek leszállást hajtottak végre, amelyben megölték Mahacskala rendőrkapitányát, két testőrét és gépkocsivezetőjét;
- február 5-én Izerbasnál (Dagesztán) egy út mentén elhelyezett házilagos készítésű robbanószerkezettel megölték a dagesztáni terrorellenes iroda vezetőjét;
- február 19-én Nazranyban (Ingusföld) újabb nagyméretű, összehangolt terrortámadást hajtottak végre a fegyveres ellenállók: egy vasúti alagút közelében lévő háznál működésbe léptettek egy házilagos készítésű robbanószerkezetet, majd amikor a rendőrök és tűzszerészek helyszínre érkeztek és megkezdték a helyszíni vizsgálatokat, akkor egy másodikat, majd egy harmadikat is. A robbanásokban összesen három rendőr – köztük Nazrany rendőrfőnöke – életét veszítette, több mint 30 rendőr pedig megsebesült.

Az öngyilkos merénylők összehangolt akciói, valamint az előre telepített robbanószerkezetek egymáshoz képest meghatározott késleltetéssel való működésbe léptetésével végrehajtott merényletek azt jelzik, hogy az IK képes bonyolult, részletes és alapos tervezést igénylő merényleteket is végrehajtani. Az elkövetési módok pedig egyre inkább hasonlítanak az Irakban és Afganisztánban a nemzetközi koalíciós erők ellen megvalósított támadásokéhoz.

Az Észak-Kaukázus térségében 2009-ben számottevően emelkedett az öngyilkos merénylők által elkövetett akciók száma, 2009 második felében jellemző elkövetési móddá vált az öngyilkos merényletek végrehajtása. 2010-ben egyelőre nem folytatódott ez a tendencia, idén eddig mindössze egy ilyen terrorakció volt (január 6., Mahacskala), de Doku Umarov terrorfenyegetése miatt fokozott veszélye van annak, hogy egyre több ilyen merényletet hajtanak majd végre az IK által irányított fegyveres ellenállók és csoportjaik.

A terrorcselekmények tekintetében a térségen belül eltérő tendenciák tapasztalhatóak, míg Csecsenföldön a szigorú biztonsági intézkedések révén sikerült stabilizálni a helyzetet, addig főként Ingusföldön és Dagesztánban jelentősen nőtt a fegyveres ellenállók által végrehajtott támadások száma. A szélsőséges fegyveres csoportok elsődleges célpontjai a helyi és szövetségi biztonsági erők objektumai, illetve a rendvédelmi erők tagjai, de egyre több esetben hajtanak végre támadásokat infrastrukturális létesítmények ellen.

Medvegyev elnök 2010 januárjában feladatul szabta, hogy az FSzB és a belügyi csapatok, valamint a rendőrség térségben települt erői fokozzák együtt-

működésüket a terrorcselekmények megelőzése és felszámolása érdekében. Az államfő szerint az ÉKSzK-ban a biztonsági helyzet rendezésével kapcsolatos teendőket továbbra is a rendvédelmi szerveknek kell ellátniuk, az FSzB és a belügyi erők legfontosabb feladata továbbra is a fegyveres lázadók megsemmisítése és a biztonsági helyzet ellenőrzésével kapcsolatos tevékenység.

A biztonsági erők folyamatos terrorellenes tevékenysége mellett azonban az orosz vezetés új szemlélete szerint átfogó szociális-gazdasági fejlesztési programok megvalósítása is szükséges. Valószínű azonban, hogy a kétféle megközelítés összehangolása és párhuzamos, együttes végrehajtása is csak évek múlva hozhatnak valódi eredményt.

Összegzésül megállapítható, hogy az Oroszországi Föderáció valójában eddig nem volt konzekvens az észak-kaukázusi problémakör tekintetében. A fegyveres ellenállók elleni fellépést egyrészt a terrorizmus, a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem jegyében folytatta, ugyanakkor saját belső háborújaként kezelte az ügyet, nem engedve abba beleszólást más országoknak, nemzetközi szervezeteknek. Az Amerikai Egyesült Államok és Európa sem igazán tanúsított érdeklődést a térségre és az Oroszországi Föderáció észak-kaukázusi politikájára, elkerülendő a konfrontációt az orosz állami vezetéssel. A nemzetközi közösség mindeddig talán a jogvédő szervezetek munkatársaival szemben megnyilvánult erőszakos cselekmények és a kaukázusi térség Európába vezető energiaellátási útvonalak biztonsága miatt fordított figyelmet a Kaukázusra. Márpedig négy év múlva az Oroszországi Föderáció téli olimpiát rendez a térség közvetlen közelében – a 2014. évi téli olimpiai játékok helyszíne a térség közvetlen szomszédságában elhelyezkedő Szocsi lesz. Egészen biztos, hogy az orosz vezetés már most szem előtt tartja ezt a sürgető tényezőt, annak tudatában: előbb vagy utóbb, de rendeznie kell a térség biztonsági helyzetét, hogy megfelelő körülmények között fogadhassa a nemzetközi közösség országait. Az Oroszországi Föderáció állami vezetésének célja és egyben feladata: felkészülni arra, hogy az évtizedek óta tartó békétlenség megszüntetésével, biztonságos helyszínen fogadhasson minden látogatót az Olimpián az Észak-Kaukázusban.

Felhasznált irodalom:

Internetes honlapok:

- www.kremlin.ru,
- www.rian.ru,
- www.lenta.ru,
- <http://www.foreignpolicy.com>,
- <http://carnegieendowment.org>,
- <http://hu.wikipedia.org>,
- www.kavkazcenter.com

- <http://www.vz.ru>
- <http://www.rosbalt.ru>.

TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL

IZSA JENŐ

ÁLLAMBIZTONSÁGI PROPAGANDA A GYAKORLATBAN – EGY MEGTÉVEDT HATÁRŐR ESETE

A Határőrség Muck-i őrsén 1972. december 13-án rendkívüli állománygyűlést tartottak. Nem egy megszokott rendezvényről volt szó, ezt a résztvevő hivatásos és sorállományú határőrök is azonnal érzékelték, hiszen az állománygyűlést maga a 11. (Soproni) Határőr Kerület parancsnoka vezette le. Megnyitó mondatait követően a határőr-kerület elhárító alosztályának vezetője tartott rövid előadást.¹⁰⁶ Az állománygyűlés témája S.Z. határőr örvezető külföldre szökése és hazatérése volt.

S.Z. határőr örvezető, a Muck-i őrs beosztottja 1972. október 22-én fegyver nélkül Ausztriába szökött. Az osztrák rendőri szervek letartóztatták és a traiskirchen-i menekülttáborban helyezték el. Az átszökött határőrt a lágerban először a „zárt” részben helyezték el, ott többször kihallgatták, különös figyelemmel a határőrizetre (jelzőrendszer, élőerős őrzés, kapcsolattartás, létszám, technika, fegyverzet, ellátás stb.) és a kerület parancsnoki állományára vonatkozó, valamint a helyi és az országos közhangulattal összefüggő kérdésekre.

November 10-én átkerült az ún. „szabad” tábori részbe, ahol a volt határőr megpróbált a körülményekhez alkalmazkodni, munkát keresett és intézni kezdte kivándorlását. November 21-én az illetékes belügyi- és a külügyi szervek együttes támogatásával édesapja kiutazott Ausztriába, találkozott fiával, és együtt hazatértek. A BM III./1. Vizsgálati osztály november 22-én előzetes letartóztatásba helyezte S.Z.-t. Ügyében a vizsgálat a kiszökését követően azonnal megkezdődött, a nyomozást elrendelő határozat 1972. október 24-i keltezéssel készült.¹⁰⁷

A külföldre szökés nyomozása a BM III./1. Vizsgálati osztály illetékességébe tartozott.¹⁰⁸ A bűncselekmény a BTK XVII. „A KATONAI BÜNTETTEK”

¹⁰⁶A Magyar Népköztársaság fegyveres erőinél: a Magyar Néphadseregénél és a Belügyminisztérium Határőrségénél az elhárítást a BM III./IV. (Katonai elhárító) Csoportfőnökség irányította, szervezte, végezte. A Határőrség területén folyó elhárítási tevékenységért a III./IV.-7. osztály volt felelős.

¹⁰⁷A vizsgálati dosszié az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található: ÁBTL 3.1.9. V-159155 (eredeti nyt. szám: 10-54698/72. „SzT”)

¹⁰⁸A III./1. Vizsgálati Osztály feladata az operatív feldolgozó munka, feljelentés adatai, továbbá tettenérés alapján a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendje ellen irányuló – hatáskörébe utalt – bűncselekményekben a nyomozás lefolytatása. ... Országos hatáskörrel nyomozást

fejezetében „A katonai szolgálati kötelezettség elleni büntettek” cím alatt található. Itt szerepel a szökés és a külföldre szökés tényállása, minősítő körülményeinek leírása és büntetési tételek. A Büntető törvénykönyv 313.§ /1/ bekezdésének értelmezése megköveteli a 312.§ /1/ bekezdés alkalmazását.

Szökés

312. § (1) Aki abból a célból, hogy katonai szolgálatának teljesítése alól végleg kivonja magát, szolgálati helyét önkényesen elhagyja vagy attól távol marad, hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Külföldre szökés

313.§ (1) Aki külföldre szökik (312. §), öt évtől tizenkét évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés vagy halál, ha a büntettet

- a) fegyveresen,
- b) több katonával együttesen,
- c) a szolgálati ténykedés felhasználásával, vagy
- d) háború idején követték el.¹⁰⁹

Az állománygyűlésen tehát egy határőr által elkövetett külföldre szökés volt a téma. Az esemény nélkülözött minden spontaneitást, alaposan megtervezett, megszervezett „fellépés” volt ez S.Z. főszereplésével. Az állománygyűlés ötlete a határőr elhárításnál merült fel. Kivitelezésében a határőrségnél működő politikai szervek és az elhárító szolgálat szorosan együttműködtek. A külföldre szökött és hazatért határőr szerepeltetése az állomány körében végezett állambiztonsági propaganda általános céljait szolgálta, szervesen illeszkedett a propaganda mindennapos gyakorlatához.

A vizsgálati dossziében megtalálhatóak a következő dokumentumok, amelyek S.Z. megszólaltatásával kapcsolatban készültek:¹¹⁰

1. TERV S.Z. külföldre szökést elkövetett és visszatért volt határőr örvezető személyi állomány előtti megszólaltatására; (eredeti nyt. szám: 677-351/1972. „SzT”)
2. Forgatókönyv (S.Z. által elmondott szöveg gépelve); (nyt. szám, fejrész és cím nélkül)
3. Jelentés (az állománygyűlések végrehajtásáról). (eredeti nyt. szám: 34. Bü. 531/50/72. „SzT”)

---

folytat: az állam elleni, valamint a béke és az emberiség elleni, a katonai büntettek köréből a külföldre szökéses, továbbá az állambiztonsági, vagy politikai szempontból jelentős olyan bűncselekményekben, melyeket a belügyminiszter, vagy a BM. III. főcsoportfőnök hatáskörébe utal.” Kivonat a BM III./1. osztály ügyrendjéből. 34-13/16/1972. „Szigorúan titkos! Különösen fontos!” www.th.hu/html/hu/forrasok/ugyrend_6.doc letöltés 2010. január 17.

¹⁰⁹1961. évi V. törvény a Büntető Törvénykönyvről. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8438>. Letöltés: 2010. január 17.

¹¹⁰ÁBTL 3.1.9. V-159155 dosszié 231-243. oldal

A Terv a megszólaltatásra kettős fejrészszel: BM Határőrség Politikai Csoportfőnökség, és BM III./IV. Csoportfőnökség 7. osztály feltüntetésével készült. Nem tudható, miért nem a III./1-c. alosztály szerepel rajta, mint a dosszié legtöbb anyagán, holott tényszerűen igazolható, hogy a Terv a BM III/1. Vizsgálati osztály C alosztályán készült 1972. december 11-én. Készítője itt szolgált, a tervvel az alosztályvezető egyetértett, az osztályvezető jóváhagyta, az osztály pecsétjével ellátta. A fejrészben két „Engedélyezem!” az említett szervek (HŐR Pol. Csf-ség és III./IV: Csf-ség 7. o.) vezetőinek aláírásával. Úgy tűnik, hogy a függelmi viszonyokat ezúttal nagyvonalúan átlépték, hiszen a III./1. osztály sem a politikai csoportfőnöknek, sem a III./IV. csoportfőnöknek nem volt alárendelve. Az eset és a belőle származó „haszon”, tehát a propaganda és a megelőző hatás szempontjai felülírták a formális alá-fölérendeltségi szabályokat. Nem csínálták presztízskérdést a papírmunkából, fontosabbnak tartották a szakmai aspektusokat, az együttes fellépést a közös cél érdekében.

A Terv bevezető bekezdése tényközlő jellegű, rövid leírása a történeteknek. A második bekezdés S.Z. személyéről szól:

„S. becsületes, szocialista rendszerünkhöz hű szülőktől származik, akik igyekeztek őt a Magyar Népköztársaságnak hasznos tagjává, becsületes munkásemberré nevelni. Bognár szakmát tanult és ebben dolgozott katonai szolgálatra való bevonulásáig. Az ifjúsági mozgalomban gyerekkorától részt vett, bevonulása előtt lakhelyén – Cs. községben – KISZ alapszervezeti titkár volt.” ... „Katonai képzettsége, általános és politikai műveltsége jobb az átlagosnál. Nagy igyekezettel vett részt a kiképzési feladatok, a végrehajtó szolgálat teljesítésében és az egyéb munkákban. Hosszú ideig hasznos tagja volt a kollektívának, 1971-ben EÉK (egység élenjáró katonája) címet ért el.” ... „Jellembeli gyengeségei negatív tulajdonságainak (sic!- IJ) tudható be, hogy súlyos hibákat elkövetve, a felelősségre vonástól, az azzal járó szégyenletes helyzettől félve külföldre szökött.”

Az elkövető személye ennél jóval árnyaltabban jelenik meg a vizsgálati dosszié más dokumentumaiban. A családi háttér ilyen egyértelműen pozitív kiemelésre adódhatott, hogy S. édesapja 1957-től felelős párt, majd mezőgazdasági funkcionárius volt, helyi (városi és járási) szinten komoly hatalommal és befolyással bírt. A családdal folytatott levelezésből, valamint S. hazatérése utáni kihallgatásainak jegyzőkönyveiből, illetve önvallomásaiból kitűnik, hogy több ok miatt is eléggé feszült volt a szülőkkel fenntartott viszonya. Sokszor kért tőlük pénzt, különböző – nemegyszer valótlan – indokokra hivatkozva. A szülők gyakran intették szolidabb viselkedésre, óvták a meggondolatlan cselekedetektől. Az apa nem engedhette meg, hogy fia bármilyen módon szégyent hozzon rá.

A Tervben említett jellembeli gyengeségek teljes egészében nem tárhatók fel, mivel azok egy része szenzitív adat. Ezért a kutatás során kézhez kapott anyagokban számos letakart, tehát nem kutatható és nyilvánosságra nem hozható információ maradt rejtve. Annyi azonban tisztán látszik, hogy a szökés motívumai között erősen hatott S. Z.-re a katonatársa által rábízott 4000 forintnak az elszikkasztása miatti félelem. A probléma feltárása, rendezése helyett a szökést választotta, nem mert szembesülni tetteivel és következményeivel.

A dicsérő hangnemű jellemzést részben az is indokolhatja, hogy S. „Dombi” fedőnéven a határőr elhárítás beszervezett informátora volt – bár ennek a ténynek az elhallgatása a vizsgálat egészében tetten érhető. Bár a nyomozás befejezésére tett javaslatból kiderült, hogy S.-t hazatérése után kizárták a hálózatból, a későbbiekben tapasztalt együttműködési hajlandósága csak részben köszönhető az apai hatásnak, legalább ennyire az elhárításhoz való kötődésének tudható be, és bizonyára jelentősen nyomott a latba a büntetés csökkentésének reménye is.

A Terv elismeréssel nyugtázta az apa szerepét: „A közösen tett intézkedések kedvező helyzetet teremtettek ahhoz, hogy szülei befolyása érvényesülhessen S.-re, s ezek azt eredményezték, hogy önként hazatért, vállalva a felelősségre vonást. Magatartása őszinte megbánást mutat, kész megtenni mindent, hogy tettét jóvátegye.”

Mindezek alapján olyan döntés született, hogy S. esetét okulás céljából a szélesebb közvélemény elé kell vinni. „Tervezzük a személyi állomány előtt megszólaltatni. Erre alkalmassá teszi képzettsége, adottságai és az egyéb körülmények. Az, hogy önként jött haza, tudva, vállalva a felelősségre vonást, kész segíteni, hogy némileg jóvátegye az általa elkövetett bűntettet.”

A Terv rögzítette a megszólaltatás célját és fő tartalmi kérdéseit: „Bemutatását és személyes beszámolóját a külföldre szökésének okairól, a lágerben szerzett tapasztalatairól, és a hazatérési szándékát kiváltó okokról tervezzük. Célnk ezt a lehetőséget a külföldre szökések megelőzését szolgáló prevenció (sic! - IJ) érdekében felhasználni.”

A Tervben ezt követően az S. megszólaltatásával összefüggő szervezési és biztosítási teendőket határozták meg, időrendben, személyes felelősséghez kötve. Így a szállítás, a helyszíni szemle, az éjszakai elhelyezés, az étkeztetés kérdéseit rendezték. A személyi állomány előtti megszólaltatást úgy tervezték, hogy a december 13-i bűnügyi nyomozási kísérlet (tehát a kiszökést rekonstruáló helyszíni szemle) végrehajtásának napján a Muck-i határőr őrsön a volt parancsnokok és katonatársak előtt legyen az első ilyen rendezvény. Másnapra, december 14-re pedig a 11. (Soproni) Határőr Kerület Parancsnokság laktanyájában a kiképzőpont állománya, továbbá az őrsökről berendelt állomány előtt tervezték S. megszólaltatását. A Terv rögzíti, hogy S. bevonásával ugyanilyen rendezvényt később megszerveznek és végrehajtanak a nyugati és a déli határőr kerületek kiképző pontjain.

A gyakorlatban történt végrehajtásról jelentés készült 1972. december 15-i dátummal a BM III./1-c alosztályon. A jelentést olvasva csaknem harminc év elteltével is jól követhető a rendezvény lefolyása, jól elképzelhető a légköre, a résztvevőkre gyakorolt közvetlen hatása.

„Tárgy: S.Z. határőr ügyében

Folyó hó 13-án és 14-én általános megelőző és jogpropaganda keretében a BM Határőrség Országos Parancsnokság Politikai Csoportfőnöksége és a BM III./IV.- 7- osztállyal készített intézkedési tervünk alapján nevezettet bemutat-

tuk és megszólaltattuk volt szolgálati helyén, valamint a BM 11. Határőr Kerület Parancsnokságon.

A Muck-i őrön a BM 11. Határőr Kerület parancsnoka vezette le az általa elrendelt személyi állománygyűlést, amelyen kb. 25 fő vett részt, s az elhárító alosztály vezetője tartott rövid bevezető előadást. Ezt követően S.Z. határőr őrvezető részletesen beszámolt külföldre szökésének okáról, előzményeiről, körülményeiről, Ausztriában történt kihallgatásairól, a lágerélet tapasztalatairól, s hogy mik készítették - vállalva a felelősségre vonást - a hazatérésre. Az őr állománya fokozott figyelemmel kísérte beszámolóját, bűncselekményét, felelőtlen magatartását elítélték.

Folyó hó 14-én 12 órakor a kerületparancsnokságon megtartott személyi állománygyűlésen az őröktől berendelt, s a közvetlen alegységektől mintegy 5-600 fő vett részt. Az állománygyűlésen a kerületparancsnok politikai helyettese és az elhárító alosztályvezetője tartottak rövid bevezető előadást. Ezt követően S. Z. az őrön elmondottakhoz hasonlóan mintegy 30 perc keretében számolt be bűncselekményéről és hazatérése körülményeiről. A berendelt állomány feszült figyelemmel hallgatta beszámolóját, majd több kérdést ettek fel, melyek várható büntetésével voltak összefüggésben.

Az állománygyűlésen elhangzottakat magnetofonszalagra rögzítették és több fényképfelvételt készítettek, amit a továbbiakban az őrök állományának tájékoztatására fognak felhasználni.”

A jelentés készítője S. ügyének fővizsgálója, S. János rendőr alezredes, aki a megszólaltatásokon is részt vett. Ő és a III./IV.-7-osztály alosztályvezetője volt kijelölve a hallgatóság által feltett kérdésekre, válaszadásra. A dossziében lévő Forгатókönyv (amely nem más, mint a S.Z. által elmondott gépelt szöveg - II) utolsó lapjának hátulján S. alezredes kézírásával vannak rögzítve a katonák által feltett kérdések, pontosabban ezekre vonatkozó félmondatok, ezekre utaló szavak: „*Honnan tudták meg, hogy sikkasztott*” „*Mit kapott volna?*”, „5-12” „*Előreláthatólag milyen*” „*Sikkasztás=csekk*”

A vizsgálati dosszié egyik különös figyelmet érdemlő anyaga az a hét és fél oldalas gépelt szöveg, amelyet S.Z. mondott el az állománygyűléseken. Nézzük meg milyen szöveget kísérték fokozott, sőt feszült figyelemmel a hivatásos és sorállományú határőrök.

„Azzal szeretném kezdeni, hogy meggondolatlanságomnak, felelőtleniségemnek köszönhetem, hogy most ilyen körülmények között kell találkozunk. Ki sem tudom fejezni, mit érzek, hogy szembe kell néznem volt parancsnokaimmal, katonatársaimmal, akik valamikor megbíztak bennem.” – ezek voltak a bevezető mondatok. Majd áttért a szökését megelőző eseményekre és egyéni problémáira. Elmondta, hogy nagyvonalú, költekező életmódjához pénze nem volt elég, bár szüleitől sokszor kért és kapott 100-200 forintot, mégis hozzányúlt a katonatársa által rábízott pénzhez. A hiány rendezését nem tudta megoldani, ötlete sem volt a pénz előteremtésére. „Megfordult a fejemben az is, hogy problémámat feltárom az őrparancsnoknak, - bár megtettem volna -, de félve a felelősségre vonástól és még inkább a szégyentől, nem tudtam erre magam rászánni. Felmerült bennem az öngyilkosság gondolata is, de ezt is elvettem. Kétségbeesésemben

a külföldre szökésre gondoltam megoldásként, nem mérlegelve annak várható következményeit.” Elmondta, hogy az őrsöt elhagyva miként vágta át a jelzőrendszer dróttjait, hogyan segítette ebben a helyismerete. Beszámolt arról, hogyan bántak vele az osztrák emberek és a rendőrök.

Nehogy bárki irigységgel tekintsen rá, azzal folytatta: „... egy osztrák erdész gépkocsival elvitt Neckenmarktba a rendőrségre. Már itt megkezdődött a tortúra, amiben bőven volt részem. Kikérdeztek személyi adataimra, valamint arra, hogy mikor, honnan, miért, hol szöktem át Ausztriába. A nyugati propaganda minden állítása ellenére már itt szinte bűnözőként kezeltek. Különböző irányokból lefényképeztek, ujjlenyomatot vettek fel tőlem, majd másnap elvittek a helyszínre, meg kellett mutatnom átszökésem helyét.

Október 23-án délelőtt Oberpullendorfba szállítottak, német nyelven kiállították letartóztatási parancsomat, és a kora délutáni órákban beszállítottak a traiskircheneri lágerba. A felelősségre vonástól, a börtöntől menekülve itt is börtönbe vagy még annál is rosszabb körülmények közé kerültem. A láger un. zárt részlegében /karantén/ helyeztek el, ahol osztrák rendőrök vigyáztak rám, az ott levő többi disszidensre. Rövid idő alatt meggyőződtem arról, hogy milyen emberek közé is kerültem. Az ott levő disszidensek egy része politikailag teljesen szemben áll rendszerünkkel, egy jelentős részük bűnöző, csavargó, züllött egyén, s a lágerban ezek játsszák a hangadó szerepet.” Később: „A láger zsúfolt és piszkos, az ott levő disszidensek között – egy részük évek óta ott van, mert még arra sincs pénze, hogy valahol máshol lakást szerezzen – mindennaposak voltak a lopások, verekedések, részegeskedések, egy részük nem dolgozik, vagy csak rövid időre vállal itt-ott munkát, és különböző címen kicsalt segélyek alapján próbálják létfenntartásukat biztosítani.” (Micsoda stílus egy mondatba sűrítve – IJ)

Ezt követően a kihallgatásairól beszélt részletesen, kiemelte, hogy kihallgatói között egy „valószínű” amerikai volt. beismerte, hogy „jó néhányszor arra kényszerültem, hogy a feltett kérdésekre valóságnak megfelelő választ adjak, mert rájöttem, hogy azt nélkülem is tudják.” Mint elmondta, már kiszökésekor gondolt arra, hogy ki fogják hallgatni, de elhatározta, nem fog katonai titkokat elárulni. „Megpróbáltam mellébeszélni, ez viszont nem mindig sikerült, mert többször figyelmeztettek, hogy ne hazudjak, éreztették velem kiszolgáltatott helyzetemet.”

A sok rossz tapasztalat eredményeként: „érelődött bennem, hogy két lehetőség között lehet választanom: vagy vállalom a felelősségre vonást és hazatérek, vagy rövid időn belül én is ugyanúgy elzüllok, mint a lágerban levő disszidensek jelentős része.

Ilyen előzmények után kaptam meg szüleim levelét, akik maguk is kértek, hogy felelősségre vonás terhe mellett térjek vissza.”

„Disszidens társaim próbáltak lebeszélni. Verést, felakasztást, nagyon súlyos börtönbüntetést helyeztek kilátásba. Fenyegetéseiket nem vettem figyelembe, hiszen tudom, hogy egy részük legszívesebben hazajönne, csak éppen fél a felelősségre vonástól.”

A befejező mondatok a megbánást érzékeltetik, valamint a hallgatóság okulására szolgálnak. „Meggondolatlanságomért, felelőtlenységemért súlyos árat fi-

zettem, mindezt elkerülhettem volna. Most már tisztában vagyok vele, hogy ha első bűncselekményemet, a sikkasztást őszintén feltártam volna parancsnokaim előtt, nem kerültem volna ilyen helyzetbe. A körülményekhez képest igyekszem elkövetett bűncselekményemet jóvátenni. Mindezt azért mondtam el, hogyha én már nem is tanultam mások kárából, legalább mások okuljanak az én káromból.”

Érdemes ezt a szöveget alaposabban is szemügyre venni, mert néhány elolvasás után óhatatlanul felmerül bennünk az a kérdés, hogy ki lehetett a valódi szerzője. Ugyanis amennyiben elvégezzük ennek a szövegnek a tartalmi és stílusbeli összehasonlítását a mintegy 40 oldal terjedelmű, saját kezűleg írott önvallomásával, valamint a terheltként történt kihallgatásáról felvett jegyzőkönyvekben neki tulajdonított szövegeket, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy valószínű a külsős „segítség”, a szoros kontroll. Az önvallomásokban a kiszökés okairól és körülményeiről, a traiskirchen-i menekülttáborban történt kihallgatásokról, a táborérettel kapcsolatos tapasztalatairól, az ott megismert magyar disszidensekről kellett a lehető legtöbb információt adnia a számára megadott kérdések alapján. Ezek az oldalakon tulajdonképpen (a fogdában evidens körülményektől eltekintve) viszonylag „szabadon”, tehát gyakorlatilag kényszer és kontroll nélkül alkothatott.

A kétséget kizáróan S.Z. által írott szöveg minden tekintetben megfelel annak, amit egy nem különösebben iskolázott embertől elvárhatunk. Semmilyen extrém kifejezés, semmilyen rafinált mondatszerkesztés, hanem egyszerű gondolatok nekik megfelelő köznapi megfogalmazásban – ez a fő jellemzője a szövegének. Nyoma sincs benne mesterkélettségnek. Ezzel szemben az állománygyűlésekre készített szövegben hemzsegek a korabeli elhárító és politikai munkás szakzsargon propagandisztikus kifejezései, mint például: „... bűncselekményemmel nemcsak önmagam, hanem hazám – ha egyáltalán méltó vagyok e szó használatára-, hanem katonatársaim ellen is súlyosan vétettem.” „felelőtlen magatartásomat súlyos bűncselekménnyel tetőztem be.” „Átszökésem után ... kikérdeztek személyi adataimra.” „A kiszökés körülményeire való kikérdezés gyakorlatilag csak formai, a fő hangsúly Magyarország katonai és egyéb titkainak megszerzésére irányul.” „... a nyugati propaganda minden állítása ellenére szinte bűnözőként kezeltek.” (árulkodó, hogy a szövegben eredetileg „kezelték”!-IJ) „... a disszidensek egy része politikailag teljesen szemben áll rendszerünkkel”, és ezekhez hasonlók számolatlanul. Ilyen szavakat, összetett kifejezéseket nemigen használtak a magyar átlagemberek. Viszont a III./1. osztály fővizsgálója, a már említett S. alezredes által készített anyagokban nemegyszer szinte szó szerint azonos megfogalmazásokat találunk. Különösen szembetűnő a hasonlóság a december 19-én készített „Javaslat a nyomozás befejezésére” anyag számos kifejezésével, mondatával.¹¹¹ Ugyancsak tartalmi egyezés mutatható ki a december 19-én felvett, utolsó kihallgatási jegyzőkönyvben található, S.Z. által mondott szöveggel. Mintha csak megismételte volna a december 13-i és 14-i „fellépéseken”, az állománygyűléseken elmondottakat. A kihallgatási jegyzőkönyvben szereplő zárómondata, amennyiben való-

¹¹¹V-159155 dosszié 249. oldal. Javaslat a nyomozás befejezésére. Készítette: BM III./1 – C alosztály. Eredeti nyt. szám: 34.Bü.531/51/72.

ban tőle származik, egyenesen szép retorikai teljesítmény: „Tisztában vagyok az-
zal, hogy súlyos bűncselekményt követtem el, mégis vállaltam a visszatérést a fele-
lősségre vonás terhe mellett, s kérem, hogy ezt a lehetőséghez képest vegyék figye-
lembe.”¹¹²

Erősíti az „idegenkezűség” feltételezését az a momentum is, hogy S. alez-
redes a saját szövegeiben az ’és’ kötőszó helyett gyakran az ’s’-t használta.
Ugyanígy az ’ez’ helyett nemegyszer ’e’-t írt. talán nem véletlen, hogy az állomá-
mánygyűlésre készített gépelt szöveg is tartalmaz ’s’-ket és ’e’-ket. „s rájöttem,
hogy kiszökésemmel olyan helyzetbe hoztam magam, hogy teljesen ki vagyok szolgá-
ltatva az osztrák vagy más szerveknek. E körülmény, valamint a honvágy egyre
jobban érlelni kezdte bennem a hazatérés gondolatát.” „E rövid idő is elegendő volt,
hogy megismerhessem a szomorú valóságot.” „... s a lágerban ezek játsszák a hang-
adó szerepet.” A biztosan S.Z. határőr által írott önvallomás szövegében sem ’s’,
sem ’e’ egyetlen esetben sem fordult ilyen elő. A helyesírást illetően megállapít-
ható, hogy önvallomásában S.Z. viszonylag sok hibát ejtett, alig használt vesszőt
a felsorolásoknál, vagy az összetett mondatokban. Az állománygyűlésre készített
szövegben csak néhány kisebb hibával találkozhatunk, érezhető a gondosság, az
átfésülés. Más írta tehát az elmondandó szöveget S.Z. helyett, vagy csak diktál-
ták neki? Nem tudok pontos választ adni a kérdésre, de a gépelt szövegben kéz-
írással elvégzett korrekciók szintén a külső segítség és (felsőbb?) kontroll meg-
történtét igazolják.

Ami pedig a katonatársak előtt eladott szövegből kimaradt, illetve ami kü-
lönös nyomatékot, kiemelt hangsúlyt kapott, azt sem bizonyára S.Z. döntötte el.
Egyetlen szó sem esett ugyanis arról, amit az első kihallgatási jegyzőkönyv¹¹³
tartalmazott, hogy „nevezett szökése után az édesapja kérte a Határőrség Pa-
rancsnokságát, hogy tegyék lehetővé az Ausztriába történő kiutazását abból a
célből, hogy a fiát a hazatérésre rábírja. A határőr elhárító szervek támogatták S.
apjának kérelmét, az MNK külképviseleti szervein keresztül intézkedtek, hogy
segítsék elő S. kiutazását Ausztriába, illetve fia hazatérését.”

Ezzel szemben a katonák előtt S.Z. azt mondta: „megkaptam szüleim leve-
lét, akik maguk is kértek, hogy felelősségre vonás terhe mellett térjek vissza. Nem
sokáig töprengtem, döntöttem, hogy vállalom a felelősségre vonást, visszatérek,
minthogy elzüllyek, ... Jelentkeztem a lágerparancsnokságon és bejelentettem hazaté-
rés-i szándékomat... Bementem a bécsi magyar nagykövetségre, ahol még aznap
megkaptam hazatérés-i engedélyemet ...”

A kihallgatási jegyzőkönyvekből az is kiderült, hogy a táborban nem a
hazatérés gondolatával foglalkozott, hanem a mielőbbi pénzhez jutás érdekében
a jól fizető munkaalkalom keresése, valamint Svédországba történő kivándorlá-
sát kezdte intézni, fényképet csináltatott, kérelmet írt, adatlapot töltött ki. Egyik
osztrák kihallgatója, aki a szülőktől a külképviseleten keresztül kijuttatott levelet

¹¹²V-159155 dosszié 97-98. oldal. Kihallgatási jegyzőkönyv. Készítette: BM III./1 – C alosztály. Ere-
deti nyt. szám: 34.Bü.531/56/72.

¹¹³V-159155 dosszié 59. oldal. Jelentés S.Z. határőr első kihallgatásáról. Készítette: BM III./1 – C al-
osztály. Eredeti nyt. szám: 34.Bü.531/30/72.

november 11-én S.Z.-nek átadta, rákérdezett a terveire. „Tudattam vele, hogy nincs szándékomban visszatérni.”¹¹⁴ Egyik önvallomásában ugyanerről a helyzetről ugyanígy írt: „közöltem vele, nem megyek haza.”

A lágeréletről csak az állománygyűléseket követően írt, december 15-i keltezésű önvallomásában találunk sok negatív tény, jelzöt a viszonyok és a volt társak jellemzésére. Korábban annyit jegyzett meg erről, hogy „ijesztgettek, hogy ha visszatérek, jól megvernek és még el is ítélnék 10-15 évre.” „A lágerban uralkodó körülmények, a máról-holnapra élés, a kilátástalanság hatására megbánásom még inkább fokozódott.”

A Vizsgálati osztály munkatársai pozitívan értékelték S.Z. állomány előtti szereplését. A december 19-én keltezett „Javaslat a nyomozás befejezésére” nyomatékka említi az enyhítő körülmények között az őszinte megbánást és az állambiztonsági propagandában vállalt megszólalást, és ezzel adta át vádemelési javaslattal az ügyet a katonai ügyészségnek.

A Budapesti Katonai Ügyészség a III./1. Vizsgálati osztály által megküldött dokumentumokra támaszkodva 1973. január 17-én vádat emelt S.Z. volt hárór örvezető ellen kémkedés és külföldre szökés büntette miatt.

A tárgyalásra 1973. február 2-án került sor a Budapesti Katonai Bíróságon. A zárt tárgyaláson a Bíróság bűnösnek mondta ki S.Z.-t a Btk. 131.§ /2/ bekezdésébe ütköző kémkedés, a Btk. 313.§ /1/ bekezdésébe ütköző külföldre szökés büntette miatt. Ezért őt halmazati büntetésként 5 (öt) évi szabadságvesztésre (főbüntetésre), 3 (három) év közügyektől eltiltásra és teljes vagyonek kobzásra (mellékbüntetésre) ítélte. A szabadságvesztés büntetést szigorított börtönben kellett letölteni.

A BM III./1. Vizsgálati osztályon 1975. január 7-én készített rövid feljegyzésből arról értesülünk, hogy: „Az Elnöki Tanács 1974. december 27-én kelt ET-10-14/19/1974. sz. határozata S.Z. szabadságvesztés büntetése hátralevő részének végrehajtását kegyelemből 3 évi próbaidőre felfüggesztette.”

---

¹¹⁴V-159155 dosszié 73-87. oldal. Kihallgatási jegyzőkönyv. Készítette: BM III./1 – C alosztály. Eredeti nyt. szám: 34.Bü.531/40/72.

VÁZLATOK AZ OROSZ HÍRSZERZÉS TÖRTÉNETÉBŐL

A Szajna partján *

A '30-as évek elejére a szovjet külső hírszerzés Franciaországban a „legális” és illegális pozícióból végzett sikeres munka jelentős tapasztalatait halmozta fel. Ugyanakkor Hitler Németországban történt hatalomra kerülésével Európában lényegesen megváltozott az ügynöki-operatív helyzet, és a párizsi rezidentúra előtt, csak úgy, mint az egész hírszerzés előtt, bonyolult feladatok álltak. Felmerült mindenek előtt a lehetősége a háborúnak a világ e régiójában, többek között a Szovjetunió ellen. Az ország vezetői ebben a bonyolult helyzetben sokkal nagyobb követelményeket kezdtek támasztani a rezidentúráink által megszerzett politikai, katonai, gazdasági és tudományos-technikai információk iránt. Ezzel egy időben, Németországban, ahol a rezidentúrák mindig is a legnagyobbak és legerősebbek voltak, hirtelen megromlottak a szükséges információk megszerzésének feltételei. A kezdődő üldöztetések következtében a „harmadik birodalomból” kénytelen volt távozni sok, demokratikus meggyőződéséről, antifasiszta gondolkodásáról ismert ügynök. Közülük egyesek Franciaországban telepedtek le. Ugyan ebben az időben Franciaországnak a nemzetközi ügyekben játszott fontos szerepe, kedvező földrajzi fekvése az európai kontinensen hozzájárult a hírszerző tevékenység kiszélesítéséhez ebben az országban.

E körülmények figyelembe vételével 1934 nyarán Moszkvában tervet dolgoztak ki a párizsi rezidentúra ügynöki apparátusának átszervezésére, valamint a Németország tekintetében francia területről folytatott hírszerző munka aktivizálására. A Központ követelte a rezidentúrától, hogy biztosítsa a német emigráció, a nemzeti-szocialista szervezetek és azok ügynökségeinek a követség munkatársainak és a német hírszerzés Franciaországban folytatott tevékenységének átvilágítását. 1937. februárban – a Berlin és Tokió közötti „Anti-kommin-ter Paktum” megkötése után – a párizsi rezidentúrát már a teljes körű munka megindítására orientálták Németország vonatkozásában. Ennek a feladatnak a megoldásához előírták a rezidentúra valamennyi vonala „minden erejének és munkatársának” bevonását.

A párizsi rezidentúra ügynöki apparátusa lehetővé tette, hogy egészen 1940-ig rendszeresen gyűjtsön titkos, többek között dokumentumokkal alátámasztott információkat. Ezek érintették a második világháború előestéjén Euró-

* Forrás: Ocserki isztorii rosszizszkoj vnyesnyej razvédki III.kötet. 61-69.o.

pában kialakult összetett politikai küzdelem alapvető résztvevői erőinek megoszlását, pozícióját, terveit és tevékenységét. Az információk jelentős részét a VKP(b) KB-ba és a Szovjetunió kormányhivatalaiba küldték meg.

A Párizsból érkező információk lehetővé tették a szükséges következtetések levonását a kontinensen kialakult helyzet éleződéséről, a fegyveres összeütközés közelségéről.

1935 nyarán a rezidentúra jelentette Moszkvába, hogy a párizsi brit követ tájékoztatta saját Külügyminisztériumát a francia minisztertanács erős nyugatlanságáról Franciaországnak Németországtól való komoly lemaradásáról a fegyveres erők területén. Egyes francia miniszterek, a követ szavai szerint, feltételezték, hogy a háború 1938 tavaszán megkezdődik. Egy másik dokumentumban, amely 1937 végére vonatkozott, arról volt szó, hogy az olasz vezető körökben aktív vita folyik a háború lehetséges megkezdéséről 1938 tavaszán Csehszlovákia német okkupációjának és más, általuk a Közép-Európában az „az új rend” létrehozására irányuló egyéb intézkedések következtében. 1938 elején az angol követek Németországban, Olaszországban és Japánban tájékoztatták a Foreign Office-t ezen országok „lehetséges fegyveres fellépéséről” a „legközelebbi jövőben”. Ugyan ebben az időben (1938. január-február) Nagy-Britannia külügyminisztere A. Eden és az angol hírszerzés úgy vélték, hogy Berlin és Róma agresszív magatartása mindössze „blöff”, az angolok és a franciák elrettentésére.

Egy év múltán az angol kormány már „Németországnak a nyugati országokra történő közeli támadásának lehetőségéből” indult ki. Ugyan azon adatok alapján a francia vezetés egyetértett az angolok véleményével. Kissé másként értékelte „az adott pillanatot” Franciaország berlini követe. Ő 1939. január közepén jelentette a KüM-nek, hogy Hitler inkább a Keleten történő hadműveletek megindítására hajlik. A francia Vezérkar, a maga részéről, meg volt győződve, hogy Németország és Olaszország „nincs abban a helyzetben, hogy háborút folytasson” és hogy a „Maginot-vonal” megbízhatóan védi Franciaországot.

Kevéssel a II. világháború kezdete előtt a rezidentúra értesítette Moszkvát a Franciaország által 1939. június közepén kapott információról, melyek Németországban végrehajtott katonai mozgósításokra vonatkoztak és a német csapatoknak még azon hónap végére tervezett, a birodalom nyugati és keleti határán történő összpontosításáról. A német Vezérkar tervei szerint, mint azt a franciák kiderítették, a német csapatok elhelyezkedése a francia-német határon védelmi jellegűnek kellett legyenek, a lengyel-német határon támadónak.

Néhány nappal a II. világháború kezdete előtt a Franciaországban lévő ügynökségtől adatok érkeztek a német-angol tárgyalásokról, többek között adatok a Foreign Office vezetésének utasításáról a Berlinben lévő angol követnek, hogy közölje Hitlerrel, miszerint ha valóban szándékában áll angol-német tárgyalásokat folytatni a vitatott kérdésekről, Anglia kormánya minden lehetőt megtesz, hogy kielégítse Németország területi igényeit. Ám ha ő erővel akarja ki-

kényszeríteni akarátát és agressziót követ el Lengyelország ellen, akkor a háború elkerülhetetlenné válik.

Nem volt hiány dokumentum erejű bizonyítékokban Anglia és Franciaország azon törekvésének, hogy elhárítsák magukról Németország esetleges katonai csapását és Keletnek fordítsák azt. Például, 1938 decemberében a német-francia deklaráció előkészítése során Párizs megígérte Berlinnek „nem érdeklődik a keleti és dél-keleti ügyek iránt” azzal a feltétellel, hogy a németek szigorúan ugyan ilyen vonalat követnek a Földközi-tenger medencéjével kapcsolatosan. Egy hónap múlva a franciák megdöbbenek, hogy a német fél nem tartotta be a megállapodást.

Szabad cselekvést biztosítván Németországnak Keleten, a franciák és az angolok remélték, hogy a németek ott elakadnak és megszűnnek fenyegetést jelenteni országaikra. A francia KüM egyik 1938. decemberi értékelő jelentésében egyenesen kimondják, hogy Hitler téved, amikor az orosz hadsereg fejvesztett menekülésére és a szovjet rendszer bukásának könnyű előidézésére számít. Ugyanakkor ahelyett, hogy lebeszélnek a „harmadik birodalom” kormányát a „végzetes óvatlanság elkövetéséről”, Franciaországnak éppen ellenkezőleg, támogatnia és ösztönöznie kell semmire nem kötelező ígéretekkel.

Ugyan ilyen álláspontot foglaltak el Londonban is. Még 1937 végén sok angol politikus (Lord Halifax, John Simon, Samuel Hor, Kingsly Bood), hivatkozva, hogy Nagy-Britannia nem készült fel a háborúra, felléptek Németország megbékítéséért feláldozva neki Közép- és Kelet-Európát. Ezt a Franciaországból kapott információt megerősítette az, amit a szovjet hírszerzés Londonban és Berlinben megszerzett.

Még az 1939-ben „a furcsa háború” megkezdése után, a párizsi rezidentúra adatai szerint, Londonban és Párizsban továbbra is reménykedtek, hogy sikerül nekik „megfordítani” Hitlert a keleti irányba. A Londonban akkreditált nyugati követek tájékoztatták saját fővárosaikat, hogy az angol kormány, hivatkozva a rendelkezésükre álló titkos értesülésekre, nem hisz a német támadás lehetőségében a Nyugati fronton.

Franciaországban a szovjet hírszerzéstől fontos információk érkeztek a nyugati hatalmak politikájáról az Európában és Ázsiában meglévő konfliktus helyzetekkel kapcsolatosan. Ezek között – polgárháború Spanyolországban, szovjet-japán és szovjet-finn konfliktusok.

A párizsi rezidentúrát aktívan bekapcsolták a szovjet hírszerzés Spanyolországban zajló eseményekkel kapcsolatos műveleteibe. 1936-ban a „legális” rezidentúra ottani létrehozása után Franciaországban az operatív tisztjeink feladatot kaptak, hogy adják meg a szükséges segítséget Spanyolországban az operatív feladatok megoldásában. Ugyan ez évben megszervezésre került az illegális megvásárlása és „saját lábon” történő Spanyolországba való átdobása nagy mennyiségű francia repülőgépeknek a spanyol köztársasági hadsereg számára. A repülőgépek egy része a legújabb konstrukció volt. A művelet ragyogóan sike-

rült, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a francia cégeknek megtiltották a repülőtechnika eladását Spanyolországban.

Spanyolországban a fasiszta rezsim megalakulásával a legális rezidentúra ebben az országban megszüntetésre került, a tanácsadóink többsége Franciaországba utazott. Ezek a személyek kapcsolattartásra átkerültek a Párizsban lévő hírszerző apparátusnak. Belőlük a későbbiekben kettő illegális rezidentúrát alakítottak, amelyek sikeres folytatták tevékenységüket Spanyolország vonatkozásában és a Központ egyéb feladatainak végrehajtását.

A párizsi rezidentúra által megszerzett információban egyértelmű volt a kapcsolat az európai események és a Szovjetunió keleti határain kialakult helyzet között. 1938 elején a rezidentúrától igen érdekes dokumentum anyag érkezett a japán vezetésnek a Szovjetunióval kapcsolatos pozíciójában új momentumok megjelenéséről. Ezekben szó volt arról, hogy a japán császár óvatosan viszonyul Hitler és Mussolini kísérleteihez, hogy Tokiót beletaszítsa egy katonai konfliktusba Japán és a Szovjetunió vagy Japán és Anglia között, és ígéreteikhez, hogy ebben az esetben szintén fellépnek a megjelölt országok ellen. A császár nem hitt a németek és olaszok nyilatkozatainak őszinteségében, hogy szándékukban áll ilyen módon segíteni Japánt saját ügyeinek megoldásában, Ázsiában. Ő mindebben csak Németország és Olaszország óhaját látta, hogy Japán segítségével megkönnyítsék céljaik elérését Európában. Japán, vélte a császár, meg kell őrizze „teljes cselekvési és választási szabadságát”.

Ezek az adatok, kétségkívül, figyelembe vételre kerültek a szovjet vezetés által a külpolitikai döntések meghozatalakor azokban a bonyolult időkben, többek között a japánokkal a semlegességre vonatkozó megállapodás tárgyalásai során, melyet 1941. április 13-án írtak alá és fontos szerepet játszott a Szovjetunió keleti határai biztonságának biztosításában a Nagy Honvédő Háború idején.

A párizsi rezidentúra anyagai között nem kevés, a szovjet legfelsőbb vezetés számára nem részrehajló jelentés is volt, melyekben kifejezésre jutottak a nyugati országok igen kritikus értékelései a Kreml külpolitikáját („Sztálin teljes Hitler nyomdokain halad” – 1939. december), a szovjet fegyveres erők állapotát („nem képesek támadó harc megvívására” – 1938) és a Szovjetunió belső állapotát („a belső krízis meggyengítette” – 1938) illetően. A Szovjetunió NKVD vezetőjének I.I. Jezsovnak a hírszerzés megküldte/jelentette az egyik nyugati ország moszkvai katonai attaséja kormányának küldött jelentésének teljes fordítását, amely M.N. Tuhacsevszkij marsall és más a legfelsőbb katonai vezetéshez tartozó személyek kivégzésére vonatkozott 1937-ben. Ebben a dokumentumban szerepelt, többek között, hogy a szovjet fővárosban szinte minden külföldi képtelen és igazságtalannak tartotta a vádakat, melyeket e katonai vezetők ellen felhoztak. „Úgy tekintik a bírósági eljárást az ilyen magas rangú parancsnokok ellen, mint a trockisták elleni eljárás sajátos megismétlődését. Beteges félelmet érezvén az akarásával szembeni legkisebb ellenállás megjelenésétől is az élet bármely területén, a vörös diktátor, – állt a jelentésben, – most azért nyugtalan, nehogy a hadsereg kikerüljön abszolút ellenőrzése alól”. Jelentésének befejező

részében a katonai attasé kifejezte véleményét, hogy a Szovjetunióban a legmagasabb rangú katonai parancsnokok kivégzése és annak kétségtelen következményei jelentős mértékben aláássák a Vörös Hadsereg katonai erejét. Az SZVR archívumában meglévő dossziéból nem válik világossá, hogy Jezsov eljutatta-e az adott dokumentum tartalmát Sztálinhoz.

Mivel a szovjet vezetés nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy a gazdaság fejlődését tekintve beérje az iparilag fejlett országokat és ellássa a Vörös Hadsereget modern fegyverzettel és haditechnikával, a párizsi rezidentúra a 30-as években nagy figyelmet fordított a tudományos-technikai, a haditechnikai és gazdasági hírszerzésre. Ezzel összefüggésben illegális rezidentúrák kerültek létrehozásra, melyek ezekkel a kérdésekkel foglalkoztak. 1938-ban a párizsi rezidentúrának több mint 20 tudományos-technikai és haditechnikai információs forrása volt. Közöttük voltak nagyon értékes ügynökök, akik például, a számítástechnika, a bakteriológia, a mesterséges selyem területéről közöltek értesüléseket, valamint hatalmas mennyiségű dokumentumokat a francia, német, olasz haditechnikáról és fegyverzetről (ezen belül a legmodernebb katonai repülőek egyes típusairól), a németek által gyártott mérgező harcanyagokról. Az ilyen jellegű információk igen magas értékelést kaptak az illetékes szovjet hivatalok részéről.

A párizsi rezidentúra német tematika vonatkozásában végzett munkájának legfőbb hiányossága a '30-as évek végén az volt, hogy nem voltak olyan forrásaik azokban a német körökben, amelyekben megbízhatóan ismerték volna Hitler valódi agresszív terveit és azok megvalósításának konkrét határidejét. Megmutatkozott a folyamatos elégtelensége, gyakran teljes hiánya a „legális” rezidentúrában a német nyelvet ismerő és a megfelelő ország ismerettel felvértezett operatív tiszteknek. Ezért a Központ 1934-ben kénytelen volt átadni az illegális hálózatnak a német nemzetiségű értékes ügynökét, aki „német vonalon” dolgozott. 1937-ben az egyetlen német nyelvet bíró operatív tiszt Moszkvába történt visszahívása után a perspektivikus német ügynökkel a kapcsolat gyakorlatilag megszakadt. A II. világháború kezdete előtt néhány hónappal a rezidentúrában nem volt egyetlen ember sem, aki beszélt volna németül, és ezért a német ügynök anyagait olvasatlanul küldték Moszkvába.

Ezen és sok más nehézség, mellyel a szovjet hírszerzés Franciaországban találkozott, alapvető okaként lehet tekinteni a Szovjetunióban az 1937-1938 évek politikai represszióját. Az 1939. novemberben, a hírszerzés vezetése számára a párizsi rezidentúráról összeállított jelentésben szerepel: „Egy sor ok miatt az utóbbi évben a párizsi rezidentúra teljes káderállománya, úgy a „legális”, mint az illegális apparátusok, hazahívásra került (10 fő)... Ennek következtében a párizsi rezidentúrában hosszú ideje konzervált állapotban az igen értékes ügynökség egy része (például német vonalon – 8 fő), szintén lepusztult és nincs feldolgozás alatt egy sor komoly objektum”. Ugyan ebben a jelentésben megjegyzik, hogy Franciaországból „jelentős és aktív munkát lehet folytatni Németország tekintetében”. Ugyanakkor ennek kiteljesítése érdekében a rezidens kéri a

több mint egy éve nem működő „német vonal ügynöki hálózatának” kikonzerválását és kéri, küldjenek neki akárcsak egy tapasztalt munkatársat német nyelvismerettel.

Kedvezőtlenül hatott az információgyűjtő apparátus munkájának hatékonyságára Franciaországban a „legális” rezidensek gyakori cseréje: az 1933-tól 1941. júniusig terjedő időszakban 5 személy váltotta egymást Ugyanennyien láták el ideiglenesen a rezidens kötelemét.

Megkezdődött a II. világháború. A francia vezető körökben kijelentések hangzottak el a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolatok megszakítására. Az események legrosszabb forgatókönyv szerinti alakulásának lehetőségéből kiindulva a hírszerzés vezetése szükségesnek tartotta időben végrehajtani a folyamatos munka biztosítására vonatkozó intézkedéseket ebben az országban a különleges időszakra. 1939. szeptemberben a Központ kidolgozta és jóváhagyta az illegális hálózat átszervezésének tervét, melynek értelmében a teljes ügynökséget ismételten alaposan ellenőrizni kellett a megbízhatóság és a lehetőségek szempontjából, majd felosztani három fő kategóriára. Az elsőbe sorolták a legértékesebb és munkaképesebb ügynököket, akikből a későbbiekben négy illegális hírszerző csoportot (rezidentúrát) alakítottak. A másodikba kerültek azok az ügynökök, akik tevékenységét ideiglenesen felfüggesztették. A harmadik kategóriát azok a személyek képezték, akik kizárásra kerültek az ügynöki hálózatból biztonsági vagy más megfontolások alapján.

Minden hírszerző csoport vezetője megkapta a szükséges információkat ügynökeiről és a velük való kapcsolattartás feltételeit, hogy azonnal megkezdhesék a munkát Franciaország és a Szovjetunió közötti diplomáciai kapcsolatok megszakítása után. Addig a pillanatig az ügynökökkel a munkát csak a „legális” rezidentúra végezhette.

A németek behatolása Franciaországba 1940 májusában, a francia területek felének gyors megszállása komoly megpróbáltatás volt a szovjet hírszerzés számára. Sok segítőtvel megszakadt a kapcsolat. Egyeseket a németek tartóztattak le – alapvetően antifasiszta nézeteik miatt. Másoknak sikerült elutazniuk Franciaország déli körzeteibe. Egyes ügynökök átvergődtek Angliába vagy Észak-Afrikába. Néhányukkal közülük a későbbiekben sikerült megteremteni a kapcsolatot és sikeresen együttműködni a háború folyamán.

Ennek ellenére Franciaországban a szovjet hírszerzés ügynöki hálózatának magja megmaradt. A „szabad zónában” (Franciaország déli része) az állandóan ott élő ügynökség mellett keletkeztek források, akik a német megszállás elől és a francóista Spanyolországból menekültek. A Központ döntése alapján a megmaradt munkaképes ügynökség túlnyomó részét hírszerző csoportokba (rezidentúrák) egyesítették. A legnagyobbak közé tartoztak a „szabad zónában” a „Gustav” és Franciaország északi, megszállt területén a „Rom” csoportok.

A „Gustav” csoportvezetője, az egyik legrégebbi ügynök volt, aki még a '20-as években kötötte össze sorsát a szovjet hírszerzéssel. A háború kezdetéig

„Gustav” egy a Franciaországban működő ügynöki hálózatot irányított és két illegális hírszerző csoportot Kelet-Európa országaiban. Erős akaratú, bátor férfi volt. A szovjet hírszerzés felelősségteljes feladatának sikeres végrehajtásáért „Gustav”-t a Vörös Zászló érdemrenddel tüntették ki és megkapta a szovjet állampolgárságot.

Tapasztalt, konkrét ügyekben ellenőrzött volt „Rom”, aki Franciaország megszállt területein irányította a hírszerző csoportot. Hosszú ideig „Gustav” helyettese volt. Ugyanakkor csoportvezetőnek történt kinevezésének pillanatában ő már gyakorlatilag az egész hírszerző hálózatot irányította, mivel 1940 elején „Gustav” behívásra került a francia hadseregbe, Franciaország kapitulációja után pedig, biztonsági okokból kénytelen volt az ország megszállástól mentes részén élni.

Figyelembe véve az ország kettészakadását, a francia kormány, a különböző hivatalok és a külföldi diplomáciai testület (ezen belül a szovjet politikai képviselő) áttelepülését Párizsból Vichybe a hírszerzés vezetése döntött a párizsi „legális” rezidentúra mellé kiegészítésként még egyet létrehozni Franciaország déli részén, ugyanakkor azt a párizsi rezidensnek rendelte alá. Ez Vichyben a Szovjetunió hivatalos képviselőjének fedése alatt került létrehozásra. A németek által megszállt északi zónában a szovjet hírszerzők folytatták tevékenységüket egy kisebb konzuli osztály fedése alatt, amely a német hatóságoktól a „Szovjetunió berlini politikai képviselőjének párizsi konzulátusa” státuszt kapta. A konzuli osztály vezetője a rezidens volt.

Mindkét „legális” rezidentúra és ügynöki apparátus nagyon bonyolult viszonyok között dolgozott. 1941 elején a rezidentúrákban csak két-két operatív tiszt dolgozott. Ők vagy nem rendelkeztek elegendő munkatapasztalattal külföldön, vagy gyengén beszéltek franciául. Fennmaradt a párizsi rezidens levele 1940-ből, melyben tájékoztatja vezetését Moszkvában, hogy az egyik operatív tiszt Szovjetunióba való utazása és a másik megbetegedése következtében „a teljes működő rezidentúra kizárólag velem tartja a kapcsolatot”. 1941 májusában 15 ügynökkel dolgozott, többek között „Rom”-mal. Időről-időre nehézségek támadtak a Központtal és különösen a rezidentúrák közötti telegráf és postai kapcsolatban. 1941. áprilisban a Párizs és Vichy közötti kapcsolat gyakorlatilag megszakadt a távíró összeköttetés lerombolása és azért, mert a német hatóságok megtagadták a szovjet hivatalos képviselőknek az országon belüli mozgást, többek között a két zóna, biztosító igazolványok kiadását. Az operatív állomány a legegyszerűbb dolgokban is nélkülözött. Így, a rezidens Vichyben 1941. január 4-én azt írta a Központnak: „Köszönet a csomagért, mivel közülünk régóta nincs senkinek szappana, cukra, teája. A csomag tartalmát elosztjuk egymás között, nem feledkezve meg Párizsról sem”.

Nehéz helyzetbe kerültek a források is. A Franciaország déli részén rejtőzködő ügynökök többsége nehéz anyagi helyzetben volt, gyakorlatilag a szovjet hírszerzés számára nem hasznosítható operatív és információs lehetőségekkel. A párizsi „legális” rezidens a következőket közölte Moszkvával 1940. november-

ben: „A Franciaország déli részében letelepedett ügynökök reális lehetőségei a nullával egyenlő mind a politikai információk gyűjtését, mind a munka más vonalait illetően, és maguk is támogatásra szorulnak”. Kollégája Vichyben 1941 májusában megjegyezte (értve alatta mindenképp a nemzetközi brigádok volt tagjait): „A külföldiek helyzete a nem megszállt zónában minden nappal rosszabbodik. A rendőrségi represszió egyre fokozottabb...”.

Történt néhány lebukás. Így, 1941 elején a rendőrség néhány Párizsban és annak környékén dolgozó forrást letartóztatott. Ennek következtében Párizsban az ügynöki munka időlegesen leállásra került.

A kialakult helyzetet figyelembe véve, a hírszerzés vezetése döntést hozott megerősíteni a munkában a konspirációt, növelni a rezidentúra és munkatársainak védelmét. Szintén a konspiráció céljából megengedett volt, néhány esetben még ajánlott is, hogy egyes ügynökök egyidejűleg részt vegyenek „saját nevükben” és „személyes alapon” a francia Ellenállási mozgalomban, különféle, a Franciaországban De Gaulle tábornok és az angol-amerikai szövetségesek hírszerzései által létrehozott fegyveres csoportokban.

Ugyanakkor a második világháború kezdetével összefüggésben a helyzet komoly romlása ellenére a szovjet külső hírszerzés tovább működött Franciaországban. 1940 végén még sikerült is Németországba küldenie néhány ügynököt és jó kapcsolatot létesíteni velük.

A Központ utasításainak megfelelően minkét rezidentúra nagy figyelmet fordított a katonai problémákat érintő információk megszerzésére.

1940 májusáig a forrásoktól érkező információ többségében a franciák háborúra való felkészülését érintették és a Franciaország ellen irányuló német csapatok csoportosításának jellegét. A francia területek északi részének német megszállásával intézkedéseket hoztak a német csapatokról és azok mozgásáról szóló információk gyűjtésére. A rezidentúrák megszervezték azon ügynökök speciális utazásait az országban, akik tevékenységük vagy más okok miatt megkaphatták a német és francia hatóságok megfelelő engedélyeit. Bizonyos német katonai egységekbe sikerült kiszolgáló személyzet fedésével személyeket telepíteni, akiktől szintén érkeztek információk a Franciaországban lévő Wehrmacht csapatokról.

1940. júniusban a párizsi rezidentúra megkezdte a Központ tájékoztatását a német csapatok Franciaországból keletre, a szovjet határhoz történő átdobásáról. Ez az információ kiegészítette és megerősítette a Moszkvában rendelkezésre álló értesüléseket a hitleri Németország katonai készülődéséről a Szovjetunió elleni támadásra.

Egyes ügynökök, mint azt már az előzőekben jeleztük, részt vettek a különböző diverziós akciókban a francia területen disszlokáló német csapatok és egyes objektumok ellen. Ugyanakkor hasonló intézkedések végrehajtását a hírszerző csoportok által a hírszerzés vezetése abban az időszakban megtiltotta és

megkövetelte minden erőfeszítést összpontosítsanak az aktív ügynöki munka ki-
szélesítésére és a hírszerző információk megszerzésére.

A hírszerzés vezetése által a Párizsban és Vichyben lévő rezidentúráknak megszabott feladatok jelentős része érintette a francia és német speciális szolgál-
latok felforgató tevékenységét a Szovjetunió ellen, többek között, az általuk e
célból felhasznált emigráns és szovjet ellenes központokat. A Szovjetunió terü-
letén a német ügynöki hálózat felderítésének kérdésének szentelődött Moszkva
utasításainak közel 25 %-a. És ezen nincs mit csodálkozni. A II. világháború ki-
robbanását a szovjetellenes emigrációs szervezetek vezetői úgy fogták fel, mint
különösen kedvező pillanatot a Szovjetunió elleni kiterjedt felforgató és terro-
risztikus tevékenységre. Már 1939 őszén a párizsi rezidens tájékoztatta a Köz-
pontot arról, hogy ilyen határozatot fogadott el, többek között a Népi Munkás
Szövetség (NTSz) francia tagozatának vezetése. Ezt azonnal támogatta az NTSz
végrehajtó bizottsága és elfogadták a francia hatóságok. Kiemelve ezen informá-
ciók „kizárólagos fontosságát”, Moszkva kérte a rezidentúrát fordítson fokozott
figyelmet az NTSz feldolgozására, mint leginkább összetartó és nagy létszámú
szervezetre, amely korábban is aktív tevékenységet folytatott a Szovjetunió el-
len”. Az NTSz vonatkozásában a munka alapjaként a hírszerzés vezetése annak
konkrét, a Szovjetunióval kapcsolatos kémelhárító és terrorista tevékenységére
vonatkozó információk gyűjtését, a SZU-ban lévő aktivistáinak és a velük való
kapcsolattartás csatornáinak felderítését jelölte meg.

A Párizsban és Vichyben lévő rezidentúrák forrásaitól adatok érkeztek a
Franciaország területén az orosz, ukrán és más emigrációk tagjai közül szovjet-
ellenes meggyőződésű személyek kiválasztásáról és beszervezéséről azzal a cél-
lal, hogy a Szovjetunió elleni jövőbeni háborúban felhasználják őket, mint diver-
zánsokat vagy a speciális katonai alakulatok tagjait. Ez az információ segített a
szovjet belügyi szerveknek, hogy megelőzzék az ellenséget és megzavarják a
Szovjetunió területén a kém-diverziós tevékenység végrehajtását a háború előes-
tétjén és első hónapjaiban.

A németek Szovjetunió elleni támadása és a Vichy kormány részéről a
diplomáciai kapcsolatok felmondása után minden szovjet képviselő és hivatal
munkatársa kénytelen volt elhagyni az országot. A „legális” rezidentúrák meg-
szűntek létezni. Ám a '20-as, '30-as években a szovjet hírszerzés által Francia-
országban létrehozott ügynöki hálózat folytatta működését, a Központtal való
kapcsolattartás nehézségei és a háború egész ideje alatt a francia és német speci-
ális szolgálatok súlyos csapásai ellenére.

EGY FELEMÁS DIVERZÁNS AKCIÓ – SZABADCSAPATOK KÁRPÁTALJÁN 1938 ŐSZÉN

Az I. világháborút lezáró Párizs környéki békerendszerek már aláírásukkor magukban hordozták a következő világégést, hiszen a vesztes felek számára olyan feltételeket foglaltak magukba, amelyek hosszú távon azok életképességét kérdőjelezték meg. A központi hatalmak közül a legnagyobb területi veszteséggel a már hosszú idő óta nemzetiségi problémákkal küzdő, önállóvá vált Magyarországnak kellett szembenéznie. Az elcsatolt területek visszaszerzésére irányuló revíziós törekvések az államapparátus részéről a diplomáciai keretek adta lehetőségeken belül ideológiailag és anyagilag egyaránt támogatásban részesültek. Számos társadalmi szervezet mellett félkatonai csoportosulások is létrejöttek, amelyek szerepet játszottak abban, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia romjain megalakuló utódállamok erőszakos területszerző törekvéseiket nem tudták teljes egészében érvényesíteni.

Ilyen szerveződés volt a Rongyos Gárda, amelynek tagjai a nyugat-magyarországi harcokban vettek részt, miután a magyar honvédség és a polgári közigazgatás kiűrtette azt a területet, amelyet a békeszerződés rendelkezései szerint át kellett adni Ausztriának, a keletkező vákuumba egy huszárvágással benyomultak a rongyosok, akik többször keveredtek fegyveres összetűzésbe az osztrák csendőrökkel és katonákkal. Tevékenységük egyik eredménye volt a nevezetes népszavazás, amelynek eredményeképpen 1921. december 14-16. között Sopron és környéke lakosságának nagy része úgy döntött, hogy a továbbiakban a Magyar Királysághoz kívánnak tartozni.

A világháborút követően Magyarország külpolitikájának egyik szerves pillérét képezte, hol nyíltan, hol kevésbé hangsúlyosan a trianoni békeszerződés revíziója. Ennek a célnak rendeltek alá minden eszközt és erőforrást, beleértve a honvédség erőinek fenntartását és fejlesztését is. Az antant Katonai Ellenőrző Bizottságának tevékenysége 1927. március 31-ével megszűnt, ezzel a helyszíni ellenőrzés helyébe az alkalmi vizsgálatok léptek. 1932-ben bevezették az általános hadkötelezettséget, ettől kezdve minden év október 1-jén bevonultak az újoncok, a 12 hónapos szolgálati idővel igyekeztek elérni, hogy a hadköteles fiatalok mind nagyobb százalékát behívják és kiképezzék. A haderőfejlesztés a harmincas évek közepén fokozatosan felgyorsult, végül 1938-ban a Darányi-féle úgynevezett „győri programban” érte el csúcspontját. Az anyagi fejlesztésekkel egy időben jelentős átszervezések is végbementek, annak érdekében, hogy a Magyar Királyi Honvédség megfeleljen a korszerű háború követelményeinek.

A magyar külpolitika által fenntartott ellenségkép a békeszerződés fő haszonélvezői által alkotott, úgynevezett kisantant országaiból állt, kiemelten kezelve Csehszlovákiát és Romániát. Ezek közül a Trianonban alkotott csehszlovák államnak Németország is fokozott figyelmet szentelt, mivel a Szudéta-vidékre – ásványkincseire és nagy létszámú német lakosságára tekintettel – igény tartott. Ennek megfelelően Csehszlovákiával szemben német részről a harmincas években intenzív propaganda- és titkosszolgálati tevékenység zajlott.

A közös ellenségnek tekintett Csehszlovákiával kapcsolatban 1935-ig visszamenően folyamatos magyar-német titkosszolgálati adatsere működött, azonban – feltehetően felsőbb utasításra – az Abwehr¹¹⁵ ezt apránként beszüntette, így 1938. elejére a honvédség felső vezetésének az egyre feszültebbé váló nemzetközi helyzetben nem állt rendelkezésre kellő információ a határ menti csehszlovák erődrendszeréről és az azt védő katonai erőkről.

Mivel ebből is érezhető volt, hogy a német vezetés a csehszlovák kérdés megoldásában magyar csapatokkal nem számol, így Magyarország politikai és katonai felső vezetése kénytelen volt olyan megoldást keresni, amely egyrészt alkalmazása esetén nem hozható összefüggésbe a kormánnyal, másrészt kiküszöböli annak lehetőségét, hogy szélsőjobboldali elemek kerüljenek benne túlsúlyba. A határozat nyomán szabadcsapatok szervezése kezdődött, tevékenységük katonai szervezését (beleértve a toborzást, a válogatást és a szelektálást) a Honvédelmi Minisztérium VI-5 osztálya (hivatalosan elvi és katonapolitikai osztály, későbbi nevén Vkf-5)¹¹⁶ végezte¹¹⁷. Az osztály vezetését Homlok Sándor vezérkari ezredes látta el.¹¹⁸

A hivatalos besorolás szerint az említett osztály fogadta be mindazokat a szervezeti egységeket, amelyeket máshová nem lehetett besorolni. Ennek megfelelően tevékenykedtek itt szabotázs-előadók, propaganda-, baktériumvédelmi és híradóosztály, továbbá más szervezeti egységek. Valójában a HM VI-5 osztály – számos illegitim, fedésben működő csoport (Siménfalvy-csoport, Papp-csoport) utódjaként – különféle szervek alárendeltségében már a húszas évek elejétől folyamatosan végezte a revíziós céloknak megfelelően a kisantant államaiban élő magyar kisebbség hírszerző és fegyveres tevékenységre történő megszerve-

---

¹¹⁵Német katonai hírszerző- és kémelhárító szolgálat, amely 1920-ban jött létre a Hadügyminisztérium keretében

¹¹⁶Az osztály valójában a rejtetten működő magyar vezérkar hírszerző és elhárító feladatait látta el, igen kiterjedt feladatrendszerrel. Megszervezésére és működésére vonatkozóan ld. Vallomások a holtak házából. Újszász István vezérőrnagynak, a 2. vkf osztály és az Állambiztonsági Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Állambiztonsági Szolgálatok Levéltára-Corvina, Budapest, é.n. Szerk Haraszi György 356-357. o. (a továbbiakban Újszász-émlékirat)

¹¹⁷Ormos Mária: Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós I-II. Polgart, Budapest, 2000. 549. o

¹¹⁸Homlok (Holmok) Sándor, vitéz (Késmárk, 1893. május 3 -New York, 1963. április 5) utolsó rendfokozata altábornagy. 1935-1940 között a HM VI-5, illetve 5. vkf osztály vezetője. Pályafutását bővebben ld. Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938-1945 Lexikon és Adattár. Ister, Budapest, 2003., 140. o.

zését, valamint szabotázsakciók előkészítését, továbbá az erre a célra alkalmas fegyveres csoportok felkészítését, a szükséges felszerelés felhalmozását.¹¹⁹ Többek között a jogelődnek tekinthető Papp-csoport végezte a horvát usztrasák jan-kapusztai kiképzését is. 1936-ban legalizálódtak, először „sajtó- és propaganda-csoport” néven. Az osztály 1941-ben oszlott fel végleg, feladatainak egy részét a 2. vkf. osztály (katonai hírszerzés) vette át.¹²⁰

A kormány és a vezérkar döntése alapján 1938. áprilisában lövészászlóaljak felállítása vette kezdetét, I-XIX-ig terjedő számozással (*megjegyzés: ez a fajta megjelölés semmiféleképpen nem illeszkedett a honvédség hadrendjébe, ahol római számmal kizárólag a hadtesteket, valamint a gyalogzászlóaljak zászlóaljait jelölték, de ott előtte arab számmal feltüntették az ezredköteléket is – S. Z.*). A személyi állomány összeválogatásánál arra próbáltak ügyelni, hogy lehetőség szerint a radikális szélsőjobboldali (nyilas) nézeteket hangoztató személyek ne kerüljenek behívásra, azonban ez nem mindig sikerült. Ennek egyik legfontosabb oka az volt, hogy a mind nagyobb teret nyerő szélsőjobboldali pártok felismerték, hogy a legegyszerűbben a honvédség kötelékében juthatnak fegyverhez és lőszerhez, amelyet egy esetleges hatalomátvételi kísérlet során felhasználhattak volna. Így – valószínűleg a behívást végzők között lévő szimpatizánsaik segítségével – a legkevésbé kompromittálódott tagjaikat nagy létszámban juttatták be a lövészászlóaljak állományába, elsősorban a Budapesten szervezett öt alakulatba. A kiképzések során szerzett információk alapján Stefán Valér vezérkari százados – aki a továbbiakban még fontos szerepet játszik a Rongyosok történetében – ellenőrzést tartott, amelynek eredményeképpen kiderült, hogy a ténylegi lőtérrel tartott lövészetek során a részt vevők fegyvereket és lőszeret loptak. Az észlelteket alapján egy gyors felmérést végeztek, aminek során a lövészászlóaljak állományában nagy létszámú nyilas, szélsőjobboldali személyt találtak¹²¹.

1938 júniusában a kiképzést leállították, és különféle adminisztratív intézkedésekkel – leszerelésekkel és tartalékosok behívásával – igyekeztek elérni azt, hogy a lövészászlóaljak legénysége megbízható legyen. A politikai helyzet változása miatt azonban szeptember elején a katonai vezetés rendelkezésének értelmében a zászlóaljakat a magyar-szlovák határra szállították, súllyal Nógrád megye területére. Azonban a nyilasok teljes kiszűrése továbbra sem sikerült, még a vidéki állomáshelyekről is csoportos leszerelésre volt szükség. A lövészalakulatok létszáma fokozatosan mintegy nyolc zászlóaljnyi erőre csökkent, a megmaradt legénységet a fegyelem és a rend megszilárdítása érdekében Tiszaföldvár, Kécske és Öcsöd térségébe szállították, készen arra, hogy a politikai helyzet függvényében át lehessen dobni őket Kárpátalja előterébe.

Új szereplőt kellett azonban előtérbe állítani akkor, mikor a felkészülésnek ebben a korai fázisában Magyarországon tartózkodó német laptudósítók

¹¹⁹Újszászy-émlékirat, 356. o.

¹²⁰U.o.

¹²¹Györkei, 158. o.

nyomára bukkantak az előkészületeknek, és Tiszaföldváron számos információt szereztek be a lövészászlóalj tagjaitól. A magyar katonai előkészületekről tudomásukra jutottakat a német lapokban nagy terjedelemben közzétették. Ez arra készítette a magyar politikai vezetést, hogy a nyilvánosság elé állítsanak valakit, a kormányzati szerepvállalás elkendőzésére. Ez a személy a valamikori különítményparancsnok, Héjjas Iván¹²² volt, aki elsősorban a hozzá köthető szervezetek tagságából toborozta embereit.

Ilyen előzmények után történt, hogy 1938 szeptemberének végén Stefán vk. százados – a magyar kormány utasítása alapján – szállásszabályozó vezérkari tisztként Vásárosnaménybe érkezett azzal a feladattal, hogy előkészítse a lövészászlóalj elhelyezését a határ térségében. Vele utazott Kozma Miklós szolgálaton kívüli huszár alezredes, aki később Kárpátalja kormánybiztosa lett. A rongyosok elhelyezése napokon belül rendeződött, az I. lövészcsoporthoz parancsnoksága, valamint a XVII. lövészászlóalj (hat tiszttel, 328 fő legénység) Tarpán szállásolt be a községi iskola, a református iskola tantermeibe és magánházakhoz, a többi egységet Vásárosnaményben és a környező falvakban helyezték el.

Október 2-án a minisztertanács Kozma Miklóst megbízta az akció politikai vezetésével, propagandájával és felügyeletével¹²³, míg a taktikai irányítás továbbra is elsősorban Stefán szds. vezetése alatt állt. Ennek megfelelően a határt átlépő erők hivatalos iratokban használt megjelölése „S-csoport” lett, de tekintettel arra, hogy az akcióba számos reguláris (csendőr, honvéd) alakulatot is bevontak, ezek koordinálására magasabb parancsnokságot hoztak létre, „Aba-csoport” fedőnéven.

A környékre érkező lövészcsapatokhoz hamarosan nem várt „erősítés” csatlakozott. Gergelyiben megjelent egy „alakulat” mintegy 150 fővel, akik Stefán Valértól követeltek pénzbeli és fegyverellátmányt, bemondásra alapuló létszám- és rendfokozati adatok alapján. Valószínűsíthető, hogy a politikai vezetés közvetlen utasítására aktivizálódhattak, mert jelenlétükről és működésükről Homlok ezredes sem tudott. Hamarosan kiderült, hogy a fentiekben említett Héjjas-féle csoport érkezett meg, és szállásolta be magát öntevékenyen. Az akcióban részt vevő hivatásos katonák megpróbálták elkerülni, hogy közösen kelljen részt venni a fegyelmeztelen, hiányosan kiképzett, gyakran tisztázatlan személyazonosságú „H-csoport” tagjaival, azonban – felsőbb utasításra – ezt nem lehetett megkerülni. Ezzel a politikai vezetés Héjjas nevének szerepeltetését igyekezett elérni, hogy a magyar hivatalos szervek érintettsége minél kisebb nyilvánosságot kapjon.

---

¹²²Héjjas Iván, vitéz (Kecskemét, 1890. 01.19. – Vigo, Spanyolország, 1950. dec.): különítményparancsnok, politikus. Az I. világháború után, mint tartalékos főhadnagy szerelt le. A Kecskemét környéki ellenforradalmi mozgalmak egyik szervezője és vezetője. 1919-ben a Nemzeti Hadsereg karhatalmi osztályparancsnoka lett a Duna–Tisza közén. Vezetője az Ébredő Magyarok Egyesületének és a Magyar Fajvédő Szövetségnek.

¹²³Ormos i.m., Újszászy-émlékirat, 357. o.

A rongyosok tevékenysége Kárpátalján

1. szakasz (október 5-9.)

A lassan gyülekező különféle csoportok tevékenységének előkészítésére október 5-én Stefán Valér felderítette a csehszlovák határ menti kiserődvonalat, és megállapította, hogy Tarpa és Nagymuzsaly között másfél kilométeres rés tárt, itt ugyanis még nem volt kiépítve az erődvonal, az őrséget ellátó szudétanémet legénységet pedig a csehszlovák hadvezetőség megbízhatatlansága miatt kivonta a szolgálatból. Így egyrészt alkalom nyílt arra, hogy felderítési és propagandacélokból erőket dobjanak át a határon, másrészt lehetőség nyílt, hogy a „H-csoport” okozta problémákat megszüntessék. Így Homlok ezds. október 6-án utasítást adott arra, hogy a Héjjas-féle erők még aznap állítsanak ki és indítsanak útnak két járőrt, amelyet propagandacélokkal (röpcédula-terjesztés), továbbá erőiből szervezzen meg négy további járőrt és két századot, amelyeket napokon belül be lehet vetni.¹²⁴ A két járőr Kassakürthy Pál, illetve Kassakürthy Károly parancsnoksága alatt október 6-án 21.30-kor a Tarpa közelében fekvő Károlyimajornál lépte át a határt.¹²⁵ Kitűzött szabotázs- és propaganda-feladataik elvégzése után október 18-án érkeztek meg Lengyelországba¹²⁶. Az akcióba vállalkozó kedvű tarpai fiatalok is bekapcsolódtak, elsősorban helyismeretükkel nyújtottak támogatást a járőröknek. Október 9-ével bezárólag összesen kilenc járőr átlépése ismert. A következő csoport vezetői Dénesfalvy-Dinich Győző és Iványi Béla voltak, akik összesen 23 fő rongyossal, október 8-án lépték át a határt¹²⁷. Az első ismert veszteségek is ehhez a csoporthoz köthetőek, október 20-án Tereházánál csapdába esve 14 fő elesettet veszítettek.¹²⁸ További járőrparancsnokok Óbis Gyula tarpai tanító, leventeoktató, Vincze Jenő tarpai jegyző, Kémeri Nagy Imre, és Iványi Pál voltak. A rendelkezésre álló adatok szerint ezek a kis létszámú, úgynevezett „surranó járőrök” összesen mintegy 70 személy részvételével zajlottak.

Idő közben további irreguláris erők érkeztek be. Ezek között szerepelt a soproni erdészeti főiskolások csoportja, a Testnevelési Szaktanfolyam hallgatói,¹²⁹ valamint számos településről érkezett 16-18 éves leventék, akiket kiképzési hiányosságaik miatt a közeli Tornyospálcára vontak össze¹³⁰. Homlok ezds. rendelkezésére ide érkeztek a „H-csoport” fennmaradó részei is.

¹²⁴ Györkei, 155. o.

¹²⁵ Az erő útján.. 110.o, Györkei: 160. o.

¹²⁶ Csima: 25. o.

¹²⁷ Felvidéki...430. o.

¹²⁸ Uo. 434.o.

¹²⁹ Györkei: 165. o.

¹³⁰ A leventék közül kiemelhetőek a szarvasi Vajda Péter Gimnázium tanulói, akik a nevelési intézmény tornatanárának, Oláh Miklós t. főhadnagynak a szervezésében, vélhetően az Öcsöd környékén tartózkodó rongyosokkal kialakult informális kapcsolat keretében vountak különféle Szabolcs megyei településekre. A politikai és katonai helyzet alakulása következtében ezeket a gyengén kiképzett fiatalokat végül nem vetették be.

2. szakasz (október 9-13.)

A Héjjas Iván rongyosai közül felállítani szándékozott kétszázadnyi erő végül is nem állt rendelkezésre, így egy 98 (más adat szerint 85) főnyi csoportot sikerült összeállítani, amelyet 1. század elnevezéssel Prém József t. főhadnagy vezetése alatt október 9-én a késő esti órákban három szakaszra osztva indítottak útba. A helyszín ismét az előzőekben már említett Károlyi-major volt¹³¹. Az önkéntesekből szervezett 2. századot – amely Iván Imre t. főhadnagy parancsnoksága alatt 152 főből állt – az 1. század mögött dobták át a határon azzal a feladattal, hogy támadják délről Munkácsot, vonjanak magukra cseh erőket, hogy az állítólagosan ott harcban álló lengyel csapatokat tehermentesítsék.¹³² Az 1. század részei megtámadták Nagyborzsova vasútállomását, ahol komoly rombolást végeztek, majd (mintegy 80-85 fő erővel) október 11-én Dercen környékén cseh páncélgépkocsikba ütköztek, amelyeket számottevő gyalogsági erők támogattak. Hosszabb, 4-5 órás tűzharcot követően a csehek a századot felmorzsolták. A pontos veszteségi adatok nem ismertek, mintegy 20 fő elesett, ugyanennyien, nagyrészt sebesülten fogságba estek, a többiek a magyar, illetve a lengyel határ felé visszavonultak. A 2. századból 45 ember rövidesen visszatért azzal, hogy eltévedtek és nem találják egységüket, a többiek pedig nem sokkal a határ átlépését követően nem mentek tovább, az éjszaka hátralévő részét egy szőlőhegyen töltötték.

Október 10-én a hírszerzés adatai szerint Beregszászon a csehek páncélos erőket vontak össze, ezért Stefán kezdeményezte – mivel az 1. század sorsáról semmilyen információval nem rendelkezett – hogy a korábban áttett erők megerősítésére további két egységet vessenek harcba. Ezek vezetői Bukovinszky Péter t. fhdgy., továbbá dr. Somogyi Ottó voltak. A visszatért 2. század erőivel együtt összesen mintegy 350-380 fő lépte át a határt. A századok számos kisebb fegyveres összetűzést követően Salánk környékén keveredtek fegyveres összetűzésbe a cseh erőkkel, akik később a rendelkezésükre álló páncélgépkocsik mellett tüzérséget, valamint repülőgépeket is bevetettek, hogy a rongyosok ellenállását megtörjék. Ez a törekvésük végül sikerrel járt, és nagyszámú foglyot ejtettek a demoralizált „felkelők” közül. A hadifoglyokat (összesen mintegy 345 főt) október 27-én az illavai várbörtönbe szállították, ahol a mostoha körülmények között fogva tartott rongyosokat gyakran vetették alá kínzásoknak, majd december 31-én a Galánta közelében fekvő Gányon átadták a magyar hatóságoknak.

3. szakasz (október 13-november 7.)

Az alkalmazásra nem került részeket október 13-án Tarpán vonták össze, de – tekintettel arra, hogy az előrehaladott állapotban lévő diplomáciai tárgyalá-

¹³¹ Györkei: 165. o.

¹³² Györkei 157. o.

sok miatt minden harc- és diverzáns tevékenység szünetelt – a vezérkari főnök rendelkezése a lövészalakulatok nagy részét felszámolták és a honvédség reguláris egységeibe olvasztották be. A létszámcsökkenést szükségessé tette az is, hogy nyilvánvalóvá vált, az eddigi módszerek nem vezetnek eredményre és teljes átszervezésre van szükség. A megmaradt részek az „Előd zászlóalj” fedőnevet kapták, és november 16-án Tornyospálcára diszlokáltak át. Ebbe az időszakban az „S-csoport” törzsből, harcos alosztályból, segédalosztályból, és ellátó osztályból állt.

Mivel látható volt, hogy új módszerekre van szükség, ezért ennek megfelelően Stefánék kisebb helyi vállalkozásokat indítottak, amelyek fő célja a zavarkeltés és a cseh erők demoralizálása volt. Fő célként az állandó nyugtalanság nagy mélységben és szélességben való fenntartását tűzték ki. Ennek megfelelően október 20-30 között kis létszámú csoportok lépték át a határt, rombolták az infrastruktúrát, megtámadták a cseh határőr-őrsöket és igyekeztek minél nagyobb zűrzavart okozni.

A felső vezetés november 3-án újabb létszámcsökkenést rendelt el, amelynek keretében 67 főt szereltek le, elsősorban az idősebbek és az addigi harci cselekmények során alkalmatlannak bizonyultak közül.

4. szakasz (november 8- 20.)

Az újra átszervezett csökkentett létszámú „Előd zászlóalj” az első bécsi döntés életbe lépését követően rejtési okokból – a cseh hírszerzés megtévesztésére – egyenruhába öltözött és széles arcvonalon a Tisza és Ungvár között vonult fel, feladatukat elsősorban propagandatevékenységben határozták meg. Az egyenruhával való rejtésen kívül az alakulat felvette a „Honvéd Időjelző Szolgálat” elnevezést. Ennek megfelelően időjelző csoportokat, illetve időjelző állomásokat állítottak fel. A zászlóalj vezetése, központi szervei és 1. százada rövid időre Nagyberegre, majd – a kiütött tífuszjárvány és a felbukkanó honvédalakulatok miatt – Makkos-Jánosiba települtek át¹³³. November 14-ével a zavaró vállalkozások újra kezdődtek, 19-ével bezárólag a rongyosok járőrei legalább négy alkalommal lépték át az új határt, ott rombolásokat hajtottak végre (többek között 21-én a huszti laktanyát támadta meg egy tíz fős csoport)¹³⁴, propagandaanyagokat terjesztettek – amelyben a helyi ruszin és zsidó lakosságot igyekeztek meggyőzni arról, hogy egy esetleges népszavazásnál Magyarország mellett döntsenek – , majd visszatértek kiindulási helyükre.

5. szakasz (november 20 - december 12.)

Tekintettel arra, hogy a kárpátaljai térségben az adott időszakban egyfajta hatalmi vákuum uralkodott, így más-más megfontolásból és jogcímen, de több

---

¹³³ Csimá, 28. o.

¹³⁴ Az erő útján... 60.o.

állam is megkísérelte érdekkörébe vonni. Így Románia törekvése az volt, hogy északi határát a Tisza vonaláig tolja ki. Ennek érdekében Nagyszöllös városának környékén erődítési munkálatokba kezdtek, ugyanakkor a környéken a Huszton székelő ruszin kormány erői is élénk tevékenységet folytattak. Hírszerző információkra alapozott felső utasítás szerint az „Előd zászlóalj” – honvéd alakulatokkal együttműködve – 1938. november 21-én felvonult Feketeardó és Tiszaujhely térségében, ahol erőit szükség szerint súlyozták annak érdekében, hogy gyorsan birtokba vehessék Nagyszöllöst. A meginduló támadást – a honvéd vezérkar főnökének parancsa alapján – az utolsó pillanatban leállították, a román csapatokkal történt kisebb összetűzést követően. November 22-én a zászlóalj eredeti állomáshelyére visszavonult, majd 24-vel az „Aba-csoport” elrendelte az újabb átszervezést. Ennek megfelelően a már kizárólag propaganda-feladatokat végző egység december 10-én „Térképhelyesbítő Szolgálattá” alakult¹³⁵ – 12 településen összesen 109 fővel –, a felesleges személyi állományt pedig megkezdtek leszerelni. A visszamaradt állomány tagjai kis csoportokban szabotázs- és robbantógyakorlatokat folytattak a környéken állomásozó katonai alakulatokkal közösen, ám szervezetileg és alárendeltségileg elkülönítve.¹³⁶

A térképhelyesbítők vezetését a szintén a Vkf-5 állományába tartozó Csics György vk. őrnagy vette át, az „Előd zászlóalj” parancsnoksága ellátó szerveivel visszatért Budapestre, és „Műszaki Iroda” fedőnév alatt megkezdődött az alakulat felszámolása. A Műszaki Iroda fogadta a fogágból hazatérteket és segített nekik a polgári életbe történő ismételt beilleszkedésben, ezzel összefüggésben élénk kapcsolatokat alakított ki, elsősorban az állami nagyvállalatok felé annak érdekében, hogy segítsen nekik az elhelyezkedésben. A leszerelt rongyosoknak csak egy része tért vissza polgári foglalkozásához, később számosan csatlakoztak a Finnországba induló magyar önkéntes alakulathoz, amelynek parancsnoka, Kémeri Nagy Imre jelentős szerepet játszott a kárpátaljai szabotázs-tevékenységben.

A rongyosok utolsó számottevő kárpátaljai harctevékenysége 1939. január 6-án történt. A már említett térképhelyesbítők egy részlege vívta, cseh reguláris erőkkel szemben, akik birtokba akarták venni a Munkácstól északra fekvő Oroszvég község közelében fekvő Latorca-hidat. Ennek érdekében három Tatra páncélgépkocsival támogatva századerejű támadást indítottak, amelyet a hidat őrző négy magyar határőr észlelt, és megkísérelt tüzzel megállítani. Ennek során ketten elestek. A fegyverzajra a közelben elszállásolt térképhelyesbítők a támadás helyszínére siettek¹³⁷. Rozs József zászlós az első páncélgépkocsira felugrott és belőtt annak vezetői kitekintő nyílásán, ugyanakkor a toronyban tartózkodó Jindrik Vanek őrmester lelőtte a rongyosgárdista tisztet. A megfordulni igyekvő páncélgépkocsi a jeges útról az árokba csúszott és megfeneklett, személyzete elhagyta. A

¹³⁵ Csima, 30. o.

¹³⁶ HM eln. 3/b osztály 536/sgt.1940. Kimutatás a 14. kerékpáros zászlóalj által az 1939-40 évben felhasznált kézigránatokról.

¹³⁷ Az erő útján... 68. o.

másik két járművet és a támadó cseh erőket a rongyosok – akikhez idő közben helyi polgári lakosok és a helyszínre érkező magyar határőrök is csatlakoztak – lendületes ellentámadása visszavetette. A zsákmányolt páncélgépkocsit a Haditechnikai Intézetben tanulmányozták, majd P-18 rendszámmal oktatójárműként hasznosították a 2. lovasdandár páncélgépkocsi-századában.¹³⁸ Az akció során elesettek közül Rozs József tartalékos zászlóst és Szarka István karpaszományos tűzmestert – elsőként az önálló Magyar Királyi Honvédség tagjai közül – Magyar Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki. Az elesettek emlékére a támadás helyszínén 1939. július 4-én emléktáblát avattak

A Rongyos Gárdában – tevékenységének tárgyalt időszakában – mintegy 1200 fő szolgált, 90 %-uk behívott honvédségi tartalékállományba tartozó tiszt és legénység, 10 % önkéntes. Ehhez járult még mintegy 150 hivatásos és tényleges katona, akik elsősorban felső vezetői és szakfeladatokat láttak el. Az összlétszám-ból jelenlegi töredékes ismereteink szerint összesen 52 fő esett el, 57-en különféle mértékben megrokkantak.

A rongyosok tevékenységének felszámolásában szerepet játszhatott, hogy 1940 őszén Dél-Erdélyben a román Sigurantia felfedte a Vkf-5 osztály által szervezett mozgalmat, és a román kormány diplomáciai úton tiltakozott. Tekintettel az egyébként is feszült magyar-román viszonyra, a magyar vezérkar főnöke, Werth Henrik¹³⁹ vezérezredes az összes szabotázsakciókat felfüggesztette.¹⁴⁰

Felhasznált irodalom:

1. Nagy Vilmos, nagybacsoni: *A Felvidék katonai felszabadítása*. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1939/I,
2. Ormos Mária: *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós I-II.*, Polgart, Budapest, 2000
3. *Vallomások a holtak házából. Újszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései.* szerk. Haraszi György. Állambiztonsági Szolgálatok Levéltára-Corvina, Budapest, é.n.
4. Györkei Jenő: *Egy különös döntés története*. In: *Tábornokok meghurcolása*, Budapest, Accordia, 2002., 154-189. o.
5. Csima János (összeállította): *Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához, 1938-1945*. Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár, Budapest, 1961.
6. *Az erő útján. A Rongyos Gárda küzdelmei*. Szerk.: Bálint István János. Budapest, Magyar Ház, 2000.
7. Farkas Antal-interjú, anyaga a szerző birtokában
8. *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve*. Összeállította Kemény Gábor. Mefhosz könyvkiadó, Budapest, 1939.

¹³⁸ Bíró-Éder-Sárhidai, 47. o.

¹³⁹ Werth Henrik (Rezsőháza, 1881. dec. 26. – Szovjetunió, 1952. máj. 28.): vezérezredes, 1938. szeptember 29–1941. szeptember 4. között a Honvéd Vezérkar Főnöke. Pályafutását bővebben ld. Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945 Lexikon és Adattár*. Ister, Budapest, 2003., 374. o.

¹⁴⁰ Újszászy-émlékirat, 357. o.

9. Bíró Ádám-Éder Miklós-Sárhidai Gyula: *A Magyar Királyi Honvédség külföldi gyártású páncélos harcjárművei 1920-1945*. Petit Military Könyvek, Petit Reál, Budapest, 2006.

TUDOMÁNYOS ÉLET - KÉPZÉS

KRISZTIÁN BÉLA

ÚJ ÖSSZEFOGLALÁS - A NYUGAT-BALKÁN KÖTET¹⁴¹

Stratégiai értékű új kiadvány tükrözi a MK Katonai Biztonsági Hivatala tudományos tevékenységét, amelyben a földrajz és biztonság rendező elvének ötvözetét az alkotó szerkesztők – *Kobolka István* és *Papp Norbert* – következetesen érvényesítették. Tény, hogy a Nyugat-Balkán kifejezés inkább politikai, mintsem földrajzi fogalmat jelöl. A kötetben is Albánia, meg a korábbi Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (Jugoszlávia) utódállamai, tehát a mai Szerbiát, Montenegrót, Horvátországot, Bosznia-Hercegovinát és a Macedón Köztársaságot, Koszovót – kitekintéssel Szlovéniára – tárgyalja a kötet. Jugoszlávia felbomlásával a Nyugat-Balkán államai örökölték azokat a konfliktusokat, amelyek máig alapvetően meghatározzák szomszédsági politikákat, amelyek a térség egészének stabilitását veszélyeztetik. A régió különös biztonsági kihívást jelentő sajátosságainak megismeréséhez a Jugoszlávia felbomlását jelentő folyamatnak az ismerete, illetve a dezintegráció következményeinek tudatosítása szükséges, ebben a kötet alkotó támogatást nyújt. A színvonalas kiadvány a HM Térképészeti NKFT. nyomdájában készült. A számos térkép, jól szerkesztett, adatsűrű táblázat gazdagítja a sokoldalú feldolgozást.

A magyar kapcsolatok a kora középkortól állandósultak, első fennmaradt nyomtatott térképünk az 1528-előtt készült *Tabula Hungariae* vagy Lázár térképe¹⁴² már jelöli a területet, katonapolitikai szempontból a földrajzi és biztonsági paradigma Balkán vonatkozásai már korábban körvonalazódtak. de az európaiak számára talán a Balkán az, ami az ókortól kezdve különböző történelmi korszakokon átívelő módon állandó figyelem tárgya. Ebben gyakran nem az objektív fogalmak, hanem az ideologikus csúsztatások nyomán megjelenők alkotnak vegyes érzelmet kiváltó megközelítéseket vagy ennek következtében téves útra fordulást. A földrajzilag ugyan jól meghatározható félsziget rendkívül változatos népeisége, az archaikus és modern formák keveredése, a stratégiai jelentőségtől a mellőzött formációig történő megítélés egyaránt sajátja a feldolgozásoknak. Biztonsági szempontokból is sok feltételezés tárgya a Balkán – a túlzottan

¹⁴¹ A Nyugat Balkán. Alkotó szerkesztők Pap Norbert, Kobolka István. MK Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsa. Budapest. 2009. 238 oldal.

¹⁴² Magyarország első fennmaradt, nyomtatott térképe, amelyet a feltehetően a magyar Lázár deák készített 1528 előtt. A különleges, és elsőként e műnél alkalmazott nyomtatási technikával készített térképet *A világ emlékezete program* nemzetközi tanácsadó. *Tabula Hungariae* (magyar, angol nyelven). *Digitális kincstár CD-ROM ismertető*. OSZK, 2007. (Hozzáférés:2010. január 27.)

is a szokásokhoz és egy elfogadott „rendhez” alkalmazkodó nyugati berendezkedések nehezen birkóznak meg egy aktív, a változtatás állandóságában élő, a természeti környezettől is befolyásolt nagyfokú alkalmazkodási rugalmasságot kiváltó, a népesség eredetre, teljesítményképességre bizonyító folyamatával.

A kötet tanulmányai a történetiséggel, a változásokkal és 2008-al befejezett adatsokasággal foglalkoznak a balkáni terület együttesével. Az arányosan szerkesztett tanulmányok: *Hajdu Zoltán*: A Nyugat-Balkán: történeti földrajzi bevezetés, *Háry Szabolcs*: Katonai képességek a Nyugat-Balkánon, *Hóvári János*: A Nyugat-Balkán határai és települési, regionális sajátosságai, *Kovács János*: A Nyugat-Balkán természeti környezete, *M. Császár Zsuzsa*: A Nyugat-Balkán oktatási rendszerei, *Pap Norbert*: Magyarország kapcsolatrendszere a Balkán államaival, és *ugyanő*: Gazdasági tevékenységek a Nyugat-Balkánon, *Reményi Péter*: Az európai perspektívák vonzásában és a hagyományok szorításában: a volt jugoszláv térség. Dél-kelet Európa és a Nyugat-Balkán a nemzetközi kapcsolatok rendszerében (1991-2008), *Varga Gábor*: A Nyugat-Balkán természeti környezete, *Végh Andor*: A Nyugat-Balkán etnikai képe átfogó, de a sajátos vonásokat is megjelenítik a kötetben. A munkából a Balkánt a korábbinál jóval szélesebben, de mélyen differenciált egységként ismerjük meg, a tudomány, a földrajz, a katonai erők, a termelő ember természetes körét és oktatását is átfogva, ezzel a Balkánt az európai rendszerre artikulálva. Ez a megközelítés – a KBH tudományos elveiből adódóan - azért fontos, mert túllép a politikai és társadalmi makroszintek abszolutizálásán a mikroszintek kölcsönhatásai kibontása felé. Ezzel módot nyújt az európai redisztribúció makroszinteket preferáló mechanizmusainak átértékelésére is. Bár néhány szerző a jelenlegi állapotokat, mint a potenciális bizonytalanság további éltetőjének tartja, a kötet számunkra azt igazolja, hogy a rövidtávú szemlélet és sikerigény meghaladásával fel kell oldani a restriktív spirált egy hosszú távra orientált Balkán szemlélet segítségével bővülő spirállá, amelyhez a szükséges kiindulópontot éppenséggel a balkáni országok földrajzi adottságai és emberi erőforrásainak hasznosítása adja.

Jelenünkben új lendülettel történik a regionalitások és etnikai alternatívák újraértékelése, módszertani novumok sokaságával találkozunk, amelyek a földrajz- és biztonságstudomány, a tudástársadalom nem csupán a Balkánnal kapcsolatos felületes vélemények, hanem a Balkánnal kapcsolatos változó megítélések reflexív felfogásának eszközei. A kötet jelentőségét az is aláhúzza, hogy Magyarország 2011-ben sorra kerülő, az Európai Unió Tanácsának elnöki periódusára való felkészülés jegyében olyan ismeretekre is szükség van, melyet kötetünk tartalmaz.¹⁴³

¹⁴³ Vö. a magyar védelempolitikáról elmondottakat: Szekeres Imre honvédelmi miniszter kifejtette, az európai biztonság- és védelempolitika az egyik legsikeresebb uniós politikaterület, és ez az a terület, ahol leginkább szükség volt és továbbra is van a tagállamok kompromisszumkészségére és elkötelezettségére. Az 2009. április 24-én „Európa kül- és biztonságpolitikai kihívásai a XXI. század elején” című konferencia. A „Rajtunk a sor!” konferenciasorozat Magyarország 2011-ben sorra kerülő, az Európai Unió Tanácsának elnöki periódusára való felkészülés jegyében 2009 januárjától 2010 decemberéig tart. Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület Európai Parlamenti Szemle

AZ ISZLÁM EREDETTÖRTÉNET - ELŐADÁSOK AZ ISZLÁMRÓL

Az iszlám iránti érdeklődés Magyarországon nem újkeletű. Nemcsak a történelmi korszakokon átívelő együttlét számos formája érdekes, hanem azok az események is, amelyek ma közvetlen közelbe hozzák az iszlám világot. A végletes megközelítések sorát olvashatjuk, azonban az iszlámmal történő bármilyen foglalkozásnak lényeges feltétele az alapismeretek megléte. Szerencse, hogy a magyar tudomány, a kutatói ambíció már korábban „kitermelt” olyan munkákat, amelyek ma is meghatározóak a kérdéssel szakszerűen foglalkozni kívánók számára.

Ebből kiindulva, legalkalmasabb azokhoz az alapvető forrásokhoz nyúlni, amelyek immár két évszázada számos fordításban meghatározták az iszlámmal kapcsolatos elméleteket. Itt mindenekelőtt *Goldziher Ignác* munkásságára szükséges alapozni. Goldziher Ignác orientalista, a Közel-Kelet nemzetközi hírű kutatója, a magyarországi arabisztika és sémi filológia megalapítója 1881-ben jelentette meg az iszlámról szóló alapvető munkáját¹⁴⁴ majd amerikai felkérésre 1907-ben írta meg *Előadások az iszlámról* szóló művét. A munkát németül, „*Vorlesungen über den Islam*” címmel 1910-ben Heidelbergben, magyarul Heller Bernát fordításában Budapesten 1912-ben adták ki *Előadások az iszlámról* címmel. Majd száz évig ez szolgálta olvasmányul az iszlám iránt érdeklődők számára.

Azóta számos, egyre részletesebb kiadvány foglalkozik az iszlamizmus-sal. Goldziher művének újabb magyar kiadása most jelent meg¹⁴⁵ és megerősíti: az *Előadásokban* feldolgozottak nélkül, amelyek Goldziher tudatos megismerése, érdeklődése és szaktudományi elhivatottsága, a felelős tanítás hitvallása nyomán születtek, nehéz valós és elfogadható álláspontot kialakítani. Szellemi hagyományaink és évszázados kapcsolataink az iszlámmal az *Előadások* nyomán megteremtik a megbízhatóbb eligazodást.

A tartalmi szerkezet egyben idősort is alkot, az egymásra épülő ismeretek szervesen bontakoznak ki a fejezetekben. A mohamedán felfogás és az iszlám felfogás születése sokrétű alakulását mutatja be a *Mohamed és az iszlám* fejezet. A korai iszlám jogi struktúrájának kialakulását *A törvény fejlődése* tekinti át. Ez a rész szemléletesen rajzolja meg a törzsi szokásjogokat átalakító iszlamizmust, érzékeltetve a máig tartó folyamat befolyását. A szunnita iszlámon belül fokozatosan elkülönülő irányzatokról szól *A dogmatikai fejlődés*. A világtól való elfordulási törekvések – a hitbeli felfogások egyik sajátossága – itt is megjelennek.

<http://www.corvinusembassy.com/ep/index.php?-leolvasas> 2010. január 27.

¹⁴⁴Goldziher Ignác (1881). *Az iszlám. Tanulmányok a muhammedán vallás története köréből*. MTA. Budapest.

¹⁴⁵Goldziher Ignác (2008) *Előadások az iszlámról*. Fordította Körös László. Katalizátor, Budapest. 2008..

Az *Aszkétizmus és szűfizmus* előadás a folyamat rendszerelvű megközelítése. A szunnita főágból csakhamar új elméletek és gyakorlat ágazott el, főáramuk a síiták lettek, a folyamatot mutatja be *A szekták* fejezet. Goldziher a XIX. századi iszlám mozgalmakról a *Későbbi fejlemények* részben számol be, megalapozva a további kutatások lehetőségét. Az *Előadások* egyszerűen és világosan fogalmaznak, de elkerülik a látványos végleteket, ami sokakban hiányérzetet kelthet. A szerző a türelem és megértés szellemében foglalkozik az iszlámmal, feltárja és megerősíti az iszlám feltétlen engedelmességet követelő rendszerét és az ehhez kapcsolódó szigor normáit.

Ma az iszlámkutatás és értelmezés a változó körülmények következtében eltérően nyilvánul meg sok kérdésben. Példa, hogy „sem az arabban, sem a mohamedánok egyetlen más nyelvében nem akad szó, amellyel megfelelően ki lehetne fejezni, amit mi lelkiismereten (conscience) értünk.” Goldziher rámutat, hogy az arab ezt a fogalmat képekkel írja le, a „szív nyugtalansága”, illetve „a szívtől kért fetwa (döntés)” kifejezésekkel. Így megmarad a kérdés, mit is érthetünk mindezen? Ennek eldöntésében magunkra hagyatkozunk – arra, hogy minél több ismeret birtokában adott helyzetben értelmezhezzük az eseményeket. Ma az arab világból fanatikus jelekkel találkozók pl. azt olvashatják, hogy „Az arabok a legkorábbi időkben nem voltak fanatikusok, hanem szinte testvérekként érintkeztek keresztény sémita atyafiságukkal, miután ezek rövidesen ugyancsak muzulmánokká lettek, új vallásuk kebelébe is elhozták magukkal azt az engesztelhetetlenséget, azt a vak ellenségességet Bizánc vallása iránt, amellyel korábban a keleti kereszténységet silányították el...” Az *Előadásokban* megtalálható a türelem apoteózisa és az állandó tárgyalásra készség re hivatkozás, többek között így, hogy a próféta szerint: „...az én gyülekezetem sohasem fog tévedésben egyetérteni” ami nem többet jelent mint azt, hogy a muszlimok a tévedésben való egyetértést igyekeznek a legjobban elkerülni.

Az európai és más gondolkodás az iszlámmal szembesülve le kell, hogy vesse eddigi sztereotípiáit. Goldziher Ignác azt a világot mutatja meg, amely nem a mai értelmezéssel kezeli a jelenségeket, amelyeknek mára alig van nyoma. Megismerve a muszlim felfogás történeti alakulását, forrásait, a módosulások néha nehezen értelmezhető de ismét és ismét változó jelenségét, könnyebben építhetjük a kölcsönös meg- és elismerésen alakuló kapcsolatokat. A kötet kiállítása színvonalas, a fordító Kőrös László szakmailag igényes, olvasmányos szöveget nyújt át, bár Goldziher stílusa szikár, erőteljesen szakmai orientációjú.

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK

SZABÓ ERVIN ANTAL

ÖSSZEÁLLÍTÁS A KÜLFÖLDI SAJTÓ NEMZETBIZTONSÁGI KÉRDÉSEKET ÉRINTŐ CIKKEIBŐL

Az FSZB tisztjei elhagyták a Krímet*

2009. december 10-én vált ismertté, hogy az FSZB katonai elhárításának munkatársai, akik az orosz Fekete-tengeri Flottánál (FF) dolgoztak Szevasztopolban, elhagyták Ukrajna területét, eleget téve az SZBU követelésének. Az ukrán Kommerszant információi szerint az Orosz Föderáció Fekete-tengeri Flottájának különleges osztálya Novorosszijszkba települt át. December elején, amikor az első tudósítások megjelentek erről, csak az osztály vezetői hagyták el a Krímet, míg az operatív tiszték befejezték a dokumentációk lezárását.

Történeti visszatekintés

A Fekete-tengeri Flotta volt Oroszországban az első, amelyik kémelhárítási biztosítást kapott – 1915. október 16.-án alakult meg a Fekete-tengeri Flotta kémelhárítási osztálya (KÉO). M.V. Alekszejev gyalogsági tábornok a legfelsőbb parancsnokság vezérkarának főnöke jóváhagyta a Rendelet a Fekete-tengeri Flotta vezérkarának hírszerzési és kémelhárítási osztályairól háború idején, amelynek megjelenését K.F. Ketlinszkij 1.o.kapitány a Fekete-tengeri flotta vezérkara hadműveleti részlegének zászlós-kapitánya kezdeményezte.

A mindkét létrehozott osztály vezetését, a „hadműveleti részleg zászlós-kapitánya harmadik tanácsadójának” beosztásába A.A. Niscsenkov 2.o. kapitányt nevezték ki, aki korábban a Haditengerészet Vezérkara fekete-tengeri különleges nyomozati ügyeivel foglalkozott. Alárendeltségébe „három zászlós-tiszt került: első – tengerészeti hírszerzés folytatására, a flotta tisztjei közül, a második – szárazföldi hírszerzés folytatására – a hadsereg tisztjei közül, a harmadik – kémelhárítás folytatására, a flotta tisztjei közül. (Forrás: hadtörténeti folyóirat N°7/2006.)

---

* Forrás: www.agentura.ru.

Az FF KÉO Oroszország Haditengerészeti Vezérkarának Tengerészeti Regisztrációs szolgálata alá tartozott. Ezt követték más flották KÉO-i. Többségükben a haditengerészet tisztjei irányították, akik megfelelő felkészítéssel mentek át a Belügyminisztériumban. A flották kémelhárítási osztályai alapvető feladataként a „katonai kémkedéssel” szembeni harcot határozták meg.

Az FF Különleges osztályát 1922-ben Sztanyiszlav Redensz vezette, akit egyidejűleg a Krím GPU elnökévé is kineveztek. A '20-as évek közepén az FF KÉO megőrizte különleges státusát: amennyiben a Balti Flotta Különleges Osztályát 1924.március 1- el átszervezték az OGPU Leningrádi Katonai Körzet Politikai Megbízott Különleges Osztálya tengerészeti alosztályává, vagyis átkerült a politikai megbízott különleges osztályának apparátusába, akkor az FF Különleges Osztálya megőrizte függetlenségét. Ezt csak átnevezték az OGPU Fekete- és Azovi-tengeri haditengerészeti erők és partvédelem Különleges Osztályává.

Az NKVD megalakulásakor az állambiztonság különleges szerveinek (katonai elhárítás) elvi felépítése nem változott, az osztály az NKVD FF különleges Osztálya lett (a háború éveiben Nyikolaj Jermolajev hadosztály-komisszár irányította), majd a KBG FF Különleges Osztálya. A 80-as években Sz.G. Prihogykó vezette.

A Szovjetunió szétesése után az FF különleges osztályának különleges osztályának tisztjei ukrán esküt tettek és átkerültek az UBSz szolgálatába. Az akkor létező KGB osztályt Feodoszjának rendelték alá.

Annak érdekében, hogy a veszteséget ellensúlyozzák, az FSZK új Különleges Osztály létrehozásáról döntött Novorosszjjszkban, ahová a flottát szándékozták átdiszlokálni. Az új osztály megszervezését, az FSZB jövőendő igazgatóhelyettese, ám akkor még a Kaszpi-tengeri Hadiflotta Különleges Osztálya vezetője German Ugrjumov kapta feladatul. A munkatársak egy része a Kaszpi-tengeri flottillától követte őt. Az osztálynak kiszorítottak egy emeletet a Roszto (volt DOSZAAF) épületében, ahol ma is található a főhadiszállása. (Forrás: Az FSZB admirálisa. Dokumentum regény).

1997-ben az NVO-nak adott interjújában az FSZB Katonai elhárítási Igazgatóságának (UVKR) vezetője kijelentette, hogy az UVKR-ben egy megállapodás-tervezetet készítettek elő, amely előírja az OF FSZB és az UBSZ együttműködését a Fekete-tengeri Flotta orosz részének biztonságát érintő kérdésekben.

Ugyanebben az interjúban az UVKR akkori vezetője Alekszej Moljakov vezérezredes megerősítette, hogy az UVKR jogosult ügynöki munkát folytatni és az igazgatóságnak van ügynöki apparátusa külföldi országokban, megjegyezve: „A katonai elhárítás szerveiről szóló rendelet értelmében számunkra engedélyezett hírszerző tevékenység folytatása az Oroszország és annak Fegyveres Erői biztonságának fenyegetéseire vonatkozó információk megszerzése érdekében”.

Az FSZB és az UBSZ között a FSZB munkatársainak Szevasztopolban történő tartózkodásáról szóló megállapodás (és a hozzá tartozó jegyzőkönyv) 2000. január 25-én került aláírásra Moszkvában az FSZB és az UBSZ kollégiumi tagjaival kibővített delegációk Második tanácskozásán.

2009. júniusban az UBSZ elnöke Valentin Nalivajcsenkó a BBC-nek adott interjújában jelentette be, hogy az FSZB munkatársainak el kell hagyniuk a bázisok területét, kijelentve:” Az a megállapodás, ami 2000-ben került megkötésre, álláspontunk szerint nem megalapozottan, Ukrajna törvényeinek megsértésével, mivel ők, a kollégáink, ténylegesen nem jogosultak operatív-nyomozati tevékenységet folytatni Ukrajna területén. Ebben a pillanatban ez a kérdés megoldott, a személyek távoznak, minden a helyére kerül és nemzeti törvénykezésünk szerint alakul”. Nalivajcsenkó hozzátette, hogy a megállapodás, melynek alapján az FSZB munkatársai a Krímben tartózkodtak, felmondásra került.

Az UBSZ elnöke hozzá tette továbbá, hogy ha az FSZB munkatársai nem hagyják el Ukrajna területét kémtevékenységgel vádolhatók.

Az UBSZ nyomására Ukrajnát az OF FSZB 19 tisztje hagyta el. Nalivajcsenkó kijelentette, hogy az orosz tengerészek védelmét illető funkcióit az UBSZ katonai elhárításának szervei végzik majd.

Moszkvában újabb ál-tábornokot tartóztattak le*

Az OF FSZB 2008-ban az operatív anyagok realizálása útján megszakította a jogellenes tevékenységét az ún.”Nemzetbiztonsági Ügynökség (ANB) elnevezésű társadalmi szervezetnek.

A biztonsági szervek folytatták a fenti szervezet azon helyi kirendeltségei törvénytelen tevékenységének felderítését és megakadályozását, melyek Moszkvában, Moszkva megyében és az Orosz Föderáció más régióiban működnek.

2009. november 26.-án jelentős összegű készpénz átvételekor letartóztatásra került az OF állampolgára, Barinov Vlagyimir Ivanovics, aki „az FSZB tábornokának és az ANB parancsnok-helyettesének” adta ki magát.

2008. elejétől őrizetbe vételének pillanatáig egy sor csalás büntettet követett el az állampolgárok jelentős pénzüsségének eltulajdonításával, azzal a jelszóval, hogy magas állami tisztviselői beosztásokba jelöltként választotta ki őket.

---

* Forrás: www.fsb.ru.

Ennek megfelelően Barinov, többek között 250 000 euró összegre tett szert egy orosz állampolgártól, „OF Elnöki Adminisztráció egyik szervébe történő kinevezésének elintézéséért”.

Barinovnál letartóztatásakor feltaláltak és lefoglaltak eszközöket és dokumentumokat, melyek igazolták a csalás sorozatban való részvételét, és amelyeket az állampolgárok megtévesztésére használt fel: adatlapokat, kivonatokat, okmányok másolatait, az OF Belügyminisztérium adatbázisaiból történt lekérdezéseket, valamint az „ABN igazgató-helyettese” igazolványt Barinov nevére vezérezredesi egyenruhás fotójával. Barinovval kapcsolatosan folytatott operatív nyomozati intézkedések eredményeként az OF Ügyészsége mellett működő Vizsgáló Bizottság büntetőeljárást kezdeményezett az OF UK.159.§.4.pontjába ütköző bűncselekményi gyanú alapján.

Speciális szolgálatok: 2009. év mérlege*

Az orosz speciális szolgálatok a 2009-es évet érzékelhető pozícióvesztéssel fejezték be a kulcs irányokban. Ugyanakkor a briteken és az amerikaiakon kipróbáltak (több-kevesebb sikerrel) új módszereket a kémelhárítás gyakorlatában. Egyértelmű sikereket csak egy területen sikerült elérni – a terrorizmus elleni harcban, amely, egyébként, mint a speciális szolgálatok tevékenysége, jelenleg zárt a társadalmi ellenőrzés számára.

Két irány, amelyeken 2009-ben az FSZB a legnagyobb veszteségeket szenvedte el – Csecsenföld és a Krím. Csecsenföldön a fegyveresek aktivizálódásának tükrében megszüntették a terror-elhárítási műveletek rezsimjét, a hadműveleti törzs parancsnokságát (ami jelentősen szűkítette a szövetségi struktúrák lehetőségeit a köztársaságban), a hadműveleti törzs parancsnoksága pedig köztársasági szintre került átadásra, melyet Kadirov ellenőriz. A Krímben az FSZB 19 tisztből álló csoportja, amely hivatalosan a Fekete-tengeri Flottáért volt felelős, sietősen kitelepítették Szevasztopolból, a nyilvános és megalázó, fenyegetésekkel átszótt, az SZBU ukrán kémelhárítás oldaláról történt nyomásgyakorlást követően. (Ez érzékeny veszteség a speciális szolgálat tekintetében Ukrajnában, mert az FSZB, és többek között a katonai elhárítás munkatársai, jogosultak hírszerző tevékenységet folytatni, ezen belül külföldi állampolgárokat beszervezni.)

Mindkét esetben az FSZB a vereségek idejére már korábban kipróbált taktikát alkalmazta – olyan látszatot kelteni, hogy minden pontosan az elképzeléseknek megfelelően történt.

---

* Forrás: www.agentura.ru

Egyidejűleg a nyomásgyakorlás új módszerei kerültek kipróbálásra a diplomata közösségre. A nyáron egyszerre két követség munkatársai – Nagy-Britannia és az USA – kerültek botrányba igencsak hasonló körülmények között. Júniusban a jekatyerinburgi brit konzul helyettese James Headson volt kénytelen nyugállományba vonulni azt követően, hogy az informacia.ru weboldal közzétett egy videót, ahol egy prostituálttal vették fel (majd később ezt az információt leközölte nyomtatásban a „Komszomolszkaja pravda”). Egy hónappal később Kayl Hetcher amerikai diplomata vált egy hasonló videó főszereplőjévé, ugyancsak feltéve az informacia.ru oldalra és megjelentetve a „Komszomolában”. Ogaz, ebben az esetben nem sikerült elérni a diplomata elutazását: az USA nagykövete kiállt a munkatársa mellett, az FSZB pedig a lefolytatott vizsgálat után kijelentette, hogy a felvétel hamisítvány.

Keveseket lepett meg, hogy elsődleges információforrásként éppen az informacia.ru weboldal került felhasználásra, amely ismert volt a speciális szolgálatokkal való kapcsolatáról. Például az ismert jogvédő Szergej Grigorjanc a „KGB tegnap, ma, holnap” konferencia szervezője nagyon csodálkozott, hogy önéletrajza, melyet a weboldalon publikáltak, olyan részleteket tartalmaz, mint pl. felsőfokú tanulmányairól, amit nyíltan nem lehet megszerezni. Inkább, know-how-ként kellene elismerni a módszert, hogy forrásként hivatkozzanak egy meglehetősen kétséges reputációval rendelkező website-ra feltett kompromittáló információkra. 2009-ben változott a katonai hírszerzés vezetője, ugyanakkor Korobelnikov távozása teljesen előrelátható volt, sőt nyugállományba helyezésének váratlan nyilvánossága nem volt hatással a Vezérkar Felderítő Főcsoportfőnökségében végrehajtott (meglehetősen jelentős) létszámcsökkentésre.

A leginkább drámai események a terrorizmus elleni harc frontján mentek végbe. Két erő, amelyek ma Oroszországban az alapvető terrorista fenyegetést képezik – fegyveresek az Észak-Kaukázusban és a nacionalisták – átment a rezsim képviselőinek és az erőszak struktúrák célirányos támadásába. Merénylet Ingusétia elnöke Jevkurov ellen és a „Nyevszkij Express” felrobbantása egyfelől, és a nácik tűzharca az FSZB munkatársaival Moszkvában másfelől, elég pontosan demonstrálja ezt a tendenciát.

A paradoxon abban áll, hogy ezzel, a hatalom és a speciális szolgálat számára egyértelműen jóval veszélyesebb új taktikával szembekerülve, úgy tűnik, nem tartották szükségesnek bármit megváltoztatni terrorizmus elleni stratégiájukban. A terrorfenyegetés rangsorában az első helyet továbbra is a fegyveresek támadásai okán a meghatározott területek vagy régiók feletti ellenőrzés elvesztése foglalja el (mint ez történt 2004. nyarán Ingusétiában és csaknem megtörtént Nalcsikban 2005-ben) és a terrorizmus elleni harc egész rendszere éppen az ilyen típusú támadások kivédésére vonatkozó számítások figyelembevételével épül fel: javul a koordináció a testületek között, nő az erőszakszervek szerepe (mindenek előtt a belügyi csapatoké). Mivel a „Nyevszkij Express” felrobbantása nem befolyásolhatja a Novgorod vagy Tverszk megye ahol a szerelvény ki-

siklott, igazgatását, így okot, hogy bármit is megváltoztassanak az FSZB-ben, mindent összevetve, nem látnak.

Egyébként, az orosz speciális szolgálat pozíciója a terrorelhárítás egy vonalán erősödött 2009-ben következetesen és szigorúan. Az FSZB mindent megtett, hogy megőrizze és erősítse az utóbbi években a terrorizmus elleni műveleteket és terrorcselekményeket bemutató újságírók számára felállított korlátozások rendszerét. Májusban Oroszország bizonyult az egyetlen államnak Európában, amely még a szeptember 11. után, az újságírók számára bevezetett korlátozások felülvizsgálatának gondolatát sem támogatta. Az Európai Tanács valamennyi tagállama médiáért felelős minisztereinek Rejkjavikban megtartott találkozásán a Minszvjáz (Hírközlési Minisztérium) képviselője elutasította a határozat szólásszabadság garantálásáról szóló azon pontjának aláírását, amely felhívást tartalmaz mind a tömegtájékoztatási eszközök területén a nemzeti anti-terrorista törvénykezésnek a felülvizsgálatára, csak úgy, mint a terrorizmusról író újságírókkal történő bánás kialakult gyakorlatának, amely megfelel az ET standartjának. Az orosz delegáció arra hivatkozva tagadta meg, hogy a törvényhozás ezen részéért az FSZB felelős, és a speciális szolgálatok képviselői nem jelentek meg a találkozón.

Néhány hónap múltán ez az álláspont elhangzott az FSZB képviselőitől is. Októberben, Bécsben a terrorizmussal szembeni küzdelmet bemutatása melletti szólásszabadság problémájáról szóló „Szavak háborúja” elnevezésű, az International Press Institutr által szervezett konferencián először szólaltak fel az FSZB munkatársai. A NAK sajtótitkára, Nyikolaj Szincov annyira nyelvtörő szöveget mondott el az újságírók kötelességeiről és felelősségéről, hogy minden résztvevő nagyon elcsodálkozott. Az „i”-re a pontot az tette fel, amikor a kérdésre, hogy ebben az esetben Politikovszkáját „felelős újságírónak” tartja-e, Szincov mellébeszélte és még hosszabb szünet után sem talált választ a NAK sajtótitkára.

Végezetül, a 2009. év igazi mérlegévé vált az FSZB igazgatójának elmaradt számadása speciális szolgálata egy éves tevékenységéről. Ez a hagyomány még a 90-es években alakult ki és az FSZB igazgatója december végén kiállta számadásával az újságírók elé. Természetesen, ez a procedúra hihetetlenül meszsze volt a tényleges sajtótájékoztatótól – a találkozóra a kiválasztott médiák főszerkesztőit hívták meg és Patrusev mindössze felolvasta az előre elkészített szöveget. Ugyanakkor, az ilyen beszámolóknak köszönhetően hallhattuk, például, hogy az FSZB 2008-ban „megakadályozta” 48 kém tevékenységét, 2007-ben – 22, 2006-ban – 27, nem számolva a megakadályozott terrorcselekményekről, rablásokról, stb. szóló adatokat. Nevek, természetesen, nem hangzottak el, de már ezeket az adatokat is lehetett elemezni, igyekeztél megérteni, melyik irányt tartja ma az FSZB a legfontosabbnak tevékenységében. Időként Patrusev elszólta magát, mint a Dagesztánban elrabolt „Orvosok határok nélkül” misszióvezető, Arjan Erkel esetében, akiért sokmillió dollár váltságdíj került kifizetésre és nagy ösz-

szegű honorárium a külső hírszerzés veteránjai szervezetének a CsOP-nak: Ekrel kiszabadítását Patrusev a saját számlájára írta.

Az új igazgató igazi know-howja lett 2009-ben az, hogy ez alkalommal egyszerűen nem került sor a beszámolóra. Vagyis még az utóbbi időben meghonosodott forma, amikor a speciális szolgálat igazgatója felolvassa a szöveget a különösen közel álló kiadók készségesen bólogató főszerkesztői körében, elmaradt. Látható, mint a kilencvenes évek szükségtelen hagyatékát.

Érdekes, hogy még 2008-ban Borotnyikov szükségesnek ítélte követni elődjének hagyományait. Ugyanakkor 2009. decemberben, „az FSZB igazgatónak az állambiztonság munkatársai napjához kötött, újságírókkal való hagyományos találkozója” helyett, Borotnyikov csak előadott bizonyos összesített adatokat a Nemzeti Anti-terrorista Bizottság ülésén.

Ugyanakkor, ebben az esetben a helyszín megválasztása elvi jelentőségű. Először, a NAK ülésén csak azok az adatok hangzottak el, amelyek kapcsolódnak a terrorizmus elleni küzdelemhez, ami az FSZB tevékenységének nem egyetlen iránya. Ám áthelyezve a beszámoló szövegének felolvasását a NAK helyszínére, Borotnyikov minőségileg új lépést tett. Beszámoló a NAK ülésén – ez beszámoló a Kreml előtt, találkozó az újságírókkal – ez csak nyomorúságos, fiktív, ám mégis csak a társadalom előtti beszámoló.

2009-ben Borotnyikov világosan megmutatta, hogy szolgálata többé nem tartja szükségesnek a látszat fenntartását, hogy a rezsimen kívül bárkinek is elszámolás köteles szervezet.

CONTENTS

Page

EVALUATIONS, ANALYSES, STUDIES

<i>Congratulating letter of the Minister for the 20th anniversary</i>	5
György Szternák The present and the possible future of the North Atlantic Treaty Organisation	7
Gábor Faludi Bioterrorism	21
Mihály Récsei The procedure regarding the military industry's production and trade, as well as the control of the legal trafficking of the military technical equipment and services Part II.....	36
András Teke Security-planning - trap-situations.....	61

CURRENT ISSUES

László Kaputa Camorra – the history, structure and functioning of the Naples or- ganised underworld	79
László Szánki Military geography in practice	105

CONSULTATION

Péter Reményi Changes in the number of inhabitants on local level in the Yugos- lavian successor states between 1991-2001	111
József Tóth Our fresh-water supply, as national security risk	118
Mihály Récsei Jr. Open Air Agreement	126

FORUM of PhD CANDIDATES

László Sikesdi Thoughts on the anniversary of the withdrawal of the Soviet tro- ops.....	139
---	-----

	Page
Csaba Mihály Tóth	
NATO-member from an enemy-state, from San Fransisco to Madrid.....	157
Andrea Győri-Barcsa	
The role the Bundeswehr undertook in Africa	171
János Besenyő	
Experiences of disarming the militia in East-Kongo	180
Anita Deák	
Security situation of the North-Caucasus area.....	195
 <i>FROM THE HISTORY OF SECURITY SERVICES</i>	
Jenő Izsa	
State security propaganda in practice	203
Ervin Antal Szabó	
<i>Scetches from the history of Russian intelligence</i>	
On the banks of the Seine	212
Zoltán Sőregi	
A dissmiliar diversant operation - irregular troops in Sub-Carpathia in the autumn of 1938	221
 <i>SCIENCE LIFE – TRAINING</i>	
Béla Krisztián	
New summary - the West-Balkanian book	231
The Islamic origin-history - lectures about the Islam.....	233
 <i>NEWS, EVENTS, INFORMATION</i>	
Ervin Antal Szabó	
<i>Selection of Foreign Media Articles on National Security Issues</i>	
Officers of FSB left the Krim	235
Other mock-generals were taken into custody in Moscow.....	237
Special services - The balance of 2009.	238
Contents	242
<i>Our Authors</i>	244

SZERZŐINK

Dr. Szternák György egyetemi tanár, CSc

ZMNE Összhaderőnemi Műveleti Intézet igazgató

Dr. Faludi Gábor orvos ezredes

ÁNTSZ Országos Tisztiorvosi Hivatal főosztályvezető

Récsei Mihály mk. ezredes

KBH igazgatóhelyettes, ZMNE PhD hallgató

Teke András nyá. határőr ezredes

határőrségi főtanácsos, PhD

Kaputa László mk. ezredes

KBH igazgatóhelyettes

Dr. Szánki László nyá. okl. mk. alezredes

Dr. Reményi Péter

PTE egyetemi docens PhD

Tóth József tartalékos százados

PTE Földtudományi Doktori Iskola PHD hallgató

ifj. Récsei Mihály

ZMNE hallgató

Sikesdi László ezredes

KBH osztályvezető, ZMNE PhD hallgató

Tóth Csaba Mihály őrnagy

KBH főreferens

Győri-Barcsa Andrea

ZMNE PhD hallgató

Besenyő János őrnagy

HM KEKK osztályvezető, ZMNE PhD hallgató

Dr. Izsa Jenő nyá. ezredes

ZMNE szakfelelős egyetemi docens

Szabó Ervin Antal alezredes

KBH osztályvezető-helyettes

Sőregi Zoltán őrnagy

MH LEK Raktárbázis parancsnok

Dr. Krisztián Béla

PTE FEK egyetemi docens